

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE VE DİNİ REHBERLİK
BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ ve
DEĞERLENDİRİLMESİ
(EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)**

**Salih AYBEY
0840206042**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU**

ISPARTA - 2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:6/3/ 2015

Enstitü Yönetim Kurulunun 11/2/2015 tarih ve 8/a sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Salih AYBEY'nin "Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Ege Bölgesi Örneği)" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 6/3/2015 tarihinde saat 14:0'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

- Tezin kabul edilmesine** (Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)
- Tezde düzeltme verilmesine** (Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra altı (6) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)
- Tezin reddedilmesine** (Öğrenci yeni tez konusu belirleyecek)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Gereği arz olunur.

**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI XİC VE DİNİ
REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ (EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)**

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof.Dr.Ramazan BUYRUKÇU	
Üye	: Prof.Dr.Kamaleddin TAŞ	
Üye	: Doç.Dr.Şükrü KEYİFLİ	
Üye	: Yrd.Doç.Dr.Safnaz ASRİ	
Üye	: Yrd.Doç.dr.Zafer YILDIZ	

Ekler :

- 1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
- 2) Sınav soru tutanağı

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; Madde 39 (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde, hazırladıkları raporlarla birlikte toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alırlar. Tez savunma sınavının yeri ve tarihi EYK'nca belirlenir. Jüri aralarında bir başkan seçer. Tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Tez savunma sınavı en az kırkbeş, en çok doksan dakikadır.

(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form sınavdan sonra danışman tarafından düzenlenerek ilgili Anabilim Dalı Başkanlığı aracılığı ile 3 gün içinde Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ ve DEĞERLENDİRİLMESİ (EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Salih AYBEY
06.04.2014

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

20. yüzyılda ortaya çıkan ve hayatın tüm yönlerini derinden etkileyen ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler toplumu ve bireyleri karmaşaya, belirsizliğe, çözümsüzlüğe sürükleyecek hızlı değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler neticesinde, toplumumuzda pek çok problemin ortaya çıktığı görülmüş ve toplumsal yaşamın temel kurumlarından olan aile de bu durumdan etkilenmiştir. Toplumsal hayatta meydana gelen bu hızlı değişiklikler, sanayileşme, konformizm ve kentleşme gibi faktörlerin katkısı ile aile içi problemlerin çoğalmasına neden olmuştur. Bunların beraberinde getirdiği aile değerlerindeki zayıflama, geçmişe nazaran daha belirgin hale gelmiştir. Dini, milli, manevi ve ahlaki hassasiyetin zayıflamasıyla aile içi şiddet, aile içi iletişimsizlik, aldatma, manevi değerlerin azalması, genç ve ebeveyn ilişkilerindeki uçurum, huzursuzluk ve tüm bunların neden olduğu ruhsal problemlerde de artış göstermiştir. Bu problemlerin çözüme kavuşturulması dini, milli ve manevi değerlerimizin iyi bilinip, sonraki kuşağa aktarılmasına ve aile kurumuna sahip çıkılmasına bağlıdır.

Aile, toplumu oluşturan en küçük birim, toplum yapısının en temel göstergesidir. Önce eşlerle başlayan daha sonra çocuk ve diğer akrabalarla büyüyen aile, toplumu oluşturmaktadır. Toplumda insanın kalbi konumunda olan aile, karşılıksız sevgi ile fedakarlığın ilk ve en yoğun hissedildiği, bilgi ve görgünün, örf ve adetlerin yakın biçimde öğrenildiği, milli, manevi ve ahlaki değerlerin aktarılarak kodlandığı, toplumda önemli bir değere sahip olan sevgi, saygı ve hoşgörü gibi temel tutumların yerleştirildiği önemli bir kurumdur. Bu nedenle aile ile ilgili araştırmalar yapmak ve aile sorunlarına çözüm aramak sağlıklı bir toplumsal oluşum için kaçınılmazdır. Bu düşünceden hareketle, aile kurumunu ayakta tutmak, aile içi çatışmalara engel olmak ve insanların dine dayalı problemlerinde dini danışma ve rehberlik hizmeti yaparak manevi destek misyonunu yerine getirmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı ve 2003 yılından bu yana hizmet veren Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, çalışmamızın araştırma alanını teşkil etmektedir.

Çalışmamızda Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorulardan yola çıkarak, toplum hayatında kişilerin bir biçimde dinle ilişkilendirdikleri durumlar açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Bürolara gelen sorulardan yola çıkarak kişilerin din eğitimi bilgileri elde edilmiş, bürolara yansıyan hemen hemen bütün sıkıntılar gerginlikler, mutluluklar vs. konularda ciddi bir toplumsal alan bilgisine de ulaşılmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Batı'daki örnekleri gibi dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti vererek, bireysel ve toplumsal huzura katkısı da bu şekilde açığa çıkarılmıştır. İstatistiki bilgilerle ulaşılan sonuçlar, Ege Bölgesi özelinde verilen hizmetin boyutlarına ait verileri ortaya koymaktadır.

Aileyi korumak düşüncesiyle ihtiyaç duyan ailelere dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren ve kuruluş aşamasını büyük ölçüde tamamlayan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları hakkında bilgi toplayıp, birtakım sonuçlara ulaşmayı amaçlayan bu araştırmada birtakım sınırlılıklar ve tamamlanması gereken hususlar söz konusu olabilir. Her şeye rağmen bu araştırma, mevcut durumu tespite çalışarak aile konusunu bir kez daha gündeme getirmek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alandaki eksikliklerini görmesine yardımcı olmak ve yeni bilimsel çalışmalara zemin hazırlamak gibi önemli fonksiyonları yerine getirecektir.

Bu araştırma dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, ailenin öneminden hareketle; toplumu bir arada tutan aile yapımızı sarsmaya devam eden etkenlere işaret edilmiş, bu kurumun nasıl bir tehlike altında olduğu vurgulanarak araştırma problemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunların ardından araştırmanın amacı, önemi, sınırları, kaynakları, metodu ve varsayımları dile getirilmiştir.

Birinci bölümde aile, irşat ve rehberlik kavramları, özellikle irşat başlığı altında verilen dini danışmanlık kavramı, din eğitimi bakış açısıyla ele alınarak ayrıntılı incelenmeye gayret edilmiştir.

İkinci bölümde çalışmamızın konusunu oluşturan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kuruluşu, amacı, önemi, faaliyetleri ele alınmış, bürolara başvuruda bulunanlarla ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, ikinci bölümde tanıtılan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorular analiz edilerek, teorik bilgi ve örneklerle din eğitimi açısından değerlendirilmiştir. Verilen cevaplardan hareketle bürolarda görevli personelin hangi konularda problem yaşadıkları ve görevlilerin yeterlilikleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca farklı değişkenler bağlamında elde edilen bulgular yorumlanarak bürolara gelen soruların içeriği ve ailelerin problem alanları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sonuç ve Öneriler kısmında ise, araştırmada elde edilen sonuçlara dikkat çekilmiş ve varsayımların ne derece doğrulandığı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kuruluş amacındaki hedeflere ulaşabilmesi için, ilgili kurum, kuruluş ve kişilere yönelik birtakım öneriler getirilmiştir.

Bu araştırmanın konu seçiminden tamamlanmasına kadar her aşamada yardımını ve ilgisini esirgemeyen, önerileriyle beni yönlendiren, yaptığı değerlendirmelerle farklı bakış açıları kazandırarak çalışmamın olgunlaşmasına katkıda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU'ya içten teşekkürlerimi sunarım. Yine araştırmamın çeşitli safhalarında bana yol gösteren hocalarım Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ, Doç. Dr. Şükrü KEYİFLİ, Yard. Doç. Dr. Safinaz ASRİ ve Yard. Doç. Dr. Zafer YILDIZ'a teşekkür etmek benim için büyük bir mutluluktur. Ayrıca, bu çalışma **3996-D1-14 nolu proje kapsamında Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenmiştir.** Bu nedenle çalışmamıza destek sağlayan BAP'a çok teşekkür ederim. Bununla birlikte Ege Bölgesindeki il müftülüklerine bağlı Aile İrşat ve Rehberlik bürolarında kayıt altına alınan kartekslere ulaşabilmem için gerekli kolaylığı sağlayan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yöneticilerine, il müftülülerine, yardım ve görüşlerini esirgemeyen büro görevlilerine teşekkür ederim. Bütün bunların yanında hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini üzerimden hiç eksik etmeyen sevgili aileme ve çalışmalarım süresince büyük fedakarlıklarda bulunan, zaman zaman düştüğüm karamsarlık ve yorgunluk durumlarında bile beni ümitlendiren kıymetli eşime gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Salih AYBEY

Isparta-2015

ÖZET

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ ve DEĞERLENDİRİLMESİ (EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Salih AYBEY

Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Doktora Tezi, 262 sayfa, Mart 2015

Danışman: Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU

Değişen toplumsal ihtiyaçlar ve buna bağlı olarak çeşitlenen din hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet alanlarında hem nitelik hem de nicelik açısından genişlemeyi gerektirmiştir. Bu doğrultuda "sosyal içerikli din hizmetleri" projesi adı altında aile kurumunu güçlendirmeye yönelik müftülükler bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur.

Bu araştırma, öncelikle yaklaşık on yıl önce hizmete başlayan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının mevcut durumunu ele almakta sonra büroların açılış amacına ne kadar uygun olup olmadıklarını değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra tezde, hem bürolara gelen soru çeşitleri, hem de soruların din eğitimi açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde teorik çerçeve adı altında aile, irşat ve rehberlik kavramları ele alınmış, özellikle irşat başlığı altında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında uygulanmakta olan dini danışma ve rehberlik hizmetleri Batı'dan örnek ve karşılaştırmalarla açıklanmıştır. İkinci bölümde ise, öncelikle büroların kuruluş amacı, önemi, hedefi, faaliyetleri açıklandıktan sonra, bürolara başvuranların yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, meslek ve danışma şekilleri tespit edilmiş ve bürolara gelen sorular yedi ana başlık altında sınıflandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorulardan elde edilen verilerin nitel analizi yapılarak, bürolardaki dini danışmanlık hizmetinin profili ortaya konmuştur. Bu bağlamda 2003-2011 yılları arasında, Ege Bölgesinde bulunan il müftülüklerine bağlı Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen 2401 karteks, Nvivo 8 programı kullanılarak yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, danışma şekilleri ve il değişkenlerine göre gelen soruların nitel analizi yapılmıştır. Yapılan bu istatistiksel analizler sonucunda; bürolara başta aile, evlilik/nikah ve boşanma olmak üzere çeşitli konularda soruların geldiği; büroların çeşitli alt yapı eksiklikleriyle birlikte Türkiye'deki Müslüman-Türk toplum yapısı için yararlı olduğu ve büroların açılış amacına uygun olarak kurumsal anlamda manevi danışmanlık hizmeti vermeye devam ettiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dini Rehberlik, Dini Danışmanlık, Aile irşat ve Rehberlik, Din Eğitimi.

ABSTRACT
THE PRESIDENCY OF RELIÖUS AFFAIRS ANALYSIS AND EVALUATION
OF QUESTIONS FROM FAMILY AND RELIGIOUS GUIDANCE
OFFICES(CASE OF THE AEGEAN REGION)

Salih AYBEY

Süleyman Demirel University Department of Philosophy and Religious Sciences
Doctoral Thesis, 262 p. March, 2015

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan BUYRUKÇU

The changing social requirements and the religious services which are diversified as a result of the requirements have required both qualitative and quantitative expansion of the Presidency of Religious Affairs (Diyanet)'s service fields. Accordingly, Spiritual Counselling Offices for Family under the name of 'social centred religious services' project have been established by Diyanet in the mufti offices in order to strengthen the institution of the family.

This research firstly aims to examine the current status of Spiritual Counselling Offices for Family, have commenced to service for the nearly ten years, and to evaluate the suitability of these offices for their foundation aim. Additionally, not only the kinds of the questions, put to these offices, but also the questions are evaluated in terms of religious education in this thesis.

In the introduction chapter of this study which consists of three chapters, the subject, aim, importance and method of the research are discussed. In the first chapter, the concepts of family, guidance and counselling are examined under the name of theoretical framework, the religious guidance and counselling services, applied particularly in Spiritual Counselling Offices for Family under the name of guidance have been explained with the examples and comparisons from the West. Then, in the next chapter, the age, gender, education, marital status, occupation, and consultation type of the applicants to the offices have been identified after the establishment aim, importance, goal, and the activities of the offices are explained and the questions to the offices are classified into the seven main categories.

In the third chapter, the profile of the religious counselling service in the Spiritual Counselling Offices for Family is appraised by presenting a qualitative analysis of the data obtained from the questions to the offices. In this context, these questions to the Spiritual Counselling Offices for Family under the provincial mufti offices in the Aegean region between the years of 2003 and 2011 are quantitatively analysed according to the variables of age, gender, marital status, education, counselling types and city by utilizing the Nvivo 8 software on the 2401 timecard. At the result of this statistical analysis, there are determined that the questions to the offices are about various topics mainly family, marriage and divorce; beside several infrastructure deficiencies, these offices profit to the structure of the Turkish-Muslim community in Turkey; and these offices continue to perform institutionally religious/spiritual counselling in compliance with their establishment aim.

Keywords: Religious Guidance, Religious counseling, The Spiritual Counselling Offices for Family, Religious Education.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ SAYFASI	iii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xiv

GİRİŞ

1. Problem	1
2. Araştırmanın Amacı	7
4. Araştırmanın Önemi.....	7
5. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
6. Araştırmanın Yöntemi.....	10
6.1. Verilerin Toplanması.....	10
6.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi	11

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE.....	12
1.1. Ailenin Tanımı.....	12
1.2. Ailenin Çeşitleri.....	13
2. İRŞAT ve DİNİ DANIŞMANLIK	16
2.1. İRŞAT.....	16
2.2. DİNİ DANIŞMANLIK	18
2.2.1. Dini Danışmanlığın Tanımı ve Mahiyeti	19
2.2.2. Dini Danışmanlığın Tarihsel Gelişimi	22
2.2.3. Dini Danışmanlığın Konusu, İşlevi ve Uygulama Alanları	25
2.2.4. Batı'da Dini Danışmanlık Uygulamaları	29
2.2.5. Batı'da Dini Danışmanlık Eğitimi	31
2.2.6. İslam Toplumlarında Dini Danışmanlık Uygulamaları	31
3. DİNİ REHBERLİK	37
3.1. Dini Rehberliğin Tanımı ve Mahiyeti	37
3.2. Dini Rehberliğin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	39
3.3. Dini Rehberliğin Amacı, Önemi ve Uygulama Alanları	41
3.4. İslam Toplumlarında Dini Rehberlik Uygulamaları	42
4. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN İLKE VE TEKNİKLERİ	44
5. DİN HİZMETLERİNDE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK	46

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARI ve BÜROLARA BAŞVURANLARIN OLGUSAL ÖZELLİKLERİ

1. AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARI	48
1.1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Kuruluşu ve Tarihçesi.....	48
1.2. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Amacı ve Önemi.....	51
1.3. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Görev Yapacak Personelin Özellikleri	54
1.4. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Hedef Kitlesi.....	57
1.5. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Görevleri.....	57
1.6. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Hizmet Alanları	59
1.6.1. Kurum İçi Hizmetler	59
1.6.2. Kurum Dışı Hizmetler	61
2. ARAŞTIRMA YAPILAN İLLER	63
2.1. Afyonkarahisar	63
2.2. Aydın	63
2.3. Denizli	64
2.4. İzmir	64
2.5. Kütahya.....	65
2.6. Manisa	65
2.7. Muğla.....	65
2.8. Uşak.....	66
3. ARAŞTIRMA YAPILAN AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARINA BAŞVURULARIN OLGUSAL ÖZELLİKLERİ	67
3.1. AİRB'lere Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı	67
3.2. AİRB'lere Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	69
3.3. AİRB'lere Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı	71
3.4. AİRB'lere Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	72
3.5. AİRB'lere Başvuranların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	74
3.6. AİRB'lere Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı	75
3.7. AİRB'lere Yapılan Başvuranların Yıllara Göre Dağılımı.....	78
3.8. AİRB'lere Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı.....	80
3.9. İl Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Faaliyetleri.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. AİLE İLE İLGİLİ SORULAR	87
1.1. Aile İçi İletişim Problemleri.....	87
1.1.1. Eşler Arası Yaşanan Problemler	89
1.1.2. Anne-Baba ve Çocuklar Arası Problemler	94

1.1.2.1. Ailede Çocuk Eğitimine Dair Problemler	97
1.1.2.2. Ailede Gençlerle İlgili Problemler	99
1.2. Ailede Ekonomik Problemler	101
1.3. Ailede Toplumsal Kalıp Yargılar	105
1.4. Ailede Yaşlı Bireyler ve Yaşlıların Bakımı.....	108
1.5. Aile İçi İlişkilerde Yaşanan Sorunlar ve Depresyon	112
1.6. Gelin-Kaynana Problemleri.....	116
2. EVLİLİK/NİKAH İLE İLGİLİ SORULAR	123
2.1. Evlilik	124
2.1.1. Evlilikte Denklik.....	125
2.1.2. Evlilikte Kadercilik.....	127
2.1.3. Evlilikte Din, Mezhep ve Kültür Farklılıkları	128
2.1.4. Evlilikte Aldatma ve Zina.....	131
2.2. Nikah	134
2.2.1. Nikahın Önemi ve Nikahsız Beraberlikler.....	135
2.2.2. Resmi-Dini Nikah Ayrımı ve Mehir.....	137
2.2.3. Nişanlılık Dönemi Dini Nikah Problemi	140
3. BOŞANMA İLE İLGİLİ SORULAR	148
3.1. Genel Olarak Boşanma Konularına Ait Sorular	150
3.2. Boşanma Nedenlerine Dair Sorular	155
3.2.1. Boşanma Nedenleri.....	155
3.2.1.1. Erkeğin Olumsuz Karakteri.....	157
3.2.1.2. Aldatma	159
3.2.1.3. Şiddet.....	160
3.2.1.4. Eşlerin Yaşam Şekillerindeki Farklılaşma	163
3.2.1.5. Cinsel Problem ve Hastalıklar	164
3.2.1.6. Sevgi Eksikliği	165
3.2.1.7. Ailedeki Diğer Fertlerin Olumsuz Etkileri.....	165
3.2.1.8. Maddi Problemler.....	166
4. SAĞLIK İLE İLGİLİ SORULAR	171
4.1. Aile Planlaması ve Kadın Sağlığı.....	172
4.1.1. Kürtaj	172
4.1.1.1. Kürtajın Sebepleri.....	172
4.1.1.2. Kürtajın Etkileri.....	174
4.1.2. Aile Planlaması/Doğum Kontrol Yöntemleri	175
4.2. Çocuk Sahibi Olma	177
4.2.1. Tüp Bebek, Yumurta Nakli ve Taşıyıcı Annelik	177
4.2.2. Evlat Edinme.....	180
4.3. Zararlı Alışkanlık ve Bağımlılıklar	181
4.4. Psikolojik Rahatsızlıklar.....	183
5. CİNSELLİK İLE İLGİLİ SORULAR	187
5.1. Cinsellik ve Bu Konuda Ailede Yaşanan Gerginlikler.....	189

5.2. Modernleşmenin Cinsel Davranma Biçimlerine Etkisi.....	192
5.3. Pornografi.....	194
5.4. Encest İlişki.....	196
6. SOSYAL DURUMLAR İLE İLGİLİ SORULAR.....	202
6.1. İnsan İlişkileri.....	202
6.1.1. Akrabalar ve Komşular Arası İlişkiler.....	203
6.1.2. Eş Seçiminde Bireylere Müdahale.....	204
6.2. Teknolojinin Getirdiği Sorunlar.....	206
6.3. İntihar.....	208
7. FIKIH İLE İLGİLİ SORULAR.....	213
7.1. İbadetlerle İlgili Fıkhi Konular.....	214
7.1.1. İbadetlerin Yapılışı ile İlgili Sorular.....	214
7.1.1.1. Zekat.....	215
7.1.1.2. Namaz.....	217
7.1.1.3. Oruç.....	218
7.1.1.4. Abdest/Gusül Abdesti.....	218
7.1.1.5. Adak/Kurban.....	220
7.1.1.6. Kur'an-ı Kerim.....	220
7.1.1.7. Hac.....	222
7.1.2. Aile İçi İletişim Sorunlarından ve İnsan İlişkilerinden Kaynaklanan Sorular.....	223
7.1.3. Kadının Özel Halleri.....	224
7.1.4. Yeminler.....	224
7.1.5. Kadınların İbadetlerde Tasarrufta Bulunma Hakları.....	225
7.2. İnanç Konularıyla İlgili Fıkhi Sorular.....	228
7.2.1. Büyü.....	229
7.2.2. Ahiret/Ölüm.....	230
7.2.3. Rüya.....	231
7.2.4. Dua.....	232
7.3. Muamelatla İlgili Fıkhi Sorular.....	233
7.3.1. Ticaret.....	233
7.3.2. Miras.....	234
7.3.3. Diğer.....	235
7.4. Kadının Sosyal Hayata Katılımı ile İlgili Fıkhi Sorular.....	237
7.4.1. Kıyafet.....	237
7.4.2. Akrabalarla ya da Diğer Kişilerle İletişim.....	238
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	240
KAYNAKLAR.....	246
EKLER.....	256
ÖZGEÇMİŞ.....	262

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tez
ACPE	: The Association for Clinical Pastoral Education
AİRB	: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BAAK	: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
CPE	: Clinical Pastoral Education
Çev.	: Çeviren
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCFFAD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Araştırmaları Dergisi
Hız.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırmalar Merkezi
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
Krş.	: Karşılaştırınız
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PDREM	: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Terc.	: Tercüme
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vd.	: ve devamı
Yay.	: Yayınları

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: AİRB'lerin Açılış Kronolojisi	51
Tablo 2: AİRB'lere Yapılan Başvuru Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	78
Tablo 3: İl Müftülükleri Tarafından Yapılan AİRB Faaliyetlerinin Dağılımı	84
Tablo 4: Aile ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı.....	87
Tablo 5: Aile ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı	120
Tablo 6: Evlilik ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı.....	124
Tablo 7: Nikah ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı.....	135
Tablo 8: Evlilik/Nikah ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı.....	144
Tablo 9: Boşanma İsteğinde Bulunan Kişilerin Boşanma Taleplerinin Nedenlerine Göre Dağılımı	156
Tablo 10: Boşanma Nedenleri ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı.....	168
Tablo 11: Sağlık ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı	171
Tablo 12: Sağlık ile İlgili Soruların Değişkenlerine Göre Dağılımı	185
Tablo 13: Cinsellikle İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı	188
Tablo 14: Cinsellikle İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı	199
Tablo 15: Sosyal Durumlarla İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı	202
Tablo 16: Sosyal Durumlarla İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı	211
Tablo 17: Fıkhi Sorularının Konularına Göre Dağılımı.....	213
Tablo 18: İbadetlerle İlgili Fıkhi Soruların Konularına Göre Dağılımı.....	214
Tablo 19: Fıkhi Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı.....	226

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: AİRB'lere Yapılan Başvuruların Yıllara Göre Dağılımı.....	60
Grafik 2: AİRB'lere Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	67
Grafik 3: AİRB'lere Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	69
Grafik 4: AİRB'lere Başvuranların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	71
Grafik 5: AİRB'lere Başvuranların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	72
Grafik 6: AİRB'lere Başvuranların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı	74
Grafik 7: AİRB'lere Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı	76
Grafik 8: AİRB'lere Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı	80
Grafik 9: Aile İçi İletişim Problemleri Üzerine Gelen Soruların Dağılımı.....	88
Grafik 10: Boşanma/Talak Konusundaki Soruların Konularına Göre Dağılımı.....	150
Grafik 11: İbadet Sorularıyla İlgili Fıkhi Soruların Konularına Göre Dağılımı	215
Grafik 12: İnanç Sorularının Konularına Göre Dağılımı	228

GİRİŞ

1. Problem

Dünyada siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan hızlı değişimlere rağmen toplumsal yaşamın en temel kurumu olan aile, varlığını ve önemini sürdürmeye devam etmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren yapısı ve kapsamı zamana göre değişen, yaşanan toplumun kültürel yapısına göre şekillenerek varlığını sürdüren sosyal içerikli bir kavram olan aile; kadının, erkeğin, çocuğun, gencin ve yaşlının karşılıklı etkileşimde bulunduğu sevgi, saygı, dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik gibi temel insani değerlerin öğrenildiği ve geliştirildiği mekanlardır.¹

Aile, doğduğumuz andan itibaren ilk öğrenme ortamımız olup, aynı zamanda bireysel ve toplumsal yaşamın da şekillendiği yerlerdir.² Ne var ki modernleşme sürecinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümler, aile yapısı ve fonksiyonları üzerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle 21. yüzyılda hız kazanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kentleşme, sanayileşme, iç ve dış göç hareketleri gibi gelişmeler, toplumumuzun temelini teşkil eden geleneksel aile yapısının rol ve işlevlerinde derin etkiler yapmıştır.³

Hem köklü bir gelenekten hem de onu İslam'la buluşturan deneyimlerden beslenmekte olan ülkemiz ailesi de dünyadaki gelişmelere paralel olarak ciddi sorunlar yaşamaktadır. Modernleşmenin etkisi doğrultusunda evlenmelerin azaldığı, boşanmaların arttığı, evlenme yaşının yükseldiği bir toplumsal yapıya doğru hızla ilerliyoruz. Bu sonuçlar ailemizi ciddi şekilde tehdit etmektedir. Diğer taraftan her geçen gün biraz daha kendisini hissettiren dini, manevi ve ahlaki hassasiyetin zayıflamasıyla aile içi şiddet, aile içi iletişimsizlik, aldatma, manevi değerlerin azalması, genç-ebeveyn ilişkilerinde uçurum, huzursuzluk ve bunların beraberinde getirdiği ruhsal problemlerde de artış göstermektedir.⁴ Bu nedenle toplumun temeli ve çekirdeği olarak kabul edilen ailenin değerlerindeki zayıflama, geçmişe nazaran daha belirgin hale

¹ Orhan Türkoğan, "Aile Sosyolojisi Modeli", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları (BAAK), Ankara, 1991, c.1, ss. 24-25.

² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan, Aile, Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 60.

³ Nihat Nirun, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını (AKM), Ankara, 2007, s. 36.

⁴ Necdet Subaşı, "Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları" (Bildiri), *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), 24-26 Mayıs 2002, Ankara, s. 4. <http://necdetsubasi.com/bildiriler/11-toplumsal-degisme-aile-ve-yeni-risk-alanlari>, (26. 03.2013).

gelmiştir. Bütün bunlar, aile kurumunun sorun çözme yeteneğini her geçen gün kaybetmekte olduğuna ve bireylerin kimlik bunalımının, yalnızlaşma ve yoksullaşmanın, çatışma ve kavga kültürünün nesnesi haline geldiğine işaret etmektedir. İşte belirtilen bu durumlar aile konusunun toplumumuzun gündeminde giderek daha fazla yer almasına ve bu alanda yeni politikalar geliştirilmesine neden olmaktadır.

Türk toplumunda, aile bütünlüğünün korunması ve huzurun sağlanmasında dinin ayrı bir rolü vardır.⁵ Çünkü aile ve ailenin korunmasına ilişkin dini mesajlar, İslam dininin en önemli öğretileri arasında yer almaktadır. İslam dini aile konusunda bilgiye dayalı, sosyal muhtevalı ve ahlak merkezli bir dindarlık modelinin temel referanslarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin örnek uygulamalarında göstermiştir. Her çağda inanırlarınca yeniden sorgulanması gereken bu öğretilerin nihai hedefi, insanlığın ortak huzurunu temin etmektir.⁶

Şüphesiz İslam dini, aile içinde olsun veya olmasın fertlere hitap eder, onların inançlarını biçimlendiren ilkeler ve davranışları düzenleyen kurallar koyar. Bu inançların ilk şekillendiği yer aile olduğu için de aile yapısının korunmasına büyük önem verir. Çünkü ailenin korunması, bireyin ve toplumun huzurunu sağlanmasında büyük rol oynar. Çünkü huzurlu bireylerden oluşan aileler, huzurlu bir toplumu meydana getirir. Bu nedenle ailede huzur, ailenin birliği ve devamının ön şartıdır. Bunun ülke için de yararı vardır. Bir ülkenin geleceği, içerisinde dengeli, sağlıklı, milli ve manevi değerlerle donatılmış, kişilik sahibi bireylerin yetiştirildiği aile kurumuyla mümkündür. Buradan hareketle insanlığın ilk sığınağı olan ailenin çağımızda çok daha önemli bir kurum haline gelmesi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yukarıda ifade edilen etkenler toplumu bir arada tutan aile yapımızı sarsmaya devam etmektedir. Buna bir de kimliğimizin asli belirleyicisi ve toplumsal dinamiklerimizin temel taşı olan dini inanç ve değerlerimizin değişik düzeylerde göz ardı ediliyor olması gerçeği de eklendiğinde⁷ aile yapımızın nasıl bir tehlike ve sorunla karşı karşıya kaldığı daha net olarak görülecektir.

⁵ Recep Kaymakcan, Dini Danışma ve Rehberlik Alanı olarak Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, s. 3, www.ilitamport.sakarya.edu.tr. (23.03.2013).

⁶ Nurşen Güney, "Aile Büroları" (Bildiri), *IV. Din Şurası, III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009, s. 1.

⁷ Ahmet Yaman, "Aile Büroları Arka Plan, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler" (Bildiri), *IV. Din Şurası III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009, s. 1.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de aileyi kuşatan, sebep ve sonuçları açısından ilk sıralarda yer almaya başlayan önemli sorunlardan biri boşanma olgusudur. İstatistiklere göre Türk ailesi ve toplumu, Batılı toplumlara göre daha sağlam görünse de⁸ istatistiklerin takip edemediği sorunlar ve süreçler, bu alana özel bir önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Unutulmamalıdır ki güçlü aile, sorun çözme kabiliyeti yüksek ailedir. Bugün toplumsal gelişmenin önünde birer engel olarak duran birçok sorunun önemli bir kısmı, ailenin zayıflaması ile ortaya çıkmıştır. Ailenin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için ciddi destek programlarına ihtiyaç duyulmakta, bu programların planlanması için de sosyal araştırmaların sunacağı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal politikaları yürütmeye yaşanan temel güçlüklerden biri hiç şüphesiz veri yetersizliğidir. Çünkü sosyal politika uygulamalarının sağlıklı olarak yürütülmesi sosyal araştırmalardan elde edilen verilerle mümkün olmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi çok hızlı değişen, tutarlı ve sürekli bir eğitim-öğretim siyasetine sahip olamayan ülkelerde, aile probleminin daha fazla zaman kaybetmeden büyük bir titizlikle ele alınması önem arz etmektedir. Bu noktada ortaya çıkan tablo, kurumları, aile bütünlüğünün yeniden ikame edilmesine ilişkin tedbirler almaya sevk etmiş, modern anlamda aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik bazı kurum ve kuruluşları, plan ve projeler hazırlamaya yönetmiştir.

Bu çerçevede Türkiye’de aile kurumuna vurgu yapan ilk hukuki düzenleme olan⁹ ve aileyi “Türk toplumunun temeli”¹⁰ kabul eden 1982 Anayasası’nın 41. maddesidir. İlgili madde; “ailenin huzuru, anne ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi” gibi devlete bazı yükümlülükler getirmektedir. Yine bu maddeye binaen ülkemizde modern kurumlar, toplumsal değişmeye paralel olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara uygun birimler oluşturma yönünde adım atmaya başlamıştır. Bu süreçte atılan ilk önemli adım ve uygulama Aile Araştırma Kurumu’dur.

29 Aralık 1989 tarihinde kurulan BAAK (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı) aile konusundaki ilk kurumsal düzenlemedir. Uzun bir süre gerekli ve kalıcı

⁸ Batı toplumlarındaki boşanma oranları için bkz. “Avrupa’da Boşanma Oranları Artıyor”, www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=7319, (18.11.2012).

⁹ İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, AKM Yayınları Ankara, 2009, s. 132.

¹⁰ İlgili Anayasa maddesi şöyledir: “*Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ve özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.*” İbrahim Pınar, *En Son Değişiklikleriyle 1982 Anayasası*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, Md., 41.

hukuki dayanaklardan yoksun olarak faaliyetlerini sürdürmüş olan kurum, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) adıyla 10.11.2004 tarihinde 5256 sayılı yasa ile hukuki bir statüye kavuşturulmuştur.¹¹ Yine kadın ve çocuklar için gerekli önlemlerin alması görevini devlete yükleyen Anayasa'nın 41. Maddesine binaen 25 Ekim 1990 tarih ve 3670 sayılı yasa ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSGEM) kurulmuştur. Bu genel müdürlük Aile Araştırma Kurumu gibi uzun bir süre hukuki dayanaktan yoksun olarak varlığını sürdürmüş, ancak 6.11.2004 tarih 5251 sayılı yasayla kalıcı yasal statüsünü elde etmiştir.¹²

Bunların yanında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğüne bağlı Aile Danışma Merkezleri 1997 yılında¹³, Kadın Konukevleri 1998 yılında¹⁴, toplum merkezleri 2000 yılında hizmete açılmıştır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin aile ile ilgili küçümsenemeyecek hizmetler verdiği görülmektedir. Bütün bu gelişmeler, ülkemizde aile destek hizmetleri konusunda artan ihtiyaca paralel olarak gelişen duyarlılığı ortaya koymaktadır.

Ülkemizde toplumu dini konularda aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli tek resmi kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.¹⁵ Değişen toplumsal ihtiyaçlar ve buna bağlı olarak çeşitlenen din hizmeti alanları Başkanlığın, aydınlatma ve hizmet kavramlarının çerçevesinin hem nitelik hem de nicelik açısından genişlemesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda son yıllarda "cami dışı din hizmetleri" projesine ayrı bir önem verilerek ailede oluşan/oluşabilecek problemlerin çözümüne katkı sağlamak ve aile kurumunu güçlendirmeye yönelik olarak 15 Nisan 2002 tarih ve 199 sayılı oluru ile müftülükler bünyesinde "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları"nın kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁶

¹¹ BAAK tarihçesi için bkz., <http://www.athgm.gov.tr/tr/html/18513/Tarihce>, (15.03.2013).

¹² KSGEM tarihçesi için bkz., <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19067/Tarihce>, (15.03.2013).

¹³ 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, T.C. Resmi Gazete, 23011, 6.6.1997.

¹⁴ "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 23400, 12.07.1998.

¹⁵ Bkz. 1982 Anayasası, Madde 136.

¹⁶ Bürolar 2002 tarihinde "Aile Büroları" adıyla kurulmuştur. 2007 tarihinden itibaren de "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları" adını almıştır. Uzun yıllar bu ad altında faaliyetlerine devam eden büroların 26 Haziran 2014 tarihinden adı tekrar değiştirilmiş ve "Aile ve Dini Rehberlik Büroları" olmuştur. Biz adı zikredilen büroların, çalışmaya başladığımız tarihte kullanılan ismini dikkate alarak çalışmamızı tamamladık. İsmi her ne kadar değişse de özü ve amacı aynı kalan büroların, çalışmamızın tamamlanması aşamasında yapılan son isim değişikliği çalışmamızın sadece başlığında değiştirilmiştir.

Adı geçen büroların kuruluş amacı, toplumumuzun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleriyle ilgili dini içerikli soru ve sorunlarına çözüm üretmek, bu bağlamda gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapmaktır.¹⁷

Diyanet İşleri Başkanlığı stratejik planında da ifade edildiği üzere, “töre cinayeti, aile içi şiddet, madde bağımlılığı ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunların çözümünde dini açıdan etkin rol almak” Başkanlığın amaçları arasındadır. Yine “nitelikli dini bilgilerin toplumun her kesimine ulaşmasına yönelik çalışmalar yapmak, dini danışmanlık ve rehberlik hizmetini geliştirmek, kadınlara yönelik irşat faaliyetlerini geliştirmek” stratejik amaçlara bağlı yapılması düşünülenler arasındadır. Bu stratejik planda müftülükler bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını açmak ve yaygınlaştırmak¹⁸, bu amaçları gerçekleştirme yollarından birisi olarak belirtilmektedir.

Yapılan incelemelerden de anlaşıldığına göre Din İşleri Yüksek Kurulu’na yöneltilen sorular içinde evlenme, boşanma, aile içi ilişkiler, haklar ve görevler konuları önemli bir yer tutmaktadır.¹⁹ Ayrıca taşrada bulunan il ve ilçe müftülüklerine yapılan müracaatlar göz önüne alındığında, toplumun dini danışmanlık ve rehberliğe ne kadar ihtiyaç duyduğu açıkça görülmektedir.

Yukarıda sayılan görevlerin ifasında ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hizmet politikasına ışık tutan dini değerlerin topluma ulaştırılmasında; Müftü, Vaiz, Din Hizmetleri Uzmanı, Kur’an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım gibi toplumla birebir ilişki içinde bulunan din hizmetleri kadrolarının önemli bir potansiyel oldukları bilinen bir gerçektir.²⁰ Bu kadroların yürüttükleri çalışmalarda dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Çünkü günümüzde insanlar daha çok klasik irşat, tebliğ, nasihat vb. bilinen yöntemlerin yanında, dini soru

¹⁷ Ali Bardakoğlu, “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları”, *21. Yüzyıl Türkiye’sinde Din ve Diyanet*, DİB Yayınları, (Derleyen: Ömer Menekşe), Ankara, 2010, s. 200.

¹⁸ T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), http://www.diyamet.gov.tr/strateji/dokumanlar/diyamet_stratejik_plan.pdf, (12.03.2013), ss. 43-56.

¹⁹ 2009 yılında Kurul’a 52173 soru sorulmuştur. Soruların 8712’sini evlenme, boşanma, nikah, aile içi ilişkiler, eşlerin karşılıklı hak ve görevleri gibi konular oluşturmaktadır. Bkz. *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2010.pdf, (12.03.2013).

²⁰ 31.12.2011 tarihi itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı din hizmetleri kadrosunda 122.617 personel bulunmaktadır. *DİB 2012 Yılı Performans Programı*, Ankara, 2012, s. 45-56. http://www.diyamet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/2012_performans_programi.pdf, (09.01.2013).

ve problemlerini, din hizmeti sunan kişilerle bire bir görüşerek çözmek istemektedirler.²¹ Tüm bunlar, daha etkili ve verimli din hizmeti sunmak için bilinen yöntemler yanında, özellikle son on yıllık süreçte kişilerin sorunlarıyla bire bir ilgilenmeyi öngören dini danışmanlık ve rehberlik olgusunu ciddi olarak üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır.

Belirtilenlerden hareketle araştırmanın problemi; Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın kuruluşundan bu yana yerine getirdikleri faaliyetlerle açılış amaçlarına ne ölçüde ulaştıklarını belirlemek, şeklinde tespit edilmiştir.

Ana problemden yola çıkarak ele alınacak alt problemler de şöyle belirlenmiştir.

1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna yansıyan problemler ve çözüm bekleyen aile sorunları nelerdir?

2. Bürolara gelen sorular, toplum ve aile yapısındaki değişiklikleri yansıtmakta mıdır?

3. Aile İrşat ve Rehberlik Büro görevlileri profesyonel bir hizmet verebilmekte midir?

4. Bürolarda danışan ile danışılan arasında yeterince güven tesis edilebilmekte ve gizlilik ilkesine uyulmakta mıdır?

Araştırma konumuzun Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, araştırma alanımızın da Ege Bölgesi olarak seçilmesinde birkaç faktör rol oynamıştır. Öncelikle problem yaşayan ailelere destek olmak ve özellikle boşanmaları önleyici tedbirler almak düşüncesiyle açılan büroların bu amaca ulaşip ulaşmadığının tespiti için en uygun bölge Ege Bölgesi'dir.²² Çünkü TÜİK verilerine göre ülkemizdeki boşanma oranları açısından, Ege Bölgesi'nin ilk sırada yer almaktadır.

Öte yandan Ege Bölgesi coğrafi konumu itibarıyla, hem sahil hem de iç kesimlerde illeri bulunan bir bölgedir. Bu, sahil ve iç kesimlerde yer alan illerin

²¹ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık" *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, DİB Yayınları, Ankara, 2008, c. 2, s. 544.

²² 2012 yılı verilerine göre, en yüksek boşanma hızının binde 2.29 ile Ege Bölgesi'nde olduğunu, boşanma hızının en düşük olduğu bölgenin ise binde 0.64 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğunu görmekteyiz. Bölgelere göre boşanma istatistikleri için bkz. www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do? (12.04.2014).

bürolarına gelen sorular ve problemler arasında fark olup olmadığını görmemiz açısından önem taşımaktadır.

İlmi araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik en önemli unsurdur. Şüphesiz bilimsel araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırabilmek için araştırma yapılan kurumu ve alanı çok iyi tanımak gerekir. Araştırmacının alanı tanınması, sağlam ve güvenilir sonuçlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Ege Bölgesine bağlı Aydın ilinde görev yapıyor olmam ve yaklaşık dört yıl kadar Aydın il müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunda hizmet vermem bu alan ve konuda çalışma yapmamda etken olmuştur.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın öncelikli amacı, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yapılan başvuruları tespit etmek, bürolara yansıyan dini içerikli durumları (sıkıntılar, gerginlikler, mutluluklar vs.) betimsel bir tarzda ortaya koymaktır. Bu genel amaca ek olarak dikkate alınacak diğer amaçlar da şöyledir:

1. Aile kurumunu ayakta tutmada dini danışmanlık ve rehberliğin önemini esas alarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bireysel ve toplumsal huzura nasıl bir katkı sağladığını tespit etmek.

2. Büro görevlilerinin sorulara verdiği cevaplardan hareketle, çalışanların yeterliliklerini tespit etmek.

3. Bürolara gelen soruları analiz ederek, sorulara yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, medeni durum, danışma şekilleri ve il değişkenleri açısından yaklaşım, aile kurumundaki algıların ve problemlerin içeriğini ortaya koymak.

4. Danışmanlık hizmetinin alanın ilke ve kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını ortaya çıkarmak.

3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemini, yukarıda belirtmiş olduğumuz amaçları da göz önünde bulundurarak şöyle açıklayabiliriz:

Sanayileşmeyle birlikte gelen modernite ve konformizm aile kurumu ciddi anlamda sarsmıştır. Öyle ki dini, ahlaki ve milli değerlere sahip toplumlar dahi bu sarsıntıdan etkilenmiştir. Bu olumsuz etkileri örtmek, en azından azaltmak için alınan

tedbirlerden dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti yürüten Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını konu alan araştırmamızda, teorik olarak verilen dini danışmanlık kavramının bürolarda, pratik uygulama alanlarında nasıl gerçekleştiği görülmüş olacaktır. Bu nedenle araştırmanın bulgu ve sonuçları önemlidir. Bunun yanında çalışmamız, ailelere dini danışmanlık hizmeti veren bir kurum olarak Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının faaliyetlerine yönelik bir durum tespiti ve mevcut uygulamayı değerlendirme işlevini de yerine getirecektir. Böylece büroların kurumsallaşması noktasında faaliyet gösteren Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut durumunu ve eksiklerini tespit açısından da çalışmanın önemli bir ihtiyaca cevap vereceği kanaatindeyiz.

Ülkemizde dini danışma ve rehberlik alanında yapılan çalışmalar Batı'ya göre çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Ancak son yıllarda bu alanda yapılan çalışmaların sayısal anlamda artmaya başladığı görülmektedir. Daha çok makale niteliğinde olan bu çalışmalar, nicel ve nitel eksiklerine rağmen, İslam geleneğindeki rehberlik ve danışma uygulamalarına ışık tutmaları itibariyle fayda sağlamaktadır. Bunlardan bazıları dini danışma ve rehberliğin teorik çerçevesini çizerken, bazıları bir il örneği ile dini danışma ve rehberlik uygulamalarını değerlendirmektedir. Yaptığımız çalışma ise konuyu hem teori hem uygulama yönüyle değerlendirdiği için bu alanda önemli bir eksiği giderecektir.

Yaklaşık 10 yılı aşkın süredir faaliyet gösteren Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarıyla ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır.²³ Belirtilen çalışmalar, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını farklı yönleriyle ele almışlardır. Yaptığımız bu çalışma, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen soru ve cevapların din eğitimi açısından değerlendirilmesini konu alan ilk çalışmalardan olması ve şimdiye kadar yeterince ele

²³ - Zehra Yıldız, "Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Gelenlerin Psiko-Sosyal Zemini, (Kırşehir Örneği)", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011.

- Saadet Çiftkart, "Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği), Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011.

- Tuba Kevser Şahin, "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Faaliyetleri, (Konya Örneği)", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

- Bilge Şen, "İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2010.

alınmamış güncel ve araştırılması gereken önemli bir konu olması dolayısıyla önem taşıdığı kanaatindeyiz.

Diğer taraftan, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1987 yılından itibaren "Boşanma İstatistikleri" olarak yayınladığı istatistiksel verilerde, ülkemizdeki boşanmaların demografik özelliklerine (bölgelere, illere, cinsiyete) göre dağılımları yapılmıştır. Bulgular boşanma oranı en yüksek bölgenin Ege Bölgesi olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, Türkiye'de boşanma oranının en yüksek olduğu Ege Bölgesi Aile İrşat ve Rehberlik Büroları üzerinde araştırma yapmamız, gerek boşanma sebeplerini öğrenme gerekse aile problemlerini tanıma noktasında bize bilgi verecek olması açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda Aile İrşat ve Rehberlik Büroları üzerinde soru ve cevapların analiz ve değerlendirilmesine dayalı olarak yapılan bu çalışma, sahasında yapılan ilk çalışma olması nedeniyle bundan sonra yapılacak olan çalışmalara hem rehberlik hem de kaynaklık edecektir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Ege Bölgesinde bulunan (Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak) illerde, il müftülükleri bünyesinde hizmet veren Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2003-2011 yılları arasında gelen sorularla sınırlıdır. Şüphesiz, ülkemizin her ilinde hizmet veren bürolara yansıyan aile problemlerini bir bütün olarak değerlendirecek bir araştırma genel sonuçlara varmak için önemlidir. Ancak zaman, emek, ekonomik maliyet ve kontrol güçlükleri gibi nedenler böyle bir araştırmanın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca böyle kapsamlı bir çalışmada, yetişmiş araştırmacılara da ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu nedenle araştırmamız Ege Bölgesi ile sınırlandırılmıştır.

Öte yandan araştırmamız ilgili kurumun izni ölçüsünde elde ettiğimiz bilgi ve belgelerle sınırlıdır. Büroya danışan kişilerin adı, soyadı ve iletişim bilgileri, danışma ilişkisinin gizlilik ilkesine aykırı olması nedeniyle kayıt altına alınmamıştır. Bu nedenle danışanların hizmet hakkındaki görüşlerini öğrenmek mümkün olmamıştır. Ayrıca dini danışmanlık çalışmalarında yararlanılan soru ve sorunların tamamına çalışmamız içerisinde yer verilememiş, her konu başlığında soruna ışık tutacak birkaç örnekle yetinilmiştir.

5. Araştırmanın Yöntemi

İlmi bir araştırmada iki önemli husus vardır. Birincisi ilmi güvenilirlik ve geçerlilik ölçülerine uygun olarak bilgilerin toplanması, ikincisi ise toplanan verilerin aynı değer ölçülerine uygun olarak sistematik şekilde işlenmesi ve sonuçlandırılmasıdır.²⁴ Bu sebeple ilk önce araştırmada takip edilecek metot ve tekniklerin belirlenmesi gerekir.

Aile İrşat ve Rehberlik Büroları üzerine yapılan bu çalışma, yaygın din eğitimi alanı ile ilgili bir araştırmadır. Araştırmada yöntem belirlemede keşfedici ve tanımlayıcı yaklaşım tercih edilmiştir. Konu hakkında bilgi elde etmek, bilgiyi derinleştirmek ve konuyu daha değişik boyutlarıyla anlamlandırmak amacıyla uygulanan “keşfedici yaklaşım”²⁵ doğrultusunda literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda konuyla ilgili kapsamlı bir kaynak taraması yapılmış ve araştırmanın teorik temellendirilmesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir örgüt, birey, grup, durum veya olgunun düzgün bir portresini çizmek olarak tanımlanan²⁶ “tanımlayıcı yaklaşım” anlayışı ile Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını anlamak ve fonksiyonlarını açıklamak suretiyle büroların genel şeması çıkarılmıştır. Ayrıca bürolara gelen sorular esas alınarak sorular din eğitimi açısından belli değişkenler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın yöntemi tarama, betimleme, açıklama ve değerlendirme olarak tanımlanabilir.

5.1. Verilerin Toplanması

Araştırmamızın amaç ve içeriği doğrultusunda ihtiyaç duyulan bilgileri toplamak için imkanlar ölçüsünde literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili çalışmalar incelenmiştir. İlmi araştırmalarda veriler toplanırken, bilginin nereden ve kimden elde edileceğinin tespiti önemlidir. Bunun için başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İSAM Kütüphaneleri olmak üzere değişik kütüphaneler ziyaret edilmiş ve konuyla ilgili tezler, kitaplar, makaleler vb. yayınlar incelenmiştir. Basılı temin edilemeyen bazı kaynaklara da elektronik ortamda ulaşılmıştır. Ayrıca büro görevlileriyle mülakat, gözlem, kendi bilgi ve tecrübelerimiz de yararlandığımız diğer teknikler arasındadır.

²⁴ Ramazan Buyrukçu, *Kurumsal Değişim ve Gelişim Boyutlarıyla Türkiye’de Mesleki Din Eğitimi-Öğretimi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2007, s. 6.

²⁵ Remzi Altunışık, vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, (4. Baskı), Sakarya, 2005, s. 59.

²⁶ Altunışık, vd., s. 61-62.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan alınan izin belgesi (bkz. Ek 2) ile Ege Bölgesinde bulunan il müftülüklerine bizzat gidilerek, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorular kayıt arşivlerinden temin edilmiştir.

8 ilden 2003-2011 yılları arasında kayıtlara geçen (2011 Ekim sonuna kadar) toplam 2401 adet soru karteksi temin edilmiştir. Kartekslerden 2010 yılına kadar olanlar fotokopi yoluyla çoğaltılmıştır. Bu tarihten sonra elektronik ortama geçilmesi nedeniyle de sorular dijital ortamda alınmıştır. Ancak ilk açılan 6 bürodan biri olan İzmir Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunda 2003-2004 yıllarına ait sorular, danışan bilgisine yer verilmeden genel fetva defterine kaydedilmiştir. Söz konusu defterden bu tarihlere ait aile, evlilik, boşanma ile ilgili 145 adet soru seçilmiş ve bu sorular konu tasnifi dışında herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmamıştır. Bu nedenle konu tasnifi dışındaki değerlendirmeler, 2256 karteks üzerinden yapılmıştır.

5.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen verilerin analiz ve dökümü safhasında sırası ile şu işlemler yapılmıştır. Öncelikle elde edilen karteksler incelenerek konuyla ilgili ham verilere ulaşılmış daha sonra, soruların içeriğine göre 7 ana başlık halinde veriler nitel araştırmalarda kullanılan NVİVO 8 programına²⁷ aktarılmıştır. Bu 7 ana başlıktan her biri sorulara göre tekrar alt başlıklara ayrılmıştır. Böylece elde edilen her karteks istisnasız değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu program vasıtasıyla değişkenlerin yüzdeleri tespit edilmiş, daha sonra konuların gerektirdiği değişkenlere göre ayrı ayrı tablolama işlemi yapılmış ve sorularla değişkenler arasındaki bağlantıyı belirlemek amacıyla her konu başlığıyla değişkenlerin karşılaştırmalı analizlerine yer verilmiştir.

Kartekslerden elde edilen bulgular, tecrübe ve gözlemlerimizle elde edilen bilgilerle birleştirilerek yorumlanarak değerlendirilmiştir. Veriler değerlendirilirken bilimsel perspektiften ve uzmanların görüşlerinden yararlanma ilkesi her aşamada dikkate alınmıştır. Değerlendirmeler sonucu bürolara gelen sorularla birlikte ailelerde yaşanan sorunlar da tespit edilmiştir.

²⁷ Bu araştırmada veri analizi için NVİVO 8 nitel araştırma programı kullanılmıştır. Bu programın işleyiş tarzı ve değerlerin hesaplanması konusunda tarafımızdan yapılan açıklamalar için bkz. **AİRB'lere Gelen Soruların Analizi ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirmesi**, s. 86.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümünde, din eğitimi bilim dalında yapılan bu çalışmanın daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla araştırmaya konu olan temel kavramlar açıklanmış ve bu kavramların ilişkili bulunduğu kuramsal çerçeve sunulmuştur.

1. AİLE

Aile, hangi çağda ve hangi kültürde olursa olsun insan topluluklarının karakteristik bir özelliğini oluşturur. Son zamanlarda kültürler üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar, aile olmadan yeryüzündeki toplumların hiçbirisinin varlık gösteremediği yönünde bulgular ortaya koymaktadır.²⁸ Bu sebeple her toplumda ailenin önemli bir yere sahip olduğu ve toplumu oluşturan kurumların başında yer aldığı söylenebilir. Fizik için atom, Biyoloji için hücre ne ise ve ne anlama geliyorsa, toplumlar için de ailenin anlamı budur.²⁹ Bu derece önemli bir kurum olan aile üzerinde açıklamalara geçmeden önce, aile kavramının tanımlanması, yapı ve fonksiyonları dikkate alınarak çeşitleri hakkında bilgi verilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1.1. Ailenin Tanımı

Toplumun temel birimi olan ve tarih boyunca hemen hemen tüm toplumlarda var olan ailenin, evrensel bir tanımını yapmak imkansızdır. Çünkü tarih boyunca toplumlar nasıl değişikliklere uğramışsa aile de hem boyutları hem yapısı hem de işlevi bakımından büyük dönüşümler geçirmiştir.³⁰ Bu nedenle aileyi tanımlamak zordur. Çünkü tanımlar zamana, topluma, dinlere, coğrafyaya, bilim dallarına ve bilim adamlarına göre farklılık göstermektedir. Biz burada yaygın olan birkaç tanımı vermekle yetineceğiz.

²⁸ Aile tarihi üzerine tespit edilebilen bilimsel çalışmalar J.J. Bachefen'in 1861 de yayınladığı "Analık Hukuku" adlı eserle başlamıştır. Bu eseri, J.F. Mac Lennan'ın ve L.H. Morgan'ın çalışmaları izlemiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları I* (Derleyen; Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), BAAK Yayınları, Ankara, 1991, s. 210.

²⁹ İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, AKM Yayınları, Ankara, 2009, s. 9.

³⁰ Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Mart- Ekim 1976, c. 8, S. 12, s. 46-47; William, F., Kennel, *The Family in Perspective*, Meredith Lishing Company, Sociology Series, New York, 1966, s. 3.

Aile; “aynı kan, ırk ve atadan gelen şahısların bütünü”,³¹ “akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk”³² “samimi ve yüz yüze ilişkilerin sürdürüldüğü en küçük fakat en önemli sosyal kurum”,³³ “anne, baba ve çocuklardan kurulu topluluğa verilen ad”³⁴, Farklı iki cinsiyetteki insanın, tek başına yetersizlik duygusunu aşmak için oluşturduğu tarihin en eski kurumu³⁵ olarak kabul edilen aile, çocuk açısından, sosyal yaşama katılmak için hazırlıkların yapıldığı ve deneyimlerin kazanıldığı bir ortam; yetişkinler açısından ise mutluluğun hakim olduğu, şiddetli gerilim ve sıkıntılar karşısında dayanışmanın en iyi şekilde elde edildiği bir sığınma yeri özelliğini taşır.³⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgiyi ilgili eserlere³⁷ bırakarak aile kavramı hakkındaki ifadelerimizi, aşağıdaki tanımla noktalamak istiyoruz. Aile, “İçimizdeki çevreyle en sıcak ilişkide bulunduğumuz, zaman, mekan, duygu, düşünce, toplum ve kültür çevresi, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, bugüne dek toplumda oluşturulmuş kültürel ve dinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal birimdir.”³⁸

Tanımlardan hareketle, ailenin toplumun temelini oluşturup benzer amaçlarla kurulduğunu, sadece perspektif açısından birbirinden farklılaştığını söylemek mümkündür. Aile, tanımlarının farklı olmasının yanında çeşitliliği de olan bir kurumdur.

1.2. Aile Çeşitleri

İnsanlık tarihi kadar eski olan ailenin tanımı yapılırken de ifade edildiği üzere tüm sosyal kurumlar gibi aile kurumu da toplumsal gelişmeye paralel olarak yapısal ve

³¹ *Meydan Larousse*, “Aile” maddesi, Meydan Yayınları, İstanbul, 1979, c. I., s. 190.

³² Mehmet Akif Aydın, “Aile” Maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, c. II., s. 196.

³³ Nihat Nirun, *Aile ve Kültür*, AKM Yayınları, Ankara, 1997, s. 5.

³⁴ *Meydan Larousse*, s. 191.

³⁵ Gönül Budak, “Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi”, *I. Aile Şurası*, Aile Araştırma Kurumu Yayını, 1990, Ankara, s. 195.

³⁶ Kasım Karataş, “Toplumsal Değişme ve Aile”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara, 2001, S. 2, s. 90.

³⁷ Geniş bilgi için bkz. Özer Ozankaya, *Toplumbilim*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 357. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (9. Basım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 50; Kağıtçıbaşı, *a.g.e.*, s. 61; Marshall Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, (Terc. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara, 2003. s. 94.

³⁸ Necdet Subaşı, “Dindarın ve Yoksulun Yaşam Dünyası Aile Odaklı Stratejiler”, *IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk Bildirileri”*, Ankara, 2004, s. 137.

fonksiyonel olarak değişebilmektedir. Bu değişim, toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi, aynı toplum içindeki aileler arasında da farklılık gösterebilmektedir.³⁹ Bu sebeple her toplulukta farklı aile tipleri ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Bunlar günümüzde genelde geleneksel geniş aile ve çekirdek aile olarak isimlendirilmektedir.

Geleneksel geniş aile, içinde büyük ana ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları aile tipidir. Bu aile tipi kırsal kesimde yaygın olarak görülen ve özellikle sanayi öncesi toplumlara özgü ortaya çıkan aile örneğidir.⁴¹ Babadan torunlara intikal eden yatay ve genişlilik içinde ortaya çıkabildiği gibi, akrabaları da içine alacak bir genişliğe ulaşabilmektedir. Modern aileye ya da kent ve kasaba ailesine göre genç kuşaklar (çocuklar ve torunlar), uzun bir süre aile çatısı altında tutulurlar. Bu yüzden kuşaklar içinde meydana gelen evlilikler de aile çemberinde gerçekleştirilebilir. Geleneksel ailenin en önemli özelliği, aile içindeki statü farklılığıdır. Yaşlı gençten, ergen çocuktan, erkek kadından daha yüksek konumdadır. Konumu en düşük grup ise, gelin gibi aileye yeni katılan kişilerdir.⁴² Genelde tarıma dayalı toplumların aile türü olan geniş ailenin birçok işlevi vardır.⁴³

³⁹ Carle Zimmerman, *Yeni Sosyoloji Dersleri*, (Çev. A. Kurtkan) İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1102, İstanbul, 1964, s. 186.

⁴⁰ Konu bağlamında belirtilebilecek belli başlı aile çeşitlerini şu şekilde kategorize edebiliriz:

- Le Play'in oluşturduğu mirasın gelişine göre aile çeşitleri: Ataerkil aile, Kök aile ve Kararsız aile.
- Durkheim'in temel aldığı toplumsal gelişme basamaklarına göre aile çeşitleri: Totem ailesi, Anaerkil aile, Babaerkil aile, Pederi aile, Soy ailesi ve Modern aile.
- Yerleşim yerine göre aile çeşitleri: Büyük kent ailesi, Kasaba ailesi, Gecekondu ailesi, Köy ailesi ve Göçebe ailesi.
- Otoriteye göre aile çeşitleri: Babaerkil (pederşahi) ve Anaerkil (maderşahi) aile.
- Eşlerin sayısına göre aile çeşitleri: Tek eşli (Monogami) ve çok eşli (Poligami). Aile çeşitleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Aygen Erdentuğ, "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", *Aile Yazıları I*, BAAK Yayınları, Ankara, 1998, ss. 321-357; Nurettin Topçu, *Sosyoloji*, Dergah Yayınları, (Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara), İstanbul, 2001, s. 21; Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, Açılım Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 25-26; Gökçe, *a.g.m.*, ss. 205-223.

⁴¹ Ercüment Kuran, "Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi", *Aile Yazıları I*, BAAK Yayınları, Bilim Serisi 5/1, Ankara, 1991, s. 365; Aydın, "Aile" Maddesi, *a.g.e.*, c. II, s.196.

⁴² Zimmerman, *a.g.e.*, s. 191.

⁴³ Geniş ailenin işlevleri hakkında bkz. Erdentuğ, *a.g.m.*, s. 327; Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Dergisi (İÜEFTD)*, İstanbul, 1982, S. 33, ss. 158-168; Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1983, s. 141; Aytül Kasapoğlu, "Birey-Aile-Toplum", *I. Aile Şûrası*, BAAK Yayınları, 1990, Ankara, s. 51; Sulhi Dönmezer, *Toplum Bilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 201.

Çekirdek aile ise, ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailedir.⁴⁴ Sanayi devrimi, uzay çağı, sanayi ötesi toplum, bilgi çağı, iletişim çağı vb. kavramlarla nitelenen toplumsal değişimlerin aile yapısı üzerinde de önemli etkilerinin olduğu bir gerçektir.⁴⁵ Günümüzde kent toplumunun ailesi, çekirdek aile özellikleri taşımaktadır. Geleneksel aileye göre işlevleri daralmıştır.⁴⁶ Büyük aile dayanışmasına dayalı hizmetlerin bir kısmı (sağlık, emniyet, çocuk bakımı için tesis, işsizlik sigortası gibi) çekirdek aile yapısının bulunduğu toplumlarda devletin işlevleri haline gelmiştir.⁴⁷

Yukarıda ifade edilen aile çeşitlerinin her toplumda benzer şekilde yaşandığını söylemek mümkün değildir. Değişmeyen tek gerçek, yapı ve işlevleri açısından farklılıklar olsa bile ailenin, her çağda ve her toplumda yer almış evrensel bir kurum olduğudur.

⁴⁴ Dönmezer, *a.g.e.*, s.101. “Çağdaş toplumların yaygın aile tipi olan ‘çekirdek aile’ tipine ‘karı-koca ailesi’ de denilmektedir.” Sibel-İbrahim Armağan, *Toplumbilim*, Barış Yayınları, İzmir, 1988, s. 140.

⁴⁵ Nirun, *a.g.e.*, s. 8; İsmail Kılıçoğlu, *Aile*, Esra Yayınları, İstanbul, 1990, s.18.

⁴⁶ Ümit Meriç Yazan, “Şehirleşme Sürecinde Aile”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, 1991, c. III, s. 961.

⁴⁷ Beşir Atalay, “Sanayileşme ve Değişmenin Ailenin Değişmesindeki Etkileri”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara 1991, c. III, s. 884.

2. İRŞAT ve DİNİ DANIŞMANLIK

2.1. İRŞAT

Diyanet İşleri Başkanlığı görev ve sorumlulukları altında yürütülen din hizmetlerini biçimlendiren irşat ve tebliğ kavramlarının karşılığını yasal düzenlemelerde “halkı dini konularda aydınlatmak”⁴⁸ ifadesinde buluyoruz. Bu ifade Başkanlığın Teşkilat Kanunu olmak üzere tüm mevzuatta karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu kavram üzerinde kısa bir açıklama faydalı olacaktır.

İrşat kelimesi sözlükte “hidayete erdirme, yol gösterme ve doğru yola yönlendirme” anlamlarına gelmektedir.⁴⁹ Genel olarak ise, “ehil kimseler tarafından insanları, dünya ve ahiret saadetine ermeleri için hak ve hakikate, doğru yola ve iyiliğe çağırarak, her türlü kötülükten kaçınmalarını telkin etmek”⁵⁰ gibi anlamlara gelmektedir.

Bu tanımlara göre irşat, insanlara dinin emir ve tavsiyelerini aktararak, insanların dünya ve ahiret saadetine ermeleri için, doğru yola ulaşmalarına yardımcı olma amacı taşımaktadır. Hz. Peygamber’in ve Kur’an’ın öğretileri gereği, yerine getirilmesi gereken görevlerden irşat, tarih boyunca çeşitli unvanlarla anılan hizmetliler tarafından yerine getirilmiştir.⁵¹ Bu görevlilerin yerine getirdikleri hizmet, “din” hizmetidir.

Din, doğru yolu bulması için kişiye verilen imkanları destekleyen güçlü bir faktördür. Aynı zamanda din, insana selim fitratının özelliklerini hatırlatmakta, aklına vahiy ile ışık tutmakta ve sosyal tecrübesinin sağlıklı yürümesine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple irşat faaliyetleri, Müslümanlar arasında manevi yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan vasıtaların başında yer almaktadır. Aslında Müslümanların irşat görevi kendilerine, diğer din mensuplarına ve bütün insanlara karşı sorumluluk yüklemektedir.⁵² Hz. Peygamber bir toplumu oluşturan insanları aynı gemiye binmiş olan yolculara benzetmektedir. Geminin alt kısmında olanlar su ihtiyacını karşılamak üzere delik açmaya kalkışır, üst kattakilerde onlara engel olmazsa hep beraber

⁴⁸ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Madde 1, http://www.diyamet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (14.01.2013).

⁴⁹ Bekir Topaloğlu, “İrşad” Maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), c. 22, s. 454.

⁵⁰ *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, İstanbul, 2001, c. 4, s. 309; Nurullah Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (AÜİFD), Ankara, 2000, c. 41, s. 336

⁵¹ Ahmet Onay, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Değerler Eğitim Dergisi*, Aralık 2006, c. 4, S. 4, s. 150.

⁵² Bakara, 2/143; Ali İmran, 3/104, 110.

boğulacak, üstekiler uyarı görevini yerine getirdiği takdirde yine hep beraber selamete ereceklerdir.⁵³

Hayber Kalesi'nin kuşatılması sırasında Hz. Ali'nin "Hayber Yahudileriyle bizim gibi Müslüman oluncaya kadar savaşmalıyız" şeklindeki önerisi üzerine Hz. Peygamber'in verdiği cevap irşadın İslam'daki önemini belirtmesi açısından dikkat çekicidir: "*Acele etme ya Ali! Hayber toprağına sükunetle gir, sonra da onları İslam'a davet et. Şunu bil ki, tek bir kişinin senin irşadınla Müslüman olması en değerli ganimet olan kızıl develerin sana verilmesinden hayırlıdır*"⁵⁴ Öte yandan "*Siz insanların faydası için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliğı emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız*"⁵⁵ ayetinde, insanı en hayırlı yapan özellik iyiliğı emretme, kötülükten sakındırmaya çalışma, başka bir ifadeyle "irşat" görevini ifa etme olarak vurgulanmıştır. Bu ayet ve hadisler irşadın İslam'da ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bilindiğı gibi din hizmetlerinin topluma sunumunda, irşat, tebliğ, nasihat vb. yöntemler kullanılmaktadır. Ancak, zamanın ve şartların değışmesiyle toplumların beklenti ve ihtiyaçları da değışmektedir. Dolayısıyla din hizmeti sunanların bu ihtiyaç ve beklentiler doğrultusunda yeni yöntem ve teknikler kullanmaları gerekmektedir. Bu da zaman içinde dini danışmanlık ve rehberlik hizmetini ortaya çıkarmaktadır.

Toplumun din konusunda aydınlatma görevini üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı da son yıllarda din hizmeti sunma konusundaki değışim ihtiyacını hissetmiş ve toplumdaki bireylerin sorunlarıyla bire bir ilgilenme ve çözüm yolları bulma amacıyla din hizmeti sunumunda alternatif bir yöntem olarak, dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermeye başlamıştır. Bu cümleden hareketle çalışmamızın asıl omurgasını oluşturan ve irşat kavramıyla ilişkilendirilen, aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında uygulanmakta olan dini danışmanlık hakkında özlü bir açıklama yapılması, gerekli ve faydalı olacaktır.

⁵³ Buhari, Şeriket, 6; Şehadet, 30.

⁵⁴ Buhari, Cihad, 102; Müslim, Fezailü'ş Şehabe, 34.

⁵⁵ Ali İmran, 3/110.

2.2. DİNİ DANIŞMANLIK

İnsanlar birlikte yaşadıkları sürece danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. İnsanın bu ihtiyacı yaşamın her alanında bulunabilir. İnsan, yaşı ve tecrübesi ne kadar ilerlerse ilerlesin başkalarının yardım ve desteğine ihtiyaç duyar.

İnsanın tek başlarına hareket etmekte zorlandığı ve danışmaya ihtiyaç duyduğu alanlardan birisi de dini hayattır. Bireyler içinde buldukları hayatta, gerek bilişsel açıdan gerekse inanç ve uygulama açısından birtakım problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. İşte, psikolojik danışma ve rehberliğin klasik sürecinden ayrılarak, bu tür insanların problemlerine çözüm getirmeyi hedefleyen dini danışmanlık uygulamaları bu noktada karşımıza çıkar.⁵⁶

Dini danışmanlığı anlamak için önce psikolojik danışmanlığın bilinmesi gerekir. Sosyal bilimlerin uygulamalı alanlarından biri olarak psikolojik danışmanlık, psikolojik rahatsızlıkların büyük oranda sözel ve duygusal iletişim biçimlerine dayanan tekniklerle tedavi edilmesi olarak tanımlanır.⁵⁷ Ayrıca psikolojik danışmanlık bilginin ve uzmanlığın, insan yardım sanatında veya biliminde uygulanması olarak da bilinir.⁵⁸

“Danışmanlık” kelimesi ile kastedilen, “psikolojik danışmanlık” olduğuna göre, “dini danışmanlık” ile gerçekte “dini psikolojik danışmanlık” kastedilmektedir. Çünkü söz konusu temelde bir psikolojik danışmanlıktır ve “dini” sıfatı ise psikolojik danışmanlığın dinsel kaynakların, geleneğin vb. unsurların dikkate alınarak uygulanmasını ifade etmektedir⁵⁹ ki bu aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

Dini danışmanlık yardım mesleklerinden biri olarak, kişinin inancı, düşüncesi ve değerleri ne olursa olsun danışmanlık alanı içindeki problemlerle ilgilenir. Ancak dini danışmanlığın farklılığı danışan veya probleminden değil, danışmanın rolünden kaynaklanmaktadır. Çünkü dini danışmanlıkta danışman, rolünü genelde dinden aldığı bilgilerle oynar. Ancak, bu rolü gerçekleştirirken diğer yardım disiplinlerinden de

⁵⁶ Altaş, *a.g.m.*, ss. 327-328.

⁵⁷ Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Nobel Yayınları Dağıtım, İstanbul, 2011, s. 9.

⁵⁸ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. N. Altaş-M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, s. 35.

⁵⁹ Ok, *a.g.m.*, s. 36; Hüseyin Peker, “Dini Danışma Bağlamında Aile Danışmanlığı Rehberliği”, *IV. Din Şurası, III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009, s. 2.

kendini bağımsız kabul etmez.⁶⁰ Bu sebeple konunun sadece din eğitimi ya da sadece din psikolojisi bilimi içerisinde çalışılması gerektiği fikri yerine, onun bu iki disiplinin kesiştiği ortak bir noktada yer aldığı ve her iki bilim dalından da yararlanılarak değerlendirilmesi düşüncesiyle, dini danışmanlık kavramı bu bakış açısı içerisinde ele alınmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Dini Danışmanlığın Tanımı ve Mahiyeti

Dini danışmanlık ülkemizde henüz gelişmekte olan yeni alanlardan biridir. Bu nedenle dini danışmanlığın mahiyeti, kapsamı, hedefleri, sınırları ve problem alanları henüz tam olarak netlik kazanmış değildir. Dolayısıyla gerek bu alanın isimlendirilmesinde ve yapılan tanımlarda gerekse alanın sınırlarında ilgili çok çeşitli görüşler mevcuttur. Bu sebeple konuyla ilgili farklı tanımlara yer vererek konunun daha iyi anlaşılmasını amaçlamaktayız.

İngilizcede rahip, papaz, din adamı anlamlarına gelen “*pastor*”⁶¹ sözcüğü, Türkçede “*vaiz*” kelimesi ile karşılık bulmuş ve “*pastoral counselling, Pastoral Care*” olarak adlandırılan disiplin, ülkemizde “*vaizsel danışmanlık*”, “*dinsel danışmanlık*” ya da -daha yaygın bir kullanımla- “*dini danışmanlık*” şeklinde adlandırılarak eğitim ve psikoloji çalışmalarında yerini almıştır.⁶²

Dini danışmanlık kavramının farklı kaynaklarda farklı tanımlarına rastlanmak mümkündür. **Clebsch** ve **Jaekle**'nin 1964 yılında yaptıkları bir tanımlamaya göre dini danışmanlık; “mümessil din adamları tarafından nihai anlam ve konular bağlamında, sorun yaşayan insanlara yönelik iyileştirme, rehberlik etme, bakımda bulunma,

⁶⁰ Suat Cebeci, “Bir Din Öğretim Yaklaşım Modeli Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitim Dergisi*, İstanbul, 2010, c. 8, s. 56.

⁶¹ John Dyson, *Students' Dictionary*, Best Publication, London, 2001, s. 451. Latince'den gelen “**pastor**” kelimesi, iyileştirmek, rehberlik yapmak, kişisel ve toplumsal açıdan bozulan ilişkileri düzeltmek ve taraflar arasında uzlaşma sağlamak gibi dört temel fonksiyona sahiptir. Harun Işık, *Cezaevlerinde Din*, Laçın Yayınları, Kayseri, 2009, s. 123.

⁶² Öznur Özdoğan, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *AÜİFD*, Ankara, 2006, S. 47, s. 129. “Pastor” kelimesiyle aynı kökten gelen pastoral kelimesi *papaza ait* anlamlarını taşımaktadır. “**Pastoral Care**” ise *papazsal ilgi/bakım veya dini bakım* demek olup papazın/din adamının insanlara manevi destek ve yardım anlamında yaptığı öğüt ve tavsiyeleri ifade eder. Özdoğan, *a.g.m.*, s. 128. Ayrıca “**Pastoral Care**” kelimesinin orijinal karşılığı “*çobana özgü, çobansal görevlerle ilgili*” gibi anlamları da bulunmaktadır. Zaten çoban imgesi Hıristiyan kutsal metinlerinde, koyunları tehlikeden koruyan, onlara otlatma ve bakım sağlayan liderdir ki, orijinalde Hz. İsa'yı sembolize eder. (Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, s. 39.

uzlaştırma, destekleme şeklindeki yardım etme davranışlarını ihtiva eden kavram”⁶³ olarak ifade edilmektedir.

Bu tanıma göre, dini danışmanlığın iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma gibi özellik ve fonksiyonlarının bulunduğu ifade edilmektedir. İyileştirme özelliği daha ziyade kişisel ilişkilerde yoğun sorun yaşayan insanlar üzerinde uzun süreli bir dini danışma olarak kendini gösterir. Destekleme fonksiyonu ise destek danışmanlığında, destek gruplarında görülmektedir. Yönlendirme fonksiyonu ise hayatlarında bir yön arayan, iş arayan, evlilik hazırlığında olan veya emeklilik dönemini yaşayan ya da kariyer değişimlerinde etkilidir. Dini danışmanlığın dördüncü önemli özelliği olan arabuluculuk/uzlaştırıcılık daha çok çift terapilerinde, eş ve aile danışmanlığında ve grup terapilerinde kullanılmaktadır.⁶⁴ Dini danışmanlığın fonksiyonlarına Clinebell tarafından 1987 de beşinci bir fonksiyon eklenmiştir. O da eğitmek/geliştirmektir. **Clinebell**, dini danışmanlığın bu açıdan birey ve grubun kişisel büyümesini ve gelişmesini teşvik edici, öngörücü, cesaret verici bir etki fonksiyonunun olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

Amerika Birleşik Devletleri'nin Pensilvanya eyaletinde hazırlanan bir yasa tasarısında dini danışmanlık: “Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir”⁶⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Lartey'e göre dini danışmanlık, insan yaşamında aşkın bir boyut olduğunu kabul eden kişilerin yürüttüğü, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim biçimlerini kullanarak kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırmayı hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir. Dini danışmanlık, insanların tüm yönleriyle gelişmelerini ve bütün insanların insanca bir yaşam sürdürebilecekleri toplulukları oluşturmaya çalışır.⁶⁷ Buna göre danışma

⁶³ William Clebsch-Charles Jaekle, *Pastoral care in historical perspective*, New Jersey, Prentice-Hall, 1964, s. 4.

⁶⁴ Altaş, *a.g.m.*, s. 341.

⁶⁵ Howard J. Clinebell, *Basic Types of Pastoral Counseling*, Abingdon Press, New York, 1966, s. 16-17.

⁶⁶ Mary J., Meadow-Richard D. Kahoe, *Psychology of Religion: Religion in Individual Lives*, Harper&Row Publisher Inc., New York, 1984, s. 420.

⁶⁷ Emmanuel L. Lartey, *In living color: An intercultural approach to pastoral care and counselling*, Philadelphia, Jessica Kingsley, 2003, s. 30.

konusunun doğrudan dini bir problem olması da şart değildir. Felsefi, sosyal, ekonomik ve psikolojik bir sorun dini danışma ilişkisi içerisinde ele alınabilir. Sorunların çözümünde hem psikolojik hem de teolojik kaynaklardan yararlanılabilir.⁶⁸

Schlauch'a göre ise dini danışmanlık, dinsel terimler içeren ve teolojik-psikolojik etik çerçevesinde yapılan, vücut-akıl-ruh dünyası üçgeninde bir bütün olarak verilen yardımlardır.⁶⁹ Bu bağlamda dini danışmanlık, kişinin kendi doğrularını bulmasına yardım etme süreci olarak değerlendirilebilir.

Verilen tanımalardan hareketle dini danışmanlığı diğer danışmanlık hizmetlerinden ayıran bir kaç özellikten söz edilebilir. Öncelikle danışılan kişinin bir din uzmanı ya da bir din adamı olması (mümessil bir din adamı), yani din eğitimi almış ve din eğitimi vermek için yetkilendirilmiş olması şarttır. Çünkü dini danışman olarak adlandırılan bu kişiler, psikolojiye dair teorik bilgilerini dini bilgileriyle ilişkilendirerek danışana hizmet verirler.⁷⁰ Dini danışmanlık alanı rehberlik, destekleme, uzlaştırma vb. unsurlar dolayısıyla psikolojik danışmanlığın alanından daha geniştir.⁷¹

Toplumda dindar kabul edilen ancak uzman olmayan kişilerin yaygın olarak gerçekleştirdiği benzer bir yardım etkinliğini, dini danışma faaliyeti olarak nitelenmek mümkün değildir. Hatta bu kişilerin birçoğu -farkında olarak veya olmayarak- yanlış bilgilendirme ve yönlendirme ile insanlara yarar sağlamak yerine zarar bile verebilmektedir. Bu sebeple, dini danışmanlık hizmetleri resmi olarak gerek ülkemizde gerek dış ülkelerde insanların doğru bilgiye ve kişilere ulaşmalarını sağlamak amacıyla dini otorite olarak kabul edilmiş güvenilir kurumlar tarafından sunulmaktadır. Ancak gayri resmi (illegal) olarak da bu hizmetler ülkemizde yürütülmektedir.

Netice itibariyle, dini danışmanlığa dair yapılan tanımlar ve açıklamalar da dikkati çeken husus şudur: Dini danışmanlığı diğer danışmanlık türlerinden ve psikoterapiden ayıran unsur danışmanın özellikleridir. Çünkü dini danışman, danışma konusunu din ile ilişkilendirerek ve dini referans göstererek değerlendirmekte ve problemi çözmektedir. Bu nedenle dini danışmanlık, danışmanın herhangi bir konuda

⁶⁸ Rodney J. Hunter, *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Abingdon Press, Nashville, 2005, s. 85.

⁶⁹ Chris R., Schlauch, "Expanding the Contexts of Pastoral Care", *The Journal of Pastoral Care*, S. 44, No. 4 (Winter 1990), s. 359.

⁷⁰ Özdoğan, *a.g.m.*, s. 132.

⁷¹ Recai Doğan-Nurullah Altaş-Remziye Yılmaz, *Din Bilimleri 1*, Ankuzem, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2009, s. 223; Ok, *a.g.t.*, s. 550.

kendisine başvuran kişilere, dini esaslara dayanarak ve danışma tekniklerini kullanarak sunduğu profesyonel yardım etkinliği olarak tanımlanabilir.

2.2.2. Dini Danışmanlığın Tarihsel Gelişimi

Dini danışmanlık, faaliyet olarak tarihi bir geçmişe sahip ise de, 20. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında bilimsel çerçevede özel bir anlam kazanmış, İncil'den alınmış ve Hıristiyanlığa özgü bir kavram olan⁷² “*pastoral care*”^{*} veya “*pastoral counselling*”^{**} adı altında ele alınmaya başlamıştır.

Günümüzde dini danışmanlık ya da pastoral psikoloji olarak dilimize girmiş çalışma alanları; ilk olarak Hıristiyan kültüründe ortaya çıkmış olması, en azından bu kültürde sitemli hale gelmesi sebebiyle bu faaliyet alanına dair kavramlar da doğal olarak Hıristiyan kültürü ile ilgilidir. Şüphesiz bir faaliyet ve bilim alanındaki kavramlaştırma, ilkin o alanı keşfedip ortaya çıkaranlar tarafından kendi inanç, dil ve kültür özelliklerine göre yapılır. Bu sebeple manevi destek ve yardım hizmetlerinin teorisi ve pratiği ile ilgili bilimsel çalışma alanına da dini danışma psikolojisi anlamında pastoral psikoloji denilmiştir.⁷³ Bizim kültürümüzde de benzer faaliyetler din hizmetleri adı altında yer almış ancak, Batılı ülkelerde olduğu gibi profesyonel bir hizmet alanı haline gelmemiştir.

Kilisenin halkın din kaynaklı sorunlarının çözümüne yardım etmeyi amaçlaması, dini danışmanlıkla ilgili çalışmalara hız kazandırmıştır. O dönemde Hıristiyan teologlar, danışma ve rehberlik çalışmalarına ilgi duymaya başlamışlar ve papazların kiliselerdeki günah çıkarma işlemlerini bir dini danışma hizmeti olarak ele almışlardır. Böylece Hıristiyan kültüründeki günah çıkarma geleneğine dayalı olarak dini danışmanlık hizmeti ortaya çıkmıştır, denilebilir.⁷⁴

⁷² Üzeyir Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 4 Kasım 2007, Ankara, 2008, c. 2, s. 551.

* **Papaz/Vaiz ilgisi:** Burada İngilizcede kullanılan “care” kelimesinin Türkçe tercümesi konusunda önemli bir güçlük bulunmaktadır. Kelime “bir kişiyi sevdiğimiz için onunla ilgili olup bitenlerle ilgilenme” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ilgi, gözetim, bakım, kollama gibi anlamları bulunan bu kelimeyi tek anlama indirgemek güç gözükmektedir. Diğer taraftan, günümüzde “din hizmetleri” ifadesinde geçen ve yaygın olarak kullanılan “hizmet” kelimesi “care” kelimesini tam olarak karşılamıyor gözükmektedir. (Ok, *a.g.t.*, s. 550).

** **Papaz/Vaiz Danışmanlığı:** “Danışmanlık” anlamına gelen “Counselling” kelimesinin “psikolojik” olma niteliği taşıdığını hatırlatmak uygun olur. (Kuzgun, *a.g.e.*, s. 12).

⁷³ Cebeci, “Bir Din Öğretim Yaklaşımı Olarak Dini Danışmanlık ve Rehberlik”, *Değerler Eğitim Dergisi*, s. 56-57.

⁷⁴ Cebeci, *a.g.m.*, s. 54.

Kişinin işlediği günahları perde arkasındaki bir papaza anlatması ile gerçekleşen günah çıkarma ritüelinin amacı dini kuralları pekiştirmek ve kişiyi dini ilkelere bağlamaktır.⁷⁵ Ancak zamanla papazların itiraflara muhatap pasif dinleyiciler olmaktan çıkıp, insanları ruhen rahatlatma, huzura kavuşturma, kötülöklere karşı tavır geliştirmelerini sağlama gibi görevleri de yapan dini danışmanlar olmaları gerektiği yönündeki düşüncelerden hareketle, papazların yetiştirilmesinde teoloji dışında insan bilimlerine özellikle psikolojiye ağırlık verilmiş ve kiliseler din adamlarını klinik ve danışma psikolojisi alanlarında eğitmeye başlamıştır. Böylece din eğitimi ile din psikolojisinin kesiştiği bu noktada dinsel danışma psikolojisi (pastoral psikoloji) adıyla yeni bir disiplin doğmuştur.⁷⁶

Dini danışma ya da pastoral danışma alanlarında ilk bilimsel çalışmaları ortaya koyan Amerikalı psikolog **Anton Boisen**'dir. Bilimsel maneviyat eğitimi⁷⁷ (Clinical Pastoral Education) hareketinin öncüsü kabul edilen Boisen 1926 yılında kaleme aldığı "Teolojinin Metotları ve Görevi" (The Task and Methods of Theology) adlı eserinde manevi yönden insanları anlamının yollarını göstermiş, insanlara karşı fedakarlıkta bulunmada yarış içinde olunmasını önermiştir. İnsanlara yardımda bulunmak, onlara bir şeyler verebilmek için bireyin gelişiminin, kişiliğinin ve yaşam kurallarının bilinmesi gereğine işaret eden Boisen, dini şahsiyetlerin bu yönde yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁷⁸

1960' lı yıllardan itibaren dini danışmanlık organizasyonları daha da gelişmiştir. Bunlar arasında; Klinik Teoloji Birliğı, Richmound Fellowship ve Westminster Pastoral Kurumu, Raphael Danışma Merkezi, Dympna Merkezi gibi oluşumlar

⁷⁵ Saynur Kaya, "Pastoral Danışma", www.sanalpsikolog.com/pastoraldanisma.doc. (21.01.2013).

⁷⁶ Tan, a.g.e., 14.

⁷⁷ Kısaca CPE (Clinical Pastoral Education) diye ifade edilen bu bilimsel maneviyat eğitimi hareketi 1925 yılında farklı bir din eğitimi anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Papazların dini danışma ve rehberlik yaklaşımı ile yetiştirildiği bir merkez olarak CPE, günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir. Halen bu kurum "The Association for Clinical Pastoral Education, Inc" adıyla çok kültürlü ve çok inançlı bir organizasyon şeklinde hastaneler, sağlık merkezleri, çocuk ve yaşlı yurtları, rehabilitasyon merkezleri, iş yerleri gibi çok çeşitli yerlere yönelik çalışmalar yapmaktadır. Geniş bilgi için bkz: <http://www.acpe.edu>.

⁷⁸ Anton Boisen, *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, (ed. Rodney J. Hunter), Nashville, Abingdon Press, 1936, ss. 11-13, (Akt., Özdoğan a.g.e., s. 128).

sayılabilir.⁷⁹ Bugün Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı inanışlara göre dini danışmanlık üzerinde teorik ve pratik eğitim veren kurumlar mevcuttur.⁸⁰

1975 yılından sonra papazların danışmanlık konusunda eğitim görmeleri üzerine yoğunlaşmış, özellikle Anglikan kilisesi (İngiliz kilisesi) bu konu hakkında çeşitli eğitim programları düzenlenmiş ve bütün Anglikan rahiplerinin mesleğe atılmadan önce papaz danışmanlığı hakkında eğitilmesi ön koşul olmuştur. Nasıl Anglikan kiliseleri kendi rahiplerini danışmanlık konusunda eğitiyorsa, bazı teoloji fakülteleri de düzenledikleri seminerler ile bu konuda eğitim vermeye başlamışlardır.⁸¹ Yani dini kuruluşlar danışmanlık konusunda elemanlarını eğitirken akademik kuruluşlar da papaz danışmanlığı konusunda kendi öğrencilerini eğitime yoluna gitmişlerdir.

Günümüzde ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde pastoral psikoloji alanında ciddi çalışmalar yapılmakta, eğitim ve yayın faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu çerçevede “*The Journal of Pastoral Care*” adıyla 1947 yılında yayına başlayıp daha sonra “*The Journal of Pastoral Care & Counseling*” (Pastoral Bakım&Danışmanlık Dergisi) adını alan bir dergi ABD’de yayın hayatına devam etmektedir. Hakemli bir dergi olan bu dergide, pastoral danışmanlığın önemli uygulama alanları ile ilgili makaleler mevcuttur.⁸² Ayrıca bu dergiyi çıkaran şirket⁸³ Georgia eyaletinde dini yayınlar yapmakta, eğitim bakanlığına danışmanlık hizmetleri vermekte ve senede iki sayı olmak üzere “*The Journal of Pastoral Theology*” adıyla bir dergi daha çıkarmaktadır. Hollanda’da “*Pastoral Psikoloji*”⁸⁴ ABD de “*Journal of Pastoral Counseling*” adıyla dergiler yayımlanmaktadır. İngiltere’de de “*Pastoral Care in Education*” adıyla dini danışma ve rehberlik konularında makalelere yer veren uluslararası bir dergi üç ayda bir yayımlanmaya devam etmektedir. Ayrıca Amerika ve Avrupa ülkelerinde (özellikle

⁷⁹ Kaya, a.g.m., s. 7.

⁸⁰ Örneğin, Amerika Dinsel Danışmanlar Kurumu AAPC (The American Association of Political Consultants) dini danışmanlık için standartlar koyan mesleki bir topluluktur. AAPC tarafından dini danışmanlık tavsiye edilen derslerden bazıları şunlardır: Psikopatoloji, grup dinamikleri, kişilik ve kişilik gelişimi teorileri, psikoterapi ve danışmanlık teorileri, davranış bilimlerinde ve teolojide araştırma yöntemleri, evlilik ve aile dinamikleri, uygulamalı klinik eğitimi. Dersler hakkında geniş bilgi için bkz. Meadow-Kahoe, a.g.e., ss. 418-421.

⁸¹ Adam Pulanski, “Biblical Counseling Manual”, <http://www.ntslibrary.com/christian-counseling-books.htm>. (30.08.2012).

⁸² Dergilerde yer alan bazı makaleler ve dergilerin içeriği hakkında bilgi için bkz. www.jpccp.org/index.

⁸³ JPCP, Inc., (Journal of Pastoral Care Publications Inc).

⁸⁴ Orijinal adı “Pastoral Psychologie” olarak yayımlanmakta olan bu dergi, dini danışmanlık ve rehberlik alanında yayımlanan en eski ve en köklü akademik dergilerden biridir. 1950’den beri yayımlanmakta olan bu derginin yılda iki sayısı çıkarılmaktadır. Haziran 2012 itibarıyla derginin 125. Sayısı yayımlanmıştır. Dergide dini danışmanlıkla ilgili çok sayıda makale yer almaktadır.

İngiltere, Almanya, Hollanda ve Danimarka) konuyla ilgili çok sayıda kitap neşredilmiş bulunmaktadır.⁸⁵

Ülkemizde ise dini danışma ve rehberlik hizmeti olarak nitelendirilebilecek ilk faaliyetler, 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı “hastanelerde din ve moral hizmetleri” için imamları görevlendirmiştir.⁸⁶ İnsanların dini telkinlere en fazla ihtiyaç duyduğu hastalık dönemlerinde, onlara dini danışmanlık hizmeti sunacak imamların bu hizmeti yerine getirme konusundaki yeterlilikleri tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte o dönemde gerçekleştirilen hizmetler, -her ne kadar amacına ulaşmasa da- ülkemizde dini danışmanlık özelliği taşıyan ilk girişimler olması itibariyle önem taşımaktadır. Altaş’ın hastanelerde sunulan bu tür hizmetlerin bir ihtiyaç olduğunu belirttiği ve bu ihtiyacı karşılamaya yönelik önerilerini ortaya koyduğu çalışması,⁸⁷ yaygın din eğitimi alanında dini danışma ve rehberlik üzerine ülkemizde yapılan ilk bilimsel çalışma olması itibariyle önemlidir. Buna göre etkinlikler ve bilimsel araştırmalar doğrultusunda ülkemizde dini danışmanlık hizmetlerinin 1990’lı yıllarda başladığını söylemek mümkündür.

2.2.3. Dini Danışmanlığın Konusu, İşlevi ve Uygulama Alanları

Dini danışmanlık, insanların dini ve ruhsal problemlerinin çözümüne yardım etmeyi hedefleyen bir faaliyettir.⁸⁸ Bu anlamda dini danışmanlık, insanın problemlerine, inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak çözüm yolları sunmayı değil, sunma yollarını göstermeyi hedefler.⁸⁹

Dini danışmanlığı, daha çok ahlâk ve ahiret sorunları yanında başarısızlık, yoksulluk, uyuşturucu bağımlılığı, evlilik ve öğrenci danışmanlıklarıyla “dini problem”

⁸⁵ Bu alanda yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: F., Greeves, *Theology and the cure of souls: an introduction to pastoral theology*, Epworth Press, Leiden, 1960; Frederic Greeves, *Theology And The Cure Of Souls: An Introduction To Pastoral Theology*, Lage Print Edition, London, 1994; James R. Kok- E. Artur, Jongsma, *The Pastoral Counseling Treatment Planner Book*, Product Bundle, New York, 1998. Ayrıca Pastoral Danışmanlık ile ilgili olarak basılmış bazı önemli eserler için bkz. “Popular Pastoral Care Books”, <http://www.goodreads.com/shelf/show/pastoral-care>. (12.12.2012).

⁸⁶ İmamların dünya ve ahiret hayatı hakkında hastalara moral ve umut vermesi beklenirken, onların başında sesli Kuran okuması hastaları ölüm fikrine hazırlamış ve etrafındaki diğer hasta ve hasta yakınlarını rahatsız etmiştir. Bkz. Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri”, *AÜİFD*, Ankara, S. 39, s. 659.

⁸⁷ Nurullah Altaş’ın çalışmasının adı: *Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma)*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1999.

⁸⁸ Haluk Yüksel, vd., “Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dini Danışmanlık”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2010, s. 137.

⁸⁹ Altaş, *a.g.m.*, s. 340.

açısından ilgilenen bir yardım mesleği olarak kabul edenler varsa da⁹⁰ **Liddell**'e göre bu alan için bir sınırlamadır. Ona göre dini danışmanlık, dini kurum niteliğine rağmen danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz. Danışmanlığın kapsadığı alanların bazılarıyla ilgilenip bazılarını alanı dışında görmez. Alan içindeki problemleri de salt dini problem olarak incelemeyebilir. Her dini danışman, kendisine getirilen probleme, danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından yaklaşır ve danışana yardım eder. Bu yardım, dini bir problem için olabileceği gibi, din dışı bir problem için de olabilir. Her din görevlisi kendisini dini danışmanlığın bir uygulayıcısı olarak görür. Din görevlisi, kendisini rolünün dayanağından soyutlayan bir hizmet yapmaz. Hangi alandan getirirse getirsin, problemle birlikte kendisine gelen insana yaptığı yardım, dini danışmanlık kapsamında değerlendirilir.⁹¹

Daha açık bir ifade ile dini danışmanlık, yardım mesleklerinden biri olarak, danışmanlık alanı içindeki tüm problemlerle din dışı da olsa ilgilenir. Dini aktör, kendisini dini görevden soyutlayamadığı gibi hangi alandan olursa olsun kendisine getirilen problemlerin çözümüne yardımcı olmaktan da geri duramaz.⁹²

Dini danışmanlığın konusu insanın dini ve dünyevi hayatıyla ilgili (inanç, ibadet, ahlak ve muamelat) tüm sorunlardan kaynaklanan problemlerdir. Dini danışman psikoterapinin çeşitli şekilleriyle ilgili teolojik ve ruhsal perspektiflerin disipline edilmiş bütünlüğünü bir arada kullanarak belirli akıl ve duygusal rahatsızlıklarla ilgilenir.⁹³ Dini danışmanlığın iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma, geliştirme fonksiyonlarının bulunduğu unutulmamalıdır.

Her bilim dalının ve her etkinliğin belli işlevi olduğu gibi, dini danışmanlığın da işlevleri vardır. Dini danışmanlığın danışanların sağlıklı bireyler olarak kalmaları için yukarıda zikredilen fonksiyonlarının yanında insanların birbirleriyle sağlıklı iletişim kurmalarına, yardımlaşmalarına⁹⁴, örnek bireyler olmalarına ve kişiyi rahatsız eden problemleri ortadan kaldırmaya⁹⁵ yönelik pek çok işlevi vardır. Yukarıda verilen

⁹⁰ Meadow-Kahoe, *a.g.e.*, s. 420.

⁹¹ Liddell, P. G., *A handbook of pastoral counselling*, Mowerbray, Paperback, 1983, s. 4.

⁹² Liddell, *a.g.e.*, s. 37-38.

⁹³ Ok, *a.g.t.*, s. 90.

⁹⁴ S. Pattison, *A Critique of Pastoral Care*, SCM, London, 1993, (Akt. Ok, *a.g.m.*, s. 42).

⁹⁵ Clebsch-Jaekle, *a.g.e.*, s. 16.

tanımlarda da bu işlevler görülmektedir. Bu nedenle dini danışmanlık temelde “yardım etme davranışı” veya “yardım etme etkinliği” olarak nitelendirilebilir.

Batı toplumunda dini danışmanlığın, genellikle dinsel kurumlarda papazların çalıştıkları kiliselerde/kurumlarda uygulandığı, dinsel ve ruhsal problemlerin çözümünde kullanılan bir çeşit danışma süreci olduğu⁹⁶ hatırlanırsa, bu tip bir danışmanın genellikle ruhların iyileştirilmesi, ruhsal rehberlik ya da kişilerin günah çıkarması şeklinde rollerinin olduğu söylenebilir.

Dini danışmanlık, toplumu oluşturan bireylerin akıl sağlığının korunması olarak nitelendirilen bir işleve sahiptir. Çünkü din; akıl ve duygu hastalığı, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, depresyon ve intihar, çocuğa kötü davranma, çocuk suçları ve günümüzün diğer toplumsal sorunlarından kurtulmak isteyenler için sığınma alanlarından biridir.⁹⁷ Dinin ruh sağlığına en önemli katkısı, ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin olarak getirdiği açıklamalar aracılığıyla insan yaşamına kazandırdığı anlamdır.⁹⁸ Ayrıca din insanlar arası ilişkileri düzenleyen değerler bütünü olarak, insanın kimliğinin oluşmasında da önemli bir olgudur. Dini danışmanlık bu anlamda da insanlara hizmet etmektedir.

Dini danışmanlık faaliyetleri, insana yönelik hizmet olması itibariyle geniş bir uygulama alanına sahiptir. Çünkü insanın bilişsel, duyuşsal ve fiziksel gelişimi, hayatının farklı dönemlerinde farklı ihtiyaçlarının olmasına ve bu ihtiyaçlarının karşılanmasında onu başkalarından yardım almaya yöneltmektedir. Bireyin din ihtiyacı, hayatın belirli bir döneminde değil her döneminde hissedilir bir olgu olduğu için dini danışma ihtiyacının hayat boyu devam ettiği, aynı doğrultuda dini danışmanlığın da hayatın tamamını kapsayan geniş bir uygulama alanına sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki, hemen hemen bütün insanların her türlü sıkıntılarının tedavisinde, pastoral danışmanlık uygulama alanları mevcuttur, denilebilir.⁹⁹

Ülkemizde ise dini danışmanlık hizmetleri, formel ve informal olarak yürütülür. Din eğitimi kurumları, yaygın ve örgün anlamda eğitim faaliyetleriyle din eğitimi

⁹⁶ Kaya, *a.g.m.*, s. 8.

⁹⁷ Ok, *a.g.t.*, s. 96.

⁹⁸ Recep Yaparel, “Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişki”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1994, c. 8, s. 24.

⁹⁹ James W. Fowler, *Faith Development and Pastoral Care: Theology and Pastoral Care*, (Ed. Don S. Browning), Fortress Press, USA, 1996, ss. 23-26. Ayrıca Hristiyan geleneğinde dini danışma alanları hakkında geniş bilgi için bkz. Liddel, *a.g.e.*, ss. 4-11.

sürecini işletirken dini danışma, bu süreç içinde öğrencilerin ve yetişkinlerin din kaynaklı problemlerinde çözüm merkezi görevini üstlenir. Bu noktada örgün eğitimde dini danışmanlık uygulamalarının belki de en önemli alanlarından birisi, din eğitimi ve öğretimi sürecine girmiş olan öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik olanıdır. Örgün eğitim de ise din öğretimi, ilkokul dördüncü sınıfta başlar, lise son sınıfa kadar devam eder. Bununla birlikte çocuk ve gençlerin, eğitim sistemimiz içinde verilen danışma ve rehberlik hizmetlerinden gerektiği kadar yararlandığı söylenemez. Çünkü rehberlik ve danışmanlık görevlerini yürüten öğretmenlerin veya danışmanların dini bilgi düzeyleri dini kaynaklı problemleri çözebilmek için yeterli değildir. Bu nedenle din kaynaklı problemler danışmanlara en az götürülen problemlerdir. Bu tür problemler genellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenlerinin öğrencilere yakınlığı ve ilgisi çerçevesinde çözümlenmeye çalışılır. DKAB öğretmenlerinin eğitim ve öğretim dışında öğrencilerle olan ilişkilerinin bir kısmı da danışmanlık ilişkisi içinde değerlendirilebilir.¹⁰⁰ Dini danışmanlık aktivitesini danışanın problemini getirmesi ve danışmanın yardım etmesi şeklinde iki aşamalı olarak düşündüğümüzde, ikinci aşamada kendini gösterir. Ancak örgün din eğitimi süreci çerçevesinde dini problemlerin hangi noktalarda yoğunlaştığına ilişkin ne yazık ki elimizde yeterli araştırmalar yoktur.¹⁰¹

Gerek örgün eğitim döneminde gerekse örgün eğitim sonrasında ortaya çıkan bazı problemlerin çözümünde, dini danışmanlığın önemli yer tuttuğu bir gerçektir. Çünkü birey din dışı problemlerinin çözümünde dini, destek kaynağı olarak kullanmak istemekte ve dini kaynaklardan yardım aramaktadır. İnandığı dinin değerleri çerçevesinde hayatını düzenlemek isteyen bir insan, hayatının çeşitli safhalarında bazı problemlerle karşılaşabilir ve problemlerine çözüm arayabilir. Bireye içinde bulunduğu durumda yardım edecek birimler dini danışmanlık kurumları olacaktır.¹⁰² Çünkü belirtilen ihtiyaç içinde bulunan insan, bilgi almak için başvurabileceği güvenilir kurumların bulunmasını ister. Ülkemizde toplumu din konusunda aydınlatmakla yükümlü olan Diyanet İşleri Başkanlığı, resmi olarak bu işlevi yerine getirmeye

¹⁰⁰ Altaş, *a.g.m.*, s. 344.

¹⁰¹ Bu alanla ilgili dolaylı olarak da ulaşabildiğimiz araştırmalar: Halide Nur Özüdoğru, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya örneği)”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2003; Altaş, *Liselerde Din Öğretimi*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004 adlı araştırmalardır.

¹⁰² Altaş, *a.g.m.*, s. 348.

çalışmaktadır. Başkanlık diğer hizmetlerinin yanında, insanların her türlü problemlerini iletebileceği bir dini danışmanlık birimi olarak, 2003 yılında “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları”nı kurmuştur. Çalışmamızın konusunu oluşturan bu bürolar, II ve III. bölümlerde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

2.2.4. Batı’da Dini Danışmanlık Uygulamaları

Dini danışmanlık hizmetlerine temel olan çalışmalar hatırlanacağı üzere 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Batı toplumlarında başlamıştır. Pastoral care/counselling anlayışı, papazların klinik ve danışma psikolojisi ile dini alanlarda eğitim alıp birer dini danışman olarak hizmet yapmalarını öngörüyordu.

Batı toplumlarında dini danışma faaliyeti önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa’nın pek çok ülkesinde de bu faaliyet ciddi şekilde yürütülmektedir. Hıristiyan Katolik geleneğinde İncil’e dayalı olarak hastalara, yaşlılara, özürllülere yapılan ayinler ve törenler yanında onlara okunacak özel duaların bulunması ve uygulamaların sadece kendilerine Hz. İsa ve Havarileri aracılığıyla ilahi görev verildiğine inanılan din adamları tarafından yapılabilmesi, hastanelerde ve diğer kurumlarda din görevliliği kadrolarının doğmasında ana faktör olmuştur.¹⁰³

Batı’da değişik alanlarda (hastane, huzurevi, gençlik yuvaları, rehabilitasyon merkezleri vb.) gerçekleştirilen dini danışmanlığın nasıl uygulandığını yerinde görmek amacıyla Hollanda’nın Rotterdam şehrinde bulunan “Erasmus MC: Universitair Medisch Centrum” (Erasmus Üniversitesi Tıp Merkezi) hastanesindeki pastoral danışma merkezini ziyaret ederek hastanede görev yapan din adamları ve verilen hizmetle ilgili bilgiler aldım. Hastanede görüşme odaları ve geniş bir ibadet mekanı bulunmaktadır. Din adamı/Pastor (Papaz) hastanın veya hasta yakınının talep etmesi durumunda randevu usulüyle görüşmeler yapmaktadır. Hastanede bir Katolik ve bir de Protestan din adamı olmak üzere iki papaz vardır. Ayrıca hem papazlara yardımcı olmak hem de staj yapmak üzere üçer tane de papaz yardımcısı (dominee) görev yapmaktadır. Çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmak ve konumuza ışık tutacak olması bakımından görüşmemiz esnasında ortaya çıkan bazı önemli noktaları burada ifade etmek yararlı olacaktır.

¹⁰³ Nurullah Altaş, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yayınları, Ankara 2012, s. 174.

Hastanede Katolik din adamı olarak çalışan M. Been Hans ile görüşmemizde¹⁰⁴ papaz görüşme ilkeleri olarak özetle şunları anlatmıştır: *1- Görüşme talebi hastadan gelmiş olmalıdır. 2- Görüşmemiz randevu usulüne göre yapılmaktadır. İleri derecede ağrıları olan, ölüme yaklaşmış veya intihar girişiminde bulunanlar/bulunacaklar ile görüşüyoruz. 3- Onları konuşturuyoruz, yaptıkları bütün suçlarını itiraf ediyorlar, ancak asla yargılamaksızın konuşuyoruz. Birlikte dua ediyoruz. Günahlarını affediyoruz. Yaşadıklarını kabullenme ve sabır üzerine konuşuyoruz ve çok güzel netice alıyoruz. Ölümlerine bile huzur içinde ölüyor.*” Bu açıklamalardan sonra kendisine bu görevi yapabilmek için hangi eğitimleri aldığını sorduğumuzda; *“Utrecht üniversitesinde Hıristiyan teolojisi bölümünden mezun oldum. Daha sonra 6 yıl Papaz Yardımcısı, 5 yıl da papaz olarak görev yaptım. Burada göreve başlamadan önce de 6 ay kurs aldım, staj yaptım”* cevabını vermiştir. Bu açıklama ve cevaplara göre, dini danışman olarak görev yapan/yapacak din adamlarının alanda nitelikli bir eğitim aldıklarını ve belirli düzeyde tecrübe kazandıktan sonra görev aldıklarını söyleyebiliriz.

Nasıl bir tedavi yöntemi uyguladıklarını öğrenmek amacıyla sorduğumuz ikinci soruya aldığımız cevap ise şöyledir: *“Hastanın kendi ruhsal ve inanç dünyasını tanıyıp biçimlendirmesi için hastayı destekleriz. Böylece kriz durumlarında hastalar ve onların yakınları birlikte hareket etmeyi öğrenirler. Hıristiyan geleneğinden gelen yöntemleri - dua, takdis ve ritüeller gibi- bizler konuşmacı olarak derinlik içinde ve sınırlarını belirleyerek etkili hale getiriyoruz. Bizler bu buluşmalarda yaşamı paylaşma ve inancı güçlendirme arzusundayız. Sevinç ve ümit, üzüntü ve korku Tanrı’ ya giden yolumuzun bir parçası olduğunu vurguluyoruz.”*

Üçüncü soru olarak, böyle bir hizmetin kaynağını nereye dayandırılıyorsunuz? şeklindeki bir soruya da: *“Bu danışmanlık ve bakım hizmetimizin kaynağı İsa’dır. Çünkü İsa, yaşamı boyunca hastalarla ilgilenmiş ve onların tedavisiyle meşgul olmuştur. Biz O’nun misyonunu taşımakla yükümlüyük. Bu sebeple hastalık ve ölüme sevgiyle bakma konusunda insanları eğitme ve insanlara bizzat yardım etme noktasında görevimiz vardır”* cevabını vermiştir. Bu cevaplar, uygulanmakta olan pastoral/dini danışmanlığın dini içerikli bir yapıya sahip olduğunu, dini danışmada danışmanın rolünü dinden aldığını ve kaynağının da din olduğu bilgisini teyit etmiştir.

¹⁰⁴ Bu görüşme 11 Ekim 2012 tarihinde saat 12.40’ta randevu alınmak suretiyle yapılmıştır.

Ayrıca papazın cevaplarından hareketle, pastoral/dini danışmanlık bireyi ilahi olanla iletişime geçirek, onun yalnız bir organizma olmadığını, desteğe, ilgiye, sevgiye ve duaya ihtiyaç duyan bir ailenin, toplumun ve dünyanın bir parçası olduğunu göstermekte böylece umudun ve huzurun hakim olduğu bir toplum yaratma amacı gütmektedir, denilebilir.

Batı'daki dini danışmanlık uygulamaları hakkında verilen yukarıdaki açıklamalardan sonra, şimdi de Batı'daki dini danışmanlık eğitiminin mahiyeti üzerinde de kısaca durmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Batı'daki dini danışmanlık anlayış ve uygulamalarının başarı ile yürütülmesinde öncelikli rol üstlenen dini danışmanların nasıl yetiştirildiği ve istihdam edildikleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda yine Hollanda örneğinde konuyu açıklamak istiyorum.

2.2.5. Batı'da Dini Danışmanlık Eğitimi

Batı'daki dini danışmanlık eğitimi hakkında bilgi sahibi olabilmek için, Hollanda'da bu eğitimi veren bir kurumun eğitim programından bahsedeceğiz. Rotterdam'da yer alan dini danışmanlık kurumunun adı "Evangelisch of Pastoraal Studiecentrum" (Evangelik Dini Danışmanlık Okulu) dur. Kurum üç yıllık lisans seviyesinde eğitim vermektedir. Öğrenciler birinci yıl 34, ikinci yıl 34, üçüncü yıl 32 olmak üzere toplam 100 kredilik ders almak zorundadır. Bunun yanında her hafta 4 saat pratik/uygulama ve staj yapmaları gerekmektedir. Öğretim programı; İncil'e giriş, Tevrat, İnciller, Gerçek Teoloji, Yorumlama, Pastoral Psikoloji, Eğitime Giriş, İkna etme Tekniği, Grup Dinamiği, Ruhaniyet, Pavlus'un Mektupları, Krallar ve Peygamberler, Aile ve Boşanma, Röportaj Tekniği, Tarihi Kitaplar vb. derslerden oluşmaktadır.¹⁰⁵ Program, yoğun çalıştaylar (workshop) dizini ile yürütülmekte, bireysel çalışmalar, yazılı ödevler, gözetimli klinik uygulama ve kişisel danışmanlıklarla desteklenmektedir. Çalıştaylar 9:00-19:00 saatleri arası olmak üzere haftada iki gün yapılmaktadır. Çalıştaylarda ortak toplantılar, dersler, beceri çalışmaları, seminerler, küçük grup çalışmaları ve bire bir ders görüşmeleri yer almaktadır.

2.2.6. İslam Toplularında Dini Danışmanlık Uygulamaları

İnsan yaratılışından itibaren danışmana ihtiyaç duyan bir varlıktır. İslam toplumlarına göre ilk insan Hz. Adem'e Allah'ın tüm isimleri öğretmesi ve meleklerinin

¹⁰⁵ Bkz. <http://www.pastoraat.nu/Curriculum.html>. (06.09.2012)

karşısına insanı bu donanımıyla çıkarması insanoğlunun ilk danışmanlık tecrübesidir.¹⁰⁶ Hz. Adem'in işlediği ilk hatadan duyduğu pişmanlık dolayısıyla tövbe edişinde de yaratıcısının danışmanlığı söz konusudur.¹⁰⁷ Bütün bunlar insanoğlunun yaratılışından ve dünya tecrübesine ilk başlayışından itibaren danışma ihtiyacıyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir.¹⁰⁸

Dini danışmanlık kavram ve kurum olarak her ne kadar Batı kültürüne ait ise de bu kavramın içerdiği anlam İslam kültüründe de mevcuttur. Çünkü dini danışmanlık kavramının asıl kaynağını, insanların doğru yol üzere olmaları maksadıyla Allah'ın Hz. Adem'den Hz. Peygamber'e kadar gönderdiği elçililerin yaptıkları tebliğ ve irşat görevi oluşturmaktadır. Dolayısıyla irşat ve tebliğ müessesesi, İslam geleneğinde yerleşmiş dini danışmanlık sistemleridir, denilebilir.

İslam dini gerek bireysel gerek toplumsal meselelerde danışmaya önem vermektedir. Kişisel sorunlarda olduğu kadar, kişiler arası sorunlarda da istişarenin önemine vurgu yaparak¹⁰⁹ ailevi problemlerde¹¹⁰ ya da işle ilgili meselelerinde¹¹¹ danışmayı tavsiye etmektedir. Çünkü İslam, bireysel çaba ve bireysel yarar amaçlı bir yaşantı yerine, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma temelli bir yaşantıyı ön görmektedir.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insanlarla iletişimini sağlayan elimizdeki son belgedir. Bu belgenin birçok yerinde vurgulandığı gibi, Hz. Peygamber'in peygamberlik faaliyetlerinin önemli bir kısmı kendisine gelen vahyin tebliği şeklindedir.¹¹² Ancak Peygamberin Allah'ın insanlarla iletişimini sağlamaktan başka vahyin dışında ama vahye dayalı olarak yaptığı danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri de vardır. Burada Hz. Peygamber, insanların ahlâk ve ahiret kaynaklı sorularıyla ilgilenerek dini danışmanlık ve rehberlik görevini yerine getirirken onların dinle bağlantılı ama aslında dünyevi olan problemleriyle de ilgilenmektedir.¹¹³

¹⁰⁶ Bakara, 2/31.

¹⁰⁷ Bakara, 2/37.

¹⁰⁸ Altaş, *a.g.m.*, s. 329.

¹⁰⁹ "...işleri, aralarında şûrâ (danışma) ile olanlar..." Şûra, 42/38.

¹¹⁰ "...Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur... Bakara, 2/233.

¹¹¹ "...Onlarla müşavere et..." Ali İmran, 3/159.

¹¹² Maide, 5/67; Müddesir, 74/1,2; A'la, 87/9,10

¹¹³ Altaş, *a.g.m.*, s. 334-335.

Kur'an'da anlatılan Hz. Peygamber'in danışmanlık faaliyetleri içinde en çarpıcı olanı Abese Suresi'nde geçen hadisedir.¹¹⁴ Hz. Peygamber'in danışmanlık faaliyetleriyle ilgili olarak Kur'an'da değinilen bir diğer husus da Mücadele Suresi'nde yer almaktadır. Eşiyle aralarında geçen problemin çözümü için rivayetlerde adının Havle veya Huveyle olduğu bildirilen¹¹⁵ ensardan bir kadın, Hz. Peygamber'den yardım istemiştir. Hz. Peygamber problemi, dönemin geleneğine göre çözmeye çalışmış ama kadının ayrılmasına neden olarak onu sıkıntıya sokmuştur. Kocasından boşanmak zorunda kalan ve küçük çocukları olan bu kadın, Hz. Peygamber'den lehine bir hüküm istemiştir. Bundan sonra problemin çözümü, ancak vahyin gelişiyile gerçekleşti. Ayetlerde Peygamberle mücadele eden bu kadının sözünün Allah tarafından işitildiği ve kocasının söylediği sözlerin karşılığı ödeyeceği bedel mukabili bu yuvanın devamının mümkün olacağı belirtilmiştir.¹¹⁶

Kendisine iyilik ve kötülük yapabilme kabiliyeti birlikte verilen insanın iyiliğe yöneltilmesi için rehberlik ve danışmanlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Genel olarak eğitimin, özelde de din eğitiminin insanın iyiye yöneltilmesinde rehberlik ve danışmanlık görevi yaptığı belirten Beyza Bilgin, bu disiplinlerin görevinin aynı irşat görevinde olduğu gibi insana yardım etmek ve onun tam ve iyi bir insan olmasını sağlamak olduğunu vurgular. Bilgin, bu görevin başarılabilmesi için de özel bir bakış açısının gerekli olduğunu; bu bakış açısını veren dünya görüşü olmadan tüm eğitim faaliyetlerinin temelsiz kalacağını belirtir.¹¹⁷ Uygulamada da hem eğitim faaliyetlerinin hem de danışma ve rehberliğin, temelleri dünya görüşü ve inanılan değerler tarafından oluşturulmaktadır.

Grup danışması şeklinde değerlendirebileceğimiz Hz. Peygamber'in mescitte yürüttüğü sohbetler zaman içinde kurumsallaşarak vaaz müessesini oluşturmuştur. Vaaz, anlam olarak düşünüldüğünde, toplumu din konusunda aydınlatmak için yapılan

¹¹⁴ Bu surede Hz. Peygamber, yanlış bir metodu danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde kullandığı için uyarılmıştır. Gittiği yoldan başka bir yol tanımadığını söyleyenlere karşı Hz. Peygamber ısrarla İslam'ı anlatmaya devam ederken gözleri görmeyen bir adam gelir ve kendisinden İslam'ı anlatmasını ister. Hz. Peygamber, bu sırada daha sonra ilgileneceğini düşündüğü adamın gelişinden hoşlanmamıştır. Önemli kabul ettiği insanlarla konuşmaya devam eder. Ama Allah'tan gelen uyarı dikkat çekicidir: "*Onun halini sana kim bildirdi. Belki o temizlenecek yahut öğüt alacak da öğüt ona fayda verecekti*", Bkz. Abese, 80/3-4.

¹¹⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tersiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 305.

¹¹⁶ Mücadele, 58/1-4.

¹¹⁷ Beyza Bilgin, "İrşatta Evrensel Sorumluluk", *1. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1995, c.1, s. 171.

dini öğüt, rehber, kılavuz, yol gösterici gibi¹¹⁸ anlamlara gelmektedir. Bu anlamları çerçevesinde vaazın, dini alanda bir yol gösterme, danışmanlık ve kılavuzluk etme faaliyeti olduğu açıktır. “*Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*” isimli çalışmasında vaaz ve hutbelerin, halkın dini hayatının sürdürülmesinde kendini gösteren ihtiyaçların karşılanmasında rehberlik etmek olduğunu ifade eden Ramazan Buyrukçu, rehberlik çalışmalarında yer alan din görevlilerinin üstlendiği sorumluluklarının önemine işaret eder. Buyrukçu’nun vaaz ve hutbede de kişinin belli alanlardaki istek ve ihtiyaçlarının karşılanması, bu alanlar ile ilgili yeteneklerinin geliştirilmesi için rehberlik yapacak din görevlisine büyük görevler düştüğünü ifade etmesi,¹¹⁹ vaaz ve hutbe faaliyetlerinin de bir rehberlik ve danışmanlık hizmeti olarak kabul edilebileceğini, bunları Hz. Peygamber’in grupta danışma faaliyetlerinin zaman içinde kurumsallaşmış şekilleri olarak düşünmenin mümkün olduğunu göstermektedir.

Netice olarak, her ne kadar dini danışmanlık Batı kültürüne ait bir kavram ve kurum olmasına rağmen, taşıdığı anlam itibariyle İslam kültüründeki irşat ve tebliğ kavramları içerisinde yer almaktadır. Ancak İslam kültüründe ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında sunulan danışmanlık hizmetleri ile Batı’da uygulanmakta olan ve Hıristiyan kültüründeki pastoral danışma uygulamaları aynı değildir. Çünkü Hıristiyan geleneğindeki dini danışma ve rehberliğin birincil amacı, psikolojik iyileşmedir ve bunu sağlarken Hıristiyan geleneğindeki dua, takdis ve ritüeller gibi dini bilgi ve yöntemlerden yararlanılmaktadır. Çünkü kişi çoğunlukla günahlarının sebep olduğu pişmanlık ve üzüntü hali ile din adamına başvurmakta ve onun telkinleri sonrası psikolojik rahatlığa ulaşmaktadır. Ayrıca iki dinin, din adamına yüklediği rol ve yetkiler de birbirinden tamamen farklıdır. Bununla birlikte yüklenen anlam ve uygulama itibariyle de yapılan faaliyet değişiklik arz etmektedir. Hıristiyan din adamı ile danışan kişi arasındaki “günah çıkarma” faaliyeti İslam’da yeri ve kabulü olmayan bir uygulamadır. Aksine, İslam’ın öngördüğü din görevlisi diğer dindar insanlardan ayrıcalıklı bir birey olmayıp, dini ve dine dair anlatım tekniklerini iyi bilen, topluma örnek olması gereken, dine, dini kurumlara ve inananlara hizmet veren kişidir. Temel görevi ise öğrenmek, öğretmek ve örnek olmaktır.

¹¹⁸ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 674.

¹¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Buyrukçu, *a.g.e.*, s. 160-176. Ayrıca bkz. Cemal Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *AÜİFD*, Ankara, 1997, c. 36, s. 185-187.

Dini danışmanlığın tanımında belirtilen özelliklerin (iyileştirme, destekleme, yönlendirme, arabuluculuk/uzlaştırıcılık ve eğitmek/geliştirmek) bir kısmı il müftülükleri bünyesinde açılmış olan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında da uygulanmaktadır. Bürolarda daha çok bilgilendirme, arabuluculuk/uzlaştırıcılık ve yönlendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte bürolarda dini danışma ve rehberlik hizmeti ifa edilirken Kur'an ve sünnette yer alan bireyin bilme ihtiyacı,¹²⁰ yardım ihtiyacı¹²¹ ve moral (manevi takviye) ihtiyacını¹²² gidermeye yönelik çalışmalar yapıldığını da söyleyebiliriz.

¹²⁰ Nitekim bu husus Kurân-ı Kerim'de "*Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.*" Şeklinde belirtilmiştir. Bkz. Nahl, 16/78.

¹²¹ Maide, 5/2; Tirmizi, Birr, 19.

¹²² Duha, 93/1-3.

3. DİNİ REHBERLİK

3.1. Dini Rehberliğin Tanımı ve Mahiyeti

Dini rehberlik kavramının tanımından önce, bu terimin literatürdeki yerine açıklık getirmek amacıyla genel rehberlik tanımlarından bir kaçına değinmek yararlı olacaktır. Sistemli, planlı ve programlı bir rehberlik hizmetinin yeni olması, farklı alanlarda verilen rehberlik hizmetlerini yürüten personelin gördükleri eğitim ve kazandıkları uygulama becerileri bakımından farklılıkların bulunması sebebiyle rehberliğe farklı anlamlar yüklenmiştir.

Rehberlik, Farsça bir kelime olup, etimolojik olarak “yol göstermek, kılavuzluk yapmak”¹²³ anlamlarına gelmektedir. Epistemolojik olarak ise rehberliğe farklı anlamlar yüklenmiştir. Örneğin, rehberlik bireylerin günümüz bilgi donanımına sahip ve bunları kullanabilen, seçimler yapabilen, kararlar alabilen, çevresine sağlıklı uyum sağlayabilen, mutlu ve başarılı bireyler olmalarına ve kendini gerçekleştirmelerine yardım etmeye çalışan bilimsel ve profesyonel bir yardım süreci anlamında kullanılmaktadır.¹²⁴

Öcal’a göre “Rehberlik, bir bilimsel terim olarak eğitim ve psikolojide, birey veya bireyler için belirli bir işi, belirli bir beceri ile yapmak anlamından çok, bireyi tanımak ve genel olarak onun büyümesine, gelişmesine sistematik olarak yardım etmek anlamını içermektedir.”¹²⁵

“Rehberlik, bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve doğru kararlar vererek özünü gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel bir yardım sürecidir.”¹²⁶

Yüklenen anlam ve tanımlardan hareketle rehberliğin başlangıçta bireyin yetenek ve imkanlarına uygun iş seçmesine ve seçtiği işte başarılı olmasına yardım etme

¹²³ Mehmet Akif Ordulu, *Türkçe Sözlük*, Feza Yayınları, İstanbul 2001, s. 395.

¹²⁴ Mehmet Güven, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 8; İbrahim Ethem Özgüven, *Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (3. Baskı) PDREM Yayınları, Ankara, 2001, s. 43.

¹²⁵ Mustafa Öcal, *Eğitimde Rehberlik*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 31.

¹²⁶ Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (6. Baskı), ÖSYM Yayınları, Ankara, 2000, s. 5.

şeklinde anlaşılmasına rağmen, zamanla kişinin eğitim, aile ve sosyal hayatını kapsayan geniş bir anlam kazandığı söylenebilir.¹²⁷

Tanımlarda tekrarlanan kendini tanıma, kendini gerçekleştirme, çevreye uyum sağlama ve problem çözme amaçları, rehberliğin tümüyle bir eğitim faaliyeti olduğunu açıklarken; sistematik, profesyonel ve bilimsel nitelik taşıması onun sıradan bir yardım faaliyetinin çok ötesinde profesyonel bir yardım etme olduğunu ortaya koymaktadır. Tanımlar esas alınarak rehberlik ile ilgili dört ortak temel özellikten söz etmek mümkündür: Birey, yardım, süreç ve uzman rehberdir.¹²⁸

Rehberlik doğrudan kişiyi hedef alan ve ona yardım etmeye yönelik gerçekleştirilen etkinlikler olarak tanımlandığına göre;¹²⁹ dini rehberliği de din dışı ya da dini meselelerde dini temel alarak kişiye yardım etme etkinliği şeklinde tanımlamak mümkündür. Rehberlik dini rehberliği, danışmanlık ise dini danışmanlığı kapsamaktadır.¹³⁰

Görüldüğü üzere genelde rehberlik özelde ise dini rehberlik, bireye salt bilgi ya da öğüt vermek değil, onun kendi ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarını anlaması, onları en doğru şekilde kullanması, kendi başına hareket edebilen bir varlık olması ve problemlerini çözebilmesi için gereken bilgi ve aydınlatmaları kendisine insancıl bir yaklaşımla sunabilme işidir.¹³¹

Türkiye’de henüz dini danışma ve rehberlik alanında bağımsız bir disiplin oluşturulmadığı için yabancı kaynaklarda yer alan “*pastoral support*”, “*pastoral theology*”, “*pastoral guidance*” terimleri İslam literatüründe karşılık bulmamaktadır. Dolayısıyla, her biri farklı anlam taşıyan bu terimler, Türkçeye “*dini rehberlik*”, “*dini ilgi*” ve “*dini destek*” vb. şeklinde çevrilerek kullanılmıştır.

Dini rehberliği rehberlik kavramından ayıran unsur “din” kelimesidir. Dini rehberlik teriminde “din” kavramının kullanım nedeni ise, dini rehberliğin din

¹²⁷ Tan, *a.g.e.*, s. 36.

¹²⁸ Geniş bilgi için bkz. Haluk Yüksel, vd., *a.g.e.*, s. 129.

¹²⁹ Hasan Tan-Mustafa Baloğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (1. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 20-21.

¹³⁰ Üzeyir Ok, “Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, s. 10.

¹³¹ Tan-Baloğlu, *a.g.e.*, ss. 13-16.

uzmanlığı ile rehberlik bilgisi ve yeteneğinin iletişime dönüştürüldüğü özel bir alan olmasıdır.¹³²

Dini rehberlikte, öncelikle rehberliğin din ve ilahi kaynaklarla ilişkisi ile rehberliğe dinin etkisi üzerinde durmak gerekir. Dini manada rehberlik yapacak insanların, doğrular ve iyiliklerin bilgisine sahip olmaları ve dini kaynaktan ışık alarak rehberlik yapmaları gerekir.¹³³ Dini rehberlikte bu, önemli bir şarttır.

Açıklamalardan sonra dini rehberliği; insanların kendini anlaması, maddi ve manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanarak kendini huzura kavuşturması için dini bilgi ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlar olarak tanımlayabiliriz. Ancak burada, bu alandaki çalışmalar arttıkça bu tanımın daha da zenginleşeceğini belirtmek gerekir.

3.2. Dini Rehberliğin Tarihsel Gelişimi

Rehberlik, birinin diğerine yaptığı yardım olarak sınırlı bir anlayışla ele alınırsa, insanoğlunun var oluşuyla başlatılabilir. Dini rehberlik de insanlara doğru yolu gösterme ve yaradılış gayesini açıklama faaliyeti olarak ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'e ile ilişkilendirilebilir. Çünkü Cenab-ı Allah, Peygamberleri ve Kutsal kitapları, insanlık için rehber olarak göndermiştir.¹³⁴

Bilimsel anlamda yapılan rehberlik hizmetlerinin tarihi oldukça yenidir. Rehberlik, 19. yüzyılın sonlarında Amerikan toplumunda insana verilen değer kaynaklı ettiği felsefeden doğup, şekillenmiş, uygulamalı bir bilim dalıdır. Başlangıçta öğrencilerin kendi yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun meslek seçmesini amaçlayan mesleki rehberlik hareketi olarak ortaya çıkmış¹³⁵ ise de sonraları kişisel, eğitsel ve mesleki alanlarda da uygulanmıştır.¹³⁶

İlk kez 1890 yılında California eyaleti okullarında rehberlik uygulamalarına yer verilmiştir. 1895 yılında da George Merrill'in önderliğinde San Fransisko'da Mekanik Sanatlar Enstitüsü'nde başlatılmıştır. Merrill'in yaptığı, öğrencilere iş dünyasını tanıtmak, onların iş bulmalarına ve işe yerleşmelerine yardımcı olmaktır. Bu çalışmalar

¹³² Richard Dayringer, *The Heart of Pastoral Counseling: Healing Through Relationship*, Haworth Pastoral Press, New York, 1998, s. 22.

¹³³ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, MÜİFAV Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1995, s. 187-188.

¹³⁴ Tevbe, 9/128; Furkan, 25/56-57.

¹³⁵ Suat Cebeci, *Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, DİB Yayınları, Ankara, 2012, s. 14-15.

¹³⁶ Güven, a.g.e., s. 52.

yaygınlaşmaya başlayınca, 1913 yılında rehberlik uygulamaları eğitim programlarına alınarak sistemli bir şekilde geliştirilmiştir.¹³⁷

Amerika'dan sonra Avrupa'da da rehberlik ve psikolojik destek faaliyetleri bu yüzyılın başlarında, 1918 yılında İspanya'da sanat okullarında uygulamaya konulmuştur. Bu çalışmalar diğer Avrupa ülkelerinde, daha sonra ortaya çıkmıştır.¹³⁸

Ülkemizde ise rehberlik, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bilimsel anlamda ve günümüzdeki şekliyle Amerika'dan alınarak başlatılmıştır. Türkiye'de rehberlik hizmetleri, 1950'lerde Marshall yardımı ve işbirliği kapsamında Türkiye'ye gelen Amerikalı eğitimci ve psikologların, Türk eğitimi üzerinde yaptıkları inceleme ve eleştirilerde psikolojik hizmetlere ağırlık vermesiyle başlamıştır. 1951-1956 yıllarında eğitimde yaşanan önemli hareketlerle birlikte bu sahada da uzmanlık eğitimi almak için Amerika'ya öğrenci gönderilmiş ve oradan uzmanlar getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Gazi Eğitim Enstitüsü'nün pedagoji ve özel eğitim bölümlerinde öğretim programlarında yer almıştır.¹³⁹

Ülkemizde rehberlik uygulamaları, bilimsel ve bugünkü manada yeni olmasına rağmen, İslam'ın getirdiği bakış açısıyla tarih boyunca dini rehberlik anlayışı doğrultusunda insanların maddi ve manevi sorunlarının çözümü için gereken hassasiyet gösterilmiştir. Bu çerçevede problemlili olan bir kimseye yardım etmek, onun rahatlamasını sağlamak, iyilik ve sevap olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla kültürümüz, danışma ve rehberlik hizmetlerine yabancı değildir.¹⁴⁰ Çünkü Müslüman toplumunda iyi ve hayırda olmak üzere yol gösteren, iyiliğe rehberlik edenler övülmüş ve teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber, iyiliğe rehberlik edenin, yapılmasına vesile olanın, o iyiliği yapan gibi sevap aldığını bildirmiştir. Kişilerin dünya sıkıntıları ve elemelerini giderenin ahiret sıkıntılarının giderileceği müjdesini vererek, inananları birbirlerinin sorunları çözmeye teşvik etmiştir.¹⁴¹

¹³⁷ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, DİB Yayınları, Ankara, 2002, ss. 27-29.

¹³⁸ Tan, *a.g.e.*, s. 30

¹³⁹ Tan-Baloğlu, *a.g.e.*, s. 38-39; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Mustafa, Ergün, "Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Aralık 2008, c. 6, ss. 321-348.

¹⁴⁰ Tan, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁴¹ Müslim, *Birr*, 59; Ebu Davud, *Edeb*, 38.

3.3. Dini Rehberliğin Amacı, Önemi ve Uygulama Alanları

Din, insanın bir bütün olarak ruhsal ve sosyal yönünün şekillenmesinde önemli bir faktördür.¹⁴² Dinin toplum hayatındaki birleştirici, uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı rolü dikkate alındığında, toplumsal huzur ve barışın, birlik ve beraberliğin sağlanmasında dini rehberliğin önemli bir yeri olduğu görülür.¹⁴³ Din, insanlara birbirlerine danışmalarını ve yardım etmelerini emretmiştir.¹⁴⁴ Hz. Muhammed'in "*Zalim olsun, mazlum olsun kardeşlerinize yardım edin*" buyurması üzerine zalime nasıl yardım edileceği kendisine sorulduğunda "*Zalimin zulüm yapmasını önlemek, onu kötülükten vazgeçirmek de bir yardımdır*"¹⁴⁵ şeklinde verdiği cevap, dini rehberliğin iyiliği ve doğruluğu tavsiye etmenin yanında, yanlışı ve kötülüğü önleyerek de gerçekleşebileceğini ortaya koymuştur.

Dini rehberlik, bireyin kişisel ve sosyal hayatında karşılaştığı dini içerikli problemlerini çözmesinde ve sosyal hayata uyum sağlamasında davranış değişikliğini kolaylaştırma amacıyla sunulan bir yardım, potansiyelini kullanmayı geliştiren bir uygulamadır. Dini inanç, duygu ve davranışlarında sorun yaşayan bireylere yönelik yardım davranışlarını içerir. Başlıca amacı kaygılarla baş etmeye çalışan insanları belirli yardım etme etkinlikleri ile sözlü ya da sözsüz, doğrudan ya da dolaylı, lafzi ya da sembolik etkileşim biçimlerini kullanarak korumak ve rahatlatmaktır.¹⁴⁶

Cebeci dini rehberlik hizmetini; bilme, ikna olma, yardım alma, moral bulma ve uzlaşma olmak üzere beş temel ihtiyaca dayandırmaktadır.¹⁴⁷ Ona göre, birey bir konuda bilgi almak için ya da edindiği bilgi konusunda ikna olmak için danışmana başvurabileceği gibi, çaresiz kaldığı bir durumda yardım alma, teselli bulma ya da anlaşmazlık yaşadığı bir kişiyle uzlaşma amacıyla da yardım talebinde bulunabilir. Bu durumda, dini rehberlik hizmetleri bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Dini rehberliğin din eğitimindeki amacı ise, ifrat ve tefriti engellemek, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak, insanları iyiliğe ve hayra ulaştırmak, akıl ve ruh sağlığını

¹⁴² Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (2. Baskı), Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000, s. 227.

¹⁴³ Ahmet Önkal, "Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Çerçevesinde İmam Cemaat İlişkileri", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, DİB Yayınları, 2008, c. 2, s. 576.

¹⁴⁴ Şura, 42/38-39

¹⁴⁵ Buhari, Mezalim, 842.

¹⁴⁶ Önkal, *a.g.t.*, ss. 584-586.

¹⁴⁷ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s. 26.

korumaktır.¹⁴⁸ Din eğitimi bireye dünya ve ahiret mutluluğu için gerekli bilgi ve tecrübeyi kazandırırken, dini rehberlik bireyin bu amaca ulaşmasını sağlayacak kişisel ve çevresel özellikleri tanınmasına yardımcı olur. Dolayısıyla, din eğitimi faaliyetlerinde rehberlik edici yaklaşımın dikkate alınması şarttır.¹⁴⁹

Son olarak Arnold'un görüşleriyle bu konudaki açıklamalarımızı tamamlamak istiyoruz. Ona göre dini rehberliğin amacı, bireyin hem kendisini hem de tanrıyı bir yaratıcı ve kurtarıcı olarak tanınmasını sağlamak, insanları birbirine bağlamak, bireye Allah'a karşı sorumlulukları konusunda rehberlik etmek ve en önemlisi insan hayatına dini dahil etmektir.¹⁵⁰ Buna göre her iki kavramın tanımların içinde yer alan kişiye yönelik çalışma, kişinin doğruları bulmasına ve kendini tanınmasına yardımcı olma gibi ifadeler rehberliğin amacı ve önemini ortaya koymaktadır.

3.4. İslam Toplularında Dini Rehberlik Uygulamaları

İlahi olsun veya olmasın bütün dinlerin özünde -daha önce ifade edildiği gibi- insana kılavuzluk yapmak vardır. Dinlerin var oluş nedeni budur. Nitekim Kur'an-ı Kerim de kendisini "*Hüden lil mütteğyn*" olarak tanımlamaktadır.¹⁵¹ Vahyin gayesi insana yol göstermektir. Allah'ın insanlarla kurduğu iletişim olan vahiy, rehberlik tanımlarındaki ortak özelliklerden hareket edilerek Kur'an'da verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde, bir çeşit rehberlik olarak değerlendirilebilir. Genelde dinler özelde ise İslam'a ve onun uygulayıcısı olan Hz. Muhammed'e bakıldığında, O'nun insanlara her alanda rehberlik yaptığını görüyoruz. Kur'an bu hususu "*Biz seni insanlara bir uyarıcı (rehber) ve müjdeleyici olarak gönderdik*"¹⁵² buyurarak açıklamaktadır.

Hiz. Muhammed, Allah'ın insanlarla iletişim görevini¹⁵³ yerine getirmek üzere insanların içinden seçtiği¹⁵⁴ son peygamberdir. O, Allah'ın Kur'an ile kendisine vermiş olduğu tebliğ görevi gereği insanlara yol göstermiş, yaratılışlarının gereklerinden uzaklaşarak insanlıklarını unutmuş olan topluluğa rehberlik yapmıştır. Kur'an'ın gösterdiği rehberlik ilkesi, insanları belli bir yöne sürüklenmek zorunluluğunda

¹⁴⁸ Bulut, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁴⁹ Cebeci, *Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik*, s. 57.

¹⁵⁰ William V. Arnold, *Introduction To Pastoral Care*, Westminster John Knox Press, 2008, ss. 86-89.

¹⁵¹ Bakara, 2/2.

¹⁵² Bakara, 2/119.

¹⁵³ Maide, 5/67.

¹⁵⁴ İsrâ, 17/93; Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

bırakmak değil, yaşadıkları yolun dışındaki alternatifleri göstermek ve bu şekilde kendileri için doğru olanı seçmelerine yardımcı olmaktır.¹⁵⁵ Kur'an'ın son peygamber'e verdiği bu metot, günümüz rehberlik ve danışma anlayışıyla da örtüşmektedir. Çünkü rehberlikten beklenen, ferdin yeteneklerinin değerine inanarak ve bu yeteneklere uygun eğitim ve rehberliği vererek onun yeteneklerini geliştirmesini sağlamak, ferdin her manada tam ve olgun bir insan olmasında kendisine yardımcı olmaktır.¹⁵⁶

Kur'an, sıkıntı ve problemlerle boğuşan toplumlarla kurulan iletişimden ve bu iletişime verilen tepkilerden örnekler sunar.¹⁵⁷ Bu örneklerden birçoğuna burada değinmek yapılan rehberlik uygulamasını tanımlamak için faydalı olacaktır.

Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'e hidayet, dürüstlük ve bilgi gücü verildiğinden bahsederek O'nun, taştan yaptıkları cansız heykellere tapınmakta olan halkına rehberlik ettiğini ortaya koyar.¹⁵⁸

Hız. Lokman'ın oğluna yaptığı rehberlik de Kur'an'-ı Kerim'in rehberlik örneklerdendir. Lokman oğluna, "Allah'a ortak koşmama, ana-babaya iyi davranma, namaz kılma, iyiliği emretme, kötülükten vazgeçirme, başa gelenlere sabretme, insanları küçümsememe, yeryüzünde böbürlenerek yürümeme ve sesini alçak tutma" gibi hususlarda öğütler vererek onun içinde bulunduğu şartlara sağlıklı ve dengeli bir şekilde uyum sağlamasını hedeflemiştir.¹⁵⁹

Hız. Yusuf'un zindanda kendisine rüya tabiri için yaklaşan iki gençle yaptığı konuşma da bir rehberlik faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Bu gençler Hız. Yusuf'a gördükleri rüyaları yorumlatmak için gelmişlerdi. Hız. Yusuf rüyaları yorumlamadan önce kendisinde bulunan bilginin kaynağının Allah olduğunu vurgulamış, insanın yaratıcısına ortak koşmasının insana yakışmayacağını söyleyerek rehberlik yapmıştır.¹⁶⁰ Yaratıcı, bu örneklerle insanlarla kurduğu iletişimini ve yaptığı rehberliğini vurgularken, bunların neticelerinden haber vermiştir.

¹⁵⁵ Altaş, *a.g.m.*, s. 333.

¹⁵⁶ Otto F. Mathiasen, *Rehberliğin Manası*, (çev. Hasan Tan), Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s. 12 (Akt., Altaş, *a.g.m.*, s. 333).

¹⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Altaş, *a.g.m.*, s. 329-333; Ayrıca, Esra TÜRK, *Kur'an'a Göre Din Eğitiminde Rehberlik*, Düşün Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 103-104.

¹⁵⁸ Enbiya, 21/51, 68.

¹⁵⁹ Lokman, 31/13-19.

¹⁶⁰ Yusuf, 12/36-38.

Kur'an'da geçen örneklere ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına bakıldığında, İslam dininin özü ve temeli rehberliktir, denilebilir. Çünkü İslamiyet'te rehberliğin amaçlarından biri, insanları hayra ve iyiliğe ulaştırmaktır. İyi ve hayra davet, mutluluğa ulaştırma ile aynı anlamdadır. Yüce Allah; "*İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden, kötülükten vazgeçiren bir topluluk bulunsun*"¹⁶¹ buyurarak, bu amacı İslam'la gerçekleştirmeyi istediğini belirtmiştir. Yapılan yanlışlıklara ve kötülüklerle mani olmayan bir topluluk, hayra ve mutluluğa ulaşamaz.

4. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN İLKE VE TEKNİKLERİ

Rehberlik ve psikolojik danışma ile ilgilenen araştırmacı ve uzmanlar, çeşitli rehberlik ve danışma ilkeleri benimsemişlerdir. Çünkü rehberlik ve danışmanlık hizmeti, planlı, programlı ve profesyonel bir yardım sürecidir. Onu sıradan bir yardım ilişkisinden ayıran temel unsur, bilimsel bir etkinlik olmasıdır. Dolayısıyla, bu hizmetleri sunarken her bilimsel etkinlikte olduğu gibi, belirli ilkelere uyma zorunluluğu vardır.¹⁶² Rehberlik ve danışmanlık sürecini şekillendiren ve düzenleyen bu ilkeler, dini danışma ve rehberlik uygulamaları için de geçerlidir.

Danışmanlık ve rehberlik her şeyden önce bireylerle iletişim kurmaktır. Öyleyse iletişim becerisi rehberliğin temelini oluşturmaktadır. Çünkü gerek vaaz, hutbe gibi irşat hizmetleri, gerekse halktan gelen soruların cevaplanması sürecinde, muhatapların içinde buldukları ruh hallerinin, soru ve davranışlarının gerisindeki faktörlerin bilinmesi sağlıklı iletişim kurmakla mümkündür.¹⁶³ Bu iletişim sayesinde bireye uygun metot ve prensipler seçilebilir. Çünkü plan, program, prensip ve metot, eğitim sürecinin en önemli unsurlarındandır. Hedef kitlenin probleminin çözümünde onlara yardım etmek, gerekli bilgi, beceri ve tutumları etkili bir şekilde kazandırabilmek için danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde plan, program, prensip ve metodun önemli bir yeri vardır.

Rehberlik ve danışmanlık aynı zamanda yaşam boyu yararlanılabilecek bir hizmettir. Zayıf yaratılan insan,¹⁶⁴ hayat boyu süren ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkalarından yardım almaya yönelir. Fiziksel, bilişsel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçları gibi

¹⁶¹ Ali İmran, 3/104.

¹⁶² Kuzgun, *a.g.e.*, s. 31-35; Yeşilyaprak, *a.g.e.*, ss. 13-16.

¹⁶³ Geniş bilgi için bkz. Aşıkoğlu, *a.g.t.*, ss. 544-545.

¹⁶⁴ Nisa, 4/28.

dini ihtiyaçları da yaşam boyu aktiftir.¹⁶⁵ Dini danışma ve rehberlik hizmeti, örgün eğitim öncesi dönemde aile, örgün eğitim döneminde aile ve öğretmen, örgün eğitim sonrası dönemde ise yetkili kurumlar ve şahıslar tarafından sunulmaktadır.

Her şeyden önce insan, saygıya, ilgiye ve her türlü faydalı bilgiye layık bir varlıktır. Bu yüzden rehberlik ve danışmanlıkta bireyi yargılamadan kabul etmenin ve onun tercihlerine saygı duymanın büyük önemi vardır. Bu kavramlarla yapılan bireyin kendisini tanımasına ve anlamasına yardımcı olmaktır. Amaçlanan yardımının yapılması için bireyin tanınması, her yönüyle bilinmesi gerekmektedir. Bireyi tanıma ve bireye yardım etme hemen olup bitecek bir iş değildir, belli bir süreç ve zaman ister.¹⁶⁶ Buna göre rehberlik ve danışmanlığın diğer alanlarında olduğu gibi dini danışmanlık ve rehberlik alanında da ilk kural, verilecek hizmetin karşıdaki insanın ihtiyaçlarına uygun olarak yürütülmesidir.¹⁶⁷ Çünkü her insanın içinde bulunduğu ortam ve ihtiyaçları farklıdır. Nitekim Hz. Peygamber insanlara, bulunduğu ortam ve şartlara göre davranılmasını istemiştir.¹⁶⁸

Danışma ve rehberlik hizmetlerinde gönüllülük ve gizlilik esastır. Bu anlamda rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinde önemli ilkelere birisi de, rehberlik ve danışmanlık hizmetini yürütenlerin gönüllü olmaları ve gizlilik ilkelerine uygun hareket etmeleridir. Ayrıca yardım ihtiyacı hisseden kişi de kendi isteğiyle rehberlik sürecine dahil olmalıdır. Başkasının ikna ve baskısı ile yapılan bir yardım, rehberlik ilişkisi olarak nitelenemez. Kişiler üzerinde baskı ve otorite kurmadan, onları zorlamadan insancıl bir yaklaşımla yardım sunulmalıdır.¹⁶⁹ Kur'an'ın Hz. Peygamber'e gösterdiği rehberlik ilkesi de insanları belli bir davranışa mecbur etmek değil, onlara buldukları yolun dışındaki alternatifleri göstererek doğruyu seçmelerine yardımcı olmaktır.¹⁷⁰

Dini danışma ve rehberlik yapılırken, Kur'an ve sünnete uygun hareket edilmesi en önemli prensiptir. Yanlış düzeltip insanları mutluluğa ulaştırma işini en güzel şekilde yapmak gerekir. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda Kur'an'da; "*Kötülüğü en güzel şekilde, en güzel bir tutumla uzaklaştır*"¹⁷¹ buyurmaktadır. Yanlış inanışları ve

¹⁶⁵ Cebeci, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁶⁶ Kuzgun, *a.g.e.*, ss. 16-19; Bulut, *a.g.e.*, ss. 59-61.

¹⁶⁷ Güven, *a.g.e.*, s. 54; Tan, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁶⁸ Riyazu's Salihin, c. 1, s. 387.

¹⁶⁹ Gaşiye: 88/21-22.

¹⁷⁰ Altaş, *a.g.e.*, s. 333.

¹⁷¹ Müminun, 23/96.

olumsuzlukları kaba ve sert sözlerle düzeltmek, fayda yerine zarar verir.¹⁷² Allah, Hz. Peygamber'e ve onun şahsında ümmetine; “*Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et*”,¹⁷³ “*Sen yumuşak davrandın, kaba ve sert olsaydın etrafından dağılır giderlerdi*”¹⁷⁴ buyurarak takip edilmesi gereken ilke ve yöntemlerle ilgili insani ipuçları vermektedir.

Danışma ve rehberlik ilişkisinde diğer bir ilke de bireye saygıdır. Aynı ilke dini danışma ve rehberlik ilişkisinde de geçerlidir. Danışan kişiler asla hasta olarak kabul edilmemelidir. Onlar, ahlaki yargı ölçülerinde ya da dünya ve ahiret kavramlarının yarattığı çelişkilerde kendilerine yardım sunulan bireylerdir.¹⁷⁵ Her ne sebeple olursa olsun başvuruda bulunanlara, sırf insan olduğu için değer verilir. Danışan kişileri küçümseyici tavırlardan kesinlikle kaçınmalıdır.

Manevi değerlerden güç alan dini danışma ve rehberlikte, yaşananlar üst bir bakış açısı ile değerlendirilir. Dinî danışman, görünüşte somut bir problemin ötesinde yatan ve aşkın varlığa kadar uzanan soyut probleme ulaşmaya çalışır. Probleme çözüm ararken dini merkeze alır ve dini bilgi ile danışma tekniğini harmanlayarak danışana yardım sunar.¹⁷⁶ Bu sebeple danışmanın dini bilgi ve danışma konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmasının gerekliliği de dini danışma ve rehberlik ilkeleri arasında gösterilir. Psikolojik danışma tekniklerinin din alanına uygulanması olarak ifade edilen dini danışma ve rehberlik; kişinin kendini tanıması, çevresine uyum sağlaması ve dinle ilgili problemlerini fark ederek çözmesi için sunulan yardım hizmeti olup danışma tekniklerini kullanabilen eğitimli kişiler tarafından sunulmalıdır.¹⁷⁷ Danışma bilgisi ve becerisine sahip olmayan bir kişinin sunduğu yardım ilişkisini bilimsel bir yardım etkinliği ile aynı kategoride değerlendirmek mümkün değildir. Buna göre, problemlerden arınmış daha sağlıklı bireyler olmamızı sağlayan dini danışma ve rehberlik, ilke ve tekniklerine,¹⁷⁸ bazı temel özelliklere¹⁷⁹ dayandırılarak uygulandığında, sunulan hizmetinden alınacak sonuç daha verimli olacaktır.

¹⁷² Bulut, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁷³ Nahl, 16/125.

¹⁷⁴ Ali İmran, 3/159.

¹⁷⁵ Tan, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁷⁶ Özdoğan, *a.g.m.*, s. 129.

¹⁷⁷ Aşıkoğlu, *a.g.t.*, ss. 543-549

¹⁷⁸ Bu ilke ve teknikler: 1. Kabul ve anlayış bildiren teknikler, 2. Teşhis ve anlamaya yönelik teknikler, 3. Destek ve teşvik bildiren teknikler, 4. Telkin ve öğretmeye yönelik teknikler, 5. Soru ve espri

5. DİN HİZMETLERİNDE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Birçok insanın problemlerini çözmesinde önemli bir merci olan din, insanların birbirlerine ve çevrelerine uyum sağlamalarında onlara yardımcı olur. Toplum bazen olgu ve olayların dini yönünü geri planda olsa da, bireysel ve sosyal sorunları paylaşmada, nitelikli ve güvenilir bireylere ve kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Tarih içinde yüklendikleri misyon ve kültürümüzde edindikleri özel konum nedeniyle din görevlileri; insanların günlük hayatlarında dini veya ahlaki değerlerle ilişkili, karşılaştıkları her türlü problemleri hakkında danıştıkları kişiler olmuşlardır.¹⁸⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uygulanan din hizmetleri, cami ile sınırlı kalmamakta, cami dışında da geniş bir alanı kuşatmaktadır. Namaz, oruç, zekat, hac, kurban ibadetlerinin yerine getirilmesinde olduğu gibi, toplumda sıklıkla karşılaşılan doğum ve ölümler, evlenme ve boşanmalar, anlaşmazlık ve huzursuzluklar, aile ve akraba ilişkileri, dini bilgi ihtiyaçları, yardımlaşma ve dayanışma konularında din görevlisinin yardım ve rehberliğini gerekli kılmaktadır. Bunların yanında hastalara, düşkünlere, engellilere, fakirlere, çaresizlere yönelik hizmetler de ayrı bir önem arz etmektedir. Belirtilen alanlarda yapılanlar ile yapılması gerekenler, bir dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti olarak tanımlanır.¹⁸¹

Din hizmetleri bir dinin mensupları için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilmelerini amaçlayan çalışmaları içerir. Din hizmetlerinin ifasında resmi olarak yer alan Başkanlık personeli, kendilerinden beklenen dini danışmanlık ve rehberliği bir şekilde yerine getirmektedir. Ülkemizde din hizmetlerinin geniş bir alana yayıldığı ve din görevlilerinin ülkenin her köşesinde bulunduğu gerçeği dikkate alındığında, dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin bu alanda eğitilmiş din görevlileri ile yürütülmesi gerekir. Bu durum insanlara sunulan hizmetin kalitesini artırabileceği gibi, din görevlilerinin kişilik ve mesleki yapılarının da güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca din görevlileri sorun yaşayan insanların hem kolay hem de ekonomik olarak sorun

teknikleri. Geniş bilgi için bkz. Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, MEB Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul, 1992, s. 139; Aşıkoglu, *a.g.t.*, s. 548; Rasim Bakırcıoğlu, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994, ss. 49-53.

¹⁷⁹ Bu özellikler şunlardır: 1. Dostluk kurma, 2. Baskısız danışma atmosferi oluşturma, 3. Kabul, 4. Empatik Yaklaşım, 5. Tabilik ve Tutarlılık, 6. Uygun mekanda hiyerarşiden uzak durma. Geniş bilgi için bkz. Tan, *a.g.e.*, ss. 94-96.

¹⁸⁰ Ok, *a.g.t.*, ss. 45-46.

¹⁸¹ Cebeci, *a.g.e.*, s. 25.

yaşamadan ulaşabilecekleri kişilerdir. Ancak bu hizmeti veren görevlilerin yaptıkları işin gereği olan alan, meslek ve uzmanlık bilgisine yeterince sahip olmadıkları da bir gerçektir.¹⁸²

Din hizmetleri, sadece bilgi aktarma ve bilgilendirme işi değil, aynı zamanda bireyin dini duygu, düşünce ve inancını geliştirmesi için yardımcı olan bir faaliyettir. Bireyin dini yaşantısında kutsal kavrama, aşkın varlığa ve değerlere yönelme konuları, iç dünyası ve duygusal yönüyle ilgili hususlar din hizmeti içinde değerlendirilir. Bu alanda insanı normalin dışına çeken ifrat-tefrit eğilimleri, aşırı sevgi ve nefrete dayalı inanç ve duygu sapmaları şeklinde sorunların yaşanması olağandır. Dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri belirtilen sorunlarda devreye girmektedir.¹⁸³

İnanan bir bireyin faydasına verilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, bireye manevi bir kazanç sağladığı ve bireyin ruh yapısını iyileşmesine yardımcı olduğu için din hizmetlerinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Her kim, bir Müslüman kardeşinin yardımında bulunur, ihtiyacını giderirse, Allah da onun bir ihtiyacını giderir.”*¹⁸⁴

Ülkemizde din hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmektir.¹⁸⁵ Başkanlığa yüklenen görev çok önemli ve kapsamlıdır. Başkanlık bu görevlerini hem cami içi (vaaz, hutbe, cami dersleri vb.) hem de cami dışı (panel, konferans ve sempozyum gibi bilimsel toplantılar, cezaevi, huzurevi ve hastanelerde din hizmeti vb.) etkinliklerle yürütmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı son olarak, cami dışı din hizmetlerinde aile ile ilgili sorunlarda vatandaşlarımızın başvurabileceği yeni hizmet birimi, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını hizmete açmıştır.

¹⁸² DİB personelinin eğitim durumunu incelendiğinde, görevlilerin %18.3’ü lisans, %34.2’si önlisans, %36.6’sı lise, %1.8’i ortaokul ve %1.6’sının da ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/personel_egitim/default.aspx (26.10.2012).

¹⁸³ Feyza Kahvecioğlu Karaca, “Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik”, SDÜ İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010, ss. 14-15.

¹⁸⁴ Müslim, Birr, 58; Ebu Davud, Edeb, 46.

¹⁸⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkında kanun için bkz. www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Mevzuat.aspx. (04.09.2013).

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI ve BÜROLARA BAŞVURULARIN OLGUSAL ÖZELLİKLERİ

1. AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI

Bu başlık altında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kuruluşu, tarihçesi, önemi, amacı, hedef kitlesi ve bürolarda görev alan personelin yetiştirilmesi konuları ele alınacaktır.

1.1. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Kuruluşu ve Tarihçesi

Ülkemizde din işlerini yürütme ve toplumu din konusunda aydınlatma görevi yasalarla Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı "Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi"nin 5. Maddesi gereği müftüler; imkan ve ihtiyaca göre eğitim, irşat, ifta ve yayın hizmetlerinde müftüye yardımcı olmak üzere özel bir komisyon kurulabilirler. Aynı yönergenin 8. maddesinde, dini konularla ilgili sorulan yazılı ve sözlü soruları cevaplandırmak müftülüklerin görev alanları arasında kabul edilmiştir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 30. Maddesinde; "Camilerin içinde ve dışında toplumun din konusunda aydınlatılması, vatandaşlara vaaz ve irşat yoluyla din hizmeti götürülmesi ile ilgili iş ve işlemleri yapmak; bu maksatla 'İrşat ve Rehberlik Merkezleri' oluşturmak", Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında zikredilmektedir.¹ Bu görevi yerine getirirken halkla iç içe olan müftülüklerin dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin dışında kalmaları düşünülemez.²

Değişen ve gelişen toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek gayesiyle faaliyetlerini geliştirmeyi amaçlayan Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle son on yıllık süreçte din hizmetleri konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu çalışmalardan birisi de il müftülükleri bünyesinde halktan gelen sorunlara karşı özellikle aile konusunda insanlara dini danışmanlık ve rehberlik yapmak amacıyla kurulan "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları" dır.

¹ Bkz. www.diyaret.gov.tr/dinhizmetleri/giris.html. (14.06.2012).

² Nurullah Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, Ankara, 2000, c. 41, s. 341.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, özellikle iletişim sektöründeki yenileşmeler, sosyo-kültürel değişmelere de zemin hazırlamıştır. Aile irşat ve Rehberlik Büroları, ülkemizde Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşanan kadın intiharlarının artması, kadına şiddet, taciz ve tecavüzlerin medyatik olarak işlenmesi, sivil toplum örgütlerinin konuyu güncel olarak işlemesi, kurum ve kuruluşları kadınla ilgili yeni düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı da konuyla ilgili çeşitli çalıştaylar, kongreler düzenleyerek konuyu tartışmaya açmış ve şura toplantılarının gündemine taşımıştır. Bu bağlamda Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kuruluşunun temelini, 23-27 Kasım 1998 tarihlerinde II. Din Şurası'nda, "*Nihaî Kararlar/Dini Konularda Toplumun Aydınlatılması ve Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Problemler ve Çözüm Yolları*" maddesinde alınan bir tavsiye kararı oluşturmaktadır. Kararda; "*İrşat, geniş kitlelere sunulan önemli bir hizmettir. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde, dini ve beşeri bilimlerin araştırma bulgularından yararlanarak ve günümüz insanının ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde irşadın yöntemlerini ortaya koyabilecek bir 'Dini Danışma ve Rehberlik Merkezi' kurulmalıdır*"³ denilmektedir.

Şura kararı doğrultusunda, 27 Ocak 2000'de oluşturulan komisyon "Dini Danışma ve Rehberlik Merkezi"nin "Din Hizmetlerini Geliştirme ve Rehberlik Şubesi Müdürlüğü" adı altında Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlı ayrı bir şube olarak kurulmasını karara bağlamıştır. 13 Nisan 2002'de bir onay alınarak "Aile Komisyonu" oluşturulmuş, 15 Nisan 2002'de komisyon için "olur" çıkmıştır. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 15 Nisan 2002 tarih ve 199 sayılı oluru ile Aile İrşat ve Rehberlik Büroları kurulmuş ve faaliyetine başlamıştır. Nitekim, 22 Ağustos 2002'de Aile ve Evlilik Törenleri Komisyonu Ankara, İzmir, İstanbul, Antalya, Trabzon, Samsun, Diyarbakır, Batman, Elazığ ve Van illerinin pilot iller olarak seçilmesi ve bu illerden gelecek görevlilerin seminere alınmasını kararlaştırmıştır.⁴

İlk seminer 16 Haziran-4 Temmuz 2003 tarihinde Ankara'da 28 görevlinin iştirakiyle yapılmıştır. Buradan alınan belgeyle yukarıda isimleri zikredilen illerde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları İl Müftülüğü bünyesinde kurulmaya başlamıştır. 10 Ekim

³ Bkz. II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (23-27 Kasım 1998) , DİB Yayınları, Ankara, 2003.

⁴ Büroların kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz. www.diyanet.gov.tr/irsadAIRBdefault.aspx, (3.9.2013).

2003'te ise, açılışı tamamlanan bürolarda (Antalya, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir, Samsun) görevlendirilen personelin bilgileri, yapacağı görevler ve yetkileri komisyon tarafından düzenlenerek Başkanlığa sunulmuştur.⁵

9 Kasım 2006'da, Personel Dairesi Başkanlığı tarafından Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na “İllerde hizmet vermekte olan Aile Bürolarının, KSGM (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) ve ASAGEM (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü)'in işlev ve görevleri dikkate alınarak isminin yeniden belirlenmesi, hukuki bir statüye kavuşturulması konusunda çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar neticeleninceye kadar mevcut danışmanların bahsedilen kurumlarla işbirliği yapılarak psikolojik ve sosyolojik hizmetler açısından eğitimin geçirilmelerinin uygun olacağı”⁶ hususunda bir yazı gönderilmiştir.

Bu yazıya istinaden “**Aile Büroları**” olarak isimlendirilen yapı, 12 Ocak 2007 tarihi itibarıyla alınan bir kararla “**Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu**” adını almıştır. 26 Haziran 2014 tarihinde ise büroların ismi tekrar değiştirilerek “**Aile ve Dini Rehberlik Bürosu**” olmuştur. Büroların isminden “irşat” kavramının çıkarılmasına dair resmi bir açıklama yapılmamakla birlikte zaman zaman basında yer alan eleştirilerin önüne geçmek⁷ ve büroların, müftülüklerin “fetva” biriminden ayrılmasını sağlamak amacıyla olduğu kanaatindeyiz.

Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu projesine önem vermiş, pilot uygulama amacıyla 2003 yılında açılan altı büronun çalışmalarından olumlu neticeler alınmış olması ve halk tarafından da yoğun ilgi görmesi sebebiyle, 2011 yılı sonuna kadar 81 il'in tamamında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları⁸ kurmuştur. İl müftülükleri bünyesinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının açılış yılları aşağıda verilmiştir.

⁵ Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar Raporu 2000-2009, DİB, Ankara, 2010, s. 36.

⁶ Bkz. Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar Raporu 2000-2009, s. 23.

⁷ Aile İrşat ve Rehberlik büroları için değişik zamanlarda basında “Diyanet Psikolojik Danışmanlığa soyundu” gibi eleştiriler yer almaktadır. Bu eleştiriler, bazı büro görevlilerinin görev alanını tam olarak bilememesi ve psikolojik danışman gibi cevap vermesi nedeniyle geldiği kanaatindeyiz.

⁸ “**Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu**” kavramı, çalışmamızın bundan sonraki aşamasında “**AİRB**” şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

Tablo 1: Aile İrsat ve Rehberlik Bürolarının Açılış Kronolojisi

YILLAR	İLLER
2003	Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir, Samsun.
2006	Antalya, Balıkesir, Batman, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Mersin, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon, Van.
2007	Aydın, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzincan, Hatay, Kocaeli, Muğla, Yozgat, Muş, Rize.
2008	Kahramanmaraş, Giresun, Nevşehir, Tekirdağ, Amasya, Çorum, Isparta, Karabük, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mardin, Ordu, Şırnak.
2009	Bolu, Düzce, Kırıkkale.
2010	Adıyaman, Afyonkarahisar, Aksaray, Bartın, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Kars, Kırklareli, Niğde, Osmaniye, Siirt, Tokat, Uşak, Yalova.
2011	Tunceli, Bayburt, Ağrı, Artvin, Bilecik, Burdur, Gümüşhane, Hakkari, Sinop, Karaman, Iğdır, Ardahan, Kilis, Zonguldak.

Buna göre, çalışmamızın sınırları içinde bulunan Ege Bölgesi'ndeki illerden İzmir, 2003 yılında açılan ilk altı büro arasındadır. Aydın, Denizli ve Muğla'da 2007 yılında, Kütahya ve Manisa'da 2008 yılında, Uşak ve Afyonkarahisar'da ise 2010 yılında Aile İrsat ve Rehberlik Büroları açılan iller arasındadır.

2003 yılında açılmaya başlayan bürolar 2007 yılına kadar sadece il müftülükleri bünyesinde açılmıştır. 2007 yılından itibaren nüfusu kalabalık ilçelerde de ilçe müftülüğü bünyesinde açılmaya başlamış ve 2013 yılı sonu itibariyle ilçelerde açılan toplam AİRB sayısı 183'e ulaşmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, AİRB açılan bazı ilçe müftülüklerinde büronun sadece adının bulunduğu, hiçbir faaliyetin yapılmadığı, ilçe müftüsü ve görevlilerin hiç ilgilenmediği de tespitlerimiz arasındadır.

1.2. Aile İrsat ve Rehberlik Bürolarının Amacı ve Önemi

Daha öncede belirtildiği üzere, aile toplumun çekirdeği ve temel taşı, sorumlulukların ve yükümlülüklerin paylaşıldığı, değerlerin birlikte yaşandığı bereketli bir alandır.⁹ Bu sebeple “aile” nin gerek fert, gerekse toplum açısından taşıdığı önem tartışılmaz bir gerçektir. İnsanın ve insanlığın mutluluğu ve devamı için aile kurumu; ailenin mutluluğu ve devamı için ise huzur şarttır.

Ailede huzuru bozan sebepler çeşitlilik arz etmektedir. Sebebi ve türü ne olursa olsun konu aile olunca dine ve dini bilgi ve anlayışa taalluk eden bir taraf hemen hemen

⁹ Budak, *a.g.e.*, s. 196.

her zaman ve her toplumda bulunmaktadır. İnsanlar gündelik hayatlarında bir problemle karşılaştıklarında, sorumluluğun bir kısmını dinle ilişkilendirdikleri ve soruna dini bir mahiyet kazandırdıkları öteden beri bilinen bir gerçektir.¹⁰ Toplum hayatında ve ailede herhangi bir kriz yaşandığında, eskiden beri kabul edilmiş değerlerde yıpranma ve değişme görüldüğünde bireyler, yaşadıkları sıkıntılardan kendilerini kurtaracak bir yer aramaya başlar. Bu gibi durumlarda birey çoğu zaman kendine yakın hissettiği, vereceği bilgilere güven duyduğu kişi ve kurumlara başvurur. Batı toplumunda da bunun örnekleri vardır. Yapılan araştırmalar duygusal sorunu olan ve bunun için psikologa giden birçok insanın dini danışmana başvurduklarını açığa çıkarmaktadır. 20 yıl süren bir araştırma, psikolojik sorunu için yardım arayan insanların yaklaşık %40'ının diğer ruh sağlığı uzmanları yerine din adamına gitmeyi tercih ettiklerini göstermiştir.¹¹

Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda toplumdaki bireylerin dinle ilgili sorunlarıyla birebir ilgilenerek çözüm yolu bulabilme ve yürüttüğü din hizmetlerinin topluma sunumunda, ihtiyaçlar doğrultusunda yeni yöntemler kullanılması amacıyla çeşitli hizmet birimleri kurmuştur.

AİRB, adından da anlaşıldığı üzere “aile” kurumunu çalışmalarının merkezine alır. Bu merkezlerde görünüşte birbirinden farklı, ancak özünde aynı amaca hizmet eden pek çok hizmet yürütülür. AİRB, aileye dair meselelerin çözümünde rol almayı amaç edinmiş bir toplumsal hizmet birimidir.¹² Sadece soru veya sorunlarla karşılaşıldığında değil, önleyici tedbirler vasıtası ile “sorunların oluşmaması için neler yapılabilir, muhtemel problemler karşısında nasıl davranılmalıdır?” sorularına cevap arayarak topluma faydalı olmak için gayret gösterir. Hastalıkları önleyici sağlık tedbirleri misali asıl ve öncelikli amaç, ailelerde huzur ve mutluluğun korunmasıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı “Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Çalışma Yönergesi”nde adıyla hazırlanmış olduğu yönergede büroların amaçlarını, bürolarda kimlerin görevlendirileceğini ve büroların görevlerini açıklamıştır. Bu yönergenin 5. Maddesinde büroların amaçları;

¹⁰ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (TDV), Ankara, 1998, ss. 103-115.

¹¹ Vicky Genia, “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışmanlar”, (Çev. Üzeyir Ok), *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1999, c.12, S.1, s. 79.

¹² Hüseyin Peker, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. N. Altaş, M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, s. 344.

- a) Toplumumuzun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak,
- b) Aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak.
- c) Halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dini içerikli soru ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamak,
- d) Gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak şeklinde belirtilmiştir.¹³

Uzun yıllar yönerge ile çalışmalarını yürüten Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının daha kaliteli hizmet sunmasını ve toplumun bütün kesimlerine ulaşım kurumsallaşmasını hedefleyen Başkanlık, büroların çalışma usul ve esaslarını yeniden düzenleyerek “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Genelgesi”ni çıkarmıştır.¹⁴ Genelgede daha çok büroların çalışma disiplini ve faaliyetlerine yönelik ifadeler yer almamaktadır.¹⁵ Ancak, büroların amaçları, hedef kitlesi, hizmet alanlarına yönelik herhangi bir ifade yer almamaktadır. Bu nedenle büroların amaçları, hedef kitlesi, personel seçimi ve faaliyetlerine dair açıklamalar yönergeye göre ele alınacaktır.

Amaçlarla ilgili maddeler incelendiğinde; AİRB’lerin toplumun temel taşı olan aile yapımıza yönelik ciddi amaçlarının olduğu söylenebilir. Yine bu amaçlar büroların, toplumu aile konusunda dini açıdan aydınlatma hizmetini yaygınlaştırmak, İslam’ın aileye verdiği değeri anlatmak, aile değerlerini yaşatmak ve ailelerde huzur ve mutluluğu korumak için her türlü gayret ve çalışmanın içerisinde bulduklarını göstermektedir. Ayrıca, aileye dair dini rehberlik hizmeti gerektiren bir problemi bulunan kimselerin bürolara yaptıkları başvuruları en iyi şekilde değerlendirerek onlara gerekli rehberlik ve yönlendirmenin yapılmasını sağlamak yani dini danışmanlık ve rehberlik yapmak istendiği anlaşılmaktadır.

Nitekim Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün 2008 yılında düzenlemiş olduğu 5. Aile Şura’sında AİRB ile ilgili olarak; “*Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din görevlileri, resmi hizmet tanımlarına uygun olarak din hizmetlerinin doğru ve etkin şekilde sunumunun yanı sıra, yurttaşlarımızla yakın ilişki içerisinde olması nedeniyle rehberlik ve danışmaya yönelik pek çok müracaat ile karşı*

¹³ Bkz. Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Çalışma Yönergesi, Madde 5, s. 2.

¹⁴ Adı zikredilen Genelge 29.08.2013 tarih ve 1760 sayı ile çıkarılmıştır.

¹⁵ Bkz. www.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Gorevler.aspx, (28.12.2014).

karşıya kalmaktadır. Bu taleplerin din ile ilgili olan kısımlarına bizzat cevap verilmekte, gerekli durumlarda ise müracaatçıyı sağlık, hukuk uzmanları ve güvenlik birimleri gibi uygun kişi ve kurumlara yönlendirmektedir.”¹⁶ açıklaması yapılmıştır.

1.3. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Görev Yapacak Personelin Özellikleri

Bir işte başarılı olmak, o işi yapacak elemanların ehliyet ve liyakat sahibi olmasıyla mümkündür. Bu itibarla Diyanet İşleri Başkanlığı bürolarda görev yapacak personelin hizmet alanına yönelik özellikle aile, kadın ve çocuk ile ilgili alanlarda 100 saatlik hizmet içi eğitim seminerleri gerçekleştirmiştir.¹⁷ Bu seminerlerde bürolarda görev alacak toplam 879 personel eğitime tabi tutulmuştur.¹⁸ Ancak bürolarda görev yapan tüm personelin, eğitim seminerinden geçirilmediği yine Başkanlığın 2010 yılı AİRB raporunda beyan edilmiştir.¹⁹

Diğer taraftan ilk defa 2-3 Haziran 2008 tarihinde olmak üzere 2013 yılına kadar dört kez AİRB görevlileriyle “*Tecrübe Paylaşımı Toplantısı*” yapılmıştır. Katılımcılar ortak sorunlar göz önünde bulundurularak coğrafi bölgelere göre dört gruba bölünerek çalışma yapmıştır. Büroların çalışmaları hakkındaki bu bilgi paylaşımı toplantılarında -vakalar üzerinden- bürolarda karşılaşılan sorunların tespiti yapılarak ortak rapor hazırlanmıştır.²⁰ Seminerlerin ve özellikle de tecrübe paylaşımı toplantılarının görevli personeldeki yeterlilik düzeyini arttığı, büro bilgi ve farkındalıklarını ilerlettiği,

¹⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Komisyon Kararları, 5-7 Kasım 2008 Ankara, s. 12. www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/aile5.pdf, (03.12.2013).

¹⁷ Seminerlerde anlatılan konu başlıkları şöyledir: “Evlilik Törenleri ve Aile Projesinin Tanıtımı, Evlilik Öncesi Faaliyetler ve Eş Seçimi, Evlilik Törenleri, Ailede Hak ve Sorumluluklar, İdeal Ailenin Özellikleri, Aileyi Tehdit Eden Unsurlar, Boşanma, Güncel Dini Meseleler, Din Hizmetlerinin Psiko-Sosyal Yönü, Dini Danışmanlık ve Rehberlik, Hakla İlişkiler ve Din, Aile İçi Problemlerin Tahlihi, Din Hizmetleri Bağlamında Kadın ve Aileye Yönelik Hizmetler, Kur’an-ı Kerim’de Aile ve Kadın, İslam Hukukunda Aile ile İlgili Farklı Yaklaşımlar, Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet, Aile İçi İletişim, Çocuk İhmali, İstismarı ve Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet, Yoksulluk ve Sosyal Hizmet, Şiddet ve Aile Sorunları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Gençlik Dönemi Din Eğitimi, Engelli Birey ve Ailelerine Yönelik Manevi Destek, TCK ve Medeni Kanunda Aile ile İlgili Düzenlemeler, Uyuşturucu, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar, Psiko-sosyal Krizler, İntihar Girişimleri ve Müdahale Teknikleri vb., Bkz. *Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar Raporu*, 2000-2009, DİB, Ankara, 2010, s. 37-39.

¹⁸ Bkz. *2007-2012 Yılı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Faaliyet Raporu*, DİB, Ankara, 2010, s. 3.

¹⁹ Bürolarda görevlendirilen personelin %59’u hizmet içi eğitim seminerine katılmasına rağmen, %41’i her hangi bir hizmet içi eğitime tabi tutulmamıştır. Bkz. *DİB 2010 Yılı AİRB Raporu*, Ankara, 2011, s. 12.

²⁰ Bkz. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/aileburosusu.htm>, (24.12.2012)

müracaat eden vatandaşları ilgili kişi ve yerlere yönlendirmeleri konusunda faydalı olduğu sonucuna varılmıştır.²¹

Dini danışma ve rehberlik gibi önemli bir alanda hizmet verecek olan görevlilere bu kadar kısa süreli bir eğitimin yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü görevlendirilen büro personeli hizmet öncesinde, tamamen teorik bilgi aktarımı ile sınırlandırılan ve uygulamadan yoksun bir dini danışma ve rehberlik eğitimi almaktadırlar. Seminer niteliğinde verilen bu eğitim, Batı'daki dini danışmanların eğitimi ile kıyaslandığında oldukça yetersizdir. Hatırlanacağı üzere, Batı'da danışmanlar hem psikoloji hem de teoloji alanında eğitilmektedir. Danışman en az lisans düzeyinde ilahiyat eğitimi almakta, hatta bazı durumlarda yüksek lisans eğitimi de istenmektedir. Ayrıca danışmanın danışma hizmeti sunabilmesi için bir din adamından onay alması ve stajyer olarak belirli bir süre onunla çalışması gerekmektedir. Danışman, danışanın ruhsal ve dini ihtiyaçları yanında, fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını da karşılama amacıyla eğitilmektedir. Bu sebeple dini danışmanlar sadece dini kurumlarda değil, hastane, bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri ve psikiyatri klinikleri gibi sosyal hizmet kurumlarında da görev yapmaktadır.²² Elbette AİRB'lerde yapılan hizmet bir psikolojik danışmanlık hizmeti değil, dini danışma ve rehberliktir. Ancak burada dini danışmanlığın da, psikolojik danışmanlığın içinde yer aldığı, birbiriyle bağlantılı olduğu ve özel bir eğitim gerektirdiği unutulmamalıdır.

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak denilebilir ki, ülkemizde AİRB'lerde dini danışmanlık hizmetini yürüten danışmanlar, danışma konusunda yeterli bilgi birikimi ve tecrübeye sahip olmadan kişisel nitelikleri ölçüsünde bu işi sürdürmektedir. Dolayısıyla bürolarda görev yapan danışmanların danışmanlık ve rehberlikle ilgili teorik bilgi ve uygulama becerisini geliştirmeye ihtiyaçları vardır.²³ Çünkü AİRB'lerin hedef kitlesine ve ileriki bölümde değerlendirilecek olan soru ve problemlerine baktığımızda, büro personelinin yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarının gerekliliği açıkça kendini göstermektedir. Burada dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren büro personelinin

²¹ 2012 Yılı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Faaliyet Raporu, DİB, 2013, Ankara, s. 14.

²² Karen Anding, "Pastoral Danışma", <http://www.mshealthcareers.com/careers/pastoralcounselor.htm>. (23.11.2012).

²³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık" *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, 3-4 Kasım 2007, Ankara, 2008, c. 2, s. 544.

hangi alanlarda yeterli olmaları gerektiği hususuna da kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Her şeyden önce büroların aile eksenli kurulmuş olması sebebiyle, büroya yöneltilen soruların büyük bir oranını aile ile ilgili problemler oluşturacaktır. Bu nedenle büroda görevli kişilerin bu alanda yeterli bilgiye sahip ve yorum yapabilecek düzeyde olmaları bir zorunluluktur. Dini danışmanlık ve rehberliği diğer danışma ve rehberlikten ayıran temel unsurun “din” olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu sebeple bürolarda görev yapan danışmanlar dinin esaslarını ve Hz. Muhammed’in uygulamalarını dikkate alarak, danışan kişinin dinle ilgili uygulama ve düşüncelerini yeniden düşünmesini saylayacak şekilde dini esaslardan yararlanabilmelidir. Yine sürekli vurguladığımız bir konu var ki, o da bürolarda yapılan görevin bir dini danışmanlık ve rehberlik olduğudur. Bu yüzden büroda görevli personelin genelde psikolojik danışma ve rehberlikte ve özelde aile danışmanlığında izlenecek yöntemler, uygulanacak teknikler vb. konularda yeterli bilgiye sahip olması bir gerekliliktir.

Bu arada üzerinde durulması gereken bir başka nokta, Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Çalışma Yönergesi ve Genelgesi’nde bürolara personel seçiminde “en az lisans düzeyinde akademik din eğitimi alan, mümkünse kadın ve aile konularında çalışma yapan, diksiyonu düzgün ve iletişim yeteneği güçlü olan kişilerin tercih edilmesidir.”²⁴ Ancak, bu konuda il müftülüklerinin yeteri kadar seçici ve hassas davranmadıkları tarafımızca müşahede edilmekle birlikte, görüştüğümüz AİRB görevlileri de bu konudaki sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Bir yıl içinde yapılan altı seminere il müftüsünün aynı kişiyi göndermiş olması, durumun vahametini ortaya koymaktadır. Altı farklı seminere giden bir görevliye altı farklı sorumluluk yüklenmektedir. Sorumlulukları bu şekilde artan görevliden yeterince istifade edilemeyeceği ortadadır. Ayrıca bazı görevlilerin hizmet içi seminerleri bir tatil gibi değerlendirip seminere gereken ilgiyi göstermemesi; seminere din hizmetleri uzmanı ve vaizlerden yeter sayıda bayan personel var iken, bayan Kur’an Kursu öğreticinin gönderilmiş olması konuyla ilgili diğer bir problemdir. Çünkü bu kişilerin asli görevinin dışında yeterli vakitleri olmadığı için AİRB ile istenen nitelikte ilgilenememektedir. Tüm bu sebeplerin büroların başarısını olumsuz yönde etkilediği ya da etkileyeceği söylenebilir.

²⁴ *Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Çalışma Yönergesi*, Madde 7, ss. 2-3.

1.4. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Hedef Kitleleri

Büroların hedef kitlelerini tanımlamak oldukça zordur. Zira aile mefhumu tüm insanları ilgilendirmektedir. Konferans, seminer vb. gibi toplumu eğitici ve bilgilendirici faaliyetler yönünden büroların hedef kitleleri kadın-erkek, genç-yaşlı, tahsili olan-olmayan gibi bir ayırım olmaksızın toplumun tamamıdır. Bürolara telefonla veya yüz yüze yapılan müracaatlar açısından bakıldığında ise, bürolardan danışmanlık ve rehberlik talebinde bulunan herkes bu hedef kitleye dahil olmuş demektir. Bu noktada bürolarda din, mezhep, ırk gibi bir ayırım gözetmeksizin gelen her insana en doğru bilgiyi ve yönlendirmeyi nasıl yaparız düşüncesiyle hizmet edilmektedir. Zaten AİRB'ler özel gün programı, hutbe, konferans, panel, radyo/tv programı, seminer, sohbet, toplantı, vaaz, ziyaret vb. gibi faaliyetlerle toplumun her kesimine ulaşmayı hedeflemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetlerini ifa ederken ve yönetirken yasal olarak mezhep, eğilim, kültür ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın toplumun her kesimine eşit hizmet sunmaya, kişilerin dinin gereklerini yerine getirme veya getirmeme özgürlüğüne saygılı olmaya büyük özen göstermektedir. Peygamberimizin “*müsamaha dini*” olarak tanımladığı yüce dinimizin birlikte ve barış içinde yaşamayı kolaylaştıran hoşgörüsü de bunu gerektirmektedir. Zaten din hizmetlerinin ifasında asırlardır devam edegelen dini tecrübenin, ameli ve fikri mirasın ortak paydasının esas alınması ve istikrarın korunması da toplumsal barışa ve dinin bütünleştirici işlevine atfedilen önemin bir parçasını teşkil eder.

1.5. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Görevleri

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kurulan AİRB'lerde, ailelere yönelik yürütülen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bağlamında, buralarda tutulan kayıtlara dair elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilmektedir.²⁵ Bu verilerden hareketle bürolar, halka yönelik eğitim çalışmaları geliştirmektedir. İleride ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere bürolarda, büro çalışmaları kapsamında çeşitli

²⁵ Bkz. 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 AİRB Faaliyet Raporları, www.diyanet.gov.tr/dinhizmetleri, (03.11.2012).

faaliyetler de yürütülmektedir. Ayrıca AİRB'lerin bazı kurum ve kuruluşlarla hizmet verimliliği arttırmak için yaptığı protokolleri mevcuttur.²⁶

Bürolar tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, Başkanlık tarafından belirlenen görev, yetki ve sorumluluklar çerçevesinde yapılmaktadır. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesinin 8. Maddesinde büroların görevleri:²⁷

a. Büro personeli, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze görüşme yapar. Görüşme sırasında, hem kişinin hem de bölgenin hassasiyetleri dikkate alınır.

b. Yapılan görüşmelere ilişkin bilgiler kartekse işlenir, bu karteksler aylık periyotlarla müftülüklerce daire başkanlığına elektronik ortamda gönderilir. Ayrıca bu bilgiler büroda sistematik bir şekilde arşivlenir.

c. Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkate alınarak gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve avukat gibi uzmanlara yönlendirir.

d. Aile ve kadın konusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ulusal/bölgesel kampanya, proje ve eğitimler takip edilir. Büro personelinin bu eğitime katılmaları sağlanır.

e. Kadın ve aile ile ilgili olarak ulusal/uluslararası kabul edilen gün ve haftalarda etkinlikler yapılır veya yapılması sağlanır. İlgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, panel, konferans, drama ve musiki programları gibi sosyal faaliyetler düzenlenir.

f. Bürolar buldukları bölgenin aile yapısı ve sorunları üzerine araştırma yaparak bu konuda arşiv oluşturur.

g. Kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürllülerle ilgili konular başta olmak üzere aileyi ilgilendiren alanlarda yapılmış araştırma ve yayınlar takip edilerek büro için kütüphane oluşturulur, şeklinde belirlenmiştir.

2013 yılında çıkarılan AİRB genelgesinde, yönergede yer almayan konular ele alındığı için yukarıda belirtilen yönerge maddelerden sadece (f) fıkrası, AİRB genelgesinde de zikredilmiştir.

²⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile çeşitli tarihlerde protokoller imzalanmıştır. Bkz. www.diyadinet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/protokoller.

²⁷ *Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Çalışma Yönergesi*, DİB, Ankara, 2010, ss. 2-3.

Bunlarla birlikte aile bütünlüğünün korunması, aile odaklı dini sorular konusunda bilgilendirilme yapılması da büroların öncelikli görevlerini oluşturmaktadır. Ancak bilgilendirme her zaman yeterli değildir. Bürolar bilgilendirme yanında rehberlik ve yönlendirme de yapmaktadır. Bu sebeple büro çalışanları görev sınırı ve sorumlulukları gereği bürolara gelen soru ve sorunların din ile ilgili kısmına cevap vermektedir. Büronun sınır ve yetkileri dışına çıkan hususların çözümü için ilgili kurumlara veya uzman kişilere yönlendirme yapmaktadır.²⁸ Böylece sorunun çözümü için adeta bir köprü görevi üstlenilerek danışanın ilgili kurumlarla buluşması sağlanmaktadır.

Belirtilen görevlerin yerine getirilmesi noktasında, bazı büroların hassas davrandıkları bazılarının ise, gereken önemi vermedikleri müşahede edilmiştir. Yönergede ve genelgede ifade edilen görevlerin ne ölçüde yerine getirilip getirilmediği konusunda ileride detaylı bilgi verilecektir. Ancak, araştırma yaptığımız büroların hiç birinde ilin/bölgenin aile yapısı ve sorunları üzerine yapılmış herhangi bir çalışmanın olmaması, yönerge ve genelgede istenen bazı görevlerin gerçekleştirilemediği, dolayısıyla da büro çalışmalarında bir takım eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

1.6. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Hizmet Alanları

AİRB hizmetleri, il ve ilçe müftülüklerinde aynı ismi taşıyan bürolarda sunulmaktadır. Bu hizmetler, kurum içinde ve kurum dışında olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir.

1.6.1. Kurum İçi Hizmetler

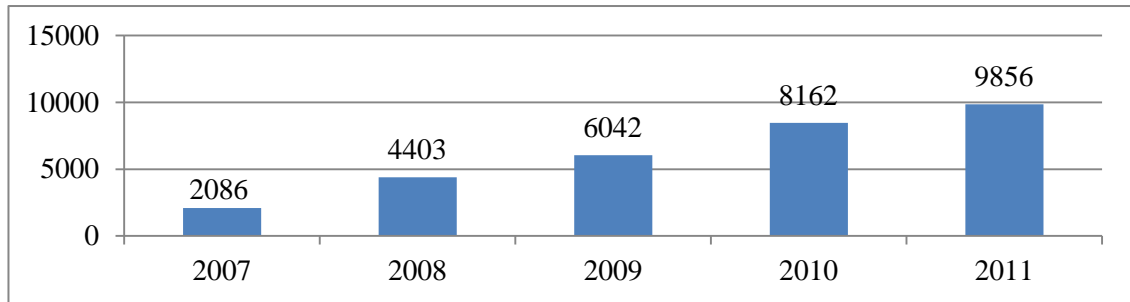
Müftülükler bünyesinde kurulmuş olan AİRB'lerde, bireylerin problemlerine çözüm getirmek amacıyla başvuruda bulunanlara dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir. AİRB'lere müracaat edenlere bid'at ve hurafelerden uzak, sağlıklı, doğru ve yerinde dini bilgi verilmektedir. Hizmetler sadece mevcut soruna odaklı olmayıp, danışanı bilinçlendirme yoluyla muhtemel yeni bir sorunu engelleyici nitelik de taşımaktadır.²⁹

²⁸ Çalışmamızın alanı içinde bulunan Ege Bölgesi'ndeki AİRB'lere başvuruda bulunan kişilerden 135'i değişik kurum ve kuruluşlara yönlendirilmiştir.

²⁹ Ayten Erol Vahapoğlu, "Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, (3-4 Kasım 2007) DİB Yayınları, Ankara, 2008, c. II, s. 660.

Kurum içi hizmetler çoğunlukla soru-cevap yöntemi ile gerçekleştirilmektedir. Kişi ya da kişiler büroya değişik iletişim yollarıyla (yüz yüze, telefon, e-mail) sorularını iletmektedirler. Görevliler, sahip olduğu dini bilgi ve iletişim becerisini kullanarak soruya cevap vermektedir. Büro görevlileri, yöneltilen soru ve sorun ile cevap ve çözüm önerilerini, danışana ait yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, medeni durum vb. bilgileri Başkanlık tarafından hazırlanmış bir karteks üzerine kayıt etmektedir. (Bkz. Ek -1). Ancak Temmuz 2010 itibariyle Başkanlık elektronik kayıt sistemine geçmiştir. Bu tarihten sonra her büro görevlisine bir şifre vererek karteks kayıtları kişisel sayfalardan elektronik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kayıtların amacı, hizmet sunulan toplumu tanıyarak eğitim ihtiyacını tespit etmek, hizmetlerden yararlanma düzeyini saptamak ve kurum ile kurumun sunduğu hizmetleri bu doğrultuda şekillendirerek gerekli gelişim ve değişim sağlamaktır. Danışma ilişkisinin gizlilik ilkesi göz önünde bulundurularak danışanların sadece cinsiyet, yaş, medeni durum gibi genel özelliklerine yer verilmekte; isim, adres ve telefon gibi özel bilgileri kesinlikle kaydedilmemektedir. Doldurulan karteksler daha sonra bilgisayarda işlenerek Diyanet İşleri Başkanlığı merkezine gönderilmekte, böylelikle yapılan faaliyetler merkez tarafından değerlendirilmektedir.³⁰ Türkiye genelinde 2007-2011 yılları arasında AİRB'lere gelen soru sayıları aşağıda verilmiştir.

Grafik 1: AİRB'lere Yapılan Başvuranların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: 2012 yılı AİRB Raporu, s.11.

Grafikteki veriler incelendiğinde, 2007-2011 yılları arasında bürolara başvuranların sayısında sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu artışta toplumda

³⁰ 15 Aralık 2011 tarihinde Danıştay 10. Dairesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Yönergesi'nin 8. Maddesinin b. fıkrasında bulunan, büro personelinin vatandaşlarla yapacağı görüşmeleri arşivlemesini öngören hükmünün yürütmesini, özel hayatın gizliliğine aykırı bularak durdurmuştur. Bu sebeple Danıştay kararından sonra AİRB'e yapılan müracaatlar 20.11.2012 tarihine kadar kayıt altına alınmamıştır. Ancak Danıştay'a yapılan itirazı değerlendiren mahkeme, itirazı yerinde bulmuş ve bu tarihten sonra tekrar kayıtlar tutulmaya başlanmıştır.

dini kaynaklı sosyal ve psikolojik sorunların artışının etken olması yanında yazışmaların, internet iletişiminin ve karteks takibinin sürekli bir şekilde yapılmasının, yeni büroların açılmasının, büroların halka tanıtılmasının ve İl müftülüklerince kabul görmesinin de etkili olduğu söylenebilir.³¹

1.6.2. Kurum Dışı Hizmetler

Büroların kurum dışı hizmetleri, toplumun isteği ve ihtiyacı doğrultusunda müftülük tarafından büro personelinin gerçekleştirdiği etkinlikleri kapsamaktadır. Bu hizmetler arasında vaaz, konferans, seminer, panel, radyo/televizyon programları ve kurum ziyaretleri vb. yer almaktadır. Büro personeli il ve ilçelerin yanı sıra, belde ve köylerde de hizmet vermektedir. Cami, okul, cezaevi, huzurevi, nişan/düğün organizasyonları, hastane, halk eğitim kursları gibi geniş bir uygulama alanına sahip olan bu hizmetler, bilgilendirici ve öğretici yönüyle kitlesel yarar sağlarken; ihtiyacı olan kişilere yönelik bireysel yardım da sunmaktadır.

AİRB hizmetleri, en genel tanımıyla bir eğitim faaliyetidir. Bürolarda ve büro dışında gerçekleştirilen bilgilendirme, yönlendirme, fark ettirme ve destekleme gibi birtakım yardım etkinlikleri ve öğretim faaliyetleri, bireyin davranışlarında istedik yönde değişiklik yapmaktadır. Kişi bilmediği, yanlış bildiği ya da doğru bildiği halde uygulama konusunda sorun yaşadığı meselelerde ilgili kişiye danışarak çözüm aramaktadır. Birey ihtiyacına göre kendisine sunulan bilgi, açıklama ve öneriler yoluyla sadece duygu ve düşüncelerini değil, davranışlarını da istenen doğrultuda değiştirebilmektedir.

AİRB hizmetleri, bireyin dini konularda yaşadığı ya da din ile ilişkilendirdiği dünyevi sorunlarını hedef alması itibarıyla de bir din eğitimi faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Din, insanın yaşadığı sosyal ya da psikolojik sorunlar için bir sebep değildir, aksine dini inanç ya da dini tecrübe eksikliği insanları huzursuz etmektedir. Bu noktada sunulan din hizmeti insanlara doğru inanç, doğru davranış ve doğru ibadet etme hususlarında yardımcı olmaktadır.³²

AİRB hizmetleri, çağdaş din eğitimi anlayışının hem bilgi hem de uygulama boyutunu oluşturmaktadır. Hizmetlerin uygulanmasında görülen eksikliklerin çoğu,

³¹ 2012 yılı AİRB Raporu, s. 16.

³² Fikret Karaman, *Din ve Sosyal Hayat*, DİB Yayınları, Ankara, 2012, s. 26.

danışma ve rehberlik konusunun din eğitimi bilimi içerisinde yeterince yer almayışından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple konunun teorik açıdan bilim dünyasına daha fazla dahil edilmesi ve ulaşılan sonuçlar ışığında uygulamaların şekillendirilmesi bir ihtiyaçtır. Hatta dini danışma ve rehberlik konusundaki bilgi, tecrübe, ilke ve önerilerin, pedagoji ve psikoloji verilerine dayandırılması yoluyla yeni bir din öğretimi yaklaşımı ya da yöntemi geliştirmek de mümkündür.³³ Bu itibarla, din hizmetlerinin iyileştirilmesi sadece Başkanlığın değil, bilim dünyasının da sorumluluğundadır. Çünkü Başkanlık, akademik dünyanın yetiştirdiği elemanlardan yararlanarak hizmet vermektedir. Dolayısıyla şartlara ve ihtiyaçlara cevap veren din hizmeti modelleri üzerinde işbirliği gerektiren çalışmalar yapılmalıdır.³⁴

AİRB, yaygın din eğitimi adı altında aileye yönelik danışma ve rehberlik hizmeti sunmaktadır. Ailede yaşanan ya da aile bireylerinden kaynaklanan soru ve sorunlar ile ilgilenir; ancak sunulan hizmet kesinlikle aile terapisi değildir. Çünkü aile terapisi hasta ile birlikte bütün aile bireylerinin problemlerini konuşup tartıştığı seanslardan oluşur.³⁵ Aile terapisinin amacı, bireylere terapi sürecinde sergiledikleri olumlu ve olumsuz tavırları göstererek daha dikkatli davranmalarını sağlamaktır.³⁶ Oysa büroya danışanların çoğu hizmetten bireysel olarak yararlanmakta, hatta büyük bir kısmı diğer aile bireylerinden habersiz büroya başvurmaktadır. Büro çalışanları danışanların sorunlarını, dini referanslardan hareketle çözmeye çalışmaktadır.

Bir takım eksikliklerine rağmen AİRB hizmetleri, ülkemizdeki dini danışma ve rehberlik faaliyetleri için önemli bir başlangıçtır.³⁷ Başkanlığın daha önce hastanelerde başlattığı din ve moral hizmetleri dini danışma ve rehberlik uygulamalarının ilki olarak kabul edilmiş; ancak danışman yetersizlikleri ve uygulama hataları hizmetin sonlandırılmasına sebep olmuştur. 2003 yılında başlatılan AİRB hizmetleri ise, toplumun belirli bir grubu ile sınırlı kalmayıp herkese sunulması ve hizmet için görevlendirilmiş kişilerin danışma konusunda belirli ölçüde de olsa eğitilmiş olması yönüyle daha profesyonel şekilde yürütülmektedir.

³³ Cebeci, *a.g.m.*, s. 61.

³⁴ M. Zeki Aydın, “Verimli ve Kaliteli Din Hizmeti Nasıl Olmalıdır?” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, c. 2, s. 26.

³⁵ Çiğdem Demirsoy, “Evlilik Terapileri”, www.psikiyatriakademi.com/evlilik-terapisi, (07.01.2013).

³⁶ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, (2. Baskı), Samsun, 2000, s. 244.

³⁷ Suat Cebeci, “Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 8, s. 60.

ARAŞTIRMA YAPILAN İLLER

Çalışmamızın giriş bölümünde, araştırma yapılan bölgenin seçilme sebebi açıklanmıştır. Burada kısaca bu bölge içinde yer alan illerin, coğrafi, ekonomik, kültürel ve demografik özellikleriyle birlikte evlenme ve boşanma istatistikleri hakkında bilgiler verilecektir.³⁸ Bu bilgilerin bürolara gelen soru türlerinde illerin yapısının etkili olup olmadığı; diğer bir ifadeyle teori ile pratiğin ne ölçüde örtüştüğü noktasında bir sonuca ulaşmada fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

2.1. Afyonkarahisar

Afyonkarahisar Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümü sınırları içerisinde yer alan, merkez ilçeye birlikte toplam 18 ilçesi olan bir yerleşim alanıdır. Coğrafi açıdan Türkiye'nin önemli geçiş noktasında yer almaktadır. İl, Anadolu'da bulunan diğer şehirler için köprü görevi üstlenmektedir.³⁹

Başlıca gelir kaynağı tarım ve hayvancılık olan ilin toplam nüfusu, 701.326 olup, genel olarak genç bir nüfus yapısına sahiptir. Nüfusun %51.8'i kentlerde, %48.2'si de kırsal kesimde yaşamaktadır.⁴⁰ Boşanma sayısı itibarıyla Ege Bölgesi'deki iller içinde son sıradadır. 2013 yılında 2491 kişi evlenirken, 401 kişi de boşanmıştır.⁴¹ 2010 yılında açılan Afyonkarahisar AİRB, 5 personelle hizmetine devam etmekte olup, büroya iki yıl içinde 79 kişi başvuruda bulunmuştur.

2.2. Aydın

Aydın, orta ve batı kesimi verimli ovalar, kuzey ve güneyi dağlar ile çevrili Büyük Menderes Havzası üzerinde kurulmuş bir ilimizdir. 1923 yılında vilayet olan il, 2014 yılında büyükşehir olmuştur. İlin 16 ilçesi ve 1 merkez ilçesi bulunmaktadır.⁴²

Aydın ili tarım, turizm ve sanayi sektörlerindeki potansiyeli, vasıflı insan gücüyle Ege Bölgesi ve ülkemizin hızla gelişen illerinden biri durumundadır. İlin toplam nüfusu 1.020.957 kişidir. Nüfusunun % 60'ı şehirlerde, % 40'i ise kırsal

³⁸ İllere ait nüfus, evlenme, boşanma istatistikleri gibi bütün veriler, 2013 yılı verileri esas alınarak verilecektir.

³⁹ Süleyman Gönçer-Ahmet İlaşlı, *Afyon İli Tarihi*, Karınca Matbaası, Afyon, 1971, c.1, s. 132-136.

⁴⁰ 2013 yılı verilerine göre bkz. www.tuik.gov.tr; Ayrıca, İlin nüfusu hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Yakar, " Dağılımının Mekansal Analizi: Afyonkarahisar İl Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 19, c. 4, ss. 386-406.

⁴¹ www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10909 (24.12.2014).

⁴² Geniş bilgi için bkz. "Aydın Tarihi", <http://www.aydin.gov.tr> (24.12.2012).

kesimde yaşamaktadır. Aydın, nüfus yoğunluğu az olan şehirler içinde boşanma oranı itibariyle 1. Sırada yer almaktadır. Bir yıl içinde 3340 kişi evlenirken, 1014 kişi de boşanmıştır.⁴³ 2007 yılında açılan AİRB, 4 personelle hizmet vermektedir. Büroya toplam 281 başvuru olmuştur.

2.3. Denizli

Ege bölgesinin İzmir'den sonra en büyük ili olan Denizli; bir sanayi, ihracat ve ticaret merkezidir. Aynı zamanda yılda milyonlarca yerli ve yabancı turisti ağırlayan bir turizm kentidir.⁴⁴ 2014 yılında büyükşehir olan ilin, 2 si merkez ilçe olmak üzere toplam 19 ilçesi bulmaktadır. Denizli'nin toplam nüfusu 963.464'dir. Nüfusun %68'i şehirlerde %32'si de kırsal kesimde yaşamaktadır.

Denizli ilinde evlenme sayıları yanında boşanma sayıları da yüksek olup, Aydın'dan hemen sonra yer almaktadır. 2013 yılı itibariyle 3271 kişi evlenirken, 961 kişi de boşanmıştır.⁴⁵ 2007 yılında Aydın ve Muğla illeri ile birlikte kurulan Denizli AİRB'de bir müftü yardımcısı, 4 vaiz, 2 Kur'an Kursu öğreticisi ve 1 İmam Hatip olmak üzere 8 görevli personel bulunmasına rağmen, çalışmaların beklenen nitelikte olmadığı ve toplam başvuru sayısının 223'te kaldığı gözlenmiştir.

2.4. İzmir

Ege bölgesinin birinci, ülkemizin üçüncü büyük kenti olan İzmir, tarihin ilk dönemlerinden beri bir ticaret kentidir.⁴⁶ TÜİK verilerine göre 2013 yılında toplam 4 milyon 061 bin 074 nüfusa sahip olan İzmir, 30 ilçe ve 11 merkez ilçesi olan bir metropoldür. Nüfusunun %91'i şehirlerde %9'u ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Boşanma sayıları itibariyle İzmir, ülkemizde son altı yıldır ilk sırada yer almaktadır. Verilere göre bir yıl içinde 14.556 kişi evlenirken, 4598 kişi evliliklerini sona erdirmiştir.⁴⁷ İzmir AİRB, 2003 yılında açılan ilk altı bürodan biridir. Tüm ilçelerinde AİRB açılmış olup, Merkez büroda 9 personel görev yapmaktadır. Büroya toplam 1240 müracaat olmuştur.

⁴³ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10909> (28.12.2014).

⁴⁴ Denizli tarihi için bkz. Tarhan Toker, *Denizli Tarihi*, Gül Matbaası, Denizli, 1978, ss. 13-18.

⁴⁵ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10909> (26.12.2014).

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Raif Nezih-Erol Üyepazarcı, *İzmir'in Tarihi*, İzmir Yayıncılık, İzmir, 2002, ss. 26-27.

⁴⁷ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (29.12.2014).

2.5. Kütahya

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kütahya, işletilen zengin maden yatakları dolayısıyla tarihin her devresinde ilgi görmüş, bu sayede geniş ticaret yollarına sahip olmuş ve hızla gelişmiştir.⁴⁸

Kütahya'nın ekonomisi genellikle tarım ve sanayiye dayanır. 13 ilçesi bulunan ilin 2013 yılı itibariyle toplam nüfusu 572.059'dur. Nüfusunun, %64'ü şehirlerde %36'sı da kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kütahya Ege Bölgesi içinde boşanma sayısının düşük olduğu illerden biridir. 2013 yılında 1283 kişi evlenirken, 255 kişi boşanmıştır.⁴⁹ 2008 yılında açılan ve 6 personelin görev yaptığı AİRB'e, toplam 186 kişi müracaatta bulunmuştur.

2.6. Manisa

Nüfus bakımından İzmir'den sonra Ege Bölgesi'nin 2. büyük ili olan Manisa, tarih boyunca hemen her büyük medeniyetin dikkatini çekecek kadar zengin olmuştur.⁵⁰

1923'de Saruhan adıyla vilayet olan şehrin adı, 1927 yılında Manisa olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde yeniden imar edilen Manisa, karayolu ve demiryolu ulaşımı bakımından önemli bir noktadadır. Zirai, ticari ve sanayi açısından ülkemizin gelişmiş illeri arasında bulunmaktadır. Gediz Ovasının bereketli topraklarının da etkisiyle tarımsal üretim sıralamasındaki ilk üç ilden biridir.⁵¹ 15 ilçesi bulunan Manisa'nın 1.359.463 nüfusu vardır. Bunun %67'sini kent, %33'ünü ise kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Manisa da boşanma sayısının yüksek olduğu illerden biridir. 2013 yılında 4284 aile kurulurken, 974 aile parçalanmıştır.⁵² Manisa'da 2008 yılında kurulmuş olan AİRB, Sultan Camii müştemilatında faaliyetine devam etmektedir. Fiziki altyapı yetersizliğine rağmen faaliyetleri iyi durumda olan büroda, 5 görevli personel hizmet vermektedir ve büroya 194 kişi müracaat etmiştir.

2.7. Muğla

Ülkemizin güneybatı ucunda yer alan ve topraklarının küçük bir kısmı Akdeniz bölgesi içine giren Muğla; Ortaca, Dalaman, Fethiye, Milas, Marmaris ve Bodrum gibi

⁴⁸ Celal Kığıncıoğlu, *Tarihi ve Turistik Yönü ile Kütahya*, Halk Basımevi, 1964, İstanbul, s. 13-17.

⁴⁹ <http://rapor.tuik.gov.tr>, (30.12.2014).

⁵⁰ Çağtay Uluçay-İbrahim Gökçen, *Resimli Manisa Tarihi*, Manisa Halkevi Yayınları, Manisa, 1969, ss. 30-34.

⁵¹ Uluçay-Gökçen, *a.g.e.*, s. 69.

⁵² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (30.12.2014).

tatil bölgeleriyle ünlü bir ilimizdir. 2014 yılında büyükşehir olan ilin 1 merkez ilçesi olmak üzere toplam 12 ilçesi mevcuttur. Toplam 1100 km'yi aşan deniz kıyıları ile Muğla, ülkemizin en uzun sahil şeridinde sahip ilidir.⁵³

Muğla'nın ekonomisi tarım, turizm, sanayi ve ticarete dayanır. Ancak bunlar içinde en çok pay turizme aittir. İlin toplam nüfusu 2013 yılı sonunda 866.663'tür. Bu nüfusun %57'si şehirlerde %43'ü ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Bu ilimizde de boşanma oranı yüksek olup, 2704 kişi evlenirken 883 kişi boşanmıştır.⁵⁴ AİRB 2007 yılında Aydın ve Denizli ile birlikte açılmış olup, 3 görevlisi bulunmaktadır. Büroya toplam 137 müracaat olmuştur.

2.8. Uşak

Ege Bölgesi'ni orta doğuya bağlayan meşhur Kral Yolu üzerinde bulunan Uşak, kuruluşundan itibaren geçiminin önemli bir kısmını topraktan elde etmektedir. İl, tarihi gelişimi içinde halısı, kilimi ve buna benzer el sanatlarıyla tanınmıştır.⁵⁵

Uşak, 346.508 nüfusa sahip olup, nüfusunun %67'si şehirlerde, %33'ü de kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğunun etkisiyle evlenme ve boşanma sayıları az olmakla birlikte, nüfusa oranla boşanmalar yüksektir. 2013 yılı verilerine göre 1118 evlilik ve 353 boşanma gerçekleşmiştir.⁵⁶ 2010 yılında açılan ve 3 personelle faaliyetine devam etmekte olan Uşak AİRB'e toplam 61 başvuru yapılmıştır.

Araştırma yapılan iller hakkında verilen bu kısa bilgilerden sonra, bu illerdeki AİRB'lere yapılan başvurular ile büroların faaliyetleri üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

⁵³ Geniş bilgi için bkz. Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, Marifet Matbaası, İzmir, 1989, ss. 19-25.

⁵⁴ Bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (31.12.2014).

⁵⁵ www.usak.gov.tr/usak_tarihi, (31.12.2014).

⁵⁶ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (29.12.2014).

3. ARAŞTIRMA YAPILAN AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARINA BAŞVURULARIN OLGUSAL ÖZELLİKLERİ

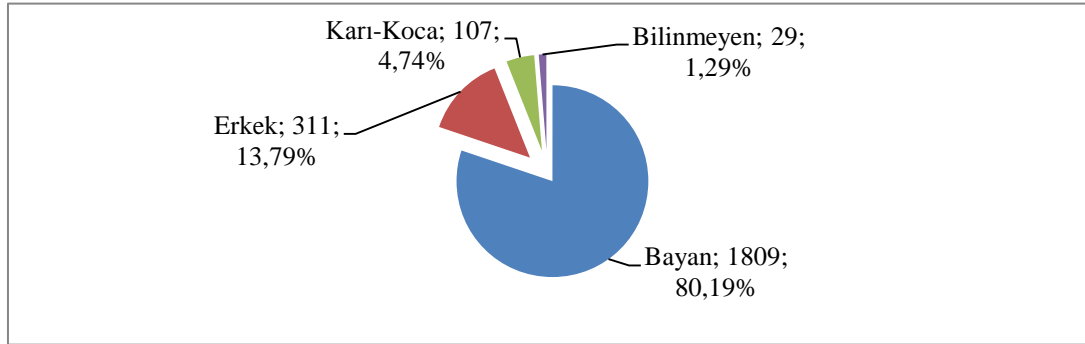
Bu başlık altında Ege Bölgesi'nde bulunan AİRB'lere yapılmış başvuruların karteks kayıtları⁵⁷ ve büro personeli ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerin değerlendirmesi yapılacaktır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, AİRB'ler insanların bilme ve danışma ihtiyaçlarını karşılama amacıyla oluşturulmuş birimlerdir. Büro çalışanları, büroya danışan kişilerin soru ve sorunlarına cevap ve çözüm sunmaktadır. Çalışmamızda bürolarda kayıt altına alınan 2256 adet karteks incelenmiştir. Verilerin toplanması ile ilgili bilgi verirken açıklandığı üzere, İzmir AİRB'e ait 2003-2004 yıllarını kapsayan 145 adet soruda danışana dair herhangi bir bilgi mevcut olmadığı için bunlar, sadece konu alanı sınıflamasına dahil edilmiştir. İncelenen kartekslere dair sayısal veriler aşağıda belirtilmiştir.

3.1. AİRB'lere Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı

AİRB'lere başvuruda bulunanların cinsiyete göre dağılımları grafik 2 de görüldüğü şekilde oluşmuştur.

Grafik 2: AİRB'lere Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafikte görüldüğü üzere, bürolara başvuruların %80.19'u bayanlar, %13.79'u erkekler tarafından yapılmıştır. Bürolara karı-koca birlikte başvuranların oranı %4.74'tür. %1.29'u hakkında ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Verilerde bayanların erkeklere göre daha fazla başvuruda buldukları görülmektedir. Ancak bu oranlara bakarak kadınların erkeklere göre daha fazla eğitim

⁵⁷ Kartekslerde yer alan bilgiler şöyledir: Şehir, Görüşme Şekli (Tlf., Yüzyüze, E-mail), Tarih ve Saat, Kişinin Cinsiyeti, Yaşı, Medeni Durumu, Mesleği, Eğitim Durumu, Soru, Cevap, Tavsiyeler, Yönlendirmeler.

ve bilgi ihtiyacı olduğunu ya da aile sorunlarının genelde kadınlardan ortaya çıktığını söylemek doğru değildir. Erkeklerin en az kadınlar kadar bilmeye ve öğrenmeye ihtiyaçları olduğu, aile problemlerinin kaynağında erkeklerin de büyük rol oynadığı ve oluşan aile içi huzursuzluktan en az kadın kadar etkilendiği bilinmesine rağmen, rakamlar bunu doğrulamamıştır.

Kadın ve erkek danışanların sayısında görülen bu farklılaşmanın temelinde değişik sebepler vardır. Bunlardan önde gelenini, toplumda erkeğin herhangi bir konuda bilgisiz olduğunu kabul etmesi ve bunu ifade etmesinin doğru olmadığına dair yanlış algıdır.⁵⁸

AİRB'lere müracaat eden kadınların sayıca fazla olmasında belirtilenlere ek olarak bürolarda aktif görev yapanların çoğunun kadın olmasının, sorunları paylaşmada kadınların daha dışa dönük yapıya sahip olmalarının, sosyolojik olarak boşanma, miras ve nikah gibi konularda yaşanan mağduriyetlerde kadınların daha fazla etkilenmesinin etkili olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca bu durum kadınların aile içinde yaşadıkları haksızlıkları konuşarak rahatlama ve dinden olumlu karşılık alarak manevi huzura kavuşma isteklerini de göstermektedir. Nitekim AİRB'lere gelen kadınların bazıları kimseye anlatamadığı/anlatamayacağı sıkıntı ve problemlerini paylaşma amacıyla geldiğini, problemi anlattıktan sonra ciddi bir rahatlama hissettiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle bile büroların, çok önemli bir faaliyeti gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz.

Yukarıda belirtildiği üzere, ailede yaşanan problem hem kadın hem de erkeği ilgilendirmesine rağmen, karı-koca birlikte başvuranların oranı çok düşük seviyededir. Oysa ailede yaşanan problemin çözümü, eşlerin birlikte olduğu bir ortamda gerçekleştirilmeye çalışılırsa daha iyi sonuç alınabilir. Bayanlarda olduğu gibi erkeklerde de hemsini olmayan danışmana problemi anlatmak veya ondan yardım almak rahatsız edici olabilmektedir. Bürolarda görevli personelin %81'inin bayanlardan oluştuğu⁵⁹ dikkate alınırsa bayan müracaatlarının sayısının fazla olmasının

⁵⁸ Bu düşüncüyü dikkate alan erkekler bilgi ihtiyacını kadınlar kadar kolay kabul etmemekte ve bunu karşılama çabasına girmemektedir. Karşılama isteği taşıyan erkekler ise, din ile ilişkili bir sorunun danışılmasını kadına yüklemektedir. Bunun temelinde erkeklerin aile sorunlarını dışa vurma konusunda yaşadığı utancın yanı sıra, bir başkasının kendi sorununa çözüm getirme hakkı olmadığı veya aile sorunlarının aile içinde kalması gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Nitekim kadın danışanların bir kısmının eşinin isteği ile büroya başvuru yaptığının tespit edilmesi de düşüncemizi doğrulamaktadır.

⁵⁹ 2009 Yılı AİRB Raporu, s. 7.

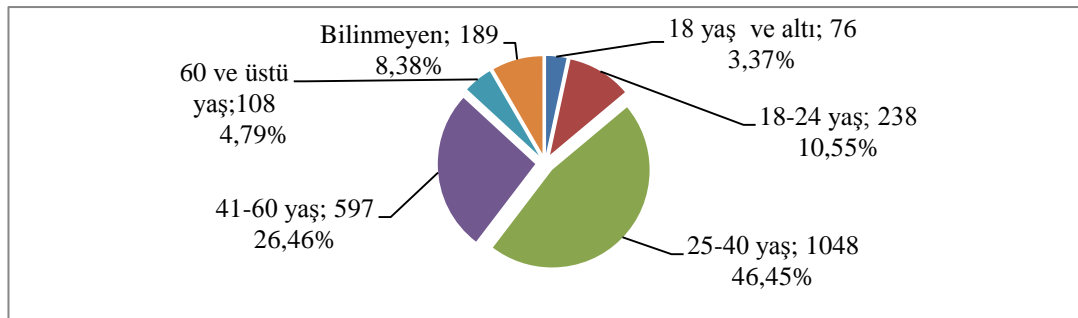
nedenlerinden biri daha anlaşılacaktır. Bu sebeple bürolarda hem erkek hem de bayan personelin bulunması, hem danışanlar hem de büro faaliyetleri açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. 2013 yılı AİRB genelgesinde “müftülükler, aile kurumunun yapısı gereği bürolarda erkek personeli istihdamına önem vereceklerdir”⁶⁰ şeklinde bir maddenin yer alması ise bu görüşümüzü desteklemektedir.

Araştırmamızda ulaşılan bulguların, ilgili konularda yapılan çalışmaların bulgularıyla benzerlik gösterdiği de tespit edilmiştir. DİB 2009 AİRB Raporu incelendiğinde, bürolara başvuranların %84’ünü bayanlar, %14’ünü erkeklerin oluşturduğu görülmektedir.⁶¹ Ayrıca Hüseyin Peker’in Aydın ve Samsun AİRB’leri üzerine yaptığı çalışmada da başvuranların %79.5’ini bayanlar, %20.5’ini erkekler oluşturmaktadır.⁶² Yine Tuba Kevser Şahin’in Konya AİRB ile ilgili yapmış olduğu çalışmada ise, büroya başvuranların %81.6’sını bayanlar, %15.6’sını erkekler ve %2’sini de karı-koca birlikte başvuru yaptıkları görülmektedir.⁶³ Bölgesel farklılıklar olmakla birlikte diğer illerle ilgili yapılan çalışmalar da çalışmamızı desteklemektedir.

3.2. AİRB'lere Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Her yaşın kendine özgü avantajları yanında probleminin de olduğu bir gerçektir. Buradan hareketle araştırmamızda, AİRB'lere gelen başvuruların yaş gruplarıyla ilgili durum tespiti yapılmıştır.⁶⁴

Grafik 3: AİRB'lere Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

⁶⁰ <http://www.diyaset.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>, Madde, 7.

⁶¹ Bkz. 2009 Yılı AİRB Raporu, s. 6. Burada sadece, bayan ve erkek olmak üzere iki kategoride değerlendirme yapılmıştır.

⁶² Hüseyin Peker, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri, (Ed. N. Altaş, M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, 345.

⁶³ Bkz. Şahin, a.g.t., s. 42.

⁶⁴ AİRB görevlileriyle görüşmelerimiz neticesinde, bazen telefonla arayan veya büroya gelen kişiye doğrudan yaşının sorulmadığı, böyle durumlarda telefondaki kişinin sesinden veya büroya gelen kişilerin görünümünden yaşının tahmini olarak yazıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle yaş grupları konusunda elde edilen verilerde bir takım sapmalar olabileceği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Grafikte görüldüğü üzere, bürolara başvuranların %46.45'ini 25-40 yaş, %26.46'sını 41-60 yaş, %10.55'ini de 18-24 yaş grubu kişiler oluşturmaktadır. Yine başvuranların %4.79'u 60 yaş ve üzeri kişilerden, %3.37'si ise 18 yaş ve altındaki kişilerden teşekkül emektedir. Grafikte %8.38 ile "bilinmeyen" olarak görülen dilim ise, kartekslerdeki ilgili bölümün boş bırakılmasından kaynaklanmaktadır. İletişim araçlarını kullanma yeterliliğine sahip her yaş grubundan insan, büroya danışmanlık hizmeti almak için gelmektedir. Bu durum, dini duygu, düşünce ve davranışlarında sorun yaşayan bireylerin ergenlik döneminden yaşlılık dönemine kadar uzanan tüm süreçlerde çözüm arayışına girdiklerini göstermektedir. Bu itibarla büroların her yaş grubundaki bireylere hizmet sunduğu, dolayısıyla büroların hizmet alanının belirli bir yaş grubu ile sınırlı kaldığını söylemenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

18 yaş altı ve 60 ve üstü yaş grubunda bulunan bireylerin bürolara daha az başvuruda buldukları görülmektedir. AİRB'lere daha ziyade "aile, evlilik/nikah" ile ilgili soruların sorulduğu düşünüldüğünde bu sonucun çıkması normal görünmektedir. Nitekim ailenin kurulduğu, bozulduğu, şekillendiği, aile içi ilişkilerin olduğu, aile içi problemlerin daha çok yaşandığı dönemler, bu dönemlerin dışında kalan dönemlerdir. Dolayısıyla 25-40 yaş aralığında bulunan bireylerin başvurularının diğerlerine göre çok olması olağandır. Bu yaş aralığında bulunan yetişkinlerin, sosyal hayatta daha aktif rol aldıkları ve ailevi sorunları daha üst düzeyde yaşadıkları için danışmanlık hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duydukları sonucuna varılabilir. Nitekim TÜİK verilerinde de ilk evlenme yaşı, erkeklerde 27, kadınlarda 24,9 olduğu görülmektedir. Bu nedenle sorunların daha çok yaşandığı, çözümlerin arandığı dönemler de daha ziyade bu dönemlerdir, denebilir.

DİB'in Türkiye geneline dair 2009 yılı AİRB Raporu incelendiğinde; bürolara başvuranların yaş gruplarına göre dağılımında %46'lık bir dilimi 25-40 yaş grubunun oluşturduğu görülmektedir. 18 yaş altı grup sadece %1'lik bir orana sahipken, %5'lik bir dilimi 61 yaş ve üstü kişiler oluşturmaktadır.⁶⁵ Bölgesel farklılıklara rağmen çıkan sonuçlar araştırmamızı destekler mahiyettedir.

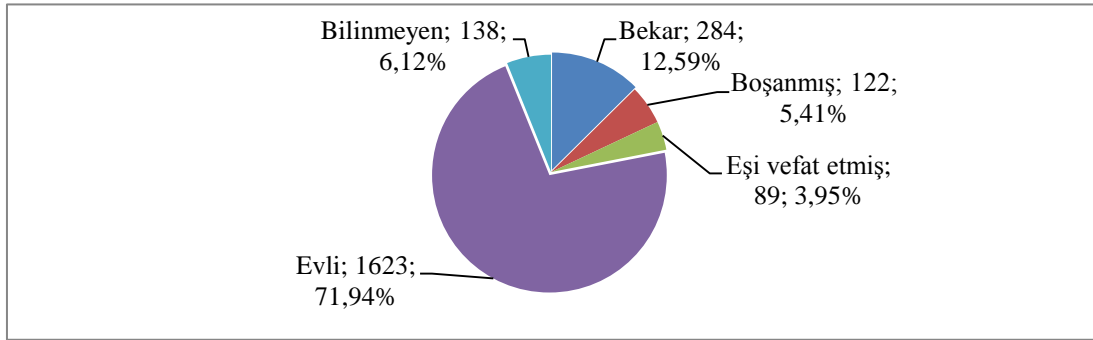
⁶⁵ Bkz. 2009 AİRB Raporu, s. 8.

Hüseyin Peker'in Samsun ve Aydın⁶⁶, Tuba Kevser Şahin'in Konya⁶⁷ ve Bilge Şen'in İstanbul⁶⁸ AİRB'leri üzerine yaptığı araştırmalarda, yaş gruplandırmaları arasında herhangi bir kıyaslama yapılamamıştır.

3.3. AİRB'lere Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı

AİRB'lere başvuranlar medeni hallerine göre de bir değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Dağılım grafik 4 de görülmektedir.

Grafik 4: AİRB'e Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı

Yukarıdaki verilere göre, AİRB'lere başvuranlar arasında evli olanlar %71.94, bekar olanlar %12.59, boşanmış olanlar %5.41 ve eşi vefat etmiş olanlar ise %3.95 oranındadır. Veriler, başvuranların büyük çoğunluğunu evli kişilerden oluşturduğunu göstermektedir. Başvuranların büyük çoğunluğunun evli olması Türk toplumunun aile mefhumuna verdiği değeri ve evlilikten yana aldığı tavrı göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının, aileye yönelik problemler konularında yardım aranan birimler olduğu düşünüldüğünde bu veriler Aile bürolarının kuruluş amacına yönelik hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

Büronun genellikle aile sorunları ile ilgilendiği düşünüldüğünde, evli danışanların sayıca fazla olması beklenen bir sonuçtur. Ancak rakamlar aynı zamanda toplumun aile konusundaki bilgi ihtiyacının da bir kanıtıdır. Evli danışanlar çoğunlukla nikah ve talak sonrasında yaşanan aile sorunları hakkında büroya başvururken, bekar olanlar nikahın şartları, eş seçimi ve ebeveyn ile anlaşmazlık ve aile kurmaya yönelik konular hakkında büroya danışmaktadır. Boşanmış olanlar ise genellikle yeniden evlenme, çocukların bakımı, mal paylaşımı gibi meselelerle bürolara başvurmaktadır.

⁶⁶ Peker, *a.g.m.*, s. 346.

⁶⁷ Şahin *a.g.t.*, s. 39.

⁶⁸ Şen, *a.g.t.*, s. 42.

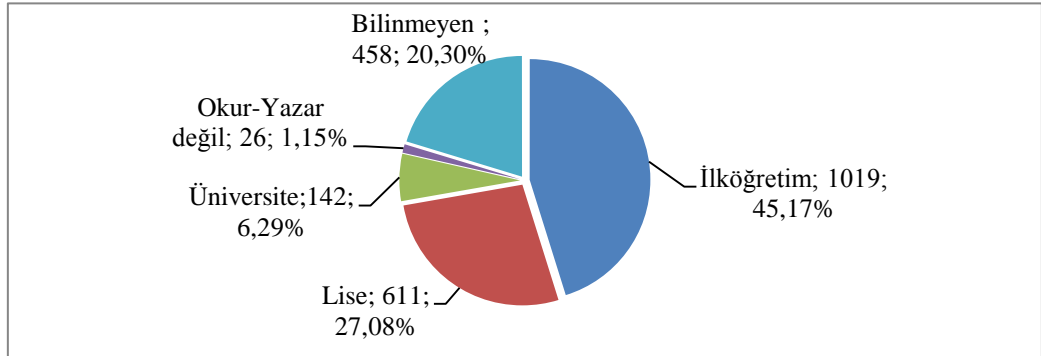
DİB 2009 Raporuna göre Türkiye genelinde başvuranların %76'sı evli, %14'ü bekar, %3'ü boşanmış, ve %4'ünün de eşi vefat etmiştir. Geriye kalan %5'lik dilim konusunda bir bilgi verilmemiştir.⁶⁹

Hüseyin Peker'in Samsun ve Aydın AİRB'leri üzerine yaptığı araştırmada medeni durumla ilgili herhangi bir değerlendirme mevcut değildir. Tuba Kevser Şahin'in Konya AİRB üzerine yaptığı çalışmada, büroya danışanların %77.0'sini evli, %13.2'sini bekar ve %5,5'ini de boşanmış kişilerden oluşmaktadır.⁷⁰ Yine Bilge Şen'in İstanbul AİRB ile ilgili yaptığı çalışmada da danışanların %82.1'i evli, %13.3'ü bekar ve %4.6'sı da boşanmış kişilerdir.⁷¹ İllere/bölgelere göre birtakım farklılıklar olmakla birlikte araştırmamızda ulaşılan bulguların yapılan diğer çalışmaların bulgularıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

3.4. AİRB'lere Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Kişinin öğrenim durumu kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendiren önemli bir değişkendir. Bu bağlamda AİRB'lere başvuranların eğitim durumu aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Grafik 5: AİRB'lere Başvuranların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Grafikteki veriler incelendiğinde, İlköğretim (ilkokul ve ortaokul) mezunlarının %45.17 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. %27.08 ile lise mezunları ikinci sırada, %6.29 ile de üniversite mezunları başvuranlar arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Bu veriler öğrenim düzeyi arttıkça bürolara danışanların sayılarının azaldığını göstermektedir. Öte yandan bilinmeyenlerin önemli sayılabilecek bir orana sahip olması,

⁶⁹ Bkz. 2009 AİRB Raporu, s. 8.

⁷⁰ Şahin a.g.t., s. 40.

⁷¹ Şen, a.g.t., s. 43.

daha önce de ifade edildiği gibi kartekslerdeki ilgili bölümün boş bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Bunun, başvuru sahibini görüşme esnasında bu tür sorularla tedirgin etmeme hassasiyetinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Bu dağılımda ilkokul düzeyindeki yığılmanın gerekçesi olarak büro personelinin, öğrenim durumunu öğrenemediği kişilerin büyük bir kısmını ilköğretim mezunu kabul etmesini gösterebiliriz. Başka bir ifade ile lise ve üniversite mezunları genellikle eğitim durumunu doğrudan ya da dolaylı bir biçimde dile getirmektedir. Ancak danışanın ifade etmediği ve danışmanın da sormadığı durumlarda başvuran kişi genellikle ilköğretim mezunu olarak düşünülmektedir. Bu sebeple büro kayıtlarında yer alan öğrenim durumuna dair verilerin, gerçeği tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. İlkokul mezunlarının sayıca çok olması büroya başvuranların meslek gruplarıyla da ilgilidir. (Bkz. Grafik 6). Nitekim bulgular %42.51 gibi büyük bir oranında ev hanımlarının bürodan hizmet aldıklarını göstermektedir. Lisans ve lise mezunlarının toplumda daha çok çalışan kesim olarak hizmet vermelerini de dikkate aldığımızda sonuçları daha iyi anlamlandırmaktadır.

Üniversite düzeyindeki başvuruların sayıca az olması; onların müftülük çalışanları dışındaki diğer din görevlilerine ya da din eğitimi almış kişilere, diğer eğitim düzeyindeki danışanlarla kıyaslandığında daha rahat ulaşma imkanı bulmasından kaynaklanmaktadır, şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca yüksek eğitim almış kişilerin, yaşadıkları sorunları kendilerine yakıştıramayıp, başkalarına ifade etmekten çekinmesi de bir diğer sebep olarak düşünülebilir.

DİB Türkiye geneline dair 2009 yılı AİRB Raporuna göre bürolara danışanların %36'sı ilköğretim, %25'i lise ve %11'i de üniversite mezunudur. %25'inin de eğitim bilgilerine ulaşılamamıştır.⁷² Hüseyin Peker'in Samsun ve Aydın AİRB'leri üzerine yaptığı çalışmada danışanların %36.9'u ilkokul, %4.9'u ortaokul, %50.8'i lise ve %7.4'ünün de üniversite mezunu,⁷³ Tuba Kevser Şahin'in Konya AİRB üzerine yaptığı çalışmada, büroya danışanların %72'si ilkokul, %15'i ortaokul ve lise, %11'i de üniversite mezunu,⁷⁴ Bilge Şen'in İstanbul AİRB ile ilgili yaptığı çalışmada ise danışanların %42.7'si ilkokul, %9.2'si ortaokul, %34.4'ü lise ve %11.6'sı da

⁷² Bkz. 2009 AİRB Raporu, s. .

⁷³ Peker, a.g.m., s. 311.

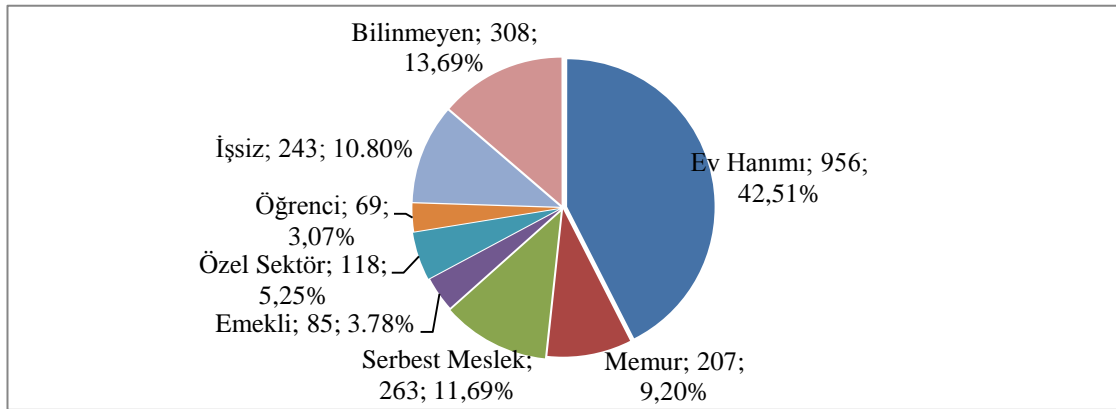
⁷⁴ Şahin a.g.t., s. 42.

üniversite/yüksekokul mezunu kişilerden oluşmaktadır.⁷⁵ Peker'in çalışmasındaki oranların çalışmamıza yakın olduğu ancak, lise mezunu danışanların oranının yaklaşık %50, Şahin'in çalışmasında da, ilkokul mezunu danışanların %72 olması çalışmamızla örtüşmemektedir. Bunda illerin okur-yazarlık oranlarının farklı olmasının ve eğitim bilgisi olmayan danışanların değerlendirmeye alınmamasının rolü olduğu kanaatindeyiz. Ancak DİB'in Türkiye geneli ile Şen'in İstanbul'a ait danışma sonuçları çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara çok yakın ve araştırmamızı destekler niteliktedir.

3.5. AİRB'lere Başvuranların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

Bireylerin mesleki hayatları onların düşünce ve davranışlarını yönlendirici olabileceği varsayımı ile AİRB'lere başvuranların meslek durumlarının tespiti gerçekleştirilmiştir. Bürolara başvuranların işi veya mesleğine ait dağılımları aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Grafik 6: AİRB'lere Başvuranların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

Grafikte görüldüğü üzere, bürolara başvuranların %42.51'i ev hanımı olup herhangi bir işte çalışmamaktadır. Bununla birlikte başvuruda bulunanların %11.69'u serbest meslek sahibi, %9.20'si memur, %5.25'i ise özel sektörde çalışmaktadır. Ayrıca başvuranların %10.80'i işsiz ve %3.78'i de emeklidir. Yine karteksteki ilgili alanın boş bırakılması sebebiyle başvuranların %13.69'unun da mesleği hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Verilere göre, bürolara başvuranların çoğunluğu ev hanımlarından oluşmaktadır. Bürolarda çalışan görevlilerin büyük ölçüde bayanlardan teşekkül etmesinin ev hanımı başvurularının sayıca fazla olmasına neden olduğu söylenebilir. Ayrıca ev hanımı olan

⁷⁵ Şen, a.g.t., s. 44.

bayanların boş zamanlarının erkeklere göre daha fazla olması da bu konuda etkili olabilir.

Veriler konuyla ilgili genel bir yargıya ulaşmak için yeterli olmasa da hemen hemen her meslek grubunun adının geçmesi, il ve ilçe müftülüklerinin ve dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın halka yönelik hizmetlerinin halkın tüm kesimleri tarafından takip edildiğini ve kullanıldığını göstermesi açısından anlamlıdır. Danışanların% 13.69'luk kısmının mesleklerini söylememeleri ya da meslek bilgisine ulaşamaması, danışanların kimliklerinin gizli kalması konusundaki hassasiyetlerini göstermektedir, şeklinde değerlendirilebilir.⁷⁶

Türkiye genelinde AİRB'lere başvuranların değerlendirildiği 2009 AİRB raporunda,⁷⁷ Peker'in Samsun ve Aydın AİRB'leri üzerine yaptığı araştırmada ve Şahin'in Konya AİRB üzerine yaptığı çalışmada danışanların meslek bilgisine dair herhangi bir değerlendirme bulunmadığı için çalışmamızı kıyaslama imkanımız bulunmamaktadır. Sadece Şen'in İstanbul AİRB ile ilgili yaptığı çalışmada danışanların meslek durumlarına göre tespiti yapılmıştır. Ancak bu çalışmada da danışanlar 18 farklı meslek grubuna ayrıldığı ve bizim tasnifimize uymadığı için herhangi bir kıyaslama yapılamamıştır.⁷⁸

3.6. AİRB'lere Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı

AİRB'lerde sunulan dini danışmanlık hizmetleri, danışan kişinin yönelttiği soru ya da soruna dini danışmanın çözüm sunması şeklinde gerçekleşmektedir. Danışan ile danışılan arasındaki ilişki sıradan bir soru-cevap ilişkisinin çok ötesindedir. Çünkü danışman, ilgili problemin yanı sıra danışan kişinin psikolojik durumunu da göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü bireyler arasındaki sıradan bir ilişkiyi danışma ilişkisi kılan budur. İsteyenlere ailevi konularda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak üzere oluşturulan AİRB'lere başvurular, çeşitli şekillerde olabilmektedir. Yüz-yüze yapılabildiği gibi, telefon ve e-mail yoluyla da yapılabilmektedir. İletişim kurma şekli sonuçların yorumlanması ve değerlendirilmesinde belirleyici ve etkileyici olabileceği

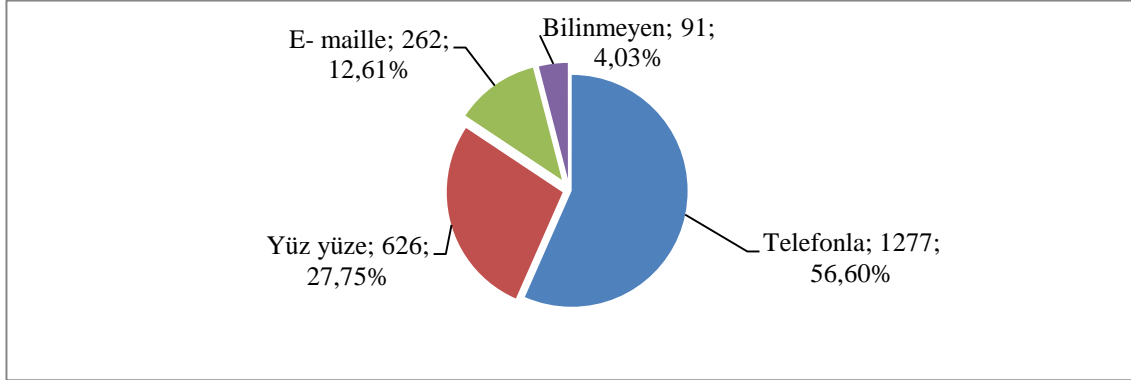
⁷⁶ Nitekim Aydın İl Müftülüğü AİRB görevlisi olarak görev yaparken özellikle telefonla danışan kişiye yaş, eğitim, meslek gibi kendilerine ait bilgiler sorulduğunda cevap vermek istemedikleri ve tedirginlik yaşadıkları müşahade edilmiştir.

⁷⁷ Bkz. 2009 AİRB Raporu, s. 8.

⁷⁸ Şen, a.g.t., s. 45 .

için başvuru şekilleri bağımsız değişken olarak belirlenmeye çalışılmıştır. AİRB'lere başvuranların başvuru çeşitleri aşağıdaki şekilde yoğunlaşmıştır.

Grafik 7: AİRB'lere Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı

Yukarıdaki verilere göre, AİRB'lere yapılan müracaat şekilleri içinde telefonla başvuru %56.60 oranla ilk sırada yer almaktadır. Başvuruların %27.75'i yüz yüze, %12.61'i de e-mail yoluyla yapılmıştır. Bu sonuçlar göstermektedir ki, büroya daha hızlı ve daha kolay erişim sağlaması yönüyle telefon en çok başvurulan görüşme türüdür. Telefonla başvurunun oranının yüksek olmasının bir diğer sebebinin, insanların çoğunlukla ailevi ve diğer bazı mahrem soruları yüz yüze sormaktan çekinmeleri ve endişe etmeleri olduğu kanaatindeyiz. Bunlarla birlikte büroların halka yeterince tanıtılmaması nedeniyle toplumun bir kısmı AİRB adında bir birimin varlığından bile haberdar değildir. Dolayısıyla müftülüğü arayan vatandaşlarımızın bir kısmı doğrudan alo fetva hattını aramakta ve danışanın sorusunun içeriğine göre AİRB'ye yönlendirilmektedir. Bu da telefonla danışmaların oranını yükseltmektedir.

Danışanlar karı-koca birlikte danışmak istediklerinde ya da problemin çok karmaşık ve telefonla halledilemeyecek kadar önemli olduğu durumlarda yüz yüze iletişimi seçmektedir. Danışan için yüz yüze iletişim daha etkili olmaktadır. Çünkü çok sayıda soru sorma imkanı bulmaktadır. Bu tür önemli ve karmaşık sorunlarda danışan kişi ya da kişilerin isteği ve rızası ile çözümü kolaylaştırmak için danışma ortamına başka bir danışmanı da dahil etmek mümkün olmaktadır.

Son zamanlarda teknolojinin hayatımıza hızlı girmesiyle e-mail yoluyla başvuru da önemli bir yer teşkil etmiştir. E-mail ile müracaatların genellikle 18-24 yaş aralığında bulunan kişiler tarafından tercih edilmesi gençlerin teknolojiyi daha etkin kullanmasının sonucu olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen e-mail AİRB'lerde kullanılan çok

yaygın danışma şekli değildir. Özellikle danışanların eğitim durumu göz önüne alındığında, birçoğunun bilgisayar kullanmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca büro görevlilerinin muhatabı tanımadan cevap vermek istememeleri, e-mailden soru soran bazı kişilere telefonla veya büroya gelerek görüşmelerinin daha iyi olacağını söylemeleri de e-mail ile müracaatların az kalmasının sebeplerinden olduğu kanaatindeyiz.

DİB 2009 AİRB Raporunda ve Hüseyin Peker'in Samsun ve Aydın AİRB'leri üzerine yaptığı araştırmada danışma şekillerine göre değerlendirme bulunmamaktadır.

Tuba Kevser Şahin'in Konya AİRB üzerine yaptığı çalışmada ise, büroya müracaat edenlerin %53.1'i yüz yüze, %39.3'ü telefonla ve %0,2'si de e-mail yoluyla danışma yolunu seçmişlerdir.⁷⁹ Bilge Şen'in İstanbul AİRB ile ilgili yaptığı çalışmada, danışanların başvuru şekilleri iki başlık altında tasnif edilmiştir. Büroya müracaat edenlerin %64.9'u yüz yüze, %35.1'i ise telefonla danışmayı tercih etmişlerdir.⁸⁰

Her iki araştırmada da ulaşılan bulgular bizim çalışmamızın bulgularıyla farklılık göstermekte ve çalışmamızı desteklememektedir. Bunun değişik sebepleri olmakla birlikte karmaşık problemlerde insanların yüz yüze görüşmeyi tercih etmesi ve bunlar arasında önemli görülen problemlerin büro görevlilerince kayda geçirilmesi, ancak telefonla yapılan danışmaların tamamına yakınının kayda geçirilmemesi neden olarak gösterilebilir. Bununla birlikte bürolarda görevli personel arasında Kur'an kursu öğreticisi ve İmam Hatip çoğunlukta ise, bu görevlilerin görev yaptıkları yerlerde kendilerine gelen soruları kartekslere yüz yüze görüşme olarak yazmaları nedeniyle olduğu kanaatindeyiz.

Burada yeri gelmişken kısaca danışma ortamından da bahsetmek faydalı olacaktır. AİRB'ler genellikle il müftülükleri içerisinde veya Manisa'da olduğu gibi camii müştemilatında yer almaktadır. Yüz yüze müracaatların büro ortamlarında gerçekleştiği düşünülünce, büroların ne kadar önemli olduğu açıktır. Ancak bazı AİRB'lerin, büro görevlileri dışında diğer din görevlileri tarafından aynı zamanda fetva makamı olarak kullanıldığı müşahade edilmiştir. Oysa danışma ilişkisi gizlilik esasına dayandığı için bu esas diğer kişilerden ve uyarıcılardan bağımsız bir ortam

⁷⁹ Şahin *a.g.t.*, s. 46.

⁸⁰ Şen, *a.g.t.*, s. 64.

gerektirmektedir. Danışan kişiler sorunlarının sadece danışman tarafından bilinmesini istemektedir. Hatta bazı danışanlar büronun kapısını kapatmak için ısrarcı olmakta ve ortamda kamera olup olmadığını sormaktadır.

Bunun yanında, danışma ortamındaki ışık, ses, koku, dekor gibi fiziksel uyarıcıların danışanı rahatsız etmeyecek şekilde düzenlenmesinin de önemli olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Din Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın 2009 yılında AİRB çalışanlarına yaptığı anket çalışmasında “*Büro çalışmalarınızda karşılaştığınız üç önemli sorun nedir?*” şeklindeki soruya en çok verilen cevaplar arasında “büroların fiziki mekanlarının yetersizliği” şeklindeki seçeneğinin ilk sırada yer alması, bu görüşümüzü desteklemektedir.⁸¹

3.7. AİRB'lere Yapılan Başvuruların Yıllara Göre Dağılımı

Ege Bölgesindeki ilk AİRB, 2003 yılında İzmir il müftülüğüne bağlı olarak açılmıştır. Bu tarihten itibaren 2011 yılına kadar diğer illerde, farklı zamanlarda büroların açılışı devam etmiştir (bkz. Tablo 1). Açılan bu bürolara halkın ilgisinin nasıl olduğunu tespit edebilmek için yapılan başvurular yıllara göre tasnif edilmiştir.

Tablo 2: AİRB'lere Yapılan Başvuru Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

	2003-2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam	Yüzde
Afyon							32	47	79	3.2
Aydın				18	54	68	78	63	281	11.7
Denizli				23	39	62	66	33	223	9.3
İzmir	145	32	74	138	237	203	226	185	1240	51.7
Kütahya					16	52	71	47	186	7.7
Manisa					11	66	83	34	194	8.1
Muğla				14	17	54	40	12	137	5.7
Uşak							13	48	61	2.6
Toplam	145	32	74	193	374	525	589	469	2401	100.0

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, %51.7 ile İzmir AİRB'e başvuru sayısı diğer illere göre oldukça fazladır. Bunun sebebinin ilk açılan büro olmasından, ilin nüfus yoğunluğunun fazlalığından ve pekçok ilçesinde açılan büroların etkin olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

⁸¹ 2009 Yılı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Raporu, DİB, Ankara, 2010, s. 13.

AİRB'lere başvuruların yıllara göre artan bir eğilim gösterdiği özellikle, 2010 yılında en yüksek artışın yaşandığı belirlenmiştir. Bu artışta yazışmaların, bazı ilçelere büro açılmasının ve en önemlisi de AİRB'lerin halka tanıtılmasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak bazı illerde 2011 yılına ait başvuru sayılarındaki düşüşte ise -daha önce ifade edildiği gibi- Danıştay'ın aldığı kararın etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte AİRB'lere danışılan soru sayısı ile kayıtlara geçen soru sayısı arasında da oldukça büyük fark vardır. Büro personeli ile görüşmemiz neticesinde sözlü olarak ifadeleri gerekse şahsımın da büro görevlisi olmam dolayısıyla edindiğim izlenim ve gözlemlerim göstermiştir ki, kayıtlara yanlış cevap yazma endişesi ve kayıtlarda detaylı bilgi istenmesi neticesinde oluşan yazma zorluğu nedeniyle bürolara danışılan soruların bazıları görevliler tarafından kayıtlara geçirilmemiştir.

Ege Bölgesi'nin 10 milyona yakın⁸² olan nüfusu düşünüldüğünde, sorulan soru sayısı az olarak nitelendirilebilir. Yaklaşık her 5.000 kişiden 1'inin il ve ilçe müftülüklerine aile sorunları hakkında başvurduğu görülmektedir. Aile yaşantısında sorun yaşayanların sayısı -boşanma oranlarına göre- bu kadar az olamayacağına göre, bu sayı müftülüklerin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerinin bilinirliğini ve bu müesseselere duyulan güveni sorgulanır hale getirebilir.⁸³ Nitekim çevremizdeki "dindar" olarak nitelendirebileceğimiz bireylerin dahi Diyanet bünyesinde çalışan bayan görevlilerin varlığından, ne yaptıklarından ve müftülüklerin Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu gibi bir biriminden haberdar olmadıkları görülmektedir. Gözlemimiz de bu durumu destekler niteliktedir. Şurası bir gerçek ki, AİRB'ler daha yoğun ve etkin bir şekilde tanıtılsaydı, bürolara başvuranların sayısı daha fazla olacaktı.

Karteksleri incelerken ve sınıflarken dikkatimizi çeken bir nokta daha var ki; bazı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu görevlileri karteksteki bilgileri kayıt altına almada ve soruları detaylı olarak bildirmede daha ilgili ve özverili iken, bazı görevliler yeterli itina göstermemişler, üstünkörü bilgiler vermekle, soru ve cevapları kısa cümlelerle ifade etmekle yetinmişlerdir. Bu da akla "acaba sorulan tüm sorular kayıt altına alınmıyor mu?" sorusunu getirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle fıkıh

⁸² Ege Bölgesi'nin toplam nüfusu 2013 yılı itibarıyla 9.891.514'tür. www.tuik.gov.tr. (24.10.2014).

⁸³ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut durumu ve görev alanı ile ilgili konulardaki yeterliği ile ilgili araştırma sonuçları için bkz. Kemaleddin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 156-184.

soruları olmak üzere bazı soruların kayda geçmediği görevliler tarafından belirtilmiş ve tarafımızca da müşahede edilmiştir.

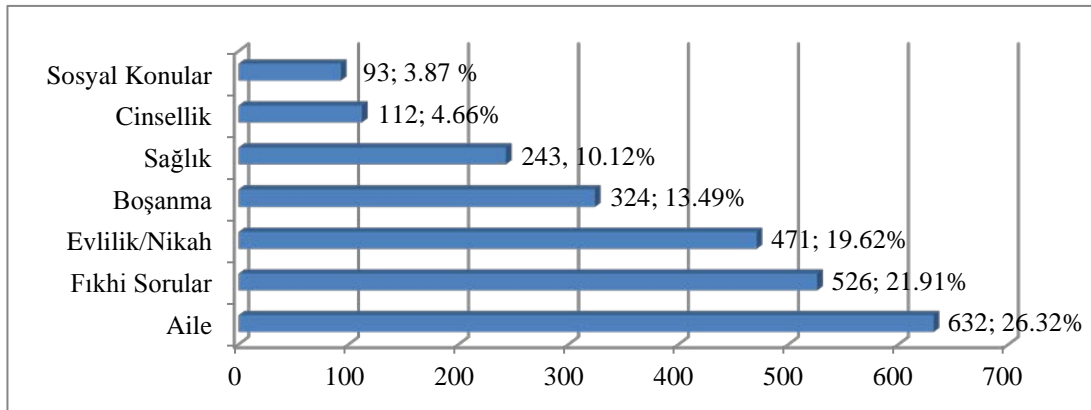
AİRB'lere yapılan başvuru sayılarının yıllara göre dağılımına dair daha önce yapılmış araştırmaların hiç birinde, bu başlıkla ilgili herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmamız diğer çalışmalarla kıyaslanamamıştır.

3.8. AİRB'lere Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı

İnsanlar din ile ilişkilendirdiği her tür sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel sorunu danışma ortamına taşıyabilmektedir. Bürolarda dini danışman kimliği ile görev yapan görevliler, hizmet alanına giren tüm soru ve sorunları titizlikle ele alma gayreti içindedirler. Cevap vermekte zorlandıkları veya çözülemeyecekleri bir sorunla karşılaşmaları durumunda DİB Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan yardım almakta; hizmet alanına girmeyen bir soru ya da sorunu olan danışanlar ise psikolog, doktor, avukat, polis vb. sorunun uzmanlarına ya da ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirilmektedir.

Bürolara gelen soru ve sorunların çok farklı konuları kapsadığı görülmektedir. Çünkü din ile ilişkilendirilen her tür soru bürolara yöneltilebilmektedir. Öyle ki, psikolojik sorunların yanı sıra, ekonomik hatta fiziksel sorunlar dahi danışma konusunu oluşturmaktadır. Ancak çalışma kapsamında her problemi ayrı bir başlık altında değerlendirmek mümkün olmadığı için, soruların içerik ve yakınlıkları göz önünde bulundurularak, ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptığı tasnif dikkate alınarak, sorular yedi ana başlık altında sınıflandırılarak değerlendirilmeye alınmıştır. Kullanılan genel konu başlıkları "Aile, Evlilik/Nikah, Boşanma, Cinsellik, Sağlık, Sosyal Sorunlar, Fıkhi Sorular" şeklindedir.

Grafik 8: AİRB'lere Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı

Grafikten de anlaşıldığı üzere soruların %26.32'si "aile", %19.62'si "evlilik/nikah" ve %13.49'u da "boşanma" konularındadır. Bu durum AİRB'lerin kuruluş amacına uygun hizmet ettiklerini göstermektedir. Yine soruların %21.91'inin "fıkıh", %10.12'sinin "sağlık", %4.66'sinin "cinsellik" ve 3.87'sinin de "sosyal sorunlar"la ilgili sorulardan oluşmaktadır. Bu yönüyle bürolar, her ne kadar aileye yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek amacıyla kurulmuş olsa da il müftülüğü bünyesinde olmaları sebebiyle toplumun her kesiminden insanların değişik sorularına cevap vererek din hizmeti sunmaktadır.

AİRB'lere gelen soruların içeriğine bakıldığında, toplumda aile içi problemlerin oldukça fazla olduğu, birçok danışanın bir şekilde aile içi problemlerinden bahsettiği, bir çıkış yolu aradığı ve bu vesileyle AİRB'lere danışarak maddi ve manevi yardım talebinde buldukları görülmektedir.

Ege Bölgesi AİRB'lere danışılan soruların yaklaşık %55'i Aile, Evlilik/Nikah ve boşanma ile doğrudan ilgili, diğer danışılan soruların da birçoğunun yine dolaylı olarak da olsa aile içi sıkıntılara işaret etmesi, toplumun temel taşı olan ailenin ciddi bir problem içinde olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere soruların büyük bir kısmının aile ilişkileri ve evlilik/nikah üzerine gelmesi, eşlerin aile eğitimi ihtiyaçlarını çok açık ortaya koymaktadır. Toplumun bu yöndeki ihtiyacını fark eden ve mevcut hizmetlerin ötesine giderek bu ihtiyacı karşılama çabasına giren Diyanet İşleri Başkanlığı, AİRB'lerin amacına ulaşması yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında sunulan dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin 3 temel işlevinden söz etmek mümkündür.

a. Dini Bilgilendirme/Aydınlatma: Sağlıklı dini bilgilendirme, aile odaklı sorunlarda AİRB'lerin en önemli ve öncelikli işlevini oluşturmaktadır.⁸⁴ Tablodan da anlaşılacağı üzere AİRB'lere müracaat eden vatandaşlarımızın yaklaşık %22'si dini bilgilendirme talebinde bulunmuş ve fıkıh sahasına ilişkin sorular sormuştur. Fıkıh sorularındaki konu başlıklarında öncelikli olarak "bilgilendirme" işlevi kendini

⁸⁴ AİRB'lerin toplumu din konusunda aydınlatma işlevi, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin yukarıda belirtilen ilgili maddesinde de zikredilmektedir.

göstermektedir. Buradan AİRB'lerin, müftülüklerin "fetva" birimleri olarak da işlev gördükleri söylenebilir.

b. Dini Tavsiye: Din aynı zamanda bir öğüttür.⁸⁵ AİRB görevlilerinin ifadelerine göre, bürolara müracaat eden birçok vatandaş güvenilir kişilerle sohbet etmek, dertleşmek ve sorunundan haberdar etmek istemektedir. Bu noktada büro görevlileri aşağıdaki şekillerde bunu gerçekleştirmektedir.

b1. Dinleme: AİRB'ler telefonla gelen fetva sorularının aksine kişilerle karşı karşıya temas halinde olunan mekanlardır. Bunun için öncelikle muhatap olunan kişiyi iyi dinleme önemlidir. Bazı durumlarda sırf dinlemek bile kişinin soruna dair stresini hafifletmektedir.⁸⁶ Özellikle son zamanlarda iyice yalnızlaşan bireyi ayakta tutmak gerekmektedir. Yanında, yakınında kendini dinleyecek ve dedikodusunu yapmayacak, onu küçük düşürmeyecek kişiler bulamayan şehir insanı, AİRB'lerde bunu gerçekleştireceğini düşünmekte ve güvenle gelmektedir. Bu anlamda bürolar ve büro çalışanları iyi bir dinlemenin gerçekleştirilebileceği nitelikte oluşturulmalıdır.

b2. Konuşma: Büro görevlisi hakkı tavsiye doğrultusunda kendini eğiten bir kişidir. Karşısındaki kişiye örnekler verirken tek taraflı beyanlardan uzak bir şekilde, aile olmanın önemini ve anlamını kişilerin sorunlarını da gözeterek tekrar gözden geçirmesini tavsiye eder. Konuşma esnasında Hz. Peygamber'in hayatından örnekler verdiği gibi, birçok kişinin de benzer sorunu yaşadığının söylenmesi karşı tarafı rahatlatır. Sadece kendisinin böyle bir sorun yaşadığını zanneden kişi Allah'u Teala'nın onu cezalandırdığı tezi üzerinde varlığını anlamlandırmaktadır. İşte AİRB görevlileri tam da burada kişinin yaşadıklarının benzerini veya daha ağırını diğer insanların da yaşadığını aktararak yaşadığı problemin etkisini hafifletmeye çalışır. Bu anlamda bürolar, kişileri sorunun içinden çıkartarak iyileşme ve gelişmelerine yardımcı olmaktadır, diyebiliriz.

c. Yönlendirme: AİRB'lerin bilgilendirme/aydınlatma ve dini tavsiye işlevlerinin yanında rehberlik ve yönlendirme de diğer önemli bir işlevidir. Örneğin "kürtaj" konulu bir başvuruda uzman jinekologun, ruhsal sorunları sebebiyle ibadetlerinde "vesvese"ye dayalı güçlükler yaşayan bir kişiyi uzman psikolog/psikiyatrist

⁸⁵ Nisa, 4/66; Yunus, 10/57; İbrahim, 14/52.

⁸⁶ Bu konuda yüz yüze görüşmenin yanında, telefon konuşmalarından bile teşekkür aldıklarını büro görevlileri ifade etmektedir.

desteği almaya yönlendirmesi gerekmektedir. Bürolara yapılan başvurularda aile içi şiddet, alkol ve madde bağımlılığı, kadının sosyal statüsü, televizyon ve internet bağımlılığı, kadın ve üreme sağlığı, cinsel istismar, çocuğun ihmal ve istismarı gibi çok çeşitli konular göze çarpmaktadır. İlk bakışta dini inançla ilişkilendirilmesi güç görünen bu konuların büyük bir kısmı sadece Aile Bürosu görevlilerinin değil, vaiz, imam, Kur'an Kursu öğreticisi gibi din hizmeti kadrolarında çalışanların da karşı karşıya bulunduğu, ancak AİRB'lerin kuruluşuna kadar kişisel görüş ve çabalarla karşılık bulmuş sorunlardır. Gerçekte de İslam dini, hayatın her alanında tezahür eden sorunlara karşılık gelen bir değerler sistemini öngörmektedir.

Modernleşmenin beraberinde getirdiği pek çok sorunla iç-içe geçen söz konusu sahalarda, din görevlisinin kaçınılmaz olarak karşı karşıya bulunduğu ve din görevliliği ehliyeti dışında farklı donanım ve formasyonları gerekli kılan durumlarda ilgili meslek grupları ve kurumsal yapılarla işbirliğini ve başvuruları bu yapılara yönlendirme lüzumunu ortaya çıkarmaktadır.⁸⁷ İşte bu nedenle AİRB görevlileri, gerekli durumlarda aileye yönelik hizmet üreten resmi ve sivil kurumlara yönlendirmelerde bulunmaktadır. Bu anlamda söz konusu bürolarda sunulan hizmetinin önemli bir yüzü, toplumu aileye yönelik hizmet veren kurum ya da kuruluşlar hakkında bilgilendirmek ve uygun yönlendirmeleri yapmak olarak açığa çıkmaktadır.

3.9. İl Müftülükleri Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Faaliyetleri

İl müftülükleri bünyesindeki AİRB'ler, daha önce ifade edilen Çalışma Yönergesinin 8. Maddesi'ne göre bir takım faaliyetleri yapmakla yükümlüdür. Bu çerçevede her il müftülüğu büro faaliyetleri kapsamında, başta özel gün ve gecelerde olmak üzere bir takım faaliyetler yapmışlar ve yapmaktadırlar. Bu faaliyetlerin aşağıdaki şeklide oluştuğu görülmektedir.

⁸⁷ Hicret Toprak, "Dünya'da ve Türkiye'de 'Aile Destek Hizmetleri'nin Gelişmesine Paralel Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yeni Açılımları", *Küreselleşen Dünyada Aile (Kutlu Doğum 2009)*, TDV Yayınları, Ankara, 2010, s. 209.

Tablo 3: İl Müftülükleri Tarafından Yapılan AİRB Faaliyetlerinin Dağılımı

	Afyon	Aydın	Denizli	İzmir	Kütahya	Manisa	Muğla	Uşak	Toplam	Yüzde
Konferans	2	4	3	13	3	4	-	1	30	4.7
Panel	1	2	1	10	2	1	-	1	18	2.8
Seminer	3	5	2	14	3	5	1	2	36	5.7
Radyo/Tv	6	9	5	19	7	5	3	3	57	9.1
Vaaz	4	5	7	16	4	6	4	3	49	7.8
Hutbe	3	4	5	11	4	7	2	2	36	5.7
Ziyaretler	7	19	16	58	10	14	8	8	140	22.2
Özel gün Programı	4	10	8	39	4	9	7	4	86	13.7
Diğer	13	17	14	95	10	12	8	7	176	28.3
Toplam	40	75	61	275	47	63	33	31	626	100.0

Tablodaki verilere göre, yapılan faaliyetler içinde %22.2 ile en yüksek oran “ziyaretler”e aittir. Bunu %13.7 ile özel gün ve gecelerde düzenlenen programlar izlemektedir. Ayrıca %9.1 ile radyo/tv programları, %7.8 ile vaazlar, %5.7 ile hutbe ve seminerler, %4.7 ile de konferanslar en çok yapılan faaliyetler arasındadır. %28.3’lük “Diğer” seçeneğinin içinde büro tanıtımı, gazete yazısı, kermes, piyes, piknik, gezi, yarışma vs. etkinlikler yer almaktadır.

Bulgular, en çok faaliyetin İzmir, en az faaliyetin Uşak ilinde yapıldığı görülmektedir. Sonuçların bu şekilde oluşmasındaki en önemli sebebin büroların açılış tarihleri olduğu söylenebilir. Ancak kurumsal yapılanma problemleri sebebiyle bazı illerde yeterince faaliyet yapılamadığı görülmektedir.

Faaliyet konuları arasında “İslam’ın Kadına Bakışı, Peygamberimizin Kadınlara Karşı Davranışları, İslam’da Kadın Hakları, Aile İçi İletişim, Ailede Eşlerin Sorumlulukları, Gençlik Dönemi Sorunları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması, Çocuk Eğitimi, Aile İçi Şiddet, Akraba İlişkileri, Mutlu Aile Mutlu Toplum, Evlilik ve Boşanma, Suça İtilmiş Çocukları Koruyucu Eğitim, Kadın Sağlığı, Evlilik Öncesi Hazırlık” gibi genellikle aileyi ilgilendiren konuların yer aldığı görülmektedir.

Yapılan faaliyetlerde; din görevlileri ve eşleri, mahkumlar, kimsesiz çocuklar ve engelliler hedef kitleyi oluşturmaktadır. Etkinliklerin genellikle belirli gün ve haftalara rast geldiği; ayrıca yapılan çalışmalara cezaevi, yetiştirme yurdu, çocuk yuvası, huzurevi, okullar ve engellilere ait eğitim kurumları gibi mekanların dahil edildiği belirlenmiştir.

Şahsi müracaatlara rehberlik etmek ve kurumsal ziyaretleri gerçekleştirmek yanında aile yuvasının sağlıklı sürdürülebilmesi, problem yaşayan ailelerin manevi yönden desteklenmesi amacıyla İslam'ın aile kurumuna ilişkin yönlendirmeleri ve bireyin beklediği olumlu davranışları konu edinen vaaz, seminer, konferans vb. etkinlikleri bazı büroların yıllık faaliyet cetveline dahil ettikleri, bu şekilde plan hazırlayarak uygulamaya koydukları görülmektedir. Kendisinden beklenen görevleri söz konusu etkinliklerle yerine getirme gayreti içinde olan büroların, zaman zaman gerek uygulayıcıdan gerekse kurum amirinden kaynaklanan sıkıntılar nedeniyle belirtilen görev ve sorumluluklarını tam olarak yapamadıkları, hem büro çalışanları tarafından ifade edilmiş hem de araştırmamız süresince tarafımızca müşahede edilmiştir. Ayrıca bazı il müftülerinin konuya gereken önemi vermedikleri veya büroların mahiyetini tam olarak kavrayamadıkları; bu sebeple büro görevlilerinin planladıkları pek çok faaliyete destek olmadıkları veya faaliyetleri onaylamadıkları belirtilmiştir. Nitekim bazı il müftülüklerinde görevli personellerin gelen soruları cevaplama dışında halka yönelik yeteri kadar faaliyet yapamadıkları yine görevlilerin sözlü beyanları arasındadır.

Başkanlık merkezinden AİRB'lerin faaliyetleri hakkında yıllık raporlar istenmektedir. Ancak bu noktada bir takım sıkıntılarının yaşandığı, müftülük bünyesinde yapılan herhangi bir faaliyetin, AİRB faaliyetiymiş gibi merkeze yansıtıldığı görevliler tarafından ifade edilmiştir. Mesela: Bayramlarda yapılan hastane, huzurevi, çocuk yuvası gibi ziyaretlerin, sair günde AİRB tarafından yapılmış bir faaliyet gibi gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İRŞAT ve REHBERLİK BÜROLARINA GELEN SORULARIN ANALİZ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Ege Bölgesi Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen soru ve cevapların analizine yönelik değerlendirmeler yer almaktadır. Araştırmanın yöntemi başlığı altında belirtilen veri toplama araçlarıyla elde edilen veriler, bu bölümde tasnif edilecek ve değerlendirilecektir.¹ Her başlık altında; toplanan soru ve cevapların değerlendirilmesinden sonra, soruların değişkenlere göre dağılımına dair istatistiki sonuçlar çerçevesinde yorumlar yapılacaktır. Değerlendirilmeler yapılırken ilgili çalışmalardan yararlanılarak konuyla ilgili kısa bilgilendirmeler de verilecektir.

Sorular tasnif edilirken bir takım hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Bazı sorular kendi içinde birkaç soruyu barındırabilmektedir. Mesela; bir soruda hem alkol hem şiddet hem de aile içi problem bir arada bulunabilmektedir. Dolayısıyla bu tür sorularda, hangi sorun ön plana çıktıysa soru o başlık altında ele alınmıştır.

Çalışma sürecinde incelenen soru ve cevapların tamamına burada yer vermek mümkün olmamıştır. Bu sebeple AIRB'lere gelen soru ve cevaplardan, her başlığa ait birkaç örnek soru ve cevabı verilerek konunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Örnek soru ve cevaplar karteklerde yazıldığı gibi aynen aktarılmıştır. Bununla birlikte büroların

¹ Araştırmamızda CAQDAS(Computer Aided Qualitative Data Analysis) şemsiyesi altında yer alan NVİVO 8 adlı nitel verilere yönelik nitel araştırma programı kullanılmıştır. Bu programdan kısaca bahsetmek istiyoruz: NVivo 8 programındaki çalışma alanı üç pencereden oluşmaktadır:

Navigation View: Bu pencerede programın temel işlevlerine işaret eden (sources, nodes, sets vb.) yer almaktadır.

List View: Dosya içeriklerinin görüntülediği penceredir.

Detail View: Çalışmadaki her bir ögenin içeriğine bu pencereden ulaşılabilir.

Nitel veri analizinde temel süreç kodlamadır. Kodlama sırasında “**node**” adı verilen tema içersine çalışmamızda değerlendireceğimiz 7 başlık açılarak bütün sorular buraya işlenmiştir. Ayrıca her ana başlığın altında istediğin kadar alt “node”ler açılabilir. Nvivo’da oluşturulan her node, “**free node**”u temsil eder. “Free node” aralarında hiyerarşik ilişki kurulamayacak olan node’lardır. NVivo’da bundan başka bir de “**tree node**”lar vardır. “Tree node”lar, “free node”ların tersine hiyerarşik ilişkiye sahip olan node’lardır. “Tree” ifadesi, dallara ayrılabilceğini simgelemektedir. Biz de çalışmamızda “tree node” kullanarak, bir başlığı çeşitli alt başlıklara ayırarak değerlendirdik. Programda toplam (**n/N**) şeklinde ifade edilmektedir.

Öte yandan **Internal** (görüşme, ses kayıtları, videolar vs.), **External** (kitaplar, günlükler, vs.), **Memos** (gözlem ve düşüncelerimiz)’a yüklenmiş olan tüm kaynaklar, **classification** başlığı altında sınıflandırılır. Ayrıca “**case**” içinde depolanan cinsiyet, yaş vb. demografik değişkenlerin oranlarına ulaşabiliriz. Programda case’ler “analiz birimimiz” dir. İstedığımız değişkenin özelliklerine, karşılaştırmasına buradan ulaşabiliriz. Elif Kuş, *Nvivo 8 ile Nitel Araştırma Projeleri*, Anı Yayınları, Ankara, 2010, ss. 11-24.

kuruluş amacını yansıtan “aile, evlilik/nikah ve boşanma” konuları üzerine gelen sorular, daha geniş bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılmıştır.

1. AİLE İLE İLGİLİ SORULAR

Bir toplumun çocuklarının geleceği büyük ölçüde aile yapısı ve huzuruna bağlıdır. Aile, toplum için ayrı bir önem taşımaktadır. AİRB'lere gelen sorular içerisinde “aile” ile ilgili sorular %26.32 (n=632) ile birinci sıradadır. Bu nedenle ilk olarak aile konusunda gelen soruları değerlendireceğiz. Bu başlık altında gelen sorular aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

Tablo 4: Aile ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Aile içi iletişim problemleri	288	45.57
Ailede ekonomik problemler	96	15.19
Ailede yaşlı bireyler ve bakımı ile ilgili problemler	62	9.81
Ailede toplumsal kalıp yargılara ait problemler	80	12.66
Gelin-kaynana ilişkilerine dayalı problemler	49	7.75
Aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlar ve depresyon	57	9.02
Toplam	632	100.00

Tablodaki verilere göre, ailelerin %45.57'sinde “aile içi iletişim”, %15.19'unda “ekonomik”, %12.66'sında “toplumsal kalıp yargılar”, %9.81'inde “yaşlı bireyler ve bakımı”, %9.02'sinde “aile içi ilişkilerde sorunlar ve depresyon” ve %7.75'inde ise “gelin-kaynana ilişkilerine dayalı problemler” yaşanmaktadır.

Verilerden de anlaşılacağı üzere AİRB'lere aile ile ilgili gelen problemler, oldukça fazla sayıda ve çeşitlidir. Bu problemler içinde aile içi iletişim probleminin ilk sırada yer alması, anlamlı ve düşündürücüdür. Çünkü iletişimin olmadığı veya koptuğu yerde problemler ardı ardına gelecektir. Zaten diğer problem alanlarına baktığımız zaman bunların birçoğunun, aile içi iletişimsizlikten kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1.1. Aile İçi İletişim Problemleri

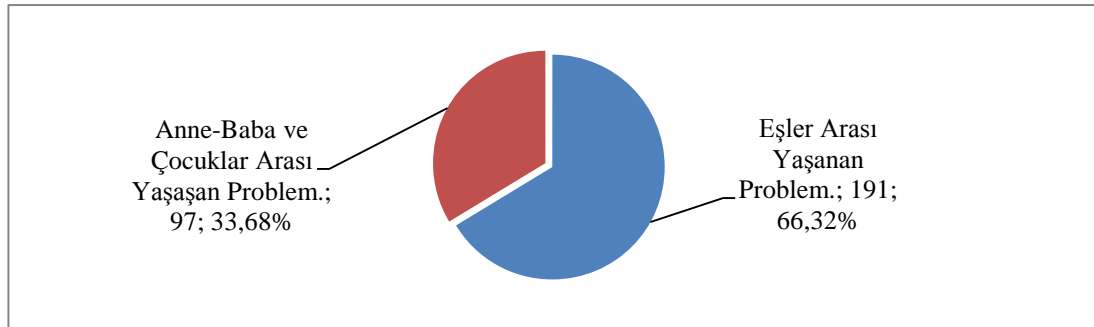
Tüm canlılar ve insanlar arasında yüzyıllardan beri süre gelen temel olgu olduğu realitesinden hareketle iletişim, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde toplumsal

yaşamın temel ve vazgeçilmez özelliğidir. Bireyin gelişiminde ve eğitiminde önemli bir işleve sahip olduğu vurgulanan ailede iletişimin önemli bir yeri vardır.² İyi bir iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin, duygu ve düşüncelerini doğru anlamalarını sağlar.³ Bu nedenle aile bireyleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol açan etkili bir iletişimin kurulması çok önemlidir.⁴

Eşler ya da aile fertleri arasındaki iletişim sorunları, ilişkiyi olumsuz etkileyeceğinden, aile içi ve eşler arası iletişimin sağlıklı olması ilişkinin niteliğini de belirleyecektir. Buradan hareketle aile içi iletişim, sağlıklı bir aile ortamı oluşturmak için önceliklidir. İletişimde problem yaşayan ailelerde ömür boyu süren gerginlikler ve rahatsızlıklar yaşanabilmektedir. Bu anlamda aile ilişkileri birey-biz algısında dengeyi sağlamakla başlanabilecek ve başarılacak bir olgudur.⁵

Büroya yöneltilen aile içi iletişim sorunları, eşler arasında ve anne-baba ile evlat arasında olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Bunların dışında akraba, arkadaş ya da komşular arası ilişkilerde yaşanan problemler de danışma ortamına taşınmıştır. Ancak bu sorunlar aile içi ilişkileri dolaylı etkilemesi yönüyle diğer iki başlık altında değerlendirilecektir. Aile içi iletişim sorunları üzerine gelen soruların dağılımı aşağıdaki şekildedir.

Grafik 9: Aile İçi İletişim Problemleri Üzerine Gelen Soruların Dağılımı

Grafikten de anlaşıldığı üzere, konuyla ilgili gelen soruların %66.32'si (n=191) eşler arası yaşanan problemlerle ilgili iken, %33.68'i (n=97) anne-baba ve çocuklar arası yaşanan problemlere dayanmaktadır.

² Nevzat Tarhan, *Son Sığınak Aile*, Nesil Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2011, s. 53.

³ İbrahim Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss. 36-38.

⁴ Kemal Gökcan, *Ailede İletişim*, www.sosyalhizmetuzmani.org/ailedeiletisimler.htm, (17.02.2013).

⁵ Dönmezer, *a.g.e.*, s. 44.

AİRB'lere gelen sorulara baktığımız zaman iletişim teknolojilerinin en güçlü olduğu modern çağın iletişim diye bir sorunun bulunduğunu ve bu sorunun en canlı, en açık yaşandığı yerin aile olduğunu görüyoruz. Sorularda aile içi iletişim sorunları farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve büroların diğer problemler yanında aile içi iletişim sorunlarına da cevap aradığı görülmektedir.

1.1.1. Eşler Arası Yaşanan Problemler

Eşler arasında yaşanan aile içi problemlerde; değer çatışmaları, hayata bakış, öncelikler, kişilik farklılıkları, kişilik değişiklikleri, saygıyı ve sevgiyi yitirmek, kıskançlık ana etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çoğunlukla ailelerde mekanik hale gelmiş yaşam biçimi dolayısıyla problemler, aile içindeki insanlara değil, aile dışındaki insanlarla daha fazla paylaşılabilir. Bu da evlilik ve aileye dair bakış açısını bir başka açıdan ortaya koyan önemli bir husustur.⁶

Evliliklerin pek çoğunun iletişimsizlik yüzünden sona erdiği bir gerçektir. Zira eşine karşı soğuk davranıp, tavır alarak sorunlarını çözebileceğini düşünen pek çok evli çiftin bulunduğu büroya gelen sorularda görülmektedir. Fakat bu tarz davranışlar çözüme götürmediği gibi aksine daha büyük sorunlara sebep olabildiği yine bürolara gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

*Soru: 26 aylık evliyim. Severek evlendik. Fakat nikahla birlikte her şey olumsuz manada değişti. Eşim bana karşı çok ilgisiz oldu. Beni istemediğini, sevmediğini söylemeye başladı. Hatta aynı odada kalmayı dahi istemez oldu. Hiç bir iletişimimiz kalmadı. Öyle ki küçük bir sözden bile haftalarca birbirimize küs durduğumuz oluyor. Aynı kanepede yanına oturmama bile kızıyor. Eve geç gelmeye başladı. Sebebini sorduğumda evlenince benden soğuduğunu söyledi. Böyle bir evliliği ömür boyu nasıl çekerim, evliliğim konusunda ne yapmalıyım, bana yardımcı olur musunuz?*⁷

Cevap: Evliliğinizin üstünden uzun bir zaman geçmemiş, çocuğunuz için, aileniz için sabretmeye ve dua etmeye devam etmelisiniz. Eşinizin sizinle konuşmasını sağlayıcı onun hoşuna giden sözlerle iletişim kurmaya çalışın. En önemlisi de Allah'tan yardım dileyin. İnşallah sabırla bu ailenin devam etmesine siz vesile olacaksınız.

⁶ Celaleddin Vatandaş, *Türkiye'de Aile (Aile'nin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 103.

⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 181, Aydın, Temmuz, 2008.

Soru: *Özel bir işyerinde çalışıyorum. Bir çocuğum var. Hanımum bana çok ilgisiz, bu sebeple işyerindeki bir arkadaşla birlikte oluyoruz, ama kimse bilmiyor. Böyle bir yanlışı yaptığım için üzülüyorum ancak eşimin bana karşı ilgisizliği beni bu işe zorluyor. Ne yapabilirim?*⁸

Cevap: *Öncelikle çok yanlışı bir iş yaptığınızı söylemek istiyorum. Evlilikte sadakat ilk sırada yer alır. Aynı durumu eşinizin yaptığını düşünün ve bir an önce bu yanlıştan vazgeçin. Eşinizin ilgisizliğinin sebebini araştırın. Ayrıca onun size karşı ilgisinin yoğunlaşmasını sağlayıcı birlikte değişik adımlar atabilirsiniz.*

Eşler birbiriyle konuşmak, dertleşmek, paylaşmak ve aynı zamanda birbirlerinden ilgi ister. Ancak, çeşitli nedenlerle eşten gereken ilgiyi göremeyen kadının/erkeğin bu arzuları, eş nezdinde karşılık bulamadığında aile içi iletişimde bu durum kimi zaman aile içi problem olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu ilgisizliği bahane gösterip eşlerden birinin yanlışı yollara gitmesi problemi çözülmez hale getirebilmektedir. Bununla birlikte eşlerin gereğinden fazla kıskançlığı da ailelerde problem olarak karşımıza çıkmakta ve AİRB'lere danışılmaktadır.

Soru: *Eşim özel bir hastanede doktor. Mesleği gereği çok çalışmak zorunda. İki tane çocuğumuz var. Ancak ne benimle ne de çocuklarla ilgilenecek vakti var. Uzun süre hemşireler ve hastanedeki hosteslerle birlikte bulunduğu için de ben çok kıskanıyorum. Ve bu durum sürekli kavga etmemize sebep oluyor. Neler tavsiye edersiniz?*⁹

Cevap: *İnsanın eşini kıskanması gayet normaldir. Eşiniz mesleği gereği hastanede değişik kişilerle çalışmak durumundadır. Bu durum sizin için bir kıskançlık sebebi olmasın. Eşinizin mesleğini yapan binlerce insan (kadın-erkek) var. Onların durumu da eşiniz gibi. Onların da bir ailesinin olduğunu düşünün ve kavga etmekten uzak durun. Unutmayınız ki, her kavga mutluluk sarayından bir tuğla götürür.*

Gerek bürolara gelen kişilerle konuşulduğu, gerekse soruların içeriğine bakıldığı zaman bu hadiselerin arka planında genellikle “ihamet, ihmâl ve ilgisizlik” gibi olumsuz tutumların yer aldığını görmekteyiz. Oysa eşlerin aile içinde birbirine gerekli sevgi ve saygıyı göstermemesi, eşlerin sevgi bağlarının giderek zayıflamasına hatta zamanla

⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 701, İzmir, Mayıs, 2006.

⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 2210, Muğla, Ocak, 2009.

kopmasına yol açabilir.¹⁰ Ülkemizde aile hayatı üzerine yapılan bir araştırmada, birbirine karşı ilgili eşlerin ve kişisel problemlerini daha çok eşiyle paylaşanların diğer çiftlere göre %68,4 oranında daha mutlu oldukları ortaya konmuştur.¹¹ Bu sonuç da eşlerin iletişiminin aile ve evlilik açısından taşıdığı işlevi yeterince açık bir şekilde anlatmaktadır.

Bütün bunların dışında, aile bireylerini ekran karşısına çekerek, aile içi iletişim ve etkileşimi koparan televizyon; sohbetlerin ve eğlencede birlikteliğin gittikçe zayıflamasında en büyük etkidir.¹² Bu durumu büroya gelen sorularda da görmekteyiz.

Soru: Eşim işten eve gelir, koltuğa uzanır, kumandayı eline alır ve sürekli televizyon izler. Hatta yemek yerken bile hep onunla meşgul olur. Onu konuşturmak için birkaç söz edeyim desem 'sus şimdi meşgulüm' deyip beni tersler veya tek kelimeyle cevap verir. Bu her gün aynen tekrarlanıyor. Bazen 20 kelime konuşmadan bir günümüzü tamamlarız. Aynı evde iki yabancı gibiyiz. Ben de artık bunaldım, boşanmak istiyorum. Bir de sizinle konuşayım dedim. Bana yardım eder misiniz?¹³

Cevap: Eşiniz evliliğinizi sıkıntıya sokacak derecede televizyonun esiri olmuş. Eşinizin ilgisini başka yönler çekerek, farklı uğraşılara yönlendirerek onu televizyondan uzak tutmaya çalışın. Eve misafir çağırın, misafirlığe gidin. Ayrıca sürekli televizyonla meşgul olmasının varsa kendinizden kaynaklanan sebebinin araştırın. İnşallah Allah'ın yardımıyla mutlu yuvanıza tekrar kavuşacaksınız.

Yukarıdaki örneğe benzer hadiselerin, ne yazık ki toplumumuzda sıklıkla yaşandığını gerek bürolara gelen sorularda gerekse etrafımızda görmekteyiz. Belirtildiği üzere ailenin temeli eşler arasındaki iletişime dayanır. Sağlıklı bir iletişimin olmadığı ailelerde ortaya çıkan huzursuzluk eşleri istenilmeyen sonuç boşanmaya kadar götürebilmektedir.¹⁴ Araştırmalar da ortak duygu ve düşünce birliğine sahip kişilerin

¹⁰ Kemal Çakmaklı, "Eşlerin Birbirini Aldatması" *Bizim Dünyamız, Sorunlu Aileler*, BAAK Yayınları, Yayın No:47, Ankara, 1997, s. 26; http://www.aile.gov.tr/files/kutuphane_20_Sorunlu_Aileler.pdf, 18.02.2013.

¹¹ Vatandaş vd., *a.g.e.*, s. 106; Arzu R. Şener-Günseli Terzioğlu, *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*, BAAK, Ankara, 2002, s. 135.

¹² Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, Timaş yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2004, s. 69.

¹³ AİRB Kişisel Karteks, No: 1417, İzmir, Aralık, 2009.

¹⁴ Murat Bağlı-Aysan Sever, "Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği", *Aile ve Toplum Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, 2005, Yıl 7, S. 8, c. 2, ss. 12-14.

evliliklerin daha sağlam olduğunu göstermiştir.¹⁵ Bu ortak hassasiyetlerden birisi, aile bireylerinin dine, dini yaşam biçimlerine bakış açısı ve kabullenme dereceleridir. Özellikle aile kurarken, kişilerin dini hassasiyetlerinin aynı düzeyde veya benzer şekilde olmasına dikkat etmek gerekmektedir.¹⁶ Böylece aile bireyleri toplumsal alanda yaşanan dini düşünme ve davranma biçimlerine ait farklı yorum ve ifadelendirmelerden kaynaklanacak gerginlikleri en aza indirmiş olacaktır. Bürolara gelen sorularda da bu durumun örnekleri bulunmaktadır.

Soru: Eşimle hanımı öldükten sonra evlendik. Benim ibadet ettiğimi biliyordu. İzin de vermişti. Ama şimdi sabah namazı için kalkmama kızıyor. O kadar dikkat ettiğim ve sessiz olduğum halde, 'beni de uyandırıyor' diyor. Uykusu bölündüğü için sabah namazını kılmama izin vermiyor. Sonra kıl diyor. Sabah namazını vaktinde kılamadığım için çok üzülüyorum. Ama bu adama laf anlatmakta mümkün değil. Ezanları duya duya yatmak zorunda kalıyorum. Sonra kılsam çok mu günah?¹⁷

Cevap: Namazın vaktinde kılınması önemlidir. Eşinize bunu uygun şekilde ya siz anlatın ya da bir hocadan yardım isteyin. İnşallah problem çözülecektir.

Soru: Eşim dini hassasiyeti olan bir insandır. 2 çocuğumuz var. Cuma namazlarına gider, ben de namazlarımı kılıyorum. Eşim evde arada sırada kimseye göstermeden, taşkınlık yapmadan içki içer. Ben de gözümün önünde olsun da evde olsun diye ses çıkartmıyorum. Ne var ki geçen gün yaptığı teklif beni alt üst etti. Kendisine masada eşlik etmemi istedi. Kendisiyle içmezsem başka kadınlarla içerim diye tehdit ediyor. Nasıl olsa kadın çok diyor. Ne yapacağımı şaşırtdım. Bunun haram olduğunu biliyorum. Seccadenin başına gidip gidip ağlıyorum. Eşimin bizi bırakmasından korkuyorum, günah işlemek de istemiyorum ne yapmalıyım?¹⁸

Cevap: Siz yuvanıza sahip olmak için her türlü fedakarlığı gösteriyorsunuz. Bu nedenle sizleri tebrik ediyorum. Eşinizin olumsuz isteklerine uymak zorunda değilsiniz. İbadetlerinize devam edin. İbadetlerin insanı rahatlatıcı ve huzura erdirici etkisi vardır. Bol bol dua edelim.

¹⁵ Zeynep Çopur-Şükran Şafak, "Ailede yaşamın Önemi ve Değeri" *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2001, BAAK, Ankara, 2002, ss. 312-318.

¹⁶ Nevin Meriç, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s. 77.

¹⁷ AIRB Kişisel Karteks, No: 304, Aydın, Nisan, 2010.

¹⁸ AIRB Kişisel Karteks, No: 1916, Kütahya, Temmuz, 2009.

Örneklerde de görüleceği gibi, eşlerin ortak paydalarındaki farklılıkların artması aile içi huzurun kaybolmasına sebep olabilmektedir. Bazen erkekler hanımların ibadet ettiğini, Allah'ın haramlarından sakındığını bildikleri halde, içki sofrasında kendisine eşlik etmesini ve hatta içki içmesini istemektedir. Günümüzde bu gibi taleplerin gittikçe arttığı bürolara gelen diğer sorulardan da anlaşılmaktadır. Bu farklılaşmaya etki eden faktörlerin başında sosyo-kültürel değişimler gelmektedir, diyebiliriz. Toplumda içki içilen yerlerin yaygınlaşması, bu gibi mekanlarda hanımların erkeğe eşlik etmeleri zihinde “içki ve kadının” birlikte düşünülmesine, içselleştirilmesine ve dolayısıyla böyle bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Değişen bu algı ve düşünce tarzı, erkeğin evinde ibadet eden hanımını da bu çerçevede görmesine ve hatta hanımın yaşayacağı bütün gerginliğe rağmen kendisiyle içki içmesine kadar gidebilmektedir. Kadının itirazları ise, hem ailenin devamı hem de bir başka kadın tehdidiyle anlamsızlaştırılmaktadır.

Araştırma verileri günümüzde birçok ailede eşlerin birbirine gereken saygının göstermediğini, aksine dini ilkelere riayet eden aile bireylerini küçük düşürmek, rencide etmek, hatta ibadetlerin yapılmasını engellemek gibi durumların yaşandığını ortaya koymaktadır. Bürolara gelen soruların önemli bir kısmının bu türden olması, değişen toplum hayatına ait verileri yansıtması açısından anlamlıdır. Bunun, dinin emirlerini ve Kur'an'ın eşler arasındaki iletişimle ilgili çağrısını¹⁹ yeterince anlamamak ve dini etkinliklerde gereken vurguyu yapamamaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Her konuda olduğu gibi²⁰ ailede yaşanan sorunlara da çözüm sunan Kur'an-ı Kerim eşler arası anlaşmazlıklarda rehberlikten açıkça bahsetmektedir.²¹ Büro görevlilerinin bu konuda verdikleri cevaplarda da görüldüğü üzere, aile bireylerine rehberlik eden, onlara yardım etmeye çalışan danışmanlar Kur'an'ın tavsiye ettiği rehberlik ilkelerine bağlı kalmaktadır. Yardım sürecinde onlara öğüt verip,²² kötülüğü iyilikle gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca AİRB görevlileri bu tür sorunlar için danışan kişilere Kuran'ın emrettiği gibi güvenilir kimselerden, genellikle aile büyüklerinden

¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, “*Kendileri ile huzur bulasınız diye, sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi onun delillerindendir,*” buyurmaktadır. Rum, 30/21.

²⁰ “*Şüphesiz ki bu Kuran, en doğru yola iletir*”, İsrâ, 17/9 ayeti iman, ibadet ve ahlak konularının tümünü kapsamaktadır.

²¹ Nisa, 4/35.

²² Zariyat, 51/55.

yardım almayı tavsiye etmekte, hatta danışanın talebi halinde kendileri de ara buluculuk görevini üstlenmektedir.

Sorulara verilen cevaplardan hareketle büroların ve bürolarda görev yapan personelin nasıl bir fonksiyona sahip olduklarını görmekteyiz. Ancak bazı büro görevlilerin sorular karşısında yetersiz kaldığı, danışanı tatmin edici cevap veremediği “*ne yapalım başımıza gelen sıkıntılara sabredeceğiz, bu dünya imtihan dünyasıdır. Sizin imtihanınızda bu şekildeymiş, bu dünyadaki sıkıntıların yerine Allah ahirette mükafat verecektir, ne yapalım aileyi dağıtmamak için katlanmamız lazım*” şeklinde soruyla doğrudan ilgili olmayan cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

1.1.2. Anne-Baba ve Çocuklar Arası Yaşanan Problemler

İletişim problemleri arasında en çok karşılaşılanlardan biri %33.68’le anne-baba ve çocuklar arasındaki uygulamalardan kaynaklanan sorunlardır. Ailede bireyler arası özellikle eşler arası iletişimin ne kadar önem arz ettiği yukarıda belirtilmişti. Bu başlık altında ise, ailede anne-baba ve çocuklar arasında iletişimin önemi üzerinde durulacaktır.

İletişim, aile içinde sadece klasik anlamda olduğu gibi “karşılıklı bilgi alışverişi” değildir. Çünkü anne-baba ve çocuk arasındaki iletişim yalnızca bilgi alışverişine dayandırılmaz. Bu ilişkide karşılıklı duygu ve düşüncelerin aktarımı da söz konusudur. Bu sebeple iyi bir iletişimin ilk şartı “dinlemek”tir.²³ İletişim deyince pek çok insanın aklına ilk olarak konuşmak gelir. Oysa ki konuşmaktan daha önemli olan ve belki de daha zor öğrenilen ve uygulanan şey dinlemektir. Çocuklarla iyi bir iletişim kurulabilmesi için onlardan gerekli mesaj alınmalıdır. Bu da ancak onları dinlemekle sağlanır.²⁴

Anne-babanın çocukla olan iletişimi ve etkileşimi çocuk için çok önemlidir. Çünkü aile çocuğun ilk sosyal deneyimini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Sosyal uyum üzerine yapılan çalışmalar, ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştır.²⁵ Çocuğun yaşı ne olursa olsun, onunla kurulan etkili bir iletişim, onda kendine güven ve çevresine saygı gelişimi için önemli rol oynayacaktır.

²³ Bekir Özer, “Anne-Baba ve Çocuk İletişimi”, *Eğitim Bülteni*, Ankara, 2007, Yıl 5, S. 19, s. 11.

²⁴ Özer, *a.g.m.*, s. 12.

²⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi (19. Basım), İstanbul, 2000, s. 53.

İyi bir ilişki kurabilmek ve bunu yıllar boyu sürdürebilmek, çocuğun kişilik gelişiminde olumlu etkiler yaratacaktır.²⁶

Hız. Peygamber'in hanelerinde büyüyen çocuklar, hoşgörü, sevgi, ilgi ve şefkat ikliminde, ideal bir iletişim ortamında yetişmişlerdir. Hadislerde, eş ve çocukların birer emanet olduğu ifade edilerek²⁷ onlara karşı şefkat ve merhamet ile yaklaşılması tavsiye edilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de tatlı dil (kavl-i leyyin) ile konuşulması²⁸ emredilmektedir. Çünkü tatlı dil birçok problemi oluşmadan çözmeye vesile olabilir.

Bireylerin tüm gayretlerine rağmen anne-baba ve evlat arasında yaşanan sorunlar her iki tarafın yanlış davranışlarından kaynaklanabilmektedir. Bazı anne-babalar çocukları için bazı çocuklar da anne-babalarından kaynaklanan problemler nedeniyle bürolara başvurmuşlardır. Biz öncelikle çocukların anne-babaları hakkındaki müracaatlarına değinmek istiyoruz.

Çocukların sorunları arasında; anne-babanın çocuklarına karşı farklı muamelesi, mal paylaşımındaki eşitsizlik, yaşlılığın getirdiği birlikte yaşama problemleri ile toplumda kabul görmeyen bir takım istek ve davranışlar yer almaktadır. Nitekim bürolara gelen soruların önemli bir kısmı bu sorunlarla ilgilidir.

Soru: Biz 5 kardeşiz. Kardeşler arası sevgi saygımız çok güzeldi. Sanki babam bunu bozmak için özel gayret harcadı. Bütün yardımı ve malı 2 erkek kardeşimize doğru aktarıyor. "Ne de olsa bize erkek kardeşleriniz bakacak" diyor. Kardeşlerimiz de "hayır olmaz" demiyorlar. Bu malı kazanırken bizim de çok emeğimiz var. Babama karşı gelemiyoruz. Allah'a havale ettik. Siz ne dersiniz?²⁹

Cevap: Babanız kardeşler arasında haksızlık yaptıysa onun cezasını çekecektir. Babanıza yanlış yaptığını uygun dille söylemek lazım. Siz sabredin. Size eksik olarak verilen malın karşılığını Allah, ya dünyada ya da ahrette verecektir. Sizler babanıza saygısızlık yapmayınız.

Soru: Babamdan çok çekiyoruz. Aynı şekilde annem de çok eziyet görüyor. Yaşı 70 oldu. Olgunlaşmasını beklerken gittikçe çekilmez hale geldi. Her gün evlatlarına nasıl bir zulüm yapsam diye düşünüyor. Babadır diye bir şey diyemiyoruz, ama

²⁶ Yavuzer, a.g.e., s. 72.

²⁷ İbni Mace, Menasik, 84; Ebu Davud, Menasik, 56.

²⁸ Taha 20/44.

²⁹ AIRB Kişisel Karteks, No: 2354, Uşak, Şubat, 2011.

*tahammül edecek gücümüz kalmadı. Sakinleştirici muska yazma veya okuma yapma gibi bir imkanınız var mı?*³⁰

Cevap: Her halükarda babadır ve itaati esirgememek gerekir. Herkesin imtihanı farklıdır, belki sizin imtihanınız da babanız iledir. Sabırla ve dua ile Allah'tan yardım dilemek en uygun olanıdır.

Sorularda görüldüğü üzere anne-babanın çocuklarına karşı farklı muamelede bulunması ve mal paylaşımındaki eşitsizlik gibi sebepler, kardeşler arası kıskançlıklara ve aile içi huzursuzluklara sebep olabilmektedir. Ayrıca, cahiliye dönemini hatırlatan ve bugün bile hala yaşatılan erkek çocuğun kız çocuğuna üstün tutulması geleneği, Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ile olan ilişkisine bakıldığı zaman hiçbir haklı gerekçeye dayandırılmaz. İslam'da ne kadın, kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek erkek olduğu için birinci sınıftır. İslam'ın kadın ve erkeğe bakışı cinsiyet temelinde değil, insanlık temelindedir. Erkek ve kadın, insan türünün eşit itibar ve potansiyele sahip iki kategorisidir.³¹ Ancak günümüzde erkek çocuğunun neslin devamını sağladığı gerekçesiyle maddi ve manevi değerlerin paylaşımında anne-babaların yanlı davranabildikleri görülmektedir. Dolayısıyla durum gerek anne-baba ile çocuklar arasında gerekse kardeşler arasında bazen ömür boyu devam eden kırgınlıklara yol açabilmektedir.

Anne-babaya bir çocuk diğerlerinden daha sevimli gelebilir, ancak bu sevgiyi hem o çocuğa hem de diğerlerine hissettirmek doğru değildir. Aksi takdirde çocuğun ebeveyne karşı öfke duyması ve kardeşler arasında kıskançlığın oluşması kaçınılmazdır. Hz. Yusuf'a karşı kardeşlerinin tavrı bu kıskançlığı çok iyi örneklemektedir.³² Bu tür sonuçlarla karşılaşmamak için ebeveynin gerek mal paylaşımında gerek ilgi dağılımında adil olması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu başlık altında danışılan sorulara büro görevlileri tarafından verilen cevaplar incelendiğinde, genellikle anne babaya itaatin önemini ayet ve hadislerle açıkladıkları görülmektedir. Bazı büro görevlileri kendi anne babasından çektiği sıkıntıları da anlatarak muhatabı teskin etme yoluna gitmişlerdir. Bazıları da pek çok soruda dile

³⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 454, Denizli, Aralık, 2007.

³¹ Ejder Okumuş, "Olağanüstü Zamanlarda Din Hizmetleri" *Din Hizmetleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara, 2009, c.1, s. 36.

³² Bkz. Yusuf, 12/4-56.

getirilen “*sabredin, Allah'tan yardım dileyin, bu dünya geçicidir bu nedenle çok önemsemeye gerek yoktur*” ifadeleri kullanarak cevap vermişlerdir. Oysa ki, bürolara başvuran bazı kişiler dua ettiklerini, ancak problem çözülmediği bu nedenle yeni arayışlar için bürolara başvurduklarını ifade etmelerine rağmen, bazı görevlilerin yine “dua edin” şeklinde cevap vermesi problemin çözümü noktasında ve danışan üzerinde yeterince etki yapmamaktadır. Verilen cevapların doğru olduğu ancak, bazı cevapların danışanı tatmin edici nitelikte olmadığı görülmektedir.

Anne-babaların çocukları hakkında bürolara müracaatlarında ortaya çıkan problemler ise çeşitlidir. Bu problemleri daha ayrıntılı görebilmek için konu iki başlık altında ele alınacaktır.

1.1.2.1. Ailede Çocuk Eğitimine Dair Problemler

Çocukluk döneminde gerçekleştirilen din eğitimi ve öğretimi, feridin kişilik gelişiminde etkili olmaktadır. Bu realite eskiden beri bilindiği gibi, bugün de “Çocuk Psikolojisi” ve “Din Psikolojisi” üzerinde yapılan araştırmalar tarafından desteklenmiştir.³³ Bu araştırmalarda, ailenin gerek psiko-sosyal gerekse pedagojik açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olduğu, çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişiminin aileden aldığı din eğitimine bağlı olduğu vurgulanmıştır.³⁴

Çocuk eğitimi, aile için en önemli, fakat bir o kadar da zor konulardan birisidir. Aile ortamında verilen din eğitimi tarzı, sonraki yıllarda çocuğu dinden uzaklaştıran ya da dine ve dini değerlere yaklaştıran iki yönlü bir fonksiyona sahiptir. Daha farklı bir ifadeyle burada karşı karşıya kalınan problem, çocuğa verilecek din eğitiminde nasıl bir yol takip edileceği ya da bu konuda izlenmesi gereken prensiplerin neler olması gerektiği hususudur.³⁵

Bu noktada çocuk anne babasının rehberliğine ihtiyaç duyarken, anne baba da çocuğu için kendisine rehberlik edecek bir başka kişiye ihtiyaç duyabilmektedir.

³³ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza*, Nil Yayınları, İzmir, 1994, s. 124.

³⁴ Çocukluk döneminde verilen din eğitimi ve öğretiminde ailenin önemi konusunda geniş bilgi için bkz. Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980, s.89; Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)*, DİB Yayınları, Ankara, 1983, ss. 46, 155-156; A. Vergote, “Çocukta Din”, (çev. E. Fırat), *AÜİFD*, Ankara, 1978, S. 1, c. 22, s. 316; Mustafa Öcal, *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yayınları, Ankara, 2007, s. 76.

³⁵ Mehmet Emin Ay, “*Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*”, (6. Baskı), Beyza Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15.

Genellikle aile büyükleri, öğretmenler ve din görevlileri çocuk eğitimi konusunda tecrübeli kabul edilip kendisine danışılan kişilerdir. AİRB'lere de bu konuda müracaat edilmiştir. Bürolara gelen sorunlar arasında çocuğun geçimsizliğinin, agresif tavırlarının, dine ve ahlaka uymayan davranışlarının, başarısızlığının, kardeşleri ile anlaşmazlığının, anne-babaya karşı olumsuz söz ve tavırlarının yer aldığı görülmektedir.

Soru: İki tane erkek çocuğum var. Bazen çevrenin de tesiriyle birbirlerine küfrediyorlar. Biz de onları korkutmak amacıyla "Allah seni çarpar, kahreder, ağzını burnunu dondurur" şeklinde onları korkutuyoruz. Acaba bu yaptığımız doğru mudur?³⁶

Cevap: Çocuklarımıza iyiyi kötüyü yer ve zamanında iyice anlatmalıyız. Kötü arkadaşlardan mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışın. Bu tür ifadeler din eğitimi açısından uygun metot değildir. Korku yerine sevgi unsurunu ön plana çıkararak eğitim vermek gerekir.

Soru: Kızım çok asi. Şu anda nişanlı, nişanlısı askerde ve o başka biriyle geziyor. Yaptığının doğru olmadığını anlatmaya çalışıyorum beni dinlemiyor. Nişanlısı yakında askerden gelecek. Ondan bari ayrıl diyorum, ondan da ayrılmıyor. Çok üzülüyorum bazen öldürmek istiyorum. Ne yapmalıyım?³⁷

Cevap: Yaptığı işin yanlış olduğunu uygun biçimde söylemek gerekiyor. Çevrenizden bu durumda olanlar varsa onların başına gelenler örnek verilerek anlatılabilir. Sabır ve dua ile Allah'tan yardım dileyin. Ümit ediyorum ki, o da en kısa sürede yanlış yaptığını anlayıp bu tür davranışlardan vazgeçecektir.

Gerek yukarıda örnek olarak verilen gerekse bu başlık altında incelenen diğer sorulara baktığımızda, insanın özündeki değişmez ve kutsal olanın uyandırılması, şuurlandırılması ve geliştirilmesi hedefini taşıyan³⁸ din eğitiminin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Din eğitiminin verildiği yerlerden biri olan ailedeki dini hayat ne kadar güçlü ve ne kadar tutarlı olursa çocuğun dini şahsiyeti de o ölçüde gelişmiş olacaktır.³⁹ Din sadece ibadet boyutuyla değil, iletişim ve ahlak boyutuyla da anlatılarak çocuğa ailede doğru ilkeler verilmelidir.

³⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 617, İzmir, Kasım, 2005.

³⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 2103, Manisa, Temmuz, 2009.

³⁸ Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinin Işığı Altında Din Eğitimi", *Türkiye'de I. Din Eğitimi Şurası*, 23-25 Nisan 1981, İlahiyat Yayınları, Ankara, 1981, ss. 183-190.

³⁹ Ali Rıza Aydın, "Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *OMÜİFD*, Samsun, 1996, c. 8, ss. 211-219.

Öte yandan çocuğunu “Allah” ile korkutan ebeveyn, çocukta yaratıcısına dair ne kadar büyük bir yara açtığına farkına varamamaktadır. İslam dininde çocuğun anne-baba için bir imtihan olması⁴⁰ ailede verilen eğitim ile doğrudan ilişkilidir. Anne-baba çocuğa dini ve ahlaki değerlere uygun bir eğitim sağlamadığı sürece çocuğun gelecekte hem kendisine hem de çevresine zarar veren bir birey haline gelmesi olağandır. Oysa İslam’ın öngördüğü insan modeli ancak olumlu ve yerinde bir din eğitimi ile mümkün olacaktır.⁴¹ Fakat anne-babaların çoğu bu konuda bilgisiz ve eğitimin öneminden habersizdir. Bilimin fazlaca önem ve yer verdiği çocuk eğitimi problemi, ne yazık ki pek çok anne-baba için bir problem olarak dahi görülmemektedir. Nitekim çocuk eğitimi AİRB’lere en az danışılan problemler arasındadır. Bu durumun sebebi olarak toplumda çocuk eğitiminin bir problem olarak kabul edilmeyişi ya da dini çözüm gerektirmeyen bir problem şeklinde algılanışı gösterilebilir.⁴²

Ailede çocuk eğitimine dair problemler üzerine gelen sorulara büro görevlilerini verdiği cevaplar incelendiğinde, bazı görevlilerin çocuk eğitimi açısından uygun metotlar ortaya koyarak, çocuğunu Allah ile korkutan anne-babaya “*bu metodun yanlış olduğunu*” ifade ettikleri görülmüştür. Ancak bazı görevlilerin, evladından sıkıntı yaşayan anne babaya “*sabredin, her çocuğun bir haylazlık dönemi olur ancak, zamanla geçer, anne baba sözünü dinlemeyerek başına sıkıntılar gelen çocuklardan, çevrenizden örnek verin*” gibi çözüme uzak cevaplar vermesi bu hususta bazı görevlilerin yetersizliklerini ortaya koymaktadır, diye düşünüyoruz.

1.1.2.2. Ailede Gençlerle İlgili Problemler

Gençlik, buluş ile başlayan, fizyolojik ve psikolojik değişmeyi içeren, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemidir. Her şeyden önce yetişme, hazırlanma ve öğrenme aktivitelerini kapsayan dinamik ve değişken bir süreç olarak tanımlanan⁴³ bu dönem aynı zamanda “ergenlik dönemi” olarak da adlandırılmakta⁴⁴ ve ailede anne-baba ile çocuklar arasında yaşanan problemler çoğunlukla bu yaş aralığında rahatsız edici boyutlara ulaşmaktadır.

⁴⁰ Teğabun, 64/15.

⁴¹ Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, s. 26.

⁴² Hatice Kübra Ergin, *Çocuklarda Din Eğitimi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, s. 23.

⁴³ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür Yayınları, Ankara, 1993, s. 3.

⁴⁴ Turgay Gündüz, “Ergenlik Dönemi Din Eğitimi” www.ebsad.org/ergenlik_donemi_din_egitimi.pdf, (20.02.2013).

Gençlik döneminde, başta aile büyükleri olmak üzere her türlü otoriteye karşı gelme eğilimleri görülmektedir. Bu durum gençleri yakın çevrelerinden uzaklaştırmakta, huzursuzlukların ve gerginliklerin yaşanmasına ve bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁴⁵ Gençler bu süreçte, sosyal çevre farklılaşmasına ve çeşitli iletişim kaynaklarına yönelmektedir. Akran grupları ve çağın iletişim araçları gencin sosyal çevresi olurken, yakınlarla iletişim kurmaktan ve yaşanan çevreden uzaklaşmalar değişimin kilit noktalarını oluşturmaktadır. Bu anlamda genç hayatına daha farklı dünyaların kapılarını aralarken bunun için biraz da fütursuzca hareket etmekte, aile bağlarına ait yakın ilişkileri değişim geçirmekte hatta kırılmalar yaşamaktadır, diyebiliriz. Bu noktada anne ve babalar çaresiz kalarak başkalarından yardım alma ihtiyacı hissetmektedir. AIRB'lere gelen sorularda bunları çokça görmekteyiz.

*Soru: Dövme yaptırmak günah mı? Oğlum yaptırmak istiyor, arkadaşlarında görmüş. Ne kadar hayır desek de ikna edemiyoruz. Acaba hevesi geçene kadar dövme yaptırabilir mi?*⁴⁶

Cevap: Başkanlığımızın fetvasına göre dövme yani vücuda iğneler batırarak deri altına boya zerk etmek sureti ile deri üzerinde çeşitli şekiller oluşturmak dinimizce yasaklanmıştır. Ancak dövme yaptırmak yasaklanmış olmakla birlikte, deri üzerinde suyun alta ulaşmasına engel olacak bir tabaka oluşturmadığı için gusül ve abdeste engel değildir. Oğlunuza sadece hayır demek yerine ikna edici tarzda ondan vazgeçirmeye çalışın. Bize de gönderebilirsiniz.

*Soru: 18 yaşındaki kızım, bir erkekle flört etmeye başlamış. Ben mesajlarını yakaladım. Duyunca çok tepki verdim, kızımı hırpaladım, bu ilişkiye son vermesi için baskı yaptım. Okulda çok başarılı bir öğrenciydi. Bu durumun başarısını etkilemesinden korkuyorum. Nasıl davranacağımı bilemiyorum.*⁴⁷

Cevap: Sert tepki göstereceğinize daha uygun bir yöntem uygulamanız ve kızınıza bir arkadaş gibi yaklaşıp doğruları anlatmanız daha iyi olurdu. Bir de bu yolu deneyin, onunla arkadaş gibi olun ve onun duygularını paylaşın.

⁴⁵ Saadettin Özdemir, *Korumaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Tuğra Ofset, Isparta, 2002, s.154.

⁴⁶ AIRB Kişisel Karteks, No: 1196, İzmir, Şubat, 2008.

⁴⁷ AIRB Kişisel Karteks, No: 87, Aydın, Aralık, 2007.

Görüldüğü gibi anne-baba ve evlat arası problemlerin çoğu ergenlik döneminde yaşanan sorunları içermektedir. Bir bunalım dönemi olarak tanımlanan ergenlik döneminde, çocukların anne-babaları tarafından kabul edilip, sevilip desteklenmesi, başka hiçbir kimsenin yapamayacağı kadar onları mutlu ve yaşamlarını doyumlu kılar.⁴⁸ Unutulmamalıdır ki ergen, yaşadığı biyolojik değişimin yanında psikolojik olarak da farklılaşmaktadır. Ergenlik buhranı olarak tanımlanan bu değişim, insanda kendini keşfetme merakı uyandırmaktadır. Bu sürecin çok iyi değerlendirilmesi ve ergen için kazanımlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu da iyi bir iletişim, anlayışlı bir yakın sosyal çevre ilişkisi ve iyi bir eğitimle mümkündür.⁴⁹

Yaşanan tüm problemlerin ortak çözümünde aile içi iletişimi kuvvetlendirmenin etkili rol oynayacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple anne-babaların ergen ile iletişim kurduklarında “sen iletileri” yerine “ben iletileri” göndermeleri gerekmektedir. Genellikle anne babalar iletişimde “sen dili”ni kullanırlar. Oysaki “ben dili” çocuğun anne-babasının kabul edemediği davranışını değiştirmesinde daha etkili olmaktadır.⁵⁰

Sorulara verilen cevaplarda büro görevlileri, ailede anne-baba ve çocuklar arası yaşanan problemlere dair gelen sorulara konunun fikhi boyutuyla beraber, aile bireylerinin arasını yumuşatıcı ve sakinleştirici tarzda öneriler getirerek huzurlu ailenin oluşmasını amaçlamışlardır. Bu bağlamda görevlilerin gençlere karşı “yumuşak davranın, tartışmalardan kaçının, gençlerin dünyasını algılayın, eleştirel yaklaşmayın, arkadaşça sıkıntılarını paylaşın” şeklinde cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Yöneltilen sorulara bu tür bir yaklaşımla verilen cevapların, gencin psikolojisine, büroların ruhuna ve amaçlarına uygun olduğu kanaatindeyiz.

1.2. Ailede Ekonomik Problemler

Aile içi ilişkilerde çatışmalara yol açan en önemli nedenlerden birisi de ekonomik problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içi problemlerin %15.19'unun (n=96) ekonomik problemlere dayandığı görülmektedir. Birbirine bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sorunlar, aile birliğinin önündeki en önemli engeller arasındadır.

⁴⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, (6. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 55.

⁴⁹ Ali Çankırılı, *Sorunlarıyla Çözümleriyle Ergenlik Çağı*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2013, s. 32.

⁵⁰ Hayati Hökeletli, “Ergenlik Çağı Davranışlarında Din Eğitiminin Etkisi” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, Yıl 1, S. 1, c. 1, s. 33.

Ailede ekonomik problemlere dayalı olarak gelişen sorulara baktığımızda, bu konuda pek çok problem alanı bulunduğunu görmekteyiz. Bu problem alanlarından biri, ekonomik anlamda “para” ve “paranın tasarrufu”dur. Öyle ki bazı ailelerde çalışan kadınların bankamatik kartları dahi eşlerinin elinde veya tasarrufunda bulunmaktadır. Erkeğin kadını paradan uzak tutan bu davranma biçimini, toplum hayatında geleneksel tavır alışların her şeye rağmen varlığını sürdürmekte olduğu şeklinde değerlendirebiliriz. Çalışmayan kadının parayla ilişkisinin ise, tamamen sorunlu olduğu, yine gelen sorularda kendini çok net ortaya koymaktadır.

Ekranlarda gösterime giren film ve dizilerin büyük çoğunluğunda, aşırı konfor ve tüketicilik göze çarpmaktadır. Oyuncuların parayı nasıl kazandıklarından ziyade, nasıl harcadıkları, nasıl zevk ve eğlence peşinde koştukları ekrana getirilmektedir. Aynı şekilde reklam edilen hemen her ürün, mutluluğa ulaşmak için zorunlu olarak sahip olunması gereken bir araç imajıyla sunulmaktadır. Doğal olarak sürekli aynı sahnelerle karşı karşıya gelen aile üyeleri mutluluk arayışlarında, çoğu zaman maddi imkanlarıyla uyumayan bir konfor özentisi içine düşebilmektedir.⁵¹ Ailelerde bu gibi hadiselerden dolayı yaşanan olumsuzluklar bürolara gelen sorularda ortaya çıkmaktadır.

Soru: Eşim eve para bırakmıyor. Sürekli istemek de benim zoruma gidiyor. Benimde kendime göre ihtiyaçlarım oluyor. Ama eşim bunlara duymaz. Şunu alsak iyi olur desem ‘ne gerek var’ deyip geçiyor. Biraz daha ısrar edince kavga başlıyor, bağırıp çağırıyor. “Ben ne alırsam onunla yetinmesini bil” diyor. Huzursuzluğumuz diz boyu. Ne yapmam lazım?⁵²

Cevap: Aile reisinin maddi imkanları doğrultusunda ailesine harcama yapması dini bir vecibedir. Temel gıda, giyim, eğitim gibi gerekli olan asgari masrafları karşılaması gerekir. İsrafa giden hususlarda ise tartışmamak gerekir.

Diğer taraftan ailede yaşanan ekonomik problemlerden biri de ihtiyaçların belirlenmesi, yapılacak harcamaların yeri, miktarı ve konusudur. Evin mutfak ihtiyacı veya önemli günlerde -doğum, evlilik, vs. gibi- âdet üzere verilmesi gereken hediyeler konusunda, eşler arası farklı algılayış ve davranma biçimleri bulunmaktadır. Özellikle çalışmayan hanımlar bu gibi sorunları daha yoğun yaşamaktadır. Hanımların belirtilen

⁵¹ Bahadır, a.g.m., s. 111.

⁵² AIRB Kişisel Karteks, No: 590, İzmir, Mayıs, 2003.

durumda bulduğu çözüm ise genellikle eşin cebinden para almak veya mutfak için verilen miktarı ihtiyaçlardan kısarak biriktirmek şeklinde olmaktadır. Hanımlar yaptıkları bu yanlış davranışlarını; ‘erkeklerin kadınların harcamalarına akıllarının ermediği, hediyeleşmeden, çocukların ihtiyaçlarından anlamadıkları ve sosyal hayatlarını ancak bu şekilde idame ettirdikleri’ şeklinde gerekçelendirmektedir. Bu durumda kadın çaresizlik içinde kendine yardımcı olacak birimleri arama ihtiyacı duymaktadır. AİRB’lere bu konuda gelen soru örnekleri oldukça fazladır.

*Soru: Annem babamın cebinden para alıyor. Neden böyle yaptığını sorduğumda, ‘baban bizim ihtiyaçlarımızı anlamaya yanaşmıyor’ diyor. Bu doğru mu?*⁵³

Cevap: Annenizin yaptığı asla doğru bir davranış değildir. Alınması gereken bir ihtiyaç varsa babanıza söylemesi gerekir. Birlikte karar vermek her zaman güzeldir.

*Soru: Ben hiç düğüne, gelin görmeye gidemem. Bebek görmeye gitmem, birkaç kişiyle bir araya gelip oturmaya gitmem, ben tek başıma ot gibi yaşayan bir kişiyim. Hep bu adam yüzünden, çok cimri beş kuruş vermez. Ne alırsa onu yeriz, almazsa aç dururuz. Artık insanlar da gelmemeye başladı. Niye gelsinler ki, ben yıllarca bir gün yanlarında olamamışım. Bu nasıl bir hayat bilir misiniz? Yaşıyoruz işte buna yaşamak denirse, ama bu adamdan alacağım varsa hepsini alacağım, hakkımı helal etmiyorum. Geçen gün kafama takıldı, benim kocama hakkımı helal etmemem günah mı, helal etsem yaptıkları yanına kâr mı kalacak? Bana açıklar mısınız?*⁵⁴

Cevap: Dinimizde “kul hakkı” dediğimiz, birbirimizin üzerindeki hakların önemi malumdur. Karı-koca hakkı da kul hakları içinde en önemli haklardan birisidir. Ne yazık ki, başkalarının haklarına dikkat ederken, en az önemsedığımız haklar, eşlerin birbiri üzerindeki haklarıdır. Erkek evin zaruri ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, zulmediyorsa karısına, çocuklarına, asık yüzlüyse, kalplerini kırıyorsa, onları sevgisizlikle cezalandırıyorsa hesabını elbette verecektir. Kadın da kocasına saygısızlık ediyorsa, sesini yükseltiyorsa, asi tavırlar içindeyse o da onun hesabını verecektir. Ama bu dünyada helalleşmek en güzel olanıdır. Siz eşinize hakkınızı helal ederseniz Allah da sizleri lütfü ile kazançlı çıkaracaktır. Yani siz kazanacaksınız.

⁵³ AİRB Kişisel Karteks, No: 04, Afyonkarahisar, Temmuz, 2010.

⁵⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 305, Aydın, Eylül, 2010.

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak her ne kadar eşler arası yaşanan bu sıkıntıların nedeni ekonomi olsa da asıl neden, kocanın cimriliği ve düşüncesizliğidir. Bunu aşmak isteyen kadınların, erkeğin cebinden para almak şeklinde geliştirdiği çözüm, insanın kendi benliğini ezen, rencide eden ilkel bir davranma biçimidir. Bunun farkında olan kadınların sürekli acı çektiğine, çaresizlik içerisinde bürolardaki görevlilerden yardım istediğine şahit olmaktadır.

Bütün bu problemlerin çözüm yolu, eşlerin karşılıklı oturup konuşarak duygularını birbirleriyle paylaşmalarıdır. Evlilikte parayı olumlu duyguların yani sevginin sağlıklı bir dışa vurumu olarak kullanmak elimizdedir. Parayı ailemizin mutluluğu için dengeli harcamak, ortaklaşa yaşantımızı daha fazla güzelleştirmek ve rahatlatmak için kullanmak gerekir. Önemli olan eşler arasındaki saygı, sevgi, güven ve anlayıştır. Bu olgulara sahip bir yuva, sağlam temellere dayanacaktır.

Ekonomik problemlerin ailelerde ortaya çıkardığı sarsıntı, ancak beraber el ele verilince halledilebilecek olmasına karşın bazen eşlerden birisi kolay olanı tercih ederek ailesini terk edebilmektedir. Nitekim bürolara gelen sorularda bu gibi durumların yaşandığı açığa çıkmaktadır.

Soru: Biz çok fakir bir aileydik ama idare ediyorduk yine de. Fakat bir hafta önce eşim, beni ve 3 çocuğumu borç içinde bırakarak bizi terk etti. Son zamanlarda bana, ben size bakamıyorum, başımı alıp gideceğim diyordu. Ben de bana ve çocuklara acımasını söylüyordum, böyle bir şey yapmaması için yalvarıyordum. Sonunda bunu da yaptı bize. Şimdi ben bu çocuklarla ne yapabilirim, bana kim yardım eder?⁵⁵

Cevap: Eşiniz sizi terk etse de bizi koruyup gözeten Allah sizi terk etmez. O size bir çıkış kapısı verir. Bundan hiç kuşkunuz olmasın. Maddi konuda Valiliğimizden ve diğer yardım kuruluşlarından yardım alabilirsiniz. Sizler güçlü olmalısınız, şu an hem anne hem baba olarak çocuklarınızı yetiştireceksiniz.

Görüldüğü üzere, günümüz ailelerinde yaşanan geçimsizliklerin önemli bir kısmı ekonomik problemlere dayandırılmaktadır. Yapılan araştırmalar, evlilik uyumunda gelirin miktarı ile idaresi konusunda eşlerin fikir birliğine varmaları ve ortak bir anlayış oluşturmaları, evlilik uyum puan ortalamalarını artırdığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kadının eve harcanan paranın idaresine katılımının olduğu, kararlarda büyük oranda yer

⁵⁵ AIRB Kişisel Karteks, No: 1418, İzmir, Kasım, 2009.

aldığı ailelerde, eşlerin daha iyi ilişki kurdukları ve mutluluk düzeylerinin arttığı belirlenmiştir.⁵⁶

Bu başlık altında gelen sorulara verilen cevaplara baktığımızda ise görevlilerin, danışan kişilerin sıkıntılarını hafifletmek için “*dua edin*”, “*sabredin*” gibi ifadeleri sıkça kullandıkları görülmektedir. Ayrıca benzer içerikli birtakım sorulara farklı illerdeki görevlilerin farklı cevaplar verdikleri hatta aynı ildeki görevlilerin bile ayrı çözüm önerileri getirdikleri tespit edilmiştir. Mesela, “*kocasının haberi yokken, kadın kocasının cebinden para alabilir mi?*” tarzındaki bir soruya “*alması uygun değildir*”, “*asli ihtiyaçlarını karşılayacak kadar alabilir, karı koca arasında böyle bir davranış asla olmamalıdır, çünkü evlilik güvene dayanmalıdır, çocuklara kötü örnek olur*” gibi cevaplar verilmiştir. Tüm bunlar aynı soru karşısında görevlilerin söylem birliğine sahip olmadığını gösterirken bir görevlinin bu anlamdaki bir soruya “*biz kadınlar paranın tasarrufunu bilemiyoruz, her istediğimizi almaya çalışırız. Bu yüzden erkekler kadınların eline para vermemekte haklıdır*” şeklinde verdiği bir cevap düşündürücüdür.

1.3. Ailede Toplumsal Kalıp Yargılar

Aile içi problemlere sebep olan konulardan biri de %12.66 ile (n=80) toplumsal kalıp yargılardır.

Her toplumda “kadına özgü” ve “erkeğe özgü” diye tanımlanan kalıp yargılar vardır. Bu yargıların en önemli özelliği, erkekler ile kadınların benlik kavramını ve kendilerini algılama tarzını belirlemesi ve etkilemesidir.⁵⁷ Toplum, çocukları kız ve erkek olarak işaretler ve kültürün beklentisi olan rolleri öğretir. İnsanlar, cinsler ya da gruplar hakkında kalıp yargılar geliştirme eğilimindedir ve cinsiyet ayrımı hakkında da güçlü kalıp yargılar vardır.⁵⁸ Bu anlamda ülkemizdeki geleneksel-modern tavır alışların aile içi ilişkilerde gerginliklerin yaşanmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Bürolara gelen sorularda bu durum şu şekilde açığa çıkmaktadır:

Soru: *Eşimle ikimizde çalışıyoruz. O işten gelince oturuyor gazetesini okuyor, televizyonunu izler, ben ise mutfığa giriyorum. İş haricinde bütün vaktimi evin işleri alıyor. 4 senedir evliyiz artık iş yapmakta zorlanıyorum. Yardımcı tutmak istiyorum ama*

⁵⁶ Şener- Terzioğlu, a.g.e., ss. 132-158.

⁵⁷ Meriç, a.g.e., s. 67.

⁵⁸ Bülent Özkan-Ayşe Eda Gündoğdu, “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler”, *Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2010, S. 1 c. 6, <http://efd.mersin.edu.tr>. (21.03.2013).

*para gidecek diye eşim izin vermiyor. Kadın dediğin evin işlerini kendisi yapar diyor.⁵⁹
Ondan habersiz bir yardımcı tutsam dinen sakıncalı mı?⁶⁰*

Cevap: Ailede güzel olan hayatı her haliyle paylaşmaktır. Ancak bazı kalıp yargıları hâlâ toplum olarak yıkamadık. Sizin yardımcı tutmanızda dinen bir sakınca yoktur, ancak ailenizde sıkıntılara sebebiyet verebilir.

Soru: 5 yıllık evliyim. Eşim de ben de yüksekokul mezunuyuz. İşimiz de maddi durumumuz da iyi. Otuz küsur yaşındayım. Bir buçuk yaşında bir oğlum var. Ama bir türlü eşimle anlaşamıyoruz. Eşim bana göre çok anlayışsız. Evde hep “sen yap, ben yap” mücadelesi veriyoruz. Aile terapisine gittik, bir süre ayrı yaşadık. Hiçbir olumlu sonuç alamadık. Siz ne tavsiye edersiniz?⁶¹

Cevap: Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatını okumanızı özellikle de aile ilişkilerini anlatan kısımlarını daha dikkatli bir şekilde okumanızı tavsiye ederim. Müslüman bir ailede İslam’ın kadına ve erkeğe yüklediği sorumlulukları öğrenir ve eşinizle bunları paylaşırsanız sanırım sonuç alabilirsiniz.

Sorularda görüldüğü üzere genelde çalışan kadının en önemli problemi, ev içindeki işlere yeteri kadar zaman kalmaması ve değişen şartlar gereği bu işlere ait rol dağılımının da yeniden belirlenmesi gerektiğidir. Diğer bir ifadeyle evdeki işlerin nasıl paylaşılacağıdır. Toplumsal kalıp yargıların günümüzde de devam eden erkekten yana duruşu, çalışan kadının ev işleri konusunda ciddi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Oysaki erkeğin evdeki işlere yardımcı olması, ailenin huzuru ve devamını sağlayan en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Araştırmalarda ev ile ilgili işlerde eşlerinden yardım alan kadınların daha mutlu olduğu ortaya çıkmıştır.⁶² Ancak toplumsal yapımızın henüz tam manasıyla bu gibi durumlara imkan vermemektedir.

Özellikle ev işlerinin paylaşımındaki belirleyici faktörün cinsiyete ilişkin toplumsal kalıp yargılar olduğu görülmektedir. Her ne kadar modern toplumda ailenin

⁵⁹ Yapılan aile içi tutum araştırmasında öğrenim durumu ile kadından beklenen görevler arasında yüksek korelasyon bulunmuştur. Ev işlerini kadının birinci görevi sayan ilkökul mezununun oranı %80.83 iken, lise mezunlarında bu oran %58.30’a, üniversite mezunlarında ise %42.52’ye düşmektedir. Cinsiyete ait belirlemede ise, ev işlerini kadınların görevi sayan kadınların oranı %69.46 iken, erkeklerde bu oran 76.29’a çıkmaktadır. Üniversite mezunu kadınlarda ise bu oran %25.55’e kadar düşmektedir. Beylü Dikeçligil vd., *Metropolde kariyer meslekleri ve aile yapısı temelinde yaşama tarzları (Ankara örneği)*, BAAK, Ankara, 1998, s. 72.

⁶⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2100, Manisa, Ekim, 2009.

⁶¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 634, İzmir, Ocak, 2004.

⁶² Şener-Terzioğlu, a.g.e., s. 145-146.

küçülmesi ve kadının çalışma hayatına girmesi onun sosyal rol ve statüsünde bazı değişimlere neden olmuş, paylaşımına dayanan ilişkiler aile de görülmeye başlamıştır. Ancak toplumda şekillenen geleneksel cinsiyet rolleri ile kurumsal eğitimin değiştirdiği ve yeniden belirlediği toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki çatışma aile içinde gerginliklerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Nitekim Mc. Grath'a göre, geleneksel kadın ve erkek rollerindeki değişim ve gelişmeler, özellikle erkeklerde derin kaygılar yaratmakta ve bu duygu geri teperek, kadınların kültürel olarak cezalandırılmasına bile yol açmaktadır. Birçok erkek kadınlara sessizce veya fiilen duygusal, ekonomik, hatta fiziksel baskı uygulayarak, onun bireysel alana sahip çıktığını üstünlüğünü devam ettirdiğini, bilinçaltında yaşamaktadır.⁶³ Bürolara gelen sorularda bu durum şu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Soru: Kocamla üniversitede tanıştık. Ailem istemediği halde evlendik hem de kaçarak. 6 senelik evliyiz. Eşimin mesleği gereği çok boş zamanı var. Bu zamanı bana engel olmak ve benim sosyal hayatımı engelleyerek geçiriyor. Benim çalışmamı da istemiyor. Evde olsun çalışayım diyorum ama ona da izin vermiyor. Çok yetenekliyim buna da bozuluyor. Bütün bu engellere rağmen bir kitap yazdım, beğenildi fakat eşim bastırmaya razı olmuyor. Beni çok hırpalıyor, dövüyor. Arkadaşlarla iletişimime engel oluyor. Hatta annemi bile yatıya eve alamıyorum. Ailesine bu durumu açtığımda kayınvalidem “erkektir yapar, sen de onun sözünden dışarı çıkmayacaksın” diyor. Ne yapacağımı şaşırdım, bana yardım eder misiniz? Bu hayatı nasıl değiştirebilirim?⁶⁴

Cevap: Öncelikle size yapılan bu tutum ve davranışların İslami açıdan herhangi bir açıklaması yok. İslam'da “erkektir yapar” diye bir anlayış yoktur. Eşinizle birebir karşılıklı oturup konuşarak bu şekilde davranmasının sebebini öğrenmelisiniz. Eğer bu davranışlarından sizinle ilgili haklı bir endişesi varsa bu endişeyi kaldırırsanız hayatınız bir anlamda rahatlamış olacaktır. Eşinizle ileriye bakmanız gerektiğiyle ilgili konuşmalar, telkinler yaparak, eşinizden empati yapmasını isteyerek, yaptığı yanlışları fark etmesini sağlamalısınız.

AİRB'lere gelen ve yukarıda örnekleri verilen sorular incelendiğinde, aile içi ilişkilerde toplumsal kalıp yargılara dayalı problemlerin var olduğu görülmektedir. Araştırmalar toplumsal değişim çerçevesinde ortaya çıkan yeni davranış standartları ne

⁶³ Leyla Navaro, *İki Boy Ufak Pabuç*, Remzi Yayınları, İstanbul, 2002, s.113.

⁶⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 1810, İzmir, Temmuz, 2011.

olursa olsun, kişilerin kendileriyle ilgili cinsiyetleri açısından yapılan geleneksel tanımlamaların, kuşaklar arasında devam ettiğini ortaya koymuştur.⁶⁵ Bu anlamda ülkemiz toplum hayatında, ailedeki geleneksel-kültürel kodlarla, bireysel kimlik üzerinden yaşam tarzı oluşturmaya yönelik modern tavır alışların, karşılıklı ilişkilerde gerginliklere ortam hazırladığını söyleyebiliriz.

Ailede toplumsal kalıp yargılarla ilgili gelen sorulara büro görevlilerinin verdiği cevaplara gelince; görevlilerin çoğunun böyle bir sorunla karşılaşan aile bireyelerine aile birliğinin devam ettirilmesi yönünde telkinler yaptıkları, Hz. Peygamber'in hayatından örnekler verdikleri, insani özellikler açısından kadın ve erkek arasında bir farkın olmadığı ve üstünlük kavgasına dalmamaları için Allah'ın kadın ve erkeği insanlık vasfıyla yarattığı yönünde ifadeler kullandıkları görülmüştür. Cevaplarda dikkat çeken en önemli husus, bazı görevlilerin cinsiyete dayalı toplumsal kalıp yargıların tesiri altında kalarak cevap vermeleridir. Öyle ki bazı sorularda erkek görevlinin erkek tarafını, bayan görevlinin de bayan tarafını tutar tarzda cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

1.4. Ailede Yaşlı Bireyler ve Yaşlıların Bakımı

Aile başlığı altında %9.81 ile (n=62) dördüncü sırada yer alan sorun ailedeki yaşlı bireyler ve onların bakımı ile ilgilidir.

Yaşlılık, hayatla ilgili kayıpların ve çöküşün görüldüğü bir dönem olup yaşamın diğer evreleri gibi doğal ve kaçınılmaz bir olgudur. Yaşlanan insanlar fiziksel ve ruhsal yönden geriler ve başkalarının yardımına muhtaç hale gelebilir.⁶⁶ Günümüz aile yapısında bazı önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerden biri, geleneksel yapıda büyüklerin dahil olduğu aile hayatının terk edilmesidir. Yaşadığımız geçiş sürecinin en kırılgan noktalarından biri olan, yakın ilişkilerdeki değişim ve buradan yola çıkarak gerçekleştirilen yaşam tarzına ait durumlar, ülke insanımızı en çok da aileleri etkilemektedir.⁶⁷

Bugün bireysel temeller üzerine oturtulmaya çalışılan modern aile, büyüklerle birlikte bir yaşam tarzına mesafeli durmaktadır. Aynı konutta aile büyükleriyle birlikte

⁶⁵ Deniz Kandiyoti, "Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim, Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma", *Türk Toplumunda Kadın*, (Haz. Nermin Abadan Unat), Ekin Yayınları, İstanbul, 1982, s. 320.

⁶⁶ Fatma Arpacı, "Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık", Türkiye İşçi Emeklileri Derneği, Ankara, 2005, s. 6. http://www.tied.org.tr/tied_kitaplar/yaslilik.pdf, (23.09.2013).

⁶⁷ Meriç, a.g.e., s. 53.

oturmak, aile üyelerinin psikolojilerini olumsuz etkilemekte, karşılıklı ilişkilerde yıpranma ve bozulmalara neden olabilmektedir. Evin hanımının, evde oluşturmak istediği kendine özgü düzeni bir türlü oluşturamaması, problemlerin temelinde yer almakta ve aileyi ciddi şekilde etkilemektedir. Bu gibi durumlarda evin erkeğinin de zor durumda kaldığı görülmektedir. Nitekim danışmaya gelen çiftlerin görevlinin yanında bile yaptıkları tartışmalar bu görüşümüzü destekleyen örneklerden sadece biridir. “*Sen anne-baba sözünden çıkmazsın. Benim evde konumum ne zaten?*”⁶⁸ Ailesinde, büyükleri ve hanımı arasında kalan erkek, saygı/ahlak gerekçesiyle genelde hanımını yalnız bırakmakta, çözüm konusunda eşine yardımcı olamamaktadır. Nitekim bürolara gelen, aile ilişkileriyle ilgili problemlerin önemli bir kısmında bu boyut açığa çıkmaktadır.

*Soru: Ben 5 senedir evliyim kaynana ile beraber yaşıyorum, her şeye karışıyor, her şeyi en iyi o biliyor, en iyi o yapıyor sanki. Evin işini yapan ben yorulan o, anlamıyorum ne yapmalıyım ayrı eve çıkmak istiyorum ama hayattan hiç istediğim olmadı ki bu olsa. Eşimi ikna edemiyorum. Herhalde son çare kaldı o da boşanmak. Siz ne tavsiye edersiniz?*⁶⁹

Cevap: Boşanmak son çare değil, en son çaredir. Sorunuzdan anlaşıldığına göre eşinizle değil, kayınvalidenizle ilgili bir sorun yaşamaktasınız. Kayınvalideyle yaşanan sorunların çözümü boşanmak değildir. Evde birlikte yaşadığımız kendi annemiz ya da eşimizin annesi olsun onlara karşı gereken ilgiyi göstermek, dini ve ahlaki görevimizdir. Onu evde her işe burnunu sokan biri olarak değil de kızına bir şeyin daha doğru ve pratiğini öğreten bir anne olarak algılamalı ve kendisinin fikirlerine değer verdiğinizi hissettirmelisiniz. Yaptığı yanlışları da kırmadan “anneciğim şöyle yapsak nasıl olur” gibi onun da fikrini alarak düzeltirseniz bu konuda daha mutlu ve başarılı olabilirsiniz.

Soru: Kışın kayınvalidemi davet ettik. “Soba yakmayın, gelin kaloriferli evde oturun” diye. Ama ne kadar yanlış yaptığımı şimdi anlıyorum. Kayınvalidem evimde karıştırmadık dolap bırakmadı. Her şeye karışıyor. Çocukları kocamı yanlış etkiliyor. Onlarla olan ilişkilerimin bozulmasına sebep oluyor. Bütün ev düzenim bozuldu. Kocam

⁶⁸ Bu sorunun başka bir yönü de uzun süre büyüklerle yaşadktan sonra kendilerine ayrı ev kuranların yalnız kaldıklarında da ilişkilerini sürdürmemeleri şeklinde tezahür etmektedir. Haluk Özbay, “Evlilik Kurumunda Kadın-Erkek İlişkileri”, *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2011, BAAK, Ankara, 2002, s. 21.

⁶⁹ AIRB Kişisel Karteks, No: 501, Denizli, Nisan, 2010.

*ise bu duruma seyirci. Hatta bazen annenin desteğinde olmanın konforunu yaşayarak mutlu olduğumu hissediyorum. Sinirlerim bozuldu. İlaç almaya başladım, bu duruma ne kadar dayanırım bilmiyorum, onları göndersem günah mı?*⁷⁰

Cevap: Anne, eşinizin bakmakla sorumlu olduğu bir kişidir. Bu nedenle onu evden göndermek, doğru değildir. Bunu yapmaya çalışırsanız eşinizle sıkıntı yaşayabilirsiniz. Bakıma muhtaç olduğu halde onu evden göndermeniz günahdır. Bunun yerine onunla konuşup yaptıklarının yanlış olduğunu hissettirmelisiniz. Kendisini sizin yerine koymasını talep edebilirsiniz. Kayınvalidenizle ilişkisi üzerinden sohbet edebilirsiniz. Eşinizle karşılıklı oturup konuşarak bu konuyu çözmelisiniz.

Aile büyüklerinin çocuklarıyla birlikte veya yakın oturma isteklerini, sadece geleneksel düzene ait bir düşünce olarak değerlendirmek doğru değildir. Nitekim ülkemizde yapılan bir araştırmada; yaşlıların %11.5'inin yalnız, %17'sinin eşiyle, %21.2'sinin de çocuklarıyla birlikte oturduğu tespit edilmiştir. Bu yaşlıların %48,6'sının geçinmek için gelirleri de bulunmaktadır.⁷¹ Buna göre ekonomik anlamda çocuklarına bağımlı olmayan büyüklerin önemli bir kısmı, psiko-sosyal bir hayatın tezahürü gereği birlikte yaşamayı talep etmektedir, diyebiliriz.

Büyüklerle birlikte oturan ailelerde ortaya çıkan en önemli problemlerden biri de, ihtiyarlama, hastalanma gibi durumlarda fiziksel bakımı üstlenmek zorunda kalmaktır. Bu konuda gerek kardeşler arasında gerekse eşler arasında ciddi problemler yaşanmaktadır. Özellikle kardeşlerin büyüklere bakmaktan kaçındığı ve bir kişinin bakımı üstlendiği durumlarda, zamanla sorumluluğu alan kişi ve ailesinde ciddi bunalımlar gözlenebilmektedir. Bu sorun, farklı ailelerde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Felçli büyüklerin fiziksel bakımlarının, ilgilenen kişinin abdestini bozup bozmaması ve psikolojik olarak aşırı yıpranma, bahsedilen problemlerden belli başlılarıdır. Çoğu durumlarda doktor teşhisiyle depresyon tanısı konulan, ancak hastalık geçirdiğinin bile farkına varmayan hanımlarla karşılaşmaktadır. Bürolara gelen soruların önemli bir kısmını bu hususların oluşturması, ailede sebep olduğu olumsuzluklar ve gerginlikler itibariyle önemle üzerinde durulması gereken problem alanı olduğunu düşündürmektedir.

⁷⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 1893, Kütahya, Haziran, 2009.

⁷¹ Nevin Şanlıer-Suna Baykan, "Yaşlıların Evde Bakımları", *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2011, BAAK, Ankara, 2002, s. 338.

Soru: 4 senedir yatalak olan kayınpederime bakıyorum. Kayınvalidem de var, o da yaşlı bakıma muhtaç. Başka çocukları da var ama bakmıyorlar. Tamamen bakımı bana kaldı. Çok sıkılıyorum, başka hiçbir hayatım kalmadı. Üstelik kayınvalidem de anlayışlı değil. Sürekli benim hareketlerimi gözetliyor. Küçük bir hata görünce söylemediğini bırakmıyor. Sinirlerim bozuldu. Sizi arayayım dedim. Kocam da annesi olduğu için bir şey diyemiyor. Kendimi hiç iyi hissetmiyorum ama evin ve çocukların da bana ihtiyacı var. Bana ne tavsiye edersiniz?⁷²

Cevap: Kayınpederinize, kayınvalidenize ve çocuklara bakmanız gerçekten zor ve takdir edilmesi gereken bir davranıştır. Unutmayın yaptığınız bu iyiliklerin karşılığını dünyada bulamasanız bile ahirette bulacaksınız. İnsanların ihtiyarlık dönemlerinde daha hassas olduğu bilinen bir özelliktir. Bu nedenle onları kırmadan size karşı yaptıkları hatalarda uyarabilirsiniz. Eşiniz samimi bir şekilde yaşadığınız zorlukları anlatın ve eşinizle birlikte sizi biraz olsun rahatlatacak ve size nefes aldıracak bir formül geliştirin.

Toplum Kur'an ve sünnet gibi iki temel değerlerinden uzaklaştıkça hayatın her alanında ciddi problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu problemlerden biri de ailede bulunan anne-baba ve yaşlıların bakımı ve onların hizmetleridir. Ayet⁷³ ve hadislerde⁷⁴ açıkça görüldüğü gibi İslam dini anne-baba ve yaşlılara hizmet etmeyi, ihtiyaçlarını karşılamayı önemle vurgulamışken, AİRB'lere gelen sorulardan hareketle günümüzde anne-baba ve yaşlılara bakmak, onlara hizmet etmek genel olarak bir yük olarak görülmekte olduğunu ve yaşlıların hak ettikleri değeri göremedikleri söylenebilir.

Büyüklerin fiziksel bakımlarında aile yakınları için gerginik alanı olan konulardan birisi de yapılanlardan ibadetlerin etkilenmesidir. Nitekim bu konuda bürolara gelen soruların bir kısmı, yaşlının kimsenin fiziksel bakımının yani mahrem yerlerinin temizliğinin, onu yapan kişinin gusül abdestine etkisi hakkındadır. Bu konuda toplumdaki yaygın görüş, gusül abdestinin bozulduğu şeklindedir. Nitekim bu sebeple ibadetini/namazını bırakan kişilerin sıkıntıları bürolara gelen sorulara yansımıştır.

⁷² AİRB Kişisel Karteks, No: 2185, Manisa, Eylül, 2010.

⁷³ İsra, 17/23; Lokman, 31/14.

⁷⁴ Tirmizi, Birr,3; Buhari, Edep, 2.

Soru: *Kayınpederim felç oldu. Ona ben bakıyorum, temizliğini yapıyorum. Başka kimse yok. Her temizlik sonrası gusül abdesti almam gerekir diye namaz kılmayı da bırakmak zorunda kaldım. Her temizlik sonrası gusül abdesti almam gerekir mi?*⁷⁵

Cevap: *Uygun olan temizliğini eşinizin yaptırmasıdır. Siz onu temizlerken kirlenmiyorsunuz ki niye gusül abdesti alacaksınız. Tam aksine yaşlıya bakmakla ve onun ihtiyaçlarını gidermekle Allah nezdinde manevi olarak temizleniyor, büyük mükafata nail oluyorsunuz. Ancak böyle bir iyilik yaparken ibadetlerinizi aksatmamalısınız.*

Görüldüğü üzere, gerek aile büyükleriyle aynı evi paylaşmak gerekse yaşlıların bakımı gibi konular, aile içinde ciddi problemlere sebep olmaktadır. Ancak, iletişim kavramı aile içinde etkin şekilde kullanılabilirse bu sorunlar kolaylıkla çözüme ulaşacaktır. Ayrıca anne-babaya iyi davranma konusunda İslam dininin ilkelerini benimseyen kişilerin ailelerinde, yaşlıların bakımı ile ilgili problem yaşamayacakları veya daha az yaşayacakları kanaatindeyiz.

Sorulara verilen cevaplarda ise görevliler, genellikle ailede yaşanan olumsuzluğu yatıştırıcı tarzda telkinlerde bulunmuşlardır. Bu itibarla onlar, toplumun yapı taşı olarak nitelendirilen yaşlıların, ailedeki birlik için büyük öneme sahip olduklarını, ailede çocukların anne ve babaları üzerinde hakları yanında anne babaların da çocukları üzerinde haklarının bulunduğunu, ancak anne ve babaların çocuklar üzerindeki haklarının daha önemli ve öncelikli olduğunu hatırlatan bilgilendirmeler yapmışlardır. Cevapları verirken ayet ve hadislerle anne ve babaya iyi davranılması gerektiğini ifade etmişler ve ailelerin hayatlarını şekillendirirken yaşlılardan dolayı yaşadıkları meşakkatin dini anlamda bir değer olduğunu, dolayısıyla kişi için önemli kazanımlar içerdiğini vurgulamışlardır. Bu anlamda verilen cevapların dini danışmanlık ve rehberlik birimi olan büroların ruhuna uygun olduğu kanaatindeyiz.

1.5. Aile İçi İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar ve Depresyon

Daha önce ifade edildiği üzere bürolara çok farklı konularda soru ve sorunlar gelmektedir. Bu konulardan biri de aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlar ve depresyon halidir. Aile başlığı altında değerlendirilen bu tür soruların oranı %9.02 ile (n=57) beşinci sıradadır.

⁷⁵ AIRB Kişisel Karteks, No: 350, Aydın, Şubat, 2011.

İnsanlar günlük hayatta, kendi içlerinde çözemedikleri sorunlarını genellikle dolaylı yollardan açığa çıkarmaktadır. Özellikle evinden dışarı fazla açılmayan kadınlar, karşılıklı ilişkilerde yaşanan gerginliklere ait duygu ve düşüncelerini gizlemekte, tepkilerini manevi/ruhi yapılarında biriktirmektedir. Belli bir bekleme süresi sonrasında yaşanan davranış değişiklikleri veya fiziksel tepkiler ise ruhsal ya da psikosomatik hastalıklar şeklinde olmaktadır.⁷⁶

Depresyon* ve aile sorunları genellikle birbiri ile yakından ilgilidir. Depresyonda olan kadınların büyük bir kısmının şikayetleri araştırıldığında, altta yatan etkenlerin evliliklerinde yaşadığı sorunlar olduğu görülmektedir. Zayıf iletişim, kararsızlık, cinsel sorunlar, uyumsuzluk...vs. gibi işlev bozuklukları depresif kadınların aile içinde yaşadığı sıkıntılardır.⁷⁷ Depresyona götüren pek çok sebep olmakla birlikte, ailelerdeki yakın ilişkilerdeki mesafe ve değersizleşme depresyonun en önemli nedenleri arasındadır.⁷⁸

Depresyon halindeki kadınların günlük yaşamlarında tek bir davranışa yönelerek problemlerini dışa yansıttıkları görülmektedir. Temizlik hastası olan fakat bunu “ben titiz bir kadımsın” diye yansıtan kadınların azımsanmayacak oranda oldukları sorular incelediğinde anlaşılabilir. Abdestin kişi hayatına getirdiği anlam, -maddi ve manevi temizliği sağlama- kadının tüm problemlerinden arınma isteğiyle örtüşerek, onu ibadet boyutunda sorunlu hale getirdiğini söyleyebiliriz.⁷⁹ AİRB’lere gelen sorularda konu şu şekilde örneklendirilebilir.

Soru: Gusül abdesti kaç dakikada alınır. Saatlerce banyodan çıkamıyorum. Her gün abdest alıyorum. Hatta relg dönemlerimde bile. Kendimi bir türlü temizleniş hissetmiyorum. Banyoda çok durmaktan hasta oldum. Bu durum eşimle olan ilişkiyi de etkiliyor. Eşimle ciddi sorunlar yaşıyorum. Ona pisleneceğim diye yaklaşamıyorum.

⁷⁶ Meriç, a.g.e., s. 106.

* **Depresyon:** Duygusal, zihinsel, davranışsal ve bedensel bazı belirtilerle kendisini gösteren bir durumdur. En dikkat çekici belirtisi çökkün ruh hali ile ilgi ve zevk almada belirgin azalmadır. Depresyondaki kişi duygusal açıdan mutsuz, karamsar ve ümitsizdir. Eskiden severek yaptığı işler bile artık zevk vermez olur. Kişi kendini hüznü ve yalnız hisseder. Kendisine ve çevresine ilgisi azalır. Yoğun suçluluk duyguları olabilir. Yusuf Alpler, *Bütün Yönleriyle Depresyon*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 44.

⁷⁷ Işıl Bulut, *Ruh Sağlığının Aile İşlevine Etkisi*, Başbakanlık Sosyal Hizmetler Yayınları, Ankara, 1993, s. 17.

⁷⁸ Şener-Terzioğlu, a.g.m., s. 10-11.

⁷⁹ Meriç, a.g.e., s. 107.

*Neden böyle bir çıkmaza girdiğimi bir türlü anlamıyorum. Halbuki üniversite mezunu, akıllı bir kadınum. Bana yardım eder misiniz? Banyodan daha erken nasıl çıkabilirim?*⁸⁰

Cevap: İçinde bulunduğunuz vesveseden kurtulmanız lazım. Baştan aşağı bir defa yıkandığınız zaman guslünüz olmuştur. Acaba olmadı mı diye şüpheye kapılmayın. Eşinizden yardım isteyiniz. Ayrıca uzun süre banyoda kalarak suyu çok kullanmak da israftır. İçinde bulunduğunuz sıkıntıdan kurtulmak için Allah'a dua edin. Gerekirse bir psikologa da gidebilirsiniz.

Ailede yaşanan bu gibi problemlerden çocuklar da etkilenmektedir. Genetik ve sosyal faktörlerin etkisiyle çocuklar zaman içinde bazı konularda ailelerine benzemektedir.⁸¹ Kaygı, endişe ve depresyonun temelinde, çocuklukta ruhsal baskılar bulunmaktadır.⁸² AİRB'lere bu konuda gelen sorularda da benzer durumlarla karşılaşmıştır.

*Soru: Ben çok temiz bir hanımım. Annemde temiz bir kadındı, ama ben onu geçtim. Artık o bile bana kızıyor ama kendime engel olamıyorum. Bu tepkileri anlayamıyorum. Temiz olmak suç mu, neden herkes bana kızıyor. Eve dışarıdan gelen her şeyi yıkarım. Çocuklar bakkala bile gitseler geldiklerinde kıyafetlerini çıkarırım. Beyim her akşam, üstünü değiştirmeden odaya giremez. Komşular gelip gittikten sonra her şeyi silkeler, siler ve yıkarım. Çocuklar sokağa çıkamaz oldular. "Bana çamaşır çıkacak" diye çıkmıyorlarmış. Bu durum artık ailemde sorunlar yaşamamıza sebep olmaya başladı. 8 senelik evliyim eşimin benden bıkaçağını düşünmeye başladım. Birlikte hiçbir yere çıkamıyoruz. Oraların temizliği nasıldır diye... Benim yaptıklarım yanlış mı, insan temiz olması gerekmez mi, bana bir çıkış yolu gösterebilir misiniz?*⁸³

Cevap: Temiz olmak güzeldir. Ancak bu çok aşırı olduğu zaman ailenizde olduğu gibi sıkıntılara sebep olabilir. Birlikte gideceğiniz yerlerde de insanlar yaşıyor. Her insan elinden geldiği kadar temiz yaşamak için çabalar. Demek ki oraların temizliğinden kuşku duymanıza gerek yok. Her sıkıntının bir çaresi olduğu gibi bu sıkıntının da bir çaresi vardır. Eşinizle birlikte bir psikiyatrise de gidebilirsiniz.

⁸⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 1270, İzmir, Ağustos, 2007.

⁸¹ Meriç, a.g.e., s. 108.

⁸² Bulut, a.g.e., s.18.

⁸³ AİRB Kişisel Karteks, No: 2227, Muğla, Kasım, 2007.

Diğer taraftan toplumsal alanda yaşanan değişimler sonucunda kadınlar, kendilerine yüklenen yeni roller ile aile içi ilişkilerde oluşturulan öğrenilmiş kadınlık rolleri arasında çatışma yaşanmaktadır. Ancak psiko-sosyal sansür nedeniyle, tam anlamıyla dile getirilemeyen bu gibi sorunların çözümü, kolay kolay bulunamamaktadır. Dini davranma biçimlerindeki kaygılar, aşırılıklar psikiyatriye ait bir problemin varlığına işaret etmektedir, diyebiliriz. Bununla birlikte kişiler, yaşadıkları durumları “vesvese” olarak tanımlamadıklarından, psikiyatrik yardıma pek de yanaşmamaktadır. Hatta psikiyatrik yardım alınması tavsiyesi şaşkınlıkla karşılanmaktadır. Bürolara bu konuda gelen soru örnekleri yaşanan sıkıntıları teyit etmektedir.

Soru: Namaz kılariken vesvese içine giriyorum. Kaç rekat kıldım, oldu mu olmadı mı diye. Bir türlü seccadenin başından kalkamıyorum. Sürekli namaz kılıyorum. Bu problemimi nasıl çözerim. Bana yardımcı olur musunuz?⁸⁴

Cevap: Kur'an'da insana vesveseyi veren şeytan olduğu belirtilmektedir. Vesveseden Allah'a sığınmamız lazım. Ayrıca eksik, hatalı olsun kaç rekat kıldıysanız namazınız tamamdır. Eğer acabalardan kurtulursanız bir müddet sonra da bu problemden kurtulacaksınız.

Yukarıdaki sorular birlikte değerlendirildiğinde, aile içinde yaşanan problemlerden kaynaklanan depresyonların aile üzerinde yıkıcı etkisinin olduğu bir gerçektir. Depresyon durumu aile üyelerinden birisinde görüldüğü zaman, etkileşim halindeki diğer aile bireyleri de ister istemez bu durumdan etkilenecektir. Örneğin evde babanın yaşadığı depresyon; onun mesleki performansının azalmasına, evine ve ailesine daha az ilgi göstermesine, evdeki anlaşmazlık, tartışma ve sıkıntıların artmasına, ailenin sosyal aktivitelerinin azalmasına, çocuklarda aile içindeki gerilim ve sıkıntılardan dolayı kaygı belirtilerinin oluşmasına yol açabilir.

Depresyonun kadın ve erkekler üzerindeki tezahürünü karşılaştırmak için yapılan bir araştırmada; erkeklerin esas olarak ilgilerini başka şeylere yönelterek rahatladıkları, kadınların ise derin düşüncelere dalarak problemlerini kafalarında tekrar tekrar yenileyerek sonuçta kendilerini daha da mutsuz ettikleri ortaya çıkmıştır.⁸⁵

⁸⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 2140, Manisa, Nisan, 2011.

⁸⁵ Theodore Zeldin, *İnsanlığın Mahrem Tarihi*, (çev. Elif Özsayar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 180-181.

Diğer taraftan vesvese, insanı imandan ve ibadetten uzaklaştırır; fert, aile ve toplum hayatında çeşitli sıkıntıların meydana gelmesine sebep olur. Dini davranma biçimlerindeki kaygılar, aşırılıklar da psikiyatriye ait bir problemin varlığına işaret edebilir. Netice itibariyle aile içi ilişkiler; ailede iletişim, psikolojik problemler, cinsellik, vesvese, regl, ibadetler, nikah, talak vs. gibi pek çok alanda sorunun temelini oluşturmakta, onlara bir biçimde etki etmektedir, diyebiliriz.

Aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlar ve depresyona dayalı ruhsal ya da ruhsal kökenli bedensel hastalık belirtileri konusunda danışmak için AİRB'lere gelen kişileri, büro görevlilerinin genellikle psikologa ya da psikiyatriye yönlendirdikleri görülmüştür. Bu durum büroların kuruluş amaçlarına uygundur. Bununla birlikte görevliler vesvese ile ilgili sorulara Kur'ân ve sünnette yer alan açıklamalarla cevap vermişlerdir. Vesvesenin şeytandan geldiğine, vesvesenin faydalı değil zararlı olduğuna, insanı yanlış ve batıl yollara saptırabileceğine ve İslam'ın vesveseyi asla tasvip etmediğine vurgu yapmışlardır. Ancak bazı görevlilerin depresyon ve buna bağlı rahatsızlıklar konusunda kendisini bir psikolog veya psikiyatri yerine koyarak, onlar gibi tavsiyelerde buldukları, bazılarının da bu tür durum karşısında dua edilmesi gerektiğine dair cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

Psikolog ve psikiyatrik bir soruya büro görevlilerinin cevaplandırması yanlıştır. Çünkü büro görevlilerin bu cevapları verebilecek düzeyde alanla ilgili uzmanlık bilgisi yoktur. Ayrıca psikolojik sorulara cevap vermek, büro görevlilerinin görevleri arasında değildir. Bu tür cevaplar bürolara ve büro görevlilerine ciddi tenkitler getirmektedir.

1.6. Gelin-Kaynana Problemleri

Gelin-kaynana ilişkileri de bürolara gelen sorularda ortaya çıkan konular arasındadır. Aile içi ilişkilerde problem yaşanmasına sebep olan bu konu, aile başlığı altında gelen soruların %7.75'ini (n=47) oluşturmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde hemen her dönemde gelin-kaynana anlaşmazlığı var olagelmemiştir. Öteden beri kendilerinin hiç yanlış veya kusurları yokmuş gibi gelinler kaynanalarından; kaynanalar da gelinlerinden şikayet etmişlerdir. Dolayısıyla

evliliklerde kritik dönemler yaşanmasına sebep olan en önemli faktörlerden birisi gelin-kaynana arasındaki iletişim sorunlarıdır.⁸⁶

Her iki tarafta yani gelin ve kaynana önyargıların yıkılamadığı ilişkilerde, kaynana genellikle kinayeli konuşmalarla gelinini alt etmeye çalışırken bu olumsuz tepkilere gelinin de olumsuz karşılık vermesi, çoğu zaman aile içerisinde krizlere davetiye çıkarabilir.⁸⁷ Sık sık yaşanan böylesi bir iletişim çatışması durumunda ailenin huzuru bozulur. AİRB'lere gelen sorular bu görüşümüzü destekler mahiyettedir.

Soru: *Ben 6 yıllık evliyim, 6 yıldır ne yaptırısam kayınvalidem beni sevmedi. Yoruldum bırakıp gitmeyi düşünüyorum, ama 2 çocuğum var nasıl gideyim.*⁸⁸

Cevap: *Siz kayınvalidenize kendinizi sevdirmeye uğraşmayın. Doğal olun. Eşinizle aranızdaki sevgiyi büyütün. Zaten eşinizle huzurlu bir aile yaşantısı kurduğunuz zaman bütün problemler hallolacaktır.*

Soru: *4 yıllık evliyim ve çalışıyorum. İlk günden beri eşimin annesiyle problemlerimiz var. Eşim müdahale etmek yerine, sessiz kalmayı seçiyor ve annesiyle beni karşı karşıya bırakıyor. Eşimden bu nedenle soğudum. Ne yapmalıyım, yardım edin lütfen.*⁸⁹

Cevap: *Sizin biraz daha konuya hoşgörüyüyle yaklaşmanız lazım. Sonuçta annedir ve eşiniz onu göz ardı edemez ve eşinizden bunu beklememelisiniz. Siz de yarın kayınvalide olduğunuzu ve aynı durumla karşılaşacağınızı düşünün.*

Yukarıda da ifade edildiği gibi aile içi gelin-kaynana problemlerinin temelinde, her iki tarafın birbirlerine önyargıyla yaklaşmaları yatmaktadır. Bu nedenle çoğu zaman oğlunu evlendiren kaynana, “gözüm gibi büyüttüğüm çocuğumu bir genç kadın elimden alıyor” düşüncesini taşıırken; gelin “bir kalpte iki kadın olmaz, annesinden koparamazsam eşime sahip olamam” yaklaşımıyla hareket etmektedir. Bu ve benzeri duyguların zamanla aile içindeki iletişim çatışmaları kapsamında gelin ile kaynananın tutum ve davranışlarına yansması, sorun oluşturmaktadır. Çünkü düşünceler, dile getirilmese bile ister istemez beden diline yansır. Örneğin, oğlunun elinden alınacağını düşünen bir kaynana, bu durumu büyük olasılıkla beden diline yansıtacaktır. Bu

⁸⁶ Gülsen Ataseven, “Aile ve Toplumun Barışına Gelin-Kaynana Katkısı: Gelinlere Sesleniş”, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, (Ed. Sefa Saygılı), Türdav Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2001, s. 92.

⁸⁷ Sefa Saygılı, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, Elit Yayınları, İstanbul, 2003, s. 84-91.

⁸⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 1756, Denizli, Ekim, 2010.

⁸⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 628, İzmir, Temmuz, 2005.

durumda gelin de, “kaynanam bana kötü hisler besliyor” duygusuyla karşı tepki verecektir.⁹⁰ Dolayısıyla bu ve benzeri davranışlar gelinin, eşini annesinden uzaklaştırma çabalarını körükleyecek, ortada hiçbir sebep yokken tartışmalar ortaya çıkarabilecektir. Bürolara gelen sorularda bu durum sıkça ifade edilmektedir.

Soru: *Gelinim, oğlumun kahvaltısını bile yaptırmadan sabah işe gönderir. Öğlene kadar yatar. Ben oğluma gözüm gibi baktım. Ama bu kadın oğlumun iyi bakmıyor, rezil ediyor. Ne yapmam lazım bana akıl verin?*⁹¹

Cevap: *Hiç bir şey yapmanıza gerek yok. Onları kendi hallerine bırakın. Oğlunuz ve gelininiz bu şekilde mutluysa sizin hiç tasalanmanıza gerek yoktur.*

Soru: *Bir çocuklu evli bir erkeğim. Hanımım kapalı ve namazını kıtıyor. Fakat annem babam hanımımı istemiyorlar, ona hakaret ediyorlar. Ben de, hanıma annem babamla iyi geçin diyorum, annemi babamı üzgün görünce hanımuma kızıyor, vuruyorum. Ne tavsiye edersiniz?*⁹²

Cevap: *Eşinize yaptığınız davranış çok yanlış. Evlat olarak siz anne-babanızı ikna etmeniz gerekir. Anne babanız yüzünden ailenizi dağıtırsanız ömür boyu acıyı siz çekersiniz. Bu nedenle mümkünse eşinizle ayrı bir eve çıkmanızı tavsiye ederiz.*

Yukarıda örnek olarak verilen sorularda da görüleceği üzere, evlilikte gelin-kaynana problemleri evlilikte ciddi sorunlar doğurmaktadır. Gelin-kaynana anlaşmazlığında, her iki tarafın da psikolojik olarak sıkıntılı ve gergin bir ruh hali içerisinde olduğu görülmektedir. Zaman zaman gelin-kaynana arasındaki bu çekişme, her ikisinin de özel yaşamlarını alt üst edebilir. Bu sebeple gelin-kaynana arasındaki iletişim problemlerinin çözümünde aile içindeki tüm bireylere önemli görevler düşmektedir. Özellikle çatışmaların tarafı olan gelin ve kaynana ile bu çatışmalarda her iki tarafından da bir şekilde etkilenen kocanın dikkat etmesi gereken bazı önemli noktalar vardır.⁹³

Bu konuda danışılan sorulara bakıldığında, toplumumuzda aile içi problemler arasında gelin-kaynana arasındaki olumsuz ilişkilerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Gelen sorularda her iki taraf da kendisini haklı görmekte ve hâdiselere

⁹⁰ Ataseven, *a.g.e.*, s. 93-97.

⁹¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 64, Afyonkarahisar, Aralık, 2010.

⁹² AİRB Kişisel Karteks, No: 2373, Uşak, Şubat, 2011.

⁹³ Geniş bilgi için bkz. Nevzat Tarhan, *Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 114-120.

yalnızca kendi penceresinden bakmaktadır. Hâl böyle olunca da problemlerin çözümü gittikçe zorlaşmakta ve sıkıntılar büyüyüp aile içi problemlere yol açabilmektedir.

Gelin-kaynana arasındaki zıtlıklarda genellikle rolünün gereğini objektif bir şekilde yerine getiremeyen oğul/koca annesini eşine karşı körü körüne savunma durumuna düşebilmektedir. Bazen bunun tersi de olabilmektedir. Oysa her konuda olduğu gibi aile içi iletişimde de önemli nokta, tarafların niyetidir. Çünkü ilişkilerde temel olan tarafların birbirlerine iyi niyetle yaklaşmalarıdır. Gelin-kaynana ilişkilerinde problemlerin çözümü ya da engellenmesi için en azından birinin iyi niyetli veya art niyetsiz, hareket etmeye başlaması gerekir.⁹⁴ Bu nedenle gelin-kaynana problemlerinde her iki tarafın da içinden geldiği gibi doğal davranması en uygun ve etkili çözüm yolu olacağı kanaatindeyiz.

Aile içi iletişim problemlerinde son sırada yer alan gelin-kaynana zıtlıkları ile ilgili sorulara büro görevlileri, genellikle her iki tarafı da sükunete yöneltten nasihat tarzında cevaplar vermişlerdir. Bazı görevlilerin gelininden şikayetçi olan kaynanalara “*sen bu konuda suçlusun, gelinini, oğlunu rahat bırak*” tarzında keskin ifadeler kullandıkları görülmekle birlikte, bazı bayan görevlilerin az da olsa gelinlerin tarafında yer alıp kaynanaları suçlayıcı cevaplar verdikleri belirlenmiştir. Bu konuda erkek görevlilerin daha objektif cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Büro görevlileri verdikleri cevaplarında, taraflara önerilerde de bulunmuşlardır.

Son olarak çalışmamız açısından oldukça önem taşıyan ve aile üzerine bürolara gelen soruların, değişkenlere göre nasıl bir seyir izlediğini tespit edebilmek amacıyla, soruların farklı değişkenlere göre dağılımını ve değerlendirmesini yapmak istiyoruz.

⁹⁴ Hasan Çalışkan, *Gelin Kaynana İlişkileri*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 56.

Tablo 5: Aile ile İlgili Gelen Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)												N	% (**)
		1		2		3		4		5		6			
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	207	43.8	79	16.7	43	9.1	61	12.9	35	7.4	48	10.1	473	81.9
	Erkek	33	62.3	2	3.7	7	13.3	9	17.0	2	3.7	-	-	5	9.2
	Karı-Koca	19	79.0	2	8.4	2	8.4	1	4.2	-	-	-	-	24	4.2
	Bilinmeyen	11	40.7	5	18.5	4	14.8	2	7.4	3	11.2	2	7.4	27	4.7
YAŞ	18 yaş altı	11	84.6	2	15.4	-	-	-	-	-	-	-	-	13	2.3
	18-24 yaş	28	53.9	12	23.1	9	17.3	1	1.9	2	3.8	-	-	51	8.8
	25-40 yaş	141	58.3	31	12.9	22	9.0	29	11.9	9	3.8	10	4.2	243	42.1
	41-60 yaş	56	32.7	28	16.4	13	7.6	33	19.3	25	14.7	16	9.3	171	29.6
	61 ve üzeri	13	35.1	6	16.3	9	24.3	7	18.9	2	5.4	-	-	37	6.4
	Bilinmeyen	21	33.9	9	14.5	3	4.8	3	4.8	2	3.2	24	38.8	62	10.7
MEDENİ HAL	Evli	197	43.1	68	14.9	44	9.6	63	13.8	38	8.3	47	10.3	457	79.2
	Bekar	47	87.4	4	7.4	3	5.2	-	-	-	-	-	-	54	9.4
	Boşanmış	6	46.2	3	24.0	1	7.7	1	-	-	-	2	15.4	13	2.3
	Eşi Ölmüş	8	36.3	7	31.8	6	27.2	-	-	-	-	1	4.7	22	3.8
	Bilinmeyen	12	38.7	6	19.3	2	6.4	9	29.2	2	6.4	-	-	31	5.4
EĞİTİM	İlköğretim	153	52.7	28	9.6	18	6.3	47	16.2	18	6.3	26	8.9	290	50.2
	Lise	71	43.3	25	15.2	27	16.5	8	4.9	12	7.3	21	12.8	164	28.4
	Üniversite	16	42.1	-	-	10	26.3	-	-	9	23.7	3	7.9	38	6.6
	O. yazar değil	-	-	3	75.0	-	-	-	-	1	25.0	-	-	4	0.7
	Bilinmeyen	30	37.1	32	39.5	1	1.2	18	22.2	-	-	-	-	81	14.1
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	117	50.6	15	6.5	30	13.0	23	10.0	19	8.2	27	11.7	231	40.0
	Telefon	121	48.9	38	15.3	16	14.5	34	13.7	8	3.2	11	4.4	228	39.5
	E-mail	27	35.5	11	14.5	7	9.2	9	11.8	10	13.2	12	15.8	76	13.2
	Bilinmeyen	5	11.9	24	57.1	3	7.1	7	16.7	2	4.8	1	2.4	42	7.3
Toplam		n=270		n=88		n=56		n=73		n=40		n=50		577	100.0
İLLER	Afyon	7	33.3	3	14.3	4	19.0	3	14.3	3	14.3	1	4.8	21	3.4
	Aydın	15	23.8	8	12.7	10	15.9	14	22.2	9	14.3	7	11.1	63	9.9
	Denizli	15	27.3	13	23.6	6	10.9	9	16.4	7	12.7	5	9.1	55	8.7
	İzmir	198	55.9	50	14.1	24	6.8	38	10.8	18	5.1	26	7.3	354	56.0
	Kütahya	14	36.8	5	13.2	3	7.9	8	21.1	4	10.5	4	10.5	38	6.0
	Manisa	15	30.7	9	18.3	8	16.3	5	10.3	4	8.1	8	16.3	49	7.8
	Muğla	21	55.3	6	15.8	3	7.9	2	5.2	3	7.9	3	7.9	38	6.0
	Uşak	2	14.3	2	14.3	4	28.6	2	14.3	1	7.1	3	21.4	14	2.2
Toplam		n=288		n=96		n=62		n=80		n=49		n=57		632 (***)	100.0

(*) Konular

1- Aile içi iletişim problemleri
2- Ailede ekonomik problemler
3- Ailede yaşlı bireyler ve bakımı ile ilgili problemler

4-Ailede toplumsal kalıp yargılara ait problemler
5- Gelin-kaynana ilişkisine dayalı problemler
6-Aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlar ve depresyon

(**) Sadece aile ile ilgili sorular içindeki yüzdesidir.

(***) İzmir ili 2003-2004 yıllarına ait, aile ile ilgili 55 soru değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Not: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Cinsiyet faktörünün bürolara gelen aile ile ilgili sorularla ilişkisi değerlendirildiğinde, her konu başlığına dair sorularda bayanların %81.9 ile ilk sırada, erkeklerin ise %9.2 ile ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Karı-koca olarak başvuranların oranının ise %4.2 ile oldukça az sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bu verileri genel oranlarla karşılaştırdığımız zaman, oranların birbirine çok yakın olduğu görülecektir (krş. Grafik 2). Aile konusunda, erkekler tarafından yapılan başvuruların sayısının yaklaşık %4 oranında azaldığı görülmektedir. Bu durumun daha önce açıkladığımız sebepten kaynaklandığı kanaatindeyiz. (Bkz. s. 72). Bununla birlikte karı-koca olarak eşlerin birlikte en çok danıştıkları konu, doğal olarak %11.7 ile “aile” dir. (Bkz. Ek Tablolar 2).

Bu verilere göre, bayanlar aile içi problemlerden daha fazla etkilendiği ve yaşadıkları problemleri paylaşmak ve çözüme kavuşturmak istedikleri söylenebilir. Ayrıca çözüm bulabilecekleri ve hatta bazı sorularda görüldüğü üzere psikolojik destek talep edebilecekleri bir mercii olarak da Müftülük Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını görmektedirler. Bunun sebebi, karşılaştıkları bu problemlere dini referans alarak çözüm üretmek istemeleri olabileceği gibi, problemlerine çözüm üretmeye çalışırken kimliklerinin ortaya çıkmayacak olması ve bilgilerin gizli tutulacak olması garantisini de AİRB'lere yönelme sebebi olabilir. Ayrıca AİRB'ler ücretsiz hizmet veren birimlerdir, bu da maddi açıdan daha ziyade erkeklere bağımlı olan kadınlar için olumlu bir yöndür.

Yaş faktörünün aileyle ilgili sorularla ilişkisi incelendiğinde, genel oranlara göre yaklaşık %1 ile 3 puan arasında artma veya azalmanın olduğu belirlenmiştir (krş. Grafik 3). Bu durum, başvuru oranlarının genele göre çok fazla değişmediğini göstermektedir. Ayrıca başvuru sayısı itibarıyla 25-40 yaş arası kişilerin aile konusundaki başvurularında da yine ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Aile konusunda yaş gruplarında en çok başvuru ise %58.3'le “Aile içi iletişim problemleri” hakkında gelmiştir.

Görüldüğü üzere, bürolara danışanların yaklaşık %75'i 25-40 ve 41-60 yaş aralığında bulunan kişilerdir. AİRB'lere daha ziyade “aile” ile ilgili soruların sorulduğu düşünüldüğünde bu sonucun çıkması doğru görünmektedir. Nitekim ailenin kurulduğu, şekillendiği, aile içi ilişkilerin oluştuğu, oturduğu dönemler bu dönemlerdir. Dolayısıyla ailenin kurulması, bozulması, aile içinde yaşanan sıkıntılara dair soruların daha çok, “evlenme yaşı” olarak bilinen 25 yaş ve üstü bireyler tarafından sorulması da olağandır.

Nitekim TÜİK verilerinde de en çok boşanmaların, dolayısıyla aile problemlerinin yaşandığı yerin Ege Bölgesi olduğu gerçeğinden hareketle, sorunların daha çok yaşandığı, çözümlerin arandığı dönemler de daha ziyade bu dönemlerdir, denebilir. Ayrıca aile başlığı altında gelen soruların yaklaşık %60'ının da Aile içi iletişim problemleriyle ilgili gelmesi de olağan bir sonuçtur. Çünkü bu konuda gelen soruların hemen hemen hepsinin temelinde iletişim eksikliği yer almaktadır.

18-24 yaş aralığındaki danışanlar çoğunlukla bayan olup aile kurma yolunda yaşanan sorunlar için yardım almaktadır. 25-60 yaş arası danışanlar genellikle aile içi şiddet, ihanet, geçimsizlik, çocuk eğitimi ve ebeveyn bakımı gibi çeşitli sorunlarla büroya danıştıkları görülmektedir.

Aile ile ilgili sorulara medeni durum değişkeni açısından bakıldığında, soruların %79.2'sinin evli, %9.4'ünün bekar ve %2.3'ünün boşanmış kişilerden geldiği görülmektedir. Oysa genel oranlarda başvuranların %71.9'u evli, %12.6'sı bekar ve %5.4'ü de boşanmış kişilerdi. (Bkz. Grafik 4). Buradan hareketle, evli kişilerin bekar ve boşanmışlara göre aile konusunda bürolara daha çok başvurdukları sonucuna varılabilir. Ayrıca sorular incelendiğinde bekarların da yine aile kurmaya yönelik sorular sordukları gözlenmiştir. Bu başvurular AİRB'lerin görev alanları çerçevesinde gelen başvurulardır.

Eğitim faktörünün etkisi, bazı sorularda daha açık hissedilmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe aile içi iletişime dayalı problemlerin oranlarında azalmanın olduğu dikkat çekmiştir. Veriler, genel oranlarla karşılaştırıldığında ise yaklaşık aynı sonuçların ortaya çıktığı, önemli bir farklılaşmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. (Kırs. Grafik 5). İlköğretim mezunu kişilerin en çok danıştıkları konulardan biri %50.2 ile "aile" dir. Bu grubun en az danıştığı konu ise -ileride de üzerinde durulacağı gibi- "boşanma" dir. (Bkz. Ek Tablolar 4).

Verilere göre, eğitim düzeyi yükseldikçe dini bilgi seviyesinin arttığı tespit edilmiştir. Bunda eğitim seviyesi yüksek bireylerin dini bilgilere daha kolay ulaşabilmesinin ya da üçüncü şahıslara problemini anlatma gereği görmemesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Danışma şekillerine göre verileri değerlendirdiğimiz zaman aile konusunda danışanların %40.0'ının yüz yüze, %39.5'inin telefonla ve %13.2'sinin de e-mail ile başvuruda buldukları tespit edilmiştir. Oysa genel oranlara baktığımız zaman, yüz

yüze başvuru %27.7, telefonla başvuru %56.6 ve e-maile başvuru %12.6'dır. (Krş. Grafik 7). Bulgularda her iki veri arasında önemli bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiş, aileyi ilgilendiren sorunlarda bireylerin yüz yüze iletişimi tercih ettikleri sonucuna varılmıştır.

Yüz yüze görüşme oranları telefonla görüşme oranlarından fazla çıkmasının nedeni, aile gibi önemli bir konuda danışanların yüz yüze görüşmeyi tercih etmesi ve büro görevlilerine telefonla ulaşan danışanları, konunun önemine binaen büro görevlilerinin müftülüğe davet etmesi⁹⁵ olduğu kanaatindeyiz.

Aile ile ilgili sorulara il değişkeni açısından bakıldığında, aile içi iletişim problemleri bütün illerde danışılan konular içinde ilk sırada yer almış, aile içi iletişim problemlerinin en çok karşılaşıldığı il ise %55.9 ile İzmir olmuştur. Bu durumda TÜİK verilerine göre İzmir'in boşanma oranlarında ilk sırada yer almasının, İzmir ilinin metropol şehirlerden olmasının, nüfus sayısının fazla olmasının ve pek çok ilçesinde alt bürolarının bulunması nedeniyle bürolara ulaşan kişi sayısının fazla olmasının etkili olduğu söylenebilir.

AİRB'lere gelen aile ile ilgili sorular incelendiğinde dinin aile ve toplum hayatını düzenlemeye yönelik tavsiye ve emirlerinin yeterince dikkate alınmadığı, bunun neticesinde ailede, dolayısıyla toplumda çok ciddi problemlerin yaşandığı görülmektedir. Ayrıca sorunların çeşitliliği, toplumun karşılanamamış eğitim ihtiyacını ve büroların bu ihtiyacı karşılama noktasında taşıdığı sorumluluğu çok açık ortaya koymaktadır, diyebiliriz.

2. EVLİLİK/NİKAH İLE İLGİLİ SORULAR

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına yöneltilen soruların %19.62'si (n=471) evlilik/nikah konuları ile ilgilidir. Bu sorular yoğunlukları nedeniyle "evlilik" ve "nikah" olmak üzere iki başlık altında değerlendirilecektir. Soruların %62.85'i (n=296) evlilik, %37.15'i (n=175) ise nikah konusu üzerinedir.

⁹⁵ Büro görevlileri, telefonla halledilemeyecek kadar önemli konular için danışanı büroya davet ettiklerini ve bu kişilerle bazen görüşmelerinin 3-4 saate kadar uzayabildiğini sözlü olarak ifade etmişlerdir.

2.1. Evlilik

Bireylerin verdikleri en önemli kararlardan olan evlilik, iki kişinin aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde, ruhen ve bedenen ömür boyu sürdürecekleri nitelikte bir araya gelmeleridir.⁹⁶ Evliliğin gereği ve nedenleri kişilerin biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini ve güdülerini karşılamak olarak sıralamak mümkündür.

Evlilik; iki ayrı karakterde, iki ayrı sosyal ve ekonomik yapıda belki de ayrı kültürde yetişmiş ve hatta bazen de ayrı iki dine inanan kimselerin bir araya gelmesidir. Dolayısıyla bu kadar biyolojik, fiziki, sosyo-kültürel farklılıkları taşıyan bireylerin bir araya gelip uzun bir hayat yolculuğuna çıkmaları neticesinde oluşan bu evliliğin her zaman mutlu bir şekilde geçeceğini beklemek elbette ki doğru olmaz. Evlilik hayatının akışı içinde eşlerin zaman zaman bir takım problem yaşamaları doğal kabul edilmelidir.

İslam'ın oluşturduğu sosyal hayat içerisinde aile sadece fiziki bir birliktelik olarak algılanmamış, kurulması dinen de tavsiye edilmiş bir kurumdur.⁹⁷ Ayrıca evliliğin gerekliliği birçok ayet⁹⁸ ve hadiste⁹⁹ vurgulanmıştır.

Evlilikle ilgili bürolara gelen sorular alt başlıklar halinde aşağıdaki şekilde tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 6: Evlilikle İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Evlilikte kadercilik	87	29.39
Evlilikte aldatma ve zina	55	18.58
Evlilikte din, mezhep ve kültür farklılıkları	61	20.61
Evlilikte denklik	93	31.42
Toplam	296	100.00

Tabloda görüldüğü üzere soruların %31.42'si "evlilikte denklik", %29.39'u "evlilikte kadercilik" %20.61'i " evlilikte din, mezhep ve kültür farklılıkları", %18.58'i ise " evlilikte aldatma ve zina" hakkındadır.

⁹⁶ Büyük Larousse, "Evlilik", Gelişim Yayınları, İstanbul, 1992, c. 7, s. 3912.

⁹⁷ Nur 24/31; Nisa 4/3.

⁹⁸ Hucurat, 49/3; Araf, 7/189; Zümer,39/6; Rum,30/21; Nahl, 16/72; Nur, 24/32.

⁹⁹ Örneğin; "Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir." Buhari Nikah 1.

Tablodaki bulgular değerlendirildiğinde, evlilikle ilgili sorular arasında evlilikte denklik sorularının danışılan konular arasında ilk sırada yer almaktadır. Sorular ve dağılımları esas alındığında, evlilikte mutluluk veya mutsuzluk, memnuniyet veya memnuniyetsizlik üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Nitekim evli kişiler üzerinde yapılan bir araştırmada; evli erkeklerin %39.9'unun, kadınların ise %26.3'ünün mutlu bir aile hayatlarının olduğunu söylemiş olmaları¹⁰⁰ dikkat çekicidir.

2.1.1. Evlilikte Denklik

Yukarıda da ifade edildiği üzere, evlilik konusunda en çok başvuru %31.42 ile (n=93) evlilikte denklik üzerine gelmiştir. Buradan hareketle eş seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli hususun uyumluluk ve denklik olması gerektiği söylenebilir.

İslam hukukunda “kefâet” terimiyle ifade edilen denklikten maksat, evlenecek eşler arasında dini, ekonomik ve sosyal bakımdan yakınlık ve eşitlik bulunmasıdır.¹⁰¹ Bu denkliğin hem çiftler arasında hem de hısımları arasında huzur ve sevgiye vesile olacağı düşünülmüştür. Ancak evlilikte denklik, bir sıhhat şartı değil bağlayıcılık şartıdır. Yani denklik, evlilik için mecburi bir şart olmayıp, sadece aile saadeti için gereklilik arz etmektedir.

Mezheplere göre denklik şartları değişmekle birlikte,¹⁰² “dindarlık” konusunda eşitlik bulunması noktasında bütün mezhepler birleşmişlerdir. Ancak, kefâeti günümüzde evliliğin devamı bakımından dikkate alınması faydalı görülen bir unsur olarak kabul etmenin ve nihai seçimi taraflara bırakmanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Evlilikte denklik her adayın arzu ettiği bir durumdur. Fakat bazen bireylerin kendilerine denk adaylar ararken yanlış tecrübeler yaşadıkları, bazen de kendine denk bir eşle evlenemedikleri için problemlerle karşılaştıkları bürolara gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

¹⁰⁰ Zeynep Çopur-Şükran Şafak, “Ailede Yaşamın Önemi ve Değeri”, *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2001, BAAK, Ankara, 2002, ss. 312-315.

¹⁰¹ İslam İlmihali, (İslam ve Toplum), “Denklik”, TDV Yayınları, Ankara, 2009, c. 2, s. 214.

¹⁰² **Hanefilere göre:** Dindarlık, İslam, Hürriyet, Nesep, Mal ve Meslek; **Şafilere göre:** Soy, Din, Hürriyet, Sanat ve Kültür; **Malikilere göre:** Dindarlık, Sanat ve Kültür, Servet, Hürriyet ve Soy olmak üzere altı yerde aranır. Bkz. Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal Kitabevi, c. 2, s. 479.

Soru: *Ben İmam-Hatip Lisesi mezunu bir bayanım. Kendime göre dinimi yaşama gayreti içindeyim. Evlilikte de hep bunu bekledim. Dinimi yaşayabileceğim bir kişi olsun istedim. Ama çok bekledim, çok çabaladım olmadı. Yaşım 29 oldu. Artık beklemekten ümidi kestim. Önüme çıkan birisiyle evlendim. Ama asıl kabus ondan sonra başladı. Hayatım zindan oldu. Ne dini hayatım kaldı ne de hayallerim... Ben ne yapmalıyım ne olur bana bir yol gösterin?*¹⁰³

Cevap: *Her işte Allah'tan hayırlısını istemek gerekir. İyi niyet ve düşüncenize rağmen istediğiniz gerçekleşmemiş. Her şey Allah'ın takdiridir. Şer olarak gördüğümüz şeylerde hayır olabilir. Bu nedenle ibadetlerinize tekrar başlayın. Böylelikle iç huzura kavuşur ve daha sağlıklı düşünebilirsiniz.*

Soru: *Babamın ısrarı sonucu, bizden mal mülk bakımından üstün olan komşumuzun kızını aldım. Evlendiğim günden beri ızdırap çekiyorum. Eşimin isteklerine artık ulaşamaz oldum. Ben babamın evindeyken her şeyin en güzelini giyerdim, her yeri gezerdim vs. laflarından bıktım. Ayrıca eşimin anne babası da beni sürekli ezmeye çalışıyorlar. Böyle bir hayatı ben ne kadar çekebilirim. Artık ayrılma aşamasına geldim. Bana bir tavsiyede bulunun mümkünse?*¹⁰⁴

Cevap: *Evlilikte denkliğin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğunuz durumu aile büyüklerinize aktarmalısınız. Anne-babanız veya bizzat siz kayınpederinize görüşmeli ve problemi anlatmalısınız.*

Örnek sorularda da görüldüğü üzere evlilikte denklik her ne kadar zorunlu bir şart değilse de aile huzuru açısından gereklidir. Evlilik, haliyle büyük bir hayat yolculuğuna farklı bir kulvarda yeniden start vermek gibidir. Dolayısıyla bu yolculuk esnasında ne kadar ortak değer varsa o nispette çatışma az yaşanır. Bunun için mümkün olduğu kadar geniş bir yelpazede denklik aramanın önemi büyüktür. Nitekim bu doğrultuda bürolara gelen pek çok soru/sorun bu görüşümüzü desteklemektedir.

Cevaplarda da görüldüğü üzere, bu konuda bürolara danışan kişilere görevliler çoğunlukla dini bilgilendirme yoluyla yardımcı olmayı tercih etmişlerdir. Evlilikte denkliğin, kurulacak olan aile hayatının problemsiz devam etmesinde önemli olduğunu, ancak dindarlık dışındaki diğer şartların olmazsa olmaz şartlar olmadığını, kendine denk

¹⁰³ AIRB Kişisel Karteks, No: 468, Denizli, Nisan, 2007.

¹⁰⁴ AIRB Kişisel Karteks, No: 1609, İzmir, Kasım, 2010.

birisini arayayım/bekleyeyim derken farklı sıkıntılarla karşılaşılabilceğini vurgulamışlardır. Özellikle “dindarlık” hususunda denklik açıklarken, cevapların ayet ve hadislerle desteklendiği görülmüştür. Ancak az da olsa bazı görevlilerin, soru soran kişi talepte bulunmamasına rağmen, mezheplere göre de denklik şartlarına girerek cevapları genişlettikleri ve anlaşılması güç duruma getirdikleri belirlenmiştir. Verilen cevaplarda gerekli bilgilendirmeler yapılmakla beraber, bazı görevlilerin kartekslerdeki cevap kısmına “*gerekli cevap verildi*” ifadesini belirtmekle yetindikleri görülmüştür.

2.1.2. Evlilikte Kadercilik

Evlilik başlığı altında gelen sorular içinde evlilikte kadercilikle ilgili sorular %29.39 ile (n=87) ikinci sıradadır. Birbiri yerine de kullanılabilen evlilikte kader, kısmet ve nasip soruları bu başlık altında değerlendirilmiştir. Aynı anlama gelen ifadeler bütünlüğü olarak da tanımlanan¹⁰⁵ bu kavramlar, evlilik hayatında sıkça kullanılan sözler arasındadır. AİRB'lere yöneltilen sorular incelendiğinde; kişinin evlenememesi veya istemediği bir evliliği yapmak zorunda kalması, eşiyle anlaşamaması, huzursuz evlilikler gibi durumlarda yaşanan olumsuzluklar için kader/kısmet/nasip kavramlarının çokça kullanıldığı ve bu kavramlarla ilgili geniş bir yelpazede soruların geldiği görülmektedir.

*Soru: Kızım otuz küsur yaşına geldi. Ama bir kısmeti çıkmadı. Ondan daha küçük yaşta kızlar evlendi ve çocuk sahibi oldular. Benim kızımın kısmeti kapalı olabilir mi?*¹⁰⁶

Cevap: Evliliği sadece kaderin arkasına gizlememek gerekir. İnsanın kendi iradesi ve seçimi de önemlidir. Bu yaşa kadar kızınızı isteyen mutlaka vardır ama belki kızınızın istediği özellikte birisi çıkmamıştır. Bu durum sizleri sıkıntıya düşürmesin.

*Soru: Evlilik bir kader mi? Öyleyse benim kaderim ne kadar kötüymiş. Arkadaşlarım hep güzel insanlarla evlendiler, huzurlu bir yuvaları var. Ben ise dünya azabının içindeyim...*¹⁰⁷

Cevap: Evliliğe kader desek de sonuçta insanın iradesi dahilinde şekillenen bir birlikteliktir. Ayrıca hepimizin farklı şekillerde imtihan olduğumuzu da unutmamalıyız.

¹⁰⁵ Sinan Yılmaz, *Evlilikte Kader ve Kısmet*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2005, s. 7.

¹⁰⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 277, Aydın, Ocak, 2008.

¹⁰⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 400, Denizli, Ağustos, 2010.

Dışarıdan mutlu olarak gördüğümüz evliliklerin de kendine özgü sıkıntıları olabilir. Sabır ve dua ile Allah'tan huzurlu yuva için yardım isteyin.

Örneklerde görüldüğü üzere mutsuz evlilikler, eşler arası problemler, evlenecek bir kısmetin çıkmaması vb. konular hep kadere bağlanmaktadır. Bu bağlamda gelen sorulara, görevliler genellikle “evliliğin kader olup olmadığını” açıklayarak cevap vermeye çalışmışlardır. Evliliğin kader olduğu veya olmadığı konusunda insanları ikna edici bir tavır almışlardır. Bununla ilgili verilen cevapların çoğunda “*evliliğin hür irade çerçevesinde olduğu, ancak ilmi ile her şeyi kuşatan Allah'ın evlenecek olan iki kişiden habersiz olmasının düşünülemediğini*” vurgulamışlardır. Bazı cevaplarda ise “*olmuş ve olacak her şeyin Allah katında yazılı olduğu, ama Allah bizim hangi eşi seçeceğimizi bilip yazdığı için seçmediğimizi, Allah onu seçeceğimizi bildiği için yazdığı*” ifade edilmiştir. Ancak “Evlilik kader midir? şeklindeki sorulara bazı görevlilerin cevap vermekte zorlandıkları ve ortak bir söylem oluşturamadıkları “*kader değildir, kaderdir ancak kendi kararımızın sonucudur*” gibi farklı cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

2.1.3. Evlilikte Din, Mezhep ve Kültür Farklılıkları

Evlilikle ilgili gelen sorunlar içinde evlilikte din, mezhep ve kültür farklılıkları üzerine gelen sorular %20.61 ile (n=61) üçüncü sırada yer almaktadır. İnanç unsuru, toplum denilen insan mozağının harcını oluşturmaktadır. Çünkü insanların uzlaşarak bir arada yaşamalarında dinin çok önemli bir rolü vardır. Evlenmede dinin (inanç birliğinin) ön plana çıkarılması, tesis edilmesi hedeflenen ideal aile düzenine şekil ve ruh vermesi sebebiyledir. Çünkü ailenin aslı fonksiyonlarından birisi, dünyaya gelen çocuklara müspet bir kimlik ve kişilik kazandırmak, onları sosyalleştirmek ve kültürün intikalini sağlamaktır. Aynı inancı paylaşmaları durumunda evli çiftlerin hem birbirlerine uyum sağlamaları, hem de aileden beklenen yukarıda zikrettiğimiz sosyal fonksiyonları gerçekleştirmeleri kolaylaşacaktır. Buna karşılık farklı dinlere mensup kişilerin evliliğinde eşler, muhtemelen bir kültür çatışması yaşayacak ve dünyaya gelen çocuklara her biri, kendi inanç ve kültürünü aktarmaya çalışacaktır. Alacağı farklı dini-ahlaki terbiyenin ise hem çocuğun kendisini hem de anne-babayı olumsuz yönde etkileyeceği, aile içi ihtilaflar yanında sosyal çatışmalara sebep olacağı kuşkusuzdur. Bu nedenle din farkından doğan evlenme engeli ile ilgili hukuki düzenlemelerin arka

planında sosyal ve psikolojik zaruretlerin de bulunduğu düşünülebilir.¹⁰⁸ Diğerleri önemli olmakla birlikte aile kurumunda asıl olan, aynı dine mensup insanların birbiriyle evlenmesidir. Çünkü evlilikte denklik, huzurlu bir aile hayatı için önemlidir. Nitekim AİRB'lere gelen sorularda bu konuda yaşanan problemlerin gündelik hayattaki tezahürleri açıkça görülmektedir.

*Soru: Eşim Danimarkalı. Çalıştığım otelde anlaştık ve evlendik. Başlangıçta Müslüman olacağını da söylemişti ama şimdi olmuyor. İki tane çocuğumuz var. O, çocukları kendi dinine göre yetiştirmenin gayretinde. Ben de kendi inanç esaslarıma göre yetiştirmek istiyorum. Aramızda sürekli bir tartışma yaşıyoruz. En önemlisi de çocuklar bunalıma giriyor. Ne yapmam lazım, çocukları istediği gibi eğitmesine izin versem mi, yoksa boşansam mı?*¹⁰⁹

Cevap: İslam'da evlenme engelleri vardır. Müslüman bir kadın ehli kitap bir erkekle Müslüman oluncaya kadar evlenemez. Bu konuda dinimizin hükmü açıktır. Eşinizle bu durumu açıkça konuşun, sonucunu ona göre değerlendirin.

*Soru: Kızım İspanya'da yüksek lisansını yaptı. Orada yabancı biriyle anlaşmış ve evlenme kararı almışlar. Biz bu evliliğe anne baba olarak karşı çıkıyoruz, ama nafile. Bir yıl içinde evleneceğiz diyorlar. Böyle bir evlilik caiz mi, yabancı erkek sünnet olsa nikah geçerli olur mu? Ailecek perişanız, bir yol gösterin...*¹¹⁰

Cevap: Evlilikte şartlar bellidir. Müslüman bir bayan gayrimüslim bir erkekle evlenemez. Sünnet olmak nikah akdinin şartlarından değildir.

Görüldüğü üzere farklı dine mensup kişilerin evlenmesine dayalı olarak çocukların dini eğitimi noktasında ihtilaflar çıkabilmekte ve bu durum eşler arası çatışmalara dönüşebilmektedir. Ayrıca toplumumuzda mezhep farklılıkları da bir evlenme engeli olarak düşünülmektedir. Nitekim farklı mezhep mensubu kişilerin evliliklerinde görülen aile anlaşmazlıkları bürolara gelen sorular arasındadır.

Soru: Birimiz Alevi, diğerimiz ise Sünni. Bu farklılık yüzünden ailelerimiz evlenmemize karşı çıkıyor. Biz bu farklılıktan hiç çekinmiyor ve bunu önemsemiyoruz.

¹⁰⁸ Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri", *AÜİFD*, Ankara, 2000, c. 41, ss. 133-134. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/751/9601.pdf>, (19.02.2013).

¹⁰⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 2097, Manisa, Eylül, 2009.

¹¹⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 343, Aydın, Nisan, 2011.

Ama aileler aynı düşünceye değil. Çevremizde herkes bu beraberliğe karşı. Büyük bir çıkmazdayız. Böyle bir durumda mutlu bir evlilik kurmamız mümkün mü?¹¹¹

Cevap: Bir Alevi ile Sünni'nin ya da Şafi ile Hanefi'nin evlenmesinde nikahın şartlarına uymaları halinde Kur'an'a göre bir sorun bulunmamaktadır. Bu şartlardan en önemlisi Allah'a ve onun gönderdiklerine inanmaktır. Kısaca bu çerçevedeki mezhepsel ayrılıklar evlenmeye engel değildir. Ailenize durumu anlatmalı ve yolunuza devam etmelisiniz.

AİRB'lere bu hususta yansıyan sorunların ağırlığı genellikle evlenme girişimi ile başlamakta, her iki tarafın ailelerinin tepkileri nedeniyle ya evlilik gerçekleşmemekte ya da sorunlu bir şekilde devam etmektedir. Bunun yanında kültür farklılıklarının da hem evlenecek gençleri düşündürdüğü hem de evlenenler arasında problemlere sebep olduğu yine bürolara gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

Soru: Nişanlanma aşamasındayım. Zihnimde problemler var. Nişanlanacağım kişi eğitim, gelir düzeyi ve ailenin sosyal statüsü itibariyle bizden çok farklı. Ailem onu ahlakça çok beğeniyor ve evlenmemizi istiyor. Ben ise aramızdaki farklılıkların ileride problem olmasından korkuyorum. Ne tavsiye edersiniz?¹¹²

Cevap: Nikahta eşitlik veya yakınlık tavsiye edilen bir durumdur. Ancak karşılıklı anlayış ve sevgi içersinde mutlu bir yuva kurabilirsiniz.

Soru: Ben öğretmenim. Yedi yıllık bir evlilik hayatım var. Evliliğim babamın sözüne hayır diyemediğim için "ot" gibi geçiyor. Çünkü eşimle aramızda uçurumlar var. O ilkokul mezunu. Küçümsemek için demiyorum. Nice ilkokul mezunları var değişime, eğitime açık. Ama eşim elinde kumanda sabahtan akşama kadar o kanaldan bu kanala dizi izler. Şöyle romantik bir şiir okuyayım desem anlamaz. Misafir gelse nasıl konuşulup davranılacağı konusunda yetersiz. Anlatıyorum anlamıyor. Ne yapacağımı şaşırdım. Eve gidesim bile gelmiyor, bana bir tavsiyede bulunun lütfen.¹¹³

Cevap: Olmaz gözüyle bakmayın. Eşinizin eksiklerini gidermede ısrarcı olun. Aynı şeyi tekrar tekrar yapın. Unutmamak gerekir ki mermeri aşındıran su değil suyun devamlılığıdır. İnşallah sizler de olumlu sonuç alacaksınız.

¹¹¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 135, Aydın, Ağustos, 2008.

¹¹² AİRB Kişisel Karteks, No: 09, Afyonkarahisar, Eylül, 2009.

¹¹³ AİRB Kişisel Karteks, No: 1872, Kütahya, Aralık, 2008.

Yukarıdaki sorular birlikte değerlendirildiğinde, üç unsurun yani evlilikte denklik, kadercilik ve din, mezhep ve kültür farklılıkları, evliliklerde hem eşler hem de aile büyükleri arasında sorun teşkil ettiği görülmektedir. Yaşı ilerlediği halde kendine uygun bir eş bulamayan ve kültürel uyumsuzluk nedeniyle evlenemeyen kişilerin sorularında bir husus dikkat çekmektedir. Bu kişilere özellikle çevre tarafından “sen kendini çok iyi yetiştirdin” şeklinde ego kabarmasına neden olabilecek sözler söylenmesi ve yapılanların etkisiyle kişilerin kendilerini üstün görme gibi bir eğilimin içine girmeleridir. Oysa ki bu tarz bir yaklaşım, kişinin kendine ait öz eleştiri yapmasını engellediği ve bencilliğini artırdığı gibi suçu hep başkasına atıp her zaman kendisinin haklı olduğu düşüncesine sahip olmasına neden olabilir. Bunun pek çok örneği bürolara gelen sorularda görülmektedir.

Bu konuda da verilen cevaplar, genellikle dini bilgilendirme ve insanları ikna etmeye yönelik ifadelerdir. Yabancı bir erkekle/kadınla evlenmenin uygun olup olmadığı şeklindeki sorulara anlaşılır ve yeterli dini bilgilendirme yapılarak, İslam’da evlilikte zorunlu ve geçici engeller ayet ve hadisler ışığında anlatılmıştır. Kültür farklılıklarına dair soru soran kişilere ise ikna edici şekilde cevapların verildiği, ancak bazı görevlilerin kültür farklılıklarının çok önemli olmadığını vurgulamak amacıyla “*sen bir evlen, gerisini Allah’a bırak, gönlünüzde sevgi olduğu müddetçe diğerleri vız gelir*” şeklinde ifadeler kullandıkları görülmüştür. Bununla birlikte mezhep farklılıklarına özellikle Alevi-Sünni evliliklere dayalı soruları görevlilerin cevaplamakta zorlandıkları, farklı açıklamalar yaptıkları, bazen yeterli ve tatmin edici bilgiler veremedikleri tespit edilmiştir. Bunlara rağmen büro görevlilerinin keskin cevaplar vermekten kaçınarak, ortamı bulucu, ılımlı ve evliliklerin devam etmesi yönünde ifadeler kullandıkları belirlenmiştir.

2.1.4. Evlilikte Aldatma ve Zina

Günümüzde ailelerin dağılmasına sebep olan en önemli problemlerden birisi hiç şüphesiz eşlerin birbirini aldatmasıdır. Bu problemin AİRB’lere gelen sorular arasında da oldukça fazla yer aldığını görmekteyiz. Oysa İslam’da evlilik dışı tüm ilişkiler yasaklanmış, özellikle zina büyük günahlardan sayılmış, buna başvuranlar ağır

ifadelerle kınanmış, bu yanı sıra ağır cezai müeyyideler getirilmiştir.¹¹⁴ Ancak evlilikle ilgili bürolara gelen soruların %18.58'ini (n=55) bu alandaki sorular oluşturmaktadır.

İleride üzerinde durulacak boşanmaların başta gelen sebepleri arasında yer alan, ailelerdeki huzursuzluğun ve çözümlerin ana etkenlerinden biri olan aldatma, eşlerin zina ve namus kavramları konusunda beklenen hassasiyeti göstermemelerinin bir sonucudur. Eşlerin aldatması, evlilik bağlarını zayıflatan, hatta ortadan kaldıran bir problemdir. Bu durum, evliliğin temel taşları olan sevgi, saygı ve güven bağlarını zedeler, sadakati ortadan kaldırır. Bu tür bir yaklaşım, evliliğin doğasına da aykırıdır.¹¹⁵

Yukarıda ifade edildiği üzere evlilik, akde dayalı, karşılıklı dayanışmayla kurulmuş, içtimai onaylamayla hayata geçirilmiş önemli bir kurumdur. Evlilikte mutlu olmak için öncelikli unsur, güven ve sadakattir. Sadakatsizlik, eşler kadar çocukları da etkiler. Bu durumun olumsuz sonuçları anne-baba ile akrabalara hatta topluma bile yayılabilir. Nitekim bürolara gelen sorular, bu düşüncelerimizi destekleyen önemli örneklerdir.

*Soru: Ya bir şey anlatacağım ama gerçekten anlatması bile zor. Biz 7 yıllık evliyiz. Eşimi de seviyorum. Eşim işi gereği sık sık yurtdışına gidip 1 hafta filan kalıyor. Ben de bir şeytana uydum. Eşimin iş ortağıyla birkaç kez kaçamak yaptık. Şimdi eşimin ortağı daha sık birlikte olmak istiyor. Yaptığımız yanlış olduğunu biliyorum ama düşünüyorum da belki eşim de yurtdışında beni aldatıyordur. Eğer haberi olursa eşim ikimizi de öldürür. Ne yapmalıyım vicdanen çok rahatsızım?*¹¹⁶

Cevap: Evlilikte güven ve sadakat evliliğin temel taşlarındandır. Eşiniz size güvenerek sizin rızkinızı temin etmek için çalışıyor. Siz onun güvenine sahip çıkmanız gerekir. Şüphelerle evlilik yürümez. Yaptığınız büyük hatadır. Bir an önce bu hatadan dönmelisiniz.

Soru: Özel bir işyerinde çalışıyorum. İki çocuğum var. Hanımım çok ilgisiz, bu sebeple işyerindeki bir arkadaşla birlikte oluyoruz, ama kimse bilmiyor. Hanımımın

¹¹⁴ Furkan 25/65; İsrâ,17/31; En'am, 6/151.

¹¹⁵ Kemal Çakmaklı, "Eşlerin Birbirini Aldatması" *Bizim Dünyamız, Sorunlu Aileler*, BAAK Yayınları, Yayın No: 47, Ankara, 1997, s. 26. http://www.aile.gov.tr/files/kutuphane_20_Sorunlu_Aileler.pdf. (24.02.2013).

¹¹⁶ AIRB Kişisel Karteks, No: 2345, Muğla, Eylül, 2011.

*üzülmesini de istemiyorum. Ama yaptığım şeyin yanlış olduğunu da biliyorum. Ne yapabilirim?*¹¹⁷

Cevap: Yaptığınızın yanlış olduğunu biliyor ve yanlışınıza devam ediyorsunuz. Eşinizin ilgisizliğini bahane edip böyle bir ihanetin içinde bulunmak yerine, eşinizin ilgisini çekecek tavır ve davranışlarda bulunabilirsiniz. Ayrıca empati yapmanızı da tavsiye ederiz.

Örnek olarak verilen sorular incelendiği zaman, ailelerin ne tür riskler altında olduğu görülecektir. Yahudilikte,¹¹⁸ Hıristiyanlıkta,¹¹⁹ Müslümanlıkta¹²⁰ yani bütün ilahi dinlerde zina yasaklanmıştır ve sadakat evliliğin bekası için ilk şarttır. Bununla birlikte ailede mutluluğa açılan ilk kapının eşlerin verdikleri sözlere ve değerlere sadık kalmalarıdır. Çünkü dinin haram olarak belirlediği yasaklara dikkat eden eş, hem kendisini hem de yuvasını her türlü olumsuzluktan koruyacaktır.

Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, hem erkeklerin hem de kadınların namuslu olmalarını emretmektedir.¹²¹ Ne yazık ki ülkemizde, erkeklerin eşlerini aldatma davranışlarına karşı örtük bir onay gözlenmektedir. Bunda toplum hayatının şekillenişine neden olan toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmaktadır, diyebiliriz. Konuyla ilgili olarak AİRB'lere gelen sorular dikkat çekicidir.

*Soru: Kocam Cuma namazı kılıyor ama zina da yapıyor. Kendisine “neden böyle yapıyorsun” dediğimde “evli erkek için günah değilmiş” diyor. Doğru mu?*¹²²

Cevap: Allah, haram kıldığı bir konuda asla ayırım yapmıyor. Dolayısıyla eşiniz hem size karşı büyük bir ayıp işliyor hem de Allah'ın yasakladığı bir fiili yapıyor.

Görüldüğü üzere erkeğin zina yapması toplumsal algılarda normal kabul edilmektedir. “Erkektir yapar ama döneceği yer yine evidir” düşüncesi ve söylemi, hem ahlaki açıdan yanlıştır hem de kesinlikle İslam'la bağdaşmaz. Ailede, sadakat sadece kadından beklenmemeli, erkek de hanımına karşı sadakat duygusu içinde olmalıdır.

¹¹⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 507, Denizli, Temmuz, 2009.

¹¹⁸ Levililer: 20; Tesniye: 22.

¹¹⁹ Matta: 5; Yuhanna: 8/1-11.

¹²⁰ Furkan 25/68- 69; İsra,17/32; En'am, 6/151; Nur, 24/2-3.

¹²¹ Nur, 24/31.

¹²² AİRB Kişisel Karteks, No: 842, İzmir, Haziran, 2007.

Sorulara verilen cevaplarda görevliler zina ve aldatma konularında soru soran kişilere kesin ve keskin ifadelerle cevap vermişlerdir. Yapılan işin yanlış olduğu, dinimizce zinanın en büyük günahlardan biri kabul edildiği, toplumun temel nüvesi aileyi kökünden sarsan, insanlardaki namus ve iffet duygusunu rencide eden, ahlakın bozulmasını hızlandıran toplumsal bir problem olduğu, Yüce Allah'ın bu hususta açık emrinin bulunduğu ifade edilerek gerekli dini bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca iffet ve namus kavramının sadece kadın tarafına yüklenmemesi gereken bir husus olduğu, iffetli ve namuslu yaşamak, kadın-erkek her insanda bulunması gereken üstün manevi bir özellik, ahlaki bir güzellik taşıdığı konularında da tavsiyelerde bulunulmuştur. Büro görevlileri yaşanan soruna çözüm getirici, ailelerin dağılmasını engelleyici cevaplar vermişlerdir. Ancak bazı görevliler soru karşısında öfkesini kontrol edemeyerek *“yaptığınız kesinlikle yanlıştır, bu yaptığınız eşinize ihanettir, bir de empati yapın bakalım o zaman yaptığınız nasıl görülecek, siz de hiç vicdan yok mu?”* gibi ifadelerle cevap vermişlerdir.

2.2. Nikah

Evlilik insanın ihtiyaçları ve neslin devamı için oluşturulan kurumların en kadimidir. Çiftlerin aile adı altında bir araya gelmelerini sağlar. Böylece beraberlikler toplum hayatında meşruiyet kazanırken, neslin sağlıklı bir şekilde devamı da gerçekleşmiş olur.¹²³ Bu konuda en önemli referansı dinler oluşturmaktadır. Nitekim İslam dini bu anlamda kadın ve erkek birlikteliğine “nikah” şartı getirmiştir. Nikah literatürde; kadın ve erkeğin iki ayrı cins olarak bir arada yaşamalarına meşruiyet kazandıran akit şeklinde tanımlanmaktadır.¹²⁴ Ayet ve hadislerde bu konu, yeterince açık izah edilmiştir.¹²⁵

Nikah ile ilgili AİRB'lere araştırmaya dahil olan 175 soru yöneltilmiştir. Sorular arasında nikahın önemi, nasıl yapılması gerektiği, nikah yapılırken nelere dikkat edileceği, dini-medeni nikah ayrımının olup olmadığı vb. gibi değişik türde hususlar yer almaktadır. Bunlar üç başlık altında toplanmış ve değerlendirilmiştir.

¹²³ Meriç, *a.g.e.*, s. 61.

¹²⁴ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 527.

¹²⁵ Nur, 24/32; Bakara, 2/232; Ra'd, 13/38; Furkan, 25/74; Tirmizi, Nikah 14; Ebu Davud, Nikah 20; Tirmizi, Nikah 19.

Tablo 7: Nikahla İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Resmi-dini nikah ayrımı ve mehir	55	31.43
Nikahın önemi ve nikahsız beraberlikler	78	44.57
Nişanlılık dönemi dini nikah problemi	42	24.00
Toplam	175	100.00

Tablodaki verilere göre nikah konusunda en çok soru %44.57 ile “nikahın önemi ve nikahsız beraberlikler” üzerine gelmiştir. Bunu %31.43 ile “resmi-dini nikah ayrımı ve mehir” ve %24.0 ile de “nişanlılık dönemi dini nikah problemi” takip etmiştir.

Bulgularda görüldüğü üzere nikah ile ilgili danışılan soruların yaklaşık %45’i nikahın önemi ve nikahsız beraberlikler hakkında gelmiştir. Bu sonucun oluşmasında İslam kültüründe nikahın önemli olduğu kanaatinin yaygın olması, bunun değişik sebeplerle yapılmaması, ertelenmesi veya göz ardı edilmesinin vicdanları rahatsız etmesi nedeniyle olduğu düşünülebilir. Ayrıca kişinin basında ve çevresinde gördüğü bu tür örnekleri -nikahsız beraberlikler/arkadaşlıklar/dost hayatı- kendisi için de uygulanabilir olduğu düşüncesi ve bunun doğru olup olmadığının sorulması sonuçların yukarıdaki şekilde oluşmasında etkili olan nedenlerdendir, denilebilir.

2.2.1. Nikahın Önemi ve Nikahsız Beraberlikler

Nikahın Önemi ve Nikahsız Beraberlikler %44.57 ile (n=78) nikah başlığı altında, en fazla soru gelen alandır.

Nikah karşı cinsten iki kişinin aralarında yaptıkları bir anlaşmadır, ancak salt cinsel ve duygusal bir bağ olmayıp her iki tarafa da çeşitli hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.¹²⁶ Gerek gayri meşru ilişkilerin önlenmesi gerek neslin devamının sağlanması itibarıyla nikah, hem birey hem de toplum üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Dolayısıyla toplumsal bir olgu olması yanında Hz. Peygamber’in sünneti¹²⁷ olması itibarıyla de nikah, dini bir tecrübedir. Ayrıca Cenâb-ı Allah nikah sözleşmesiyle birbirine helal olan eşler arasında ülfet, ünsiyet, muhabbet, merhamet ve

¹²⁶ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 528.

¹²⁷ İbn Mace, Nikah, 1.

şefkat duyguları yaratmayı vaat etmiş; bunu da varlığının, kudretinin ve vahdaniyetinin ayetlerinden/sembollerinden ve işaretlerinden biri olarak beyan buyurmuştur.¹²⁸

Nesillerin karışma tehlikesini nikah ile engelleyen İslam dini, kadın ve erkeğin biyolojik, sosyal ve psikolojik yapısına sağlıklı bir ölçüyü yine nikah ile getirmiştir. Bu iman sebebiyle Müslümanlar arasında, her konuda olduğu gibi kadın-erkek münasebetlerinde de bir çerçeve oluşmuş ve bu çerçeve dışındaki münasebet şekilleri meşru görülmemiştir. Buna göre, kadınlar ve erkekler ancak nikah sözleşmesiyle bir araya gelebilirler.¹²⁹ Aynı gerekçeyle dini inanma ve davranma biçiminde yasaklanan cinsel ilişkiler, inanan insanın en çok zorlandığı konuların başında gelmektedir. Bürolara gelen sorular da konunun toplum hayatındaki tezahürlerini ortaya çıkması açısından önemlidir.

*Soru: Evli olmayan kişilerin cinsel ilişkiye girmeleri günah mı?*¹³⁰

Cevap: Evli ve evli olmayan ayrımı olmaksızın kesinlikle günahtır.

*Soru: Ben dul bir bayanım. Doktora gitmiştim. Tedavi için cinsel ilişki verdim. Ama evlenmeyi düşünmüyorum. Eşimden çok çektim tekrar aynı sıkıntıları çekemem. Tedavi amaçlı cinsel ilişkiye girsem günah olur mu?*¹³¹

Cevap: Nikah akdi olmaksızın tedavi amaçlı da olsa gayri meşru birleşme kesinlikle yasaktır. İçinde bulunduğunuz durumdan en güzel çıkış yolu hayırlı birisiyle nikahlanmanızdır. Yaşadığınız olumsuz örnek sizi evlilikten soğutmasın. Bir bakarsınız ki Allah karşınıza iyi bir insan çıkarır ve geçmişi de unutturur.

Görüldüğü üzere sorularda, gayri meşru ilişkileri meşrulaştırmanın yolları aranmaktadır. Bu durumda aile içi ilişkilerdeki problemlerin de etkili olduğu kanaatindeyiz. Evli bir bayanın; “*Nikahlı bir bayanın, başka biriyle nikahlanıp nikahlanamayacağını*” sorması bu konuda yaşanan dejenerasyonu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu gibi sorular aynı zamanda son zamanlarda yaşanan zihin değişimini; nikahsız cinsel ilişkiler/zinanın toplumsal alandaki anlamında yaşanan kayma ve kırılmaları göstermektedir. Bir başka açıdan ise her türlü şart ve durumda insanın meşruiyet arayışına işaret etmektedir. Bu anlamda sorularda ifade edilen

¹²⁸ Rum, 30/21.

¹²⁹ Diyanet İslam İlmihali, c. 2, s. 125.

¹³⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2388, Uşak, Mayıs, 2011.

¹³¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 2100, Manisa, Şubat, 2009.

hususların, toplumsal süreklilikte kırılma noktalarından birini daha gösterdiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan bu başlık altında incelenen çok eşlilik konusu da büroya yöneltilen sorular arasındadır. Sorularda eşinin yaşlılığını, huysuzluğunu, fiziksel ya da psikolojik rahatsızlığını sebep göstererek onu boşamadan, yeni bir nikah yapmanın imkanı üzerinde durulmaktadır. İslam'ın çok eşliliği hoş gördüğü hatta tavsiye ettiğine dair toplumda yer etmiş yanlış bir düşüncenin, bu tür talebi olan erkeklerin gerekçesi haline geldiği görülmektedir. İslam dini çok evliliği yasaklamamasına rağmen, tek evliliği tavsiye ettiği¹³² ise bu konudaki düşünce ve uygulamalarda göz ardı edilmektedir. Toplumsal alanda yaşanan bilgi düzeyindeki eksikliklere ek olarak geleneksel inanışlar ve sapmalar da bürolara gelen sorularda açığa çıkmaktadır.

- *İki bayram arası nikah yapabilir miyiz?*¹³³
- *Bayanların hastalık dönemlerinde nikah olur mu?*¹³⁴
- *Komşum üvey kızıyla evlendi. Böyle bir nikah olabilir mi?*¹³⁵

Yukarıdaki sorular değerlendirildiğinde, ilk göze çarpan hususun din eğitimindeki eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca burada büroların halk arasında yerleşmiş yanlış dini kanaatlerin (bidat ve hurafe) düzeltilmesi yönünde ne kadar önemli bir fonksiyonu icra ettikleri de görülmektedir.

Bu konuda gelen sorulara cevap veren görevliler, nikahın önemini vurgulayarak, nikahsız beraberliklerin her ne amaçla olursa olsun asla meşru olmadığını kesin bir dille ifade etmişlerdir. Bunun İslam'da uygun olmayan yanlış bir davranış olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca bazı görevliler nikahın önemini anlatırken, anlattıklarını daha kuvvetli kılabilmek için, nikahın normal bir akit/sözleşme olmasının ötesinde Allah'a yakınlaşma demek olan ibadet mahiyetine de büründüğünü belirterek konuya ne kadar değer verdiklerini göstermişlerdir.

2.2.2. Resmi-Dini Nikah Ayrımı ve Mehir

Nikah başlığı altında gelen sorular içinde resmi-dini nikah ayrımı ve mehir konusu %31.43 ile (n=55) ikinci sırada yer almaktadır.

¹³² Nisa, 4/3.

¹³³ AİRB Kişisel Karteks, No: 963, İzmir, Haziran, 2007.

¹³⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 308, Aydın, Kasım, 2010.

¹³⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 459, Denizli, Haziran, 2010.

Nikahla ilgili sorular toplum hayatında insan birlikteliklerinin meşruiyeti, meşruiyete etki eden faktörler ve meşruiyeti sağlayan referanslar bu konuda yaşanan sıkıntıları ve değişimleri göstermektedir. AİRB'lere gelen sorularda özellikle “dini nikah” talebinin son yıllardaki uygulamalarında yaşanan değişim dikkat çekicidir. Eğitimlerine devam eden ve çalışmak durumunda kalan kadınların bir kısmının, ailelerinden izinsiz nikah yaptıkları sorularda ifade edilmiştir.¹³⁶

*Soru: Üniversitede okuyan kişileriz. Okulu bitirmemize bir yıl var. Biz şimdi aynı evde kalmaya karar verdik, ancak günah olmasın diye nikah kıydırmak istiyoruz, bizim nikahımızı kıyar mısınız?*¹³⁷

Cevap: Resmi nikah olmadan dini nikah kıydırmanızı asla tasvip etmeyiz. İleride büyük sıkıntılara sebep olabilir. Ayrıca bizler de resmi nikah olmadan dini nikah kıyamayız.

AİRB'lere sorulan sorulardan bazıları da dini nikah ile resmi nikahın aynı olup olmadığıdır. Danışılan sorulara baktığımızda halkımızın bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığı ve bu sebeple ciddi hataların yapıldığı, bu hataların zaman zaman telafisi güç problemlerin yaşanması sonucunu doğurduğu görülmektedir.

*Soru: Dini nikah ile resmi nikahın bir farkı var mı? Resmi nikahtan sonra dini nikah yaptırmazsam nikahım olmaz mı?*¹³⁸

Cevap: Resmi nikah yaptırdığınızda evlenmiş oluyorsunuz. Ayrıca dini nikaha da gerek yoktur. Ancak dua mahiyetinde, resmî nikâhtaki eksik ve kusurların telafisi için yaptırabilirsiniz.

Türkiye’de yapılan evliliklerin büyük çoğunluğu, resmi nikah yanında toplumda “dini nikah/imam nikahı” diye bilinen ayrı bir işlemle de teyit edilmektedir. Nitekim Devlet Planlama Teşkilatı’nın yaptığı 2008 tarihli *Nüfus ve Sağlık Araştırması*’na göre, evliliklerin % 88’i hem resmi hem de “dini” nikah ile birlikte yapılmaktadır. Resmîyet kaydı olmayan ve sadece “dini nikah” ile gerçekleştirilen evliliklerin oranı da %7.2’dir.

¹³⁶ Nikah, bu gibi durumlarda aile kurma anlamında değil de, içinde bulunulan şartların karşı cinsler için meşrulaştırılması anlamında ele alınmaktadır. Bu kişilere “Niçin dini nikah yaptırma ihtiyacı duyuyorsunuz? diye sorulduğunda genellikle; “erkek arkadaşıyla el ele tutuşmak için, herkes yapıyordu ben de guruptan ayrı kalmamak için, günaha girmemek için”...vs. gibi cevaplar alındığı görülmektedir.

¹³⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 1016, İzmir, Aralık, 2007.

¹³⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 1999, Kütahya, Ocak, 2011.

ikisi birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde yapılan nikahların toplam % 96'sının din kurumuyla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.¹³⁹

Bu konuda yöneltilen sorularda karşılaşılan başka bir talep de ekonomik ihtiyaçları ve her ne olursa olsun kazanma hırsını ortaya koyması açısından önemlidir.

Soru: *Beyimin emekli maaşı yetmiyor, boşanıp babamdan emekli maaşı almak istiyorum. Dini nikahla yaşayacağız. Günah olur mu?*¹⁴⁰

Cevap: *Her ne kadar soruda sormamışsınız ama belirtmekte fayda var. Maaş için evlilikte hile yapmak haramdır. Hileli boşanma sonucu alınan para, 'helal' değildir. Bu açıklamadan sonra dini nikahla yaşamamanın hâlâ önemi varsa, mahkemenin boşaması tefrik yani ayırma, evliliği sona erdirmedir. Bu şekilde boşanan eşler isterlerse tekrar evlenebilirler. Yeni bir nikahın kıyılması gerekir.*

Soru: *Eşimden ayrılıp, bir Almanla evleneceğim. O ülkenin vatandaşı olmak için. Ama kendi eşimden gerçekte ayrılmak istemiyorum. Sadece hakime öyle söyleyeceğim. Nikahım bozulur mu?*¹⁴¹

Cevap: *Mahkemeye müracaat etmezden önce eşinize talak kastıyla değil ancak mecburiyetten dolayı bu işi böyle yapmak zorundayız gibi şahitler huzurunda ifade ederseniz nikahınız devam eder. Mahkemenin boşaması bir bain talaktır. Ancak böyle bir durumun başka sıkıntıları da ortaya çıkaracağı dikkatlerden kaçmamalıdır.*

Örnek olarak verilen sorulardan hareketle nikah akdinin meşru kılınma sebebinin dışında kullanıldığı/kullanılacağı, başka bir amaca ulaşmak amacıyla istismar edildiği, diğer bir ifadeyle hile yapıldığı/yapılacağı, İslam'daki nikah olgusunun yanlış algılandığı ve dini nikah kavramının yapılan yanlışlara koruyucu kalkan olarak kullanıldığı söylenebilir. Bu konuda büro görevlileri yapılan uygulamaların yanlış olduğu, toplum hayatında belli hakları elde edebilmek için "medeni nikah"ın gerektiği ve ısrarla gözetilmesinin zorunlu olduğu yönünde verdikleri cevaplar dikkat çekicidir. Ayrıca anlaşmalı nikahların meşru olmadığı, hassasiyetle büro görevlileri tarafından belirtilmiştir. Ancak bazı görevlilerin sorulara cevap vermekte zorlandıkları, bazılarının da yukarıda örnek olarak verilen Afyonkarahisar AİRB'ye danışılan soruda da

¹³⁹ *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2008, s. 42.

¹⁴⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2185, Muğla, Ağustos, 2011.

¹⁴¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 21, Afyonkarahisar, Şubat, 2010.

görüldüğü üzere, ifade edilmek istenen cevabın net olarak ifade edilememesi nedeniyle bilgi karmaşasına, dolayısıyla yanlış bilgiye sebep olabileceği de görülmektedir.

Sorularda, dini nikahın gençler arası ilişkilerde flörtlük gibi algılanması ve yaşanmasının doğurduğu problemler de ortaya çıkmaktadır. Sonuçları itibariyle hukuksal imkanlara kapalı olduğu için bu tür nikahlarda özellikle kadınların çok mağdur oldukları müşahede edilmektedir.

Mehir de nikah konusunda soru gelen problemler arasındadır. Mehir evliliğin kadına tanıdığı haklardan birisidir. Kuran-ı Kerim'de evlenen erkeğin hanımına vermek zorunda olduğu mehirle ilgili olarak ayetler¹⁴² vardır. Mehrin miktarı, ne olabileceği, unutulduğu durumlarda ne olacağı, sonradan arttırılıp arttırılmayacağı mehir hakkında yöneltilen sorular arasındadır. Ancak evliliklerde mehir, şahit ve ilan gibi konuların tam olarak kavranamadığı gelen sorulardan açıkça anlaşılmaktadır.

*Soru: Ben biraz farklı evlendim; sevdiğim birine kaçtım doğrusu. Nikahımız kıyılırken bir mehir söylenmedi. Eşim de bu konuda bir şey söylemedi. Bir şey de diyemiyorum. Bu durumda ne yapayım, nikah olur mu?*¹⁴³

Cevap: Mehir nikahın şartlarından değildir. Kadının hakkıdır. Nikah kıyılırken mehir söylenmemiş olsa da nikah sahih olmaz diye bir hüküm yoktur. Dolayısıyla mehir nedeniyle nikahınızda bir eksiklik yoktur.

Soruda görüldüğü üzere, dini bilgi yetersizliği nedeniyle bireyler mehirin belirlenmediği durumlarda nikahlarının olup olmadığı endişesini yaşamaktadır. Özellikle kadınlar, evlilik hayatının kurulmasından bozulmasına kadar tüm aşamalara önem vermekte, bu ayrıntıların resmi olduğu kadar dini kaidelere de uygunluk arz etmesini istemektedirler. İçinden çıkılamayan durumlarda ise Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurdukları ve gerekli bilgi desteği taleplerinde buldukları söylenebilir.

2.2.3. Nişanlılık Dönemi Dini Nikah Problemi

Nikah konusunda bürolara gelen sorular içinde nişanlılık dönemi dini nikah problemi %24.0 ile (n=42) son sıradadır. Evlenmeyi diğer akidlerden ayıran özelliklerden birisi, bu akidden önce bir hazırlık döneminin geçirilmesidir. Bütün toplumlarda taraflar nikah yapılmadan önce birbirleriyle evlenme arzularını ortaya

¹⁴² Nisa, 4/4, 25.

¹⁴³ AIRB Kişisel Karteks, No: 2086, Manisa, Haziran, 2009.

koymakta, sonra da kısa veya uzun süren bir hazırlık döneminin ardından evlenip bir araya gelmektedir. Toplumumuzda bu hazırlık dönemi söz kesme ile başlamakta, bunu nişanlanma izlemekte, evlilikle tamamlanmaktadır. Ancak nişanlılık döneminde taraflar arasında örtünme vb. dini yükümlülüklerin kalkması amacıyla dini nikah yapılması, İslam hukukunun öngördüğü mahiyette bir nikah olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir.¹⁴⁴ Bu sakıncaların hepsine örnek teşkil etmesi açısından e-mail yoluyla Aydın Müftülüğü AİRB'e gelen bir mektubun belli kısımlarını aktarmak istiyoruz.

- *Bundan yaklaşık 8 sene önce üniversiteyi bitirmek üzereyken, içinde bulunduğum dini cemaate mensup bir genç geldi yanıma. Benimle bir husus konuşmak istediğini söyledi. Kendisini bir hafta kadar önce bir kermeste görmüştüm. Her ne kadar kapalı yaptıysa da, açık ve net bir teklifte bulundu. Benim de en büyük arzumdu dindar bir gençle evlenmek. Üstelik ailesi de aynı cemaattendi. Benim babam o zamanlar bir türlü dini sohbetlere gitmiyordu. O yüzden ailesinin durumu benim için çok önemliydi. Bana bir lütuftu adeta. Üstelik fiziği de güzeldi. Kabul etmemem için bir sebep yoktu. Ailem benim fikirlerime saygılı olduğu için daha ilk söylediğimde kabullendiler onu. İki-üç haftalık bir arkadaşlık döneminden sonra okulu bitti ve memleketine gitti.*

Bir sene nişanlı kaldık. O zamanlar dindarlarda yaygın kanaat, nişanlı olanların dini nikahlı olması yönündeydi. Biz de dini nikahımızı yaptık. Bir sene sonra ne olduysa, 'fitraten uyuşmadığımız' gibi bir bahaneyle bu işi bitirmek istediğini söyledi. Bir ay her gün ölmek gibi, her gün ayrılık acısı yaşadım. Acaba neden böyle yaptı, şimdi ne olacak, diye...

Bazı şeyleri okumak, anlatmak güzel de yaşamak ne kadar zormuş? Bu olaydan önce ben yine eski nişanlımın tabiriyle, "elleri ayakları uçuşan, fıldır fıldır dönen, son derece güler yüzlü, şevkli, gayretli" birisiydim. Yolda yürürken âdeta koşuyordum. Bütün hayalim, gayem, dinime hizmetti, o aşk heyecanında bile. İnsan gençlikte ne kadar delikanlı, hayalperest oluyormuş be abla! Ailesine, ailemden daha fazla verdiğim değer, benim ailemin onu kendi evlatları gibi görmesi, hepsi bir anda kayboluverdi. O değer verdiğim aile, bir kez dahi, "Ne oldu kızım, neden böyle oldu" diye aramadı...

¹⁴⁴ İslam İlmihali, c. 2, s. 202.

Ben, eski ben değildim artık. Sık sık kendime, kişisel gelişim kitaplarında tavsiye edilen, “Dik durmalısın, yıkılmamalısın” desem de, içimden bir şeyler kopmuştu artık. Yıkılan ben olmadım sadece. O olaydan sonra annem damatlarını oğlu gibi sevemiyor. Ben şimdiki eşimin ailesine aynı derecede sevgi gösteremiyorum...

*Artık yaşadığım bu olay, yeniden evlenmem konusunda bir engel teşkil etti. Olayı bilenlerden talibim olmadı. Olanlar da nişanı bahane etti. Ancak yıllar sonra birisiyle evlenebildim...*¹⁴⁵

*Soru: Ben bir erkekle dini nikah kıydırmıştım. O beni boşamıyor, başka isteyenlerim de var ne yapayım?*¹⁴⁶

Cevap: Bu problemlerin olmaması için gençlere, sabırlı ve ölçülü davranmalarını, fiilen evlenme zamanı gelinceye kadar nikah yaptırmamalarını tavsiye ediyoruz. Böyle bir problem için hakem tayin edilir ve onların huzurunda boşama gerçekleştirilebilir.

Sorularda görüldüğü üzere günümüzde yaşanan ve sürekli karşılaşılan önemli problemlerden biri de aralarındaki ilişkiye meşruluk kazandırabilmek adına söz veya nişandan sonra dini nikah adında yapılan resmi olmayan nikah akitleridir. Bu akitlere dayanılarak nişanlılar arasındaki ilişkilerin boyutlarının nişanlılık ilişkisinin sınırlarını zorlayacak şekle dönüştürülmesi çoğu zaman tarafların özellikle de kız tarafının şahsiyet haklarının ağır şekilde zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır.

AİRB'lere yöneltilen sorulara göre nişanlılık döneminde birtakım sebeplerden dolayı tarafların ayrılması, beraberinde ciddi sorunları da getirmektedir. Ayrıca toplumda nişandan ayrılmış kişiler, özellikle de bayanlar hoş görülmemekte, hatta bu durum onlar için bir evlilik engeli haline gelebilmektedir. Bu yüzden hangi sebeple olursa olsun nişanlılık döneminde nikah yapma geleneği din adamları tarafından uygun görülmemektedir. Çünkü yukarıda ifade edildiği gibi, nişan eşlerin ve ailelerin birbirini tanınmasını sağlayan evliliğe hazırlık dönemidir ve evlilikle sonuçlanmama ihtimali her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu husus birçok kişi tarafından -özellikle dindar aileler nazarında- göz ardı edilmekte hatta çoğunlukla nikahın yapılması için aileler ısrarcı olmaktadır. Dini danışmanların, nişanlılık döneminde nikahın imkanını ve

¹⁴⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 134, Aydın, Haziran, 2008.

¹⁴⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 1518, İzmir, Mart, 2009.

doğruluğunu soran danışanlara resmi nikah olmadan dini nikah yapmanın yanlış olduğunu muhtemel sonuçları ile birlikte açıkladıkları, resmi nikahtan sonra dini nikah yapmalarını tavsiye ettikleri müşahede edilmiştir.

Görüldüğü üzere nikah, toplumun en fazla bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduğu konulardan biridir. Bunun yanında nikah soruları, görevlilerin çözüm sunarken en fazla zorluk yaşadığı sorunlar arasındadır.¹⁴⁷ Bu zorluk, geniş bir alana sahip nikah konusu hakkında detaylı bilgi sahibi olmama yanında, danışanın içinde bulunduğu olumsuz durumun psikolojisine uygun davranmamaktan da kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle bürolarda sunulan din hizmetinin, sadece bir öğretim faaliyeti olmayıp danışanın psikolojik durumunu dikkate alan bir danışma ve rehberlik hizmeti olduğu da ortaya çıkmıştır.

Nikah başlığı altında gelen soruların önemli bir kısmı “dini nikah” üzerine gelmiştir. 2008 yılına ait söz konusu başvuruların incelenmesine dayalı değerlendirme raporunda da özellikle dini nikah ve resmi nikah arasındaki farklılık ve çelişiklerden kaynaklanan soruların yoğunluğu gündeme getirilmiş; AİRB’ler ile Din İşleri Yüksek Kurulu arasında daha sağlam bir ilişki ve işbirliği imkanının değerlendirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.¹⁴⁸

AİRB’lere gelen soruların yaklaşık beşte birinin, Din İşleri Yüksek Kurulu’na yöneltilen aile hayatıyla ilgili soruların yaklaşık yarısının¹⁴⁹ “evlilik ve nikah” konusu hakkında olduğu dikkate alındığında, DİB’in ve Din İşleri Yüksek Kurulu’nun bu problem alanıyla ne kadar fazla ilgilenmesi ve ne tür çözüm arayışları içine girmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Evlilik/Nikah üzerine yapılan başvuruları kimlerin, nasıl ve ne oranda yaptıklarına dair detaylı analizleri aşağıdaki tabloda görebiliriz.

¹⁴⁷ AİRB Raporu, 2009, s. 9.

¹⁴⁸ AİRB Raporu, 2009, s. 11.

¹⁴⁹ Din İşleri Yüksek Kuruluna 2005-2008 yılları arasında “aile hayatı” ile ilgili 15.986 soru gelmiştir. Bunlardan 6.468 adedi “evlilik ve nikah” konusunda olmuştur. Sabri Akpolat, “DİB’e Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri”, Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı, 20-22 Aralık 2008, DİB Yayınları, Ankara, 2009, s. 46.

Tablo 8: Evlilik/Nikah ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)												N	% (**)		
		EVLİLİK								NİKAH							
		1		2		3		4		1		2				3	
S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%				
CİNSİYET	Bayan	58	18.1	44	13.7	39	12.1	65	20.3	28	8.7	54	16.8	33	10.3	320	74.4
	Erkek	17	19.3	3	3.4	13	14.8	19	21.6	17	19.3	11	12.5	8	9.1	88	20.5
	Karı-Koca	3	15.0	2	10.0	3	15.0	2	10.0	3	15.0	7	35.0	-	-	20	4.6
	Bilinmeyen	-	-	1	50.0	-	-	-	-	-	-	1	50.0	-	-	2	0.5
YAŞ	18 yaş altı	-	-	-	-	7	24.1	1	3.4	2	6.9	11	37.9	8	27.6	30	7.0
	18-24 yaş	13	24.1	3	5.4	7	13.0	7	13.0	5	9.2	16	29.4	3	5.4	54	12.6
	25-40 yaş	47	21.4	28	12.8	31	14.1	54	24.7	10	4.6	32	14.7	17	7.7	217	50.5
	41-60 yaş	15	14.7	16	15.7	9	8.8	20	19.6	27	26.4	9	8.8	6	5.9	102	23.7
	61 ve üzeri	1	25.0	-	-	-	-	1	25.0	2	50.0	-	-	-	-	4	0.9
	Bilinmeyen	2	8.7	3	13.1	1	4.3	3	13.1	2	8.7	5	21.7	7	30.4	23	5.4
MEDENİ HAL	Evli	56	19.5	39	13.6	17	5.9	63	21.9	32	11.1	56	19.5	24	8.3	286	66.5
	Bekar	4	3.2	11	8.9	38	30.6	23	18.5	14	11.2	17	13.7	17	13.7	124	28.8
	Boşanmış	18	90.0	-	-	-	-	-	-	2	10.0	-	-	-	-	20	4.7
	Eşi Ölmüş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
	Bilinmeyen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
EĞİTİM	İlköğretim	41	20.2	15	7.3	17	8.3	34	16.7	37	18.2	38	18.7	21	10.3	203	47.2
	Lise	20	14.7	12	8.8	28	20.6	38	27.9	9	6.6	22	16.1	7	5.1	136	31.6
	Üniversite	3	10.7	1	3.6	6	21.4	4	14.2	2	7.1	6	21.4	6	21.4	26	6.1
	O. yazar değil	-	-	-	-	-	-	1	33.3	-	-	2	66.6	-	-	3	0.7
	Bilinmeyen	14	22.6	22	35.5	4	6.4	10	16.1	-	-	5	8.1	7	11.3	62	14.4
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	16	11.6	22	15.9	30	21.7	9	6.5	18	13.1	20	14.5	23	16.7	138	32.1
	Telefon	55	22.2	28	11.3	19	7.7	66	26.7	27	10.9	41	16.6	11	4.4	247	57.4
	E-mail	3	8.5	-	-	4	11.4	9	25.7	2	5.7	10	28.5	7	20.0	35	8.1
	Bilinmeyen	4	40.0	-	-	2	20.0	1	10.0	1	10.0	2	20.0	-	-	10	2.4
Toplam		n=78		n=50		n=55		n=86		n=48		n=73		n=41		430	100.0
İLLER	Afyon	3	21.4	-	-	2	14.3	4	28.5	2	14.2	2	14.2	1	7.1	14	2.8
	Aydın	8	18.1	6	13.6	5	11.3	8	18.1	11	25.0	4	9.1	2	4.5	44	9.3
	Denizli	13	28.9	10	22.2	2	4.4	3	6.6	8	17.8	4	8.8	5	11.1	47	10.0
	İzmir	52	20.1	21	8.1	36	13.9	51	19.7	21	8.1	53	20.5	25	9.6	257	54.6
	Kütahya	2	7.4	5	18.5	7	25.9	2	7.4	10	37.1	1	3.7	-	-	27	5.7
	Manisa	5	11.9	9	21.4	6	14.3	14	33.3	2	4.7	4	9.5	2	4.7	42	8.9
	Muğla	3	9.7	3	9.7	-	-	9	29.1	-	-	9	29.1	7	22.6	31	6.6
	Uşak	1	11.1	1	11.1	3	33.3	2	22.2	1	11.1	1	11.1	-	-	9	1.9
Toplam		n=87		n=55		n=61		n=93		n=55		n=78		n=42		471 (***)	100.0

(*) Konular (Evlilik)

- 1- Evlilikte Kader, Kısmet, Nasip
- 2- Evlilikte Aldatma ve Zina
- 3- Evlilikte Din, Mezhep ve Kültür Farklılıkları
- 4- Evlilikte Denklik

(*) Konular (Nikah)

- 1- Resmi-Dini Nikah Ayrımı ve Mehir
- 2- Nikahın Önemi ve Nikahsız Beraberlik
- 3- Nişanlılık Dönemi Dini Nikah

(**) Sadece evlilik/nikah ile ilgili sorular içindeki yüzdendir.

(***) İzmir ili 2003-2004 yıllarına ait, aile ile ilgili 41 soru değerlendirmelere dahil edilmiştir.

Not: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Sorulara cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında, bayanların genel başvuru sayısı içinde çoğunlukta olduğu ve sonuçları burada da etkiledikleri görölmektedir. Ancak genel AİRB sorularında bayanların oranı %80.1 iken, burada %74.4'e düşmüştür. Öte yandan başvuruda bulunan erkeklerin oranı genel içinde %13.7 iken, evlilik/nikah konusunda %20.5'e yükselmiştir. Karı-koca olarak başvuranların oranında ise bir değişiklik olmamıştır. Görülüyor ki evlilik/nikah konusunda erkeklerin de bürolara başvuruları dikkat çekici bir şekilde artmıştır.

Yaş değişkeni açısından ele alındığında, soruların yaklaşık yarısının (%50.5) 25-40 arası yetişkinler tarafından geldiği belirlenmiştir. Buradaki dağılım, 2-3 puanlık artma ve eksilme ile genel dağılıma benzerlik göstermektedir. (Krş. Grafik 3). Bu konuda en fazla dikkat çeken husus, 18 yaş altı kişilerin genel başvuru içindeki oranı %3.3 iken, burada %7.0'ye yükselmesidir. Genel konular içinde 18 yaş altı gençlerin en çok üzerinde durdukları konu "evlilik/nikah" olmuştur. (Bkz. Ek Tablolar 1). Bunun sebebinin evlenme çağına doğru yaklaşan bireylerin evlilik ve nikah konularında bilgi sahibi olma istekleri olduğu söylenebilir.

Sonuçlar medeni durum açısından incelendiğinde, evli ve bekar başvuranların oranlarında büyük farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Şöyle ki, genel başvurular içinde evlilerin oranı %71.9, bekarların %12.5 iken, (bkz. Grafik 4) burada evlilerin oranı %66.5'e düşmüş, bekarlarınkı ise %28.8'e yükselmiştir. Yani bekarların sayısında yüzde yüzün üzerinde bir artış yaşanmıştır. Bu durumun yukarıda zikredilen sebep yanında, bekarların dini nikahla arkadaşlık kurma isteklerinden ve nikahsız beraberlikler hakkında bürolara daha fazla başvurmalarından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Eğitim durumu açısından bu konudaki verilerle çok fazla bir değişim görölmemiş, genel dağılıma benzer oranlar tespit edilmiştir. (Krş. Grafik 5).

Sorulara danışma şekli değişkeni açısından baktığımızda, oranların genele yakın olduğu söylenebilir. (Krş. Grafik 7). Ancak aile ile ilgili başvurularda telefonla başvuru %39.5 iken, burada %57.4 olmuştur. (Krş. Tablo 5). Bu durum evlilik/nikah konusunda danışan kişilerin aile konusundaki kadar yüz yüze danışmayı tercih etmediklerini, daha çok telefonu başvuruda bulunmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

İllere göre ele aldığımızda, Afyon, Manisa, Muğla ve Uşak illerine en çok "evlilikte denklik" konusunda soruların geldiği görölmektedir. Bu illerde aile içi

problemlere yönelik soruların da yoğun olduğu hatırlanacak olursa (bkz. Tablo 5) evlilikte denklik kavramının ailede ne kadar önemli olduğu ortaya çıkacaktır.

Ege Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde bulunan illerden (Aydın, Muğla, İzmir) nikahın önemi ve nikahsız beraberlikler konusunda daha çok soru gelirken, iç kesimlerde bulunan (Afyonkarahisar, Denizli, Kütahya, Manisa, Uşak) illerden bu konuda daha az soru gelmiştir. Bu durumun sebebi olarak kıyı kesimlerde yer alan illeri yaz turizmi nedeniyle yabancı turistlerin daha fazla ziyaret etmeleri ve onların tavır ve yaşam şekillerinin kişileri olumsuz etkilenmesi gösterilebilir.

Günümüzde birçok kişinin sadece kişisel ihtiyaçlarını karşılama ya da toplumsal beklentiyi cevaplama amacıyla evlendiği görülmektedir. Dolayısıyla evlilik sosyal bir olgudan öteye gitmemekte ve dinin evliliğe, aileye yüklediği değer göz ardı edilmektedir. Dini nikah yapılarak evliliğe dair tüm dini gerekliliklerinin gerçekleştiği düşünülmektedir. Nikah öncesinde, esnasında ve sonrasında karşılanması gereken şartlar, yerine getirilmesi gereken sorumluluklar bekar insanlar bir yana evli insanların çoğu tarafından bilinmemektedir. AİRB kayıtları göstermektedir ki, toplumda evlilik adıyla nikahsız devam eden çok sayıda birliktelik vardır. Benzer şekilde nişan döneminde nikah yapan ve nişan bozulunca nikahın da bittiğini sanıp yeniden evlenen kişilerin sayısı oldukça fazladır. Bunun yanında talakın hiçbir şekilde geri dönüşü olmadığını düşünüp yıllarca ayrı yaşayan çiftlere de rastlanmaktadır. Dahası bu insanlar dini değerlere önem veren ve dini esaslara uygun yaşamaya çalışan insanlardır ki sorunları için büroya danışarak dini çözüm aramaktadır. Bu örnekler evli ya da evlilik niyeti taşıyan insanların eğitim ihtiyacını çok iyi ortaya koymaktadır. Eğer gereksinimler karşılanmazsa gayri meşru ilişkiler ile bu ilişkilerden meydana gelen çocuklar ve sorunlar giderek çoğalacaktır.

Yukarıda vurgulandığı gibi nikah konusu, bireylerin en fazla bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduğu konulardan biridir. Onu kişisel bir karar ya da sosyal bir beklenti olarak tanımlayan düşüncenin aksine, nikah hem tarafların hem de onunla ilişkili diğer kişilerin ve unsurların birtakım şartları taşımasını gerektiren önemli bir başlangıçtır. Dolayısıyla bireylerin evlilik engelleri ile şartlarını bilmesi ve dikkate alması bir gerekliliktir. Ne var ki, toplumda İslam'ın kendileri ile evlilik izni vermediği kişilerle birlikte olan ve evli olduğunu düşünen kişilerin sayısının oldukça fazla olduğu bürolara gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

3. BOŞANMA İLE İLGİLİ SORULAR

Talak kelimesinin müteradifi olan boşanma, karı-koca arasındaki evlilik bağının çözülmesi, evliliğin sona ermesi anlamına gelir. Eşlerin kurdukları yuvayı, ölünceye kadar yaşatmaları ve evliliğin ölümle son bulması esastır,¹⁵⁰ ama toplumların hayatında boşanmanın olmadığı hemen hemen hiçbir dönem ve kültür çevresi görülmemiştir. Günümüzde Türk ailesini kuşatan sorun alanlarına bakıldığında, sebepleri ve sonuçları açısından ilk sıralarda boşanma olgusunun yer almaya başladığı müşahade edilmektedir. Her geçen yıl artan bir eğilim gösteren boşanma sayılarında¹⁵¹ makasın gittikçe açılma eğiliminde olması, aile parçalanmalarının önemli bir boyuta ulaştığının delilidir.

Türkiye’de son 20 yıla kadar boşanmanın önemli bir toplumsal sorun olarak algılanmadığı bilinmektedir. Özellikle 20. yüzyılın son dönemine kadar ülkemizde güçlü aile bağlarının ve dini inançların etkisiyle beraber toplumda boşanmış bireylere özellikle de kadına karşı önyargılı ve damgalayıcı tutumlar, kadının ekonomik bağımsızlığının bulunmaması, ailede sorunların çözümlendiği bir dinamik yapının söz konusu olması vb. faktörler¹⁵² nedeniyle boşanma olgusu toplumsal bir sorun oluşturmamaktaydı.

Ancak, diğer toplumlarda olduğu gibi, bugün ülkemizde de temel değerlerin zayıflaması, nüfusun şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, tüketim kültürünün değişmesi, bireysel değerlerin ön plana çıkması¹⁵³ ile birlikte toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren boşanma, birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir olgu haline gelmiştir. Buna paralel olarak yaşanan yüzyılın “stres çağı” olarak nitelendirilmesine sebep olan bireysel stres kaynaklarının artmasıyla tahammülsüz bireylerin yetişmesi, sürekli harcamaya odaklanan tüketim tutkusu, medyanın ürettiği değer kargaşası ile oluşan ahlaki yozlaşma, evlilikte maddi değerler üzerine kurulmak

¹⁵⁰ Sabri Akpolat, “Boşanma”, *Fetva Sorularında Aile Konuları*, (İstanbul Müftülüğü), FSF Matbaacılık, İstanbul, 2009, s. 29.

¹⁵¹ 2013 yılında ülkemizde boşanma sayısı 125.325’tir. Bu sayı bir önceki yıla göre binde 2.30 artış göstermiştir. Bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10909>. (12.02.2014).

¹⁵² Çiğdem Arıkan, *Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1992, s. 96; Ali Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c.1, s. 201; Murat Atalı, “Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, ss. 196-198; Ünal Şentürk, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Aile ve Toplum Dergisi*, BAAK Yayınları, 2008, Yıl, 10, S. 14, s. 9.

¹⁵³ *Boşanma Nedenleri Araştırması*, ASAGEM, Mart 2009, Ankara, s. 8.

istenen hayat tarzı vb.¹⁵⁴ hususlar, boşanmaya giden yol üzerindeki tetikleyici etkenler olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, modernleşme ve kent hayatı da birçok açıdan aileyi olumsuz etkileyerek boşanmalara zemin hazırlamaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde, küçük topluluklarda görülen ve ailenin bütünlüğünü destekleyen sosyal denetim mekanizmaları, modern kentlerde giderek zayıflamaktadır. Kent hayatında her geçen gün yalnızlaşan aile kurumu, sadece çeşitli örgütlenme biçimlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Sosyal baskının engelleyici yönünü azaltan bu durum kentlerde boşanmaların daha olağan karşılanmasına, daha sık ve kolay gerçekleştirilmesine neden olmaktadır.¹⁵⁵

Bununla birlikte geleneksel toplumlarda evlilik, kadın için bir sosyal güvence olarak algılanmaktadır. Kadın, evde ev işlerini yapar; erkek çalışır, kazanır ve aileyi korur. Bu durumda özellikle kadının evlilik birliğini sona erdirmesi zordur, boşanmayı gerektiren nedenlere rağmen kadın, yaşadığı olumsuzluklara katlanır ve evliliğini devam ettirir. Modern toplumlarda ise her bireyin sosyal güvencesi vardır. Dolayısıyla bireylerin başka bireyler tarafından korunmaya ihtiyacı yoktur, huzursuzluğa ve şiddete maruz kaldığı zaman, evlilik birliğini sona erdirmeye konusunda daha rahat karar verilebilmektedir. Belirtilen tüm bu değişiklikler ve elde edilen haklar kadınların açtığı boşanma davalarının sayısını artırmaktadır, diyebiliriz.¹⁵⁶

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorular içerisinde “boşanma/talak” soruları %13.49 (n=324) üçüncü sırada yer almaktadır. Bu sorular çalışmamızda iki başlık halinde tasnif edilerek ele alınacaktır. (Bkz. Grafik 10). Gelen soruların genel yapısını incelediğimizde ilk göze çarpan husus, soru sahiplerinin önemli bir kısmının ana hatları ile de olsa talak konusunda -yeterli- bilgilerinin olmadığı, mevcut bilgilerinin de kulaktan dolma, eksik ya da karmaşık, puslu olduğudur. Bunların bir kısmı “iş başa düşünce” araştırmaya girişmekte, okumaya çalışmakta, fakat bu konuda gerekli alt yapıya sahip olmadıkları için karşılaşılan problemi çözmek yerine daha da karmaşık ve çözümsüz hale getirmektedir.

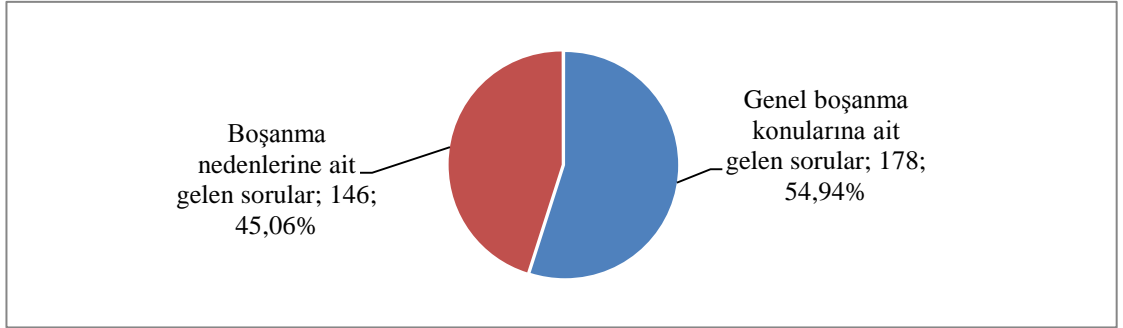
¹⁵⁴ Boşanma nedenleri hakkında geniş bilgi için bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, s. 27-104.

¹⁵⁵ Meriç, *a.g.e.*, 173.

¹⁵⁶ Ömer Ergün, “TMK’nun 166. Maddesinde Düzenlenen Boşanma Nedenleri”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBAD)*, AKADER Yayınları, 2005, S. 6, ss. 523-524.

Öte yandan boşanma/talak ile ilgili sorularını ve problemlerini bürolara yöneltenler, boşanmanın İslami kurallar çerçevesinde nasıl gerçekleştiği ya da talakla ilgili her hangi bir detay hakkında bilgi edinmek istemişlerdir. Ancak soruyu yönelten kişilerde, boşanmanın olmadığı sadece bilgi edinmek istenildiği izlenimini vermeye çalışan bir üslup hakim olmuşsa da gerçekleşen ya da gerçekleşmek üzere olan bir boşanmanın söz konusu olduğu açıkça sezilmektedir. Kısaca bu gruptaki başvurular şeklen bilgi istiyor gibi görünse de gerçekte çözüm isteyen bir problem niteliği taşımaktadır, denilebilir.

Grafik 10: Boşanma/Talak Konusunda Soruların Dağılımı

Yukarıdaki verilere göre boşanma/talak konusunda gelen soruların %54.94'ünü "genel boşanma konularına ait sorular", %45.06'sını da "boşanma nedenlerine ait sorular" oluşturmaktadır. Her iki konuda gelen sorular aşağıda iki başlıkta detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.1 Genel Boşanma Konularına Ait Sorular

Yukarıda da ifade edildiği üzere aile içi iletişim yoksunluğu, günümüz ailelerinin en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte aile hayatında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, kavgalar, baskı ve şiddet uygulamaları aile bireylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bahsedilen bu durumlar, uzun yıllar süren evliliklerde dahi ailenin devamını engelleyen faktörler arasında karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal-sosyal baskı, ekonomik imkanının olmaması ve çocukların yaşanacak olumsuzluklardan etkileneceği düşüncesiyle evliliklerini devam ettiren kadınlar, yıllar sonra da olsa şartların değişmesiyle boşanmanın yollarını arayabilmektedir. Fakat toplumsal yargılar

bu kararlarında kadınları zorladığı için ciddi gerginlikler yaşanabilmektedir.¹⁵⁷ AİRB'lere gelen sorulardan durum şu şekilde örneklenebilir.

*Soru: 55 yaşındayım. 3 çocuğum vardı ve hepsini evlendirdim. Geriye dönüp baktığım zaman, eşimle hiç doğru dürüst bir günümüz olmadı. Boşanmak istiyorum ama bu yaştan sonra da ne derler diye düşünmeden edemiyorum. Çocuklarım da beni destekliyor. Boşansam günah olur mu?*¹⁵⁸

Cevap: Boşanmak günah olmaz, ancak acısıyla tatlısıyla 35-40 yıllık bir beraberlik geçirmişsiniz. Boşanmış olmak problemlerden kurtulmak anlamına gelmez. Boşandıktan sonra daha farklı problemler de çıkabilir. Ayrıca sizin boşanmanız çocuklarınızın aile yuvası üzerinde de olumsuz etki yapabilir. Bu sebeple aile yuvanızı bütünü zorluklara rağmen devam ettirmenizi tavsiye ederiz.

Yukarıdaki verilen cevaba bakıldığında, büro görevlisinin cevap verirken kararsızlık içinde kaldığı, boşanabileceğini ancak boşanmayla problemlerin çözülemeyeceği ve çocukları olumsuz etkileyebileceği gerekçesiyle boşanmamasının uygun olacağı düşüncesiyle bir ikilemin içinde kaldığı görülmektedir. Bu durumda danışmaya gelen kişinin ruh halinin ve ne yapacağına tam anlamıyla karar verememesi görevli üzerinde de benzer etkiyi yaptığı söylenebilir.

Boşanma eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da ailenin yıkımı demektir. Ayrılmanın mutlak gerekli olduğu durumlar da bile boşanmayla sorunlar bitmez. Boşanmış çiftler, bazen çocuklarının iyiliği için çok yakın ilişki içinde olmaya devam ederler. Nitekim, boşandığı halde birlikte yaşamaya ve karı-koca ilişkisini sürdürmeye devam eden birliktelik örnekleri çoktur. Bunların bir kısmı nikahın sona erdiğinden habersiz iken, bir kısmı bilerek bu birlikteliği sürdürmektedir. Bu sebeple boşanma sonrası sorunlar ve ilişkiler ile ilgili olarak bürolara fazlaca soru geldiği görülmektedir.

*Soru: 7 yıl önce boşandılar. Çocukları için tekrar evlendiler. Arkadaşım birkaç ay önce tesettüre girip Allah yoluna döndü. Şimdi içinde bir şüphesi var. "Acaba eşimle zina mı yapmış oluyorum" diye soruyor. Bizi aydınlatırsanız çok seviniriz.*¹⁵⁹

¹⁵⁷ Araştırmaya göre, eşinden boşanmak isteyen kadının boşanmasını engelleyen faktörler arasında ilk üç sırada %57.7 ile çocuk, %26.2 ile çevre ve %25.1 ile de dul yaşama korkusu yer almaktadır. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, s. 154.

¹⁵⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 2103, Manisa, Ağustos, 2009.

¹⁵⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 792, İzmir, Mayıs, 2006.

Cevap: *Mahkemenin boşaması bir bain talak yerine geçer. Bu nedenle tekrar eski eşine nikah kıyarak dönmesinde her hangi bir sorun yoktur.*

Soru: *Ben eşimden 6 yıl önce hakim huzurunda boşandım. Bu safhaya gelinceye kadar da pek çok defa boşanma ifadelerini kullandım. Şimdi pişman olup tekrar yuvamızı kurmak istedik. Ama hülle yapılması gerekir diyorlar. Ne kadar doğrudur. Beni aydınlatabilir misiniz? İki çocuğumuz var.¹⁶⁰*

Cevap: *Soru soran kişi DİB Din İşleri Yüksek Kuruluna yönlendirildi.*

Görüldüğü gibi acele ile verilmiş boşanma kararlarının ardından tekrar bir araya gelmek isteyen çiftler, eski eşleriyle ikinci haklarının olup olmadığını öğrenmek için bürolara başvurmaktadır. İfadelere bakıldığında bu konuda, toplumun yeterince bilgi sahibi olmadığı da açıkça görülmektedir. Nikah konusunda olduğu gibi, boşanma/talak konusunda da büro görevlilerinin cevap vermekte zorlandıkları hatta yetersiz kaldıkları müşahede edilmiştir. İslam hukukçuları sorunların çözümü için çalışırken, din eğitimi uzmanları da bu çözümleri onlara aktarmak için gereken kişi ve yöntemleri geliştirme ve iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Din İşleri Yüksek Kurulu üye ve uzmanlarının büro personeline nikah ve talakla ilgili seminer vermesi ve konuyla ilgili yeterli doküman temin edilmesi bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir.

Eş seçiminde yapılan yanlışlıklar da ailenin devamı ve huzurunu engellemektedir. Nitekim aile olarak çok uzun yıllar birlikte olan çiftlerle ilgili yapılan bir araştırmada, “yeniden aynı eşiyile evlenmek isteyenlerin” oranı %2.7’de kalmıştır.¹⁶¹ Bu sonuç tarafların eş seçimindeki başarısızlık kadar, toplumsal değişimin birey hayatında meydana getirdiği farklılaşmayı da göstermektedir, diyebiliriz. Diğer taraftan eş seçiminde kişilik özelliklerin yanı sıra, kültürel uyum ve ekonomik yeterliliğin de göz önüne alınması gerektiği yine bürolara gelen sorularda açığa çıkmaktadır.

Soru: *Kocam geçen gün “Allah’ını seversen benden boşan” dedi. Ben de “peki boşanacağım” dedim. Şimdi ise barıştık. Ne yapacağız. Biz boşanmış sayılır mıyız?¹⁶²*

Cevap: *Boşanmış sayılmazsınız. Ancak bu işin şakası olmaz ağızımızdan çıkacak sözlere bundan sonra dikkat etmeliyiz.*

¹⁶⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 446, Denizli, Mayıs, 2009.

¹⁶¹ Hürriyet, 24.12.2009, s. 11.

¹⁶² AİRB Kişisel Karteks, No: 519, Denizli, Haziran, 2010.

Soru: *Yıllar önce eşimle konuşurken bana “boşanalım” dedi. Bende geçiştirmek adına tamam seni üçten dokuzda boşuyorum dedim. Fakat evliliğimiz hiç bu söze takılmadan sürekli devam etti. Ben şimdi vesveseye kapıldım. “Tamam, seni boşuyorum” sözü ile acaba biz boşanmış mıydık?*¹⁶³

Cevap: *Din İşleri Yüksel Kurul Uzmanlarından Sabri Akpolat’ın telefonu verildi ve bu konuyu onunla görüşmesi istendi.*

Eşler arası ilişkilerin bozulduğu, gerginliğin arttığı tartışma anlarında erkeklerin kızgınlıkla söylediği talak ifadeleri, aile ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemekte, özellikle hanımları nikahlarıyla ilgili kuşkuya düşürmektedir. Oysa erkeklerin bir kısmı nikah konusunda kadınlar ile aynı hassasiyeti taşımadıkları, kızgınlıkları geçtikten sonra hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam ettikleri ve yaşananlar karşısında rahat tavırlar sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan şaka ile kullanılan talak ifadeleri, talak hususunun ciddiyetinin anlaşılmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı durumlarda erkeğin bu ruhsatı fütursuzca kullanıp kadını baskı altında tutmak istediği de sorularda açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla söylemlerinde dilini eğitmek ve dikkatli olmak gibi bir kaygı taşımayan kişiler istedikleri gibi davranırken, dini davranışlarda hassasiyeti olan taraf ciddi sıkıntılar yaşayabilmektedir.

Burada hukuki bir problemi de vurgulamak gerekmektedir. Taraflar hakim huzurunda “biz anlayamıyoruz, boşanmak istiyoruz” dedikleri zaman, hakim fazla ispat keyfiyeti aramadan “tarafların iradesi tamdır” diyerek boşamaktadır. Ancak bu konu istismara açık olup, hatta bazen tarafların bizzat kendileri tarafından, suiistimal edilebilmektedir. Nitekim borca girmiş karı-kocanın borçtan kurtulmak için, maddi endişeler taşıyan karı-kocanın, babasının/annesinin emekli parasını almak için boşandıklarına dair örneklere sıkça rastlanılmaktadır. Yurt dışına çıkmak, başka bir ülkenin ikametini almak amacıyla da boşanmalar görülebilmektedir. İlginç olan bütün bu ayrılıklara rağmen ailelerin birlikte yaşaması veya yaşamayı talep etmeleridir.¹⁶⁴ Anlatılanları boşanmanın gündelik hayattaki değişen anlamları açısından

¹⁶³ AİRB Kişisel Karteks, No: 1664, İzmir, Ekim, 2009.

¹⁶⁴ Mustafa Tuncer, “Aile ve Hukuk Komisyonu”, *I. Aile Şurası, Raporlar, Görüşler, Kararlar*, BAAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 162.

değerlendirebiliriz. AİRB'lere gelen sorularda, bu görüşümüzü destekler mahiyette çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Soru: *Eşim emekli geçinemiyoruz. Babamın maaşını almak için boşansam, ama eşimle de birlikte yaşasam olur mu?*¹⁶⁵

Cevap: *Kesinlikle olmaz, kamu hakkını üzerinize geçirmiş olursunuz.*

Soru: *Yurtdışında çalışmak için eşimden boşanıp, yabancı bir kadınla evlenmem gerekecek. Bu durumda benim nikahım geçerli olur mu? Anlaşmalı evlilik ve boşanma var mı?*¹⁶⁶

Cevap: *Peygamberimiz “aldatan bizden değildir” buyurmuştur. Bizim rehberimiz Kur'an ve peygamberimizin sünneti olduğuna göre her konuda olduğu gibi evlilikte de ayet ve hadisleri kendimize rehber edinmemiz lazım. Hileli yollara başvurmak, kağıt üzerinde boşanarak birlikte yaşamaya devam etmek dinen caiz değildir. Geniş bilgiyi başkanlığımızdan alabilirsiniz.*

Boşanma konusunda gelen sorularda ortaya çıkan önemli bir hususu daha dile getirmek gerektiği kanaatindeyim. Boşanmalarda en sık vurgulanan husus, karı-kocanın daha birbirlerini tanıyamadıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir. Sorular içinde gördüğümüz “*şu kadar yıl oldu ben daha bu adamı tanıyamamışım*” gibi ifadeler, bu durumu çok açık anlatan örneklerdir. Evlilik öncesi gerçek karakterini gizleyenler, ancak evlendikten sonra birbirlerinin gerçek yüzünü görmekte ve sorunlar bu noktadan sonra başlamaktadır. Nitekim avukat Cengiz Hortoğlu'nun kendisine gelen vakalardan yola çıkarak; “Kadın futbol izlemekten nefret eder, ama nişanlıyken sever gibi görünür. Erkek gezmeyi, eğlenmeyi sevmez ama sever gibi görünür”¹⁶⁷ şeklindeki ifadeleri ailelerde yaşanan anlaşmazlıkları örneklendirmektedir. Bu vb. durumların eşleri anlaşmazlığa sürükleyen ve aile birliğini sarsıntıya uğratan faktörlerin başında geldiği kanaatindeyiz.

Örneklerde de görüldüğü üzere, boşanma/talak konusunda gelen soru ve sorunlara büro görevlilerinin cevap vermekte zorlandıkları hatta yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte zaman zaman yanlış bilgilendirme ve aynı sorulara

¹⁶⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 2391, Uşak, Ocak, 2010.

¹⁶⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 68, Afyonkarahisar, Mart, 2011.

¹⁶⁷ Cengiz Hortoğlu, *Bir Fenomenin Şifreleri*, Truva Yayınları, İstanbul, 2011, s. 121.

farklı cevaplar verme şeklinde problemler yaşandığı görülmüştür. Mesela, değişik illerde “ben eşime boş ol dedim, ama şimdi pişmanım” şeklindeki soruya görevlilerden biri “artık sizin bir araya gelmeniz mümkün değil” diye cevap verirken, bir diğeri “sen boşanma kelimesiyle gerçekten boşamayı kastettin mi?” sorusunu yönelterek “hayır ben sadece eşimi falan işi yapmaktan vazgeçirmek maksadıyla onu korkutmak için bu ifadeyi kullandım. Aslında boşanma kastım yoktu” cevabına karşı “öyleyse evliliğinizi sürdürebilirsiniz, aranızda boşanma meydana gelmedi” şeklinde cevap vererek insanları ikilemde bırakacak bilgilendirmeler yapmışlardır. Ayrıca, bürolara gelen sorular içinde Din İşleri Yüksek Kurulu’na en çok yönlendirme yapılan ve en çok danışılan konu başlığının boşanma soruları olması da dikkat çekicidir.

3.2. Boşanma Nedenlerine Dair Sorular

Günümüz boşanmalarında mahkeme kayıtlarında genel bir tanım olarak sık sık kullanılan “şiddetli geçimsizlik” ifadesinin, ailelerde yaşanan ve adı konulmamış pek çok probleme işaret ettiğini belirtmiştik. Nitekim boşanma başlığı altında ele aldığımız soruların %45.06’sının (n=146) boşanma nedenleri ile ilgili olması varsayımımızı doğrulanmaktadır. Hakimin karı-kocayı boşarken elindeki kıstaslar, sadece hukuki mahiyettedir. Halbuki boşanmaların özünü oluşturan pek çok nedenin var olduğu, ilgili sorularda görülmekte ve bu durum görüşümüzü desteklemektedir.

Türkiye’de farklı yıllara ait boşanmaların yaklaşık %95’inin nedeni olarak, “şiddetli geçimsizlik” gösterilmektedir.¹⁶⁸ Hatta aile içi şiddet, cinsel sorunlar, evlilik beklentilerine ulaşamama vb. gibi konularda şahit/belge bulunamadığı zaman, şiddetli geçimsizlik adı altında boşanmalar gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple hem “şiddetli geçimsizlik” olarak kayıtlara geçen hem de ailelerin parçalanmasına yol açan “boşanma nedenleri”ni analiz edebilmek için bu başlık altında gelen sorular detaylı olarak incelenecek ve değerlendirmeleri yapılacaktır.

3.2.1. Boşanma Nedenleri

Evlilikler mutlu ve huzurlu bir yaşam için yapılırken, her evlilik mutlu bir şekilde yürümeyebilir. Aile içinde yaşanan ve eşler arasında huzursuzluğa sebep olan problemler giderilmezse evliliğin bitmesi gündeme gelebilir. Boşanma kararı, bazen

¹⁶⁸ Türkiye İstatistik Yıllığı, 2011, www.tuik.gov.tr, (26.04.2013).

birlikte alınırken çoğu kez eşlerden birinin tek taraflı karar vermesiyle de boşanma işlemleri başlatılabilir.

Bireylerin önemli bir gerekçe olmadan ailelerini dağıtması ve çocuklarını zor bir duruma düşürmesi kabul edilemeyen bir husustur. Ancak kişileri boşanmaya iten birtakım önemli faktörlerin bulunduğu da bir gerçektir. Biz burada boşanmış ya da boşanma aşamasında AİRB'lere başvuranların boşanma nedenlerindeki asıl sebepleri dikkate alarak soruları gruplandırmaya çalıştık. Böylece mahkeme kayıtlarında yaklaşık %95'i "şiddetli geçimsizlik" olarak belirtilen boşanmaların arka planında yatan nedenleri açığa çıkarmayı hedefledik. Bu amaç doğrultusunda evliliğin sona ermesine neden olan faktörleri aşağıdaki şekilde gruplandırdık.

Tablo 9: Boşanma İsteğinde Bulunan Kişilerin Boşanma Taleplerinin Nedenlerine Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Aldatma	32	21.92
Şiddet	18	12.33
Erkeğin olumsuz karakteri	36	24.66
Maddi problemler	6	4.11
Sevgi eksikliği	13	8.90
Cinsel problem ve hastalıklar	17	11.64
Eşlerin yaşam şekillerinin farklılaşması	15	10.27
Ailedeki diğer fertlerin olumsuz etkileri	9	6.16
Toplam	146	100.00

Tablodaki verilere göre, boşanma nedenleri arasında ilk sırada %24.66 ile "erkeğin olumsuz karakteri"nin yer aldığı görülmektedir. Bunu %21.92'le "Aldatma" %12.33'le "şiddet" ve %11.64'le de "cinsel problem ve hastalık" takip etmektedir.

Bulgularda boşanmalardaki en önemli etken olarak erkeğin olumsuz karakteri ve aldatma karşımıza çıkmaktadır. Maddi problemlerin ise %4.11'lik bir oranla, boşanmayı düşündürecek kadar güçlü bir etken olmaması da dikkat çekmektedir. Boşanma nedeni olarak yaklaşık %25 bir oranla ilk sırada yer alan erkeğin olumsuz karakteri çıkmasının, bürolara başvuranların yaklaşık %81'inin bayan olması ve boşanma nedenleri için değerlendirmeye alınan soruların da %91.1'inin bayanlar tarafından bürolara yöneltilmesi (bkz. Tablo 10) önemli bir faktördür, diyebiliriz.

Ancak, sosyal olaylar bir nedene indirgenerek açıklanamayacağı için kişilerin boşanma taleplerinde yukarıda ifade edilen faktörlerin tek başlarına etkili olmadığı söylenebilir. Nitekim incelenen kayıtlarda boşanmaya etki eden birkaç nedenin bir arada bulunduğu görülmüştür. Biz bu nedenleri gruplandırırken asıl vurgulamak istediğimiz hususları dikkate aldık. Belirtilen şekilde gruplandırılan boşanma nedenleri, soru yoğunluğuna göre aşağıda değerlendirilecektir.

3.2.1.1. Erkeğin Olumsuz Karakteri

İncelenen dokümanlarda erkeğin olumsuz karakteri, evliliğe en çok zarar veren özelliklerden biri olarak görülmektedir. Bu olumsuz karakterler arasında içki, kumar ve her türlü zararlı alışkanlıklar yanında kıskançlık ve ilgisizlik de sayılabilir.

Erkeğin içki, kumar gibi kötü alışkanlıkları, aile birliğine ciddi şekilde zarar vermektedir. Yargıtay'ın TMK'nın 166. Maddesine¹⁶⁹ dayanarak verdiği karara göre, erkeğin ortak hayatı çekilmez hale getirecek derecede abartılı şekilde kıskançlık göstermesi, evliliğini sarsacak derecede sürekli alkol kullanması ve eve geç gelmesi boşanma sebebi olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁰

İçki, kumar ve diğer zararlı alışkanlıklar, pek çok olumsuzluğa neden olmakla birlikte, kişinin ailesine karşı maddi ve manevi sorumluluklarını yerine getirmesine de engel olmaktadır. Bu sebeple evlilikler çekilmez hale gelebilmektedir. Konuyla ilgili AİRB'lere gelen soru örnekleri de oldukça fazladır.

Soru: Şimdi boşanma davamız sonuçlandı eve bile gitmeden buraya geldim. Her gece içen bir kocam vardı. Bu pisliği yetmezmiş gibi bir de bana şiddet uyguluyordu. Dünyada cehennemi yaşadım sanki. 4.5 yıllık evliliğimizi bugün noktadık, ama boşlukta kaldım. Bana biraz teselli verir misiniz?¹⁷¹

Cevap: Anlattığınız kadarıyla zor bir evlilik süreci geçirmişsiniz. (Bu kişi ile yaklaşık 3 saat sohbet edildi, rahatlama şeklinde ayrıldı).

¹⁶⁹ Türk Medeni Kanunu'nun ilgili maddesi şöyledir: "Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir." Bkz. O. Gökhan Antalya, 4721 Sayılı Medeni Kanunu, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 186.

¹⁷⁰ Bkz. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2010/17416 Esas 2011/ 17714 Karar, www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?=14057, (01.03.2013).

¹⁷¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 1937, Kütahya, Ağustos, 2009.

Erkeğin çok kıskanç olması eşler arası güvensizliğe neden olduğu gibi boşanmalara da yol açabilmektedir. Burada erkeğin, kadın-erkek ilişkilerinde yaptığı davranışın sorgulanmaması, problemin boyutu açısından dikkat çeken bir husustur.

*Soru: 9 yıllık evliyiz. 2 çocuğumuz var. Eşim sabah çıkar gece yarılarında eve gelir. Ne yaptığı belli değil. Yer içer başka kadınlarla birlikte olur. Evde biz var mıyız yok muyuz hiç düşünen birisi değil. Beni bir komşuya göndermez, pazara çıksam “ne yapmaya çıktın” der, evden dışarı çıkmayacaksın, sana başkasının bakmasını istemem der. Bunaldım artık. Çocuklarımı aldım babamın evine döndüm. Boşanma davasını da açtım. Ben böyle bir evlilik hayatı istemiyorum...*¹⁷²

Cevap: Siz düşünmüş ve kendinize göre en doğru olan kararı vermişsinizdir. Hayırlısı olsun, çocuklarınızla birlikte güzel günler geçirerek geçmişin olumsuzluklarını unutmaya çalışın. Dertleşmek, yardım almak istediğiniz her zaman büromuza bekleriz.

Örneklerde görüldüğü üzere, her insanda yukarıda belirtilen özelliklerin ayrı ayrı olacağı varsayılmaz. Bazı insanlar bir, bazıları iki, bazıları ise daha fazla olumsuz özelliğe sahip olabilir. Nitekim örneklerde kıskançlık, ilgisizlik, eşini aldatma ve diğer kötü özelliklerin tek kişide toplandığı görülmüştür.

Aile içi huzursuzlukların çoğu, kötü alışkanlıklardan, evlilik birliğine ihanet etmekten kaynaklanırken, bazı durumlarda kişinin dini aktivitelerin yapıldığı yerlere sık giderek ailesini ihmal etmesinden kaynaklanabilmektedir. Dini cemaatlere giderken ailesini ihmal eden erkeğin eşi, bu durum sebebiyle maddi-manevi zor durumda kaldığı için evinden ayrılmış ve boşanmak istemiştir. Kocanın eşi ve çocukları ile ilgilenmemesi halinde Yargıtay’a göre evlilik birliği temelinden sarsıldığı için TMK’nın 166. Maddesine göre bu husus boşanma sebebi kabul edilmiştir.¹⁷³

*Soru: 13 yıllık evliyiz. Eşim bir tarikata bağlanmış. Yaklaşık bir yıldır gündüzleri çalışıyor geceleri tarikata gidiyor. Neyi var neyi yoksa oraya harcıyor. 4 aydır bu sebepten dolayı annemin evindeyim, çocuğun biri ben de biri de babaannesinde. Artık boşanmaktan başka çarem kalmadı.*¹⁷⁴

¹⁷² AİRB Kişisel Karteks, No: 661, İzmir, Mayıs, 2005.

¹⁷³ Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E.1997/2-1 K.1997/264 İçtihat, www.turkhukuk sitesi.com/serh?, (01.03.2013).

¹⁷⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 586, Aydın, Aralık, 2007.

Cevap: *Boşanma, her yol denendikten sonra en son çaredir. Bundan önce biz eşinizle bu durumu bir görüşelim. İnşallah olumlu netice alır, yuvanızı dağılmaktan kurtarırız. (Kadının kocasıyla görüşüldü, birlikte problemler giderildi ve kadın boşanmaktan vazgeçerek yuvasına döndü).*

Yukarıda örnek olarak verilen cevapta, büro görevlilerinin bu başarısıyla aile dağılmaktan kurtulmuştur. Bu durum AİRB'lerin amacına ulaşmış olduğunun bir göstergesidir.

3.2.1.2. Aldatma

Boşanma nedenleri arasında en çok soru gelen konulardan biri de eşlerin birbirini aldatmasıdır. Aldatma, evlilikte eşlerin birbirine güvenini yitirmesine ve aile huzurunun bozulmasına neden olan en büyük etkenlerdendir. Eşlerin bir birine ihaneti, aynı zamanda boşanmaları da artıran hususlardandır. Burada evlilik üzerine gelen sorular içinde aldatma %18.58 oranında olduğunu vurgulamak gerekir. (bkz. Tablo 8). Yine boşanma nedenleriyle ilgili sorular arasında aldatma, %21.92 ile yüksek bir orana sahiptir. Bu veriler, aile yapımızın nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Aile içi problemler, eşlerin birbirine karşı yerine getirmesi gereken görevleri aksatması, farklı zevkleri yaşama hırsı, ahiret inancının zayıflığı, istediğini sınırsızca yaşama isteği aldatmanın önemli sebepleri arasında sayılabilir. AİRB'lere gelen sorularda bu sebepler ortaya çıkmaktadır.

Soru: *17 yıllık evli bir bayanım. Bu süre zarfında çok zor günler geçirdik. Ancak eşim 2 sene önce dünyada farklı zevkleri de yaşamak lazım diyerek başka bir hanımla yaşamaya başladı. Ben boşanmak istiyorum ama o bunu istemiyor, ancak bir şartla boşanmayı kabul ederim, benden boşandıktan sonra başkasıyla evlenmeyeceksin' diyor. Gidecek yerim de yok ne yapayım?*

Cevap: *Başvuru sahibine gerekli ve ikna edici cevap verildi.*

Eşinin kendisini aldattığını anlayan kadın, bir boşluğa düşmekte ve ne yapacağını şaşırılmaktadır. Psikolojik rahatsızlıkların da başladığı bu kritik dönemde kadınlar, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvurarak sıkıntılarını anlatmış ve yardım talep

etmişlerdir. Bürolardaki görevlilerin hemcinsleri olması, bayanların, sıkıntılarını rahat bir şekilde muhatabıyla paylaşmasında önemli bir etken olmuştur.

Eşlerden birinin, evlilik birliğine ihanet etmesi ve eşini başka biriyle aldatması boşanmaları hızlandırmaktadır. Ancak ihanet edenin kadın olması ile erkek olması arasında sonuçları itibariyle çok farklılık vardır. Kadın, eşine olan ihanetini kimseye söyleyemezken erkeğin yaptıkları gerek aile büyükleri gerek toplum tarafından hoş görülebilmektedir. Kadın da çoğu zaman bu durumu ekonomik veya farklı problemler nedeniyle sineye çekebilmektedir.

3.2.1.3. Şiddet

Şiddet, farklı bilimsel disiplinlerin ilgi alanlarında yer alan ve bu özelliğiyle farklı anlamsal çerçevelere sahip olan bir kavramdır. İnsan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplum sağlığı sorunu olan şiddetin, en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlamaktadır.¹⁷⁵

Yine Dünya Sağlık Örgütü’nün 2002 yılında yayınladığı raporda, şiddetin en fazla aile ortamında ve kadına yönelik olduğu bildirilmektedir.¹⁷⁶ Devamlılık eğiliminin son derece yüksek olması sebebiyle diğer şiddetlerden ayrılan aile içi şiddet, “aile bireylerinden birisinin, ailenin diğer birey(ler)inin saldırısına uğramasıdır.”¹⁷⁷

Aile içi şiddet üzerine Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün 2009 yılında Türkiye genelinde yaptığı *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* araştırmasına göre, bütün utangaçlığa ve gizliliğe rağmen, aile içi şiddet yaygın bir olaydır. Fiziksel şiddete ailelerin % 34’ünde, sözlü şiddete ise % 53’ünde rastlanmaktadır. Çocuklara yönelik fiziksel şiddete rastlanma oranı da % 46’dır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Canan Arın, “Kadına Yönelik şiddet”, *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kış-Bahar 1996, S. 6-7, ss. 305-312.

¹⁷⁶ Arın, *a.g.m.*, s. 312.

¹⁷⁷ Vatandaş, s. 153.

¹⁷⁸ *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, BAAK Yayınları, Ankara, s. 48.

Hamilelik döneminde bile fiziksel ve sözlü şiddetin sürdüğü, sıklığının da azalmadığı da yine verilerden anlaşılmaktadır.¹⁷⁹

Toplumumuzda özellikle kadına yönelik şiddete karşı pek çok kuruluş ciddi çalışmalar yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı da 2006/17 sayılı Başbakanlık genelgesiyle “çocuğa ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda toplumu bilinçlendirmek ve çeşitli etkinlikler düzenlemek...” konusunda sorumlu kuruluş olarak gösterilmiştir.

Şiddet denildiğinde ilk akla gelen fiziksel şiddettir. Oysaki şiddetin duygusal, cinsel, ekonomik, sözel ve psikolojik olmak üzere pek çok türü vardır.¹⁸⁰ Sözlü ve duygusal şiddet, küfür vb. ya da baskı içeren sözlerle uygulanan zorlama, jest ve mimiklerle aşağılama vb. şekillerde kendini gösterebilmektedir.¹⁸¹ AİRB'lere başvurularda sadece fiziksel şiddet dile getirilmiş olsa bile, sözlü ve duygusal şiddetin yaşandığı da ifadelerden anlaşılmaktadır.

*Soru: Eşim bana karşı şiddet uyguluyor. Her şeyi bahane ederek sorun çıkartıyor. Bu bir temizlik bile bahanesi olabiliyor. Zaten suratı da hiç gülmüyor. Sürekli korku halinde yaşıyorum. En son ki şiddet çok aşırıydı. Zaten avukata boşanma vekaletimi verdim. Şimdi çok korkuyorum ne yapacağım. Sığınacak hiçbir yerim yok.*¹⁸²

Cevap: Gerekli yardım yapılarak, Sosyal Hizmetler Kadın Sığınma evine yönlendirildi.

Kadını boşanmaya götüren ve boşanmayı istemesine neden olan faktörler arasında “şiddet görmesi” önemli bir etkidir. Ancak aile içi şiddetin eğitim düzeyi yüksek ailelerde yaşanması burada dikkat çeken husustur. Şiddet ile ilgili bürolara danışanların bilgilerinde ilk göze çarpan, çoğunluğunun eğitilmiş yani yükseköğretim ve lise mezunu olmalarıdır. Bunlardan yaklaşık %16.7'si yükseköğretim mezunu iken, %22.2'si de lise mezunudur. (Bkz. Tablo 10).

¹⁷⁹ Ünal Ayrancı vd., “Hamilelikte Aile İçi Şiddet, Birinci Basamak Sağlık Kurumuna Başvuran Kadınlar Arasında Bir Araştırma, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Sivas, 2002, S. 3, s. 78.

¹⁸⁰ Adnan Gümüş, “Şiddetin Nedenleri”, *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, Ankara, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2000, ss. 49-52.

¹⁸¹ Hafsa Fidan, *Değişen Dünyada Kadın*, DİB Yayınları, Ankara, 2008, s. 40.

¹⁸² AİRB Kişisel Karteks, No: 672, Aydın, Şubat, 2009.

Soru: *Devlet dairesinde çalışan bir bayanım. Eşim çocuklarımın önünde şiddet uyguluyor. Maaşımı elimden alıyor ve istediği gibi de harcıyor. Tahammül edecek gücüm kalmadı ve boşandık...*¹⁸³

Cevap: *Sizin anlattığınız kadarıyla böyle bir duruma yani boşanmanıza sebep olan kocanızdır. Rabbim sizlere başka acılar yaşatmasın, bu zor günlerinizde ve her zaman bekleriz.*

Çocukların şiddeti ailede görmesi ve öğrenmesi, geleceklerini bu şekilde kurgulamalarına neden olabilir. Çünkü ailede yetişkinlerin herhangi bir anlaşmazlık ve çatışma durumlarında nasıl davrandıkları, özellikle çocuklar açısından son derece önemlidir. Çocuklar ve gençler, yetişkinlerin anlaşmazlıklarını çatışmalarını nasıl çözmeye çalıştıklarını gözlemleyerek kendi geleceklerine ait model davranma biçimleri oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Bu anlamda şiddet, aileler tarafından geleceğe taşınarak kuşaklar boyu devam ettirilen bir davranma biçimi olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Sorular içinde dikkat çeken bir husus daha var ki, o da bazı ailelerde şiddetin dinsel temele oturtulmaya çalışılarak erkeklerin kadına karşı şiddet kullanmalarını, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu bir hak olarak göstermeleridir. Bu durum şiddetin hem varlığında hem de sürdürülmesinde önemli bir etken olabilmektedir.

Soru: *Kocama elimden geldiği kadar hizmet ediyorum. Bir dediğini iki etmiyorum. Ancak ufak bir kusurumu görse eli havada. Ne yapacağımı bilmiyorum. Bazen sinirlendiğim zaman "Ahirette hakkımı alacağım" diye söylüyorum. O da "dinimiz bana dövme hakkını vermiştir" diyor. Evimi terk edip gitmeyi bile düşünüyorum. Dayaktan iyice bıktım. Gerçekten dinimiz böyle emretmiş mi? Boşansam günah mı?*¹⁸⁵

Cevap: *Yüce dinimiz asla böyle bir hak vermemiştir. Eşiniz yaptığı yanlışta dini kullanarak size zulüm yapıyor. Mutlaka eşlerin birbiri üzerinde hakkı vardır. Size yaptığı bu zulmün karşılığını ahirette alacaksınız.*

Günümüz toplumlarında kadına yönelik şiddet eğilimleri, her türlü eğitim faaliyetine ve yasal önlemlere rağmen varlığını sürdürmektedir. Her halükarda bunun,

¹⁸³ AİRB Kişisel Karteks, No: 399, Denizli, Mayıs, 2009.

¹⁸⁴ İrfan Çayboyulu, *Ailede Çocuk Eğitimi*, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (ASAGEM, Yayın No:124), Ankara, 2004, s. 193.

¹⁸⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 2208, Manisa, Ocak, 2011.

çözümünün çok zor ve çok yönlü bir sorun olduğu ortadadır. Bu sorunu tümüyle ortadan kaldırmak ideal bir hedef olmakla birlikte, bu hedefe ulaşabilmek de kolay gözükmemektedir.¹⁸⁶ Ancak en etkili çözüm yolunun, insanların sosyal ilişkilerini tanzim eden dini ve ahlaki öğretileri bilinç düzeyinde kavrayıp benimsemiş, yaptığı her davranışın hesabını yüce bir kudrete vereceği mesuliyetini taşıyan vicdanlı bireyler yetiştirmekten geçtiğini söyleyebiliriz.

3.2.1.4. Eşlerin Yaşam Şekillerindeki Farklılaşma

Eşler arası uyum, mutlu bir evlilik için önemli faktörlerdendir. Eşler arasında ortak duygu ve düşünce birliğine sahip olmak ne kadar yüksekse kişilerin evliliği de o ölçüde sağlam olacaktır. Bu ortak hususlardan biri, aile bireylerinin dine, dini davranma biçimlerine bakış açısı ve kabullenme dereceleridir. Özellikle aile kurarken kişilerin dini hassasiyetlerinin aynı düzeyde veya benzer şekilde olmasına dikkat etmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu şekilde, belirtilen hususlardan kaynaklanan eşler arası gerginlikler en aza indirgenmiş olacaktır. Günümüzde dindar eşler, dindar olmayan eşlerinden ibadetlerini yapmalarını isterken, dini hassasiyeti zayıf olan eşler ibadet, özellikle de tesettür konusunda hanımlarına problem çıkarabilmektedir. Dini inançlara veya dini yaşamlarına bu şekilde bir müdahale bazen boşanma ile sonuçlanabilmektedir.

*Soru: Bizler dini eğitimimizi genellikle ailelerimizden almış kişileriz. Eşimin ise bu taraflarda hiç bezi yok. Önceleri ibadetime karışmıyordu. Son zamanlarda ibadetime mani olmaya başladı. Ayrıca benim açık ve makyajlı gezmemi istiyor. Başını kapatarsan benim yanımda gezemezsin diyor. Benim ne yapmam lazım? Çok tartıştık olmadı. Ben Allah'ın emrine nasıl karşı gelebilirim. Anlaşılan o ki, boşanmaya doğru yaklaşıyoruz. Şu anda bunalıma girmiş durumdayım. Bana ne tavsiye edersiniz?*¹⁸⁷

Cevap: Eşinizin sizin ibadetinizi engelleme gibi bir hakkı olamaz. Ayrıca başınızın açık gezmesini istemesi de bir hak gaspı ve Allah'ın emrine karşı gelmektir. Sizler uygun şekilde eşinize anlatıp Allah'ın emirlerine sadık bir şekilde yaşamınızı sürdürme gayretinde olmalısınız. Eğer bize yönlendirebilerseniz biz kendisiyle bir görüşmeyi arzu ederiz.

¹⁸⁶ Osman Güner, "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış", 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (OMÜİFD) Samsun, 2007, S. 23, s. 61.

¹⁸⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 1721, İzmir, Temmuz, 2010.

Günümüzde bazı ailelerde dini hassasiyetlere gereken saygının gösterilmediği bu durumun aile içinde kavga ve huzursuzluklara sebep olduğu görülmektedir.

3.2.1.5. Cinsel Problem ve Hastalıklar

Evlilik birliğinin devam ettirilmesini zorlaştırıcı nitelikteki hastalık ve kusurlar TMK'ya göre boşanma sebebi sayılmaktadır.¹⁸⁸ Erkek ya da kadın olsun, buluş çağına ulaşan her insanın bir takım cinsel duyguları ve isteklerinin olması kaçınılmazdır. Cinsellik, insanın ihtiyacı olduğu kadar neslin devamı için de gereklidir. Dini anlamda kadın erkek ilişkisi “nikah”la meşru zemine taşınmıştır. Cinsel duygular, iki farklı cinsi yakınlaştıran ve bir yuva kurmalarını sağlayan en önemli faktörler arasındadır. Evlilikte cinsel ve ruhsal uyum, çiftlerin en çok istediği şey iken, bazen erkek veya kadından kaynaklanan cinsel problemler evlilikleri bitirebilmektedir.

Erkeklerde bulunan iktidarsızlık gibi cinsi münasebete engel bir hastalık ve kusur bulunduğu kadının boşanma talebinde bulunabilmektedir.

Soru: Eşimle 3 yıllık evliyiz. Kendisiyle şu ana kadar aile hayatımız olmadı. Tedavi de olmuyor. Her gün aramızda problem çıkıyor. Aramızda sevgi saygı da kalmadı. Bu duruma tahammül edecek halim kalmadı. Ruhsal yönden de bozulmaya başladım. Artık boşanmam gerektiği kanaatine vardım. Böyle bir durumda boşanmak günah mı?¹⁸⁹

Cevap: Boşanmak günah değil ancak, bu sürece varmadan eşinizi ikna ederek doktora götürmeniz daha uygun olur.

Soruda görüldüğü üzere, kadın bütün sıkıntının muhatabı olmasına rağmen hâlâ boşanmanın günah olup olmadığını sormaktadır. Bu durum kadınların ailelerine ne kadar sahip çıktıklarının da bir göstergesi sayılabilir.

Sorulara aile hayatında yaşanan problemlerde kadınların ciddi anlamda etkilendikleri, tedavi ve çözüm için erkeklerden daha çok gayret ettikleri anlaşılmaktadır. Erkeklerin genellikle konuya gereken hassasiyeti göstermedikleri ve

¹⁸⁸ TMK'ya göre evlilik birliğini temelden sarsan nedenler açıkça belirtilmemiş ancak, Yargıtay'ın aile içi yaşanan cinsel problemler nedeniyle verdiği kararlardan hareketle şöyle söylenebilir: “Cinsel ilişki, evlilik birliğinin devamının temel unsurlarındandır. Hangi nedenle olursa olsun, cinsel doyum ve uyumun sağlanamaması evlilik birliğinin temelden sarsılmasına neden olur. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E.1997/2-1 K.1997/264 İtihat, www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?, (01.03.2013).

¹⁸⁹ AIRB Kişisel Karteks, No: 764, İzmir, Eylül, 2006.

“benim bir şeyim yok” diyerek doktora gitmeyi reddettikleri görülmektedir. Burada erkeğin sorunun merkezi olarak kendini kabul etmemesinin, çözümlerin genelde kadınların işi olduğu şeklindeki öğrenilmiş kalıp rollerin etkili olduğu söylenebilir.¹⁹⁰

3.2.1.6. Sevgi Eksikliği

Eşler arasındaki bir diğer boşanma sebebi de eşlerin birbirine karşı sevgilerinin azalmasıdır. Oysa iki farklı karakterdeki insanı karı-koca, anne-baba yapan en kutsal duygu sevgidir. Sevgi iletişiminin bittiği yerde aileden eser kalmaz.¹⁹¹ Kısaca karşılıklı sevginin tükendiği yerde aileler de tükenmektedir. AIRB'lere gelen sorularda evlilikte sevgiyi sadece eşinin maddi ihtiyaçlarını gidermek olarak algılayan ve eşine duygusal manada gerekli alakayı göstermeyen eşlerin, aile içi huzursuzluklara sebep olduğu görülmektedir.

Soru: 5 yıllık evliyiz. 2 çocuğumuz var, ama içimde eşime karşı zerre kadar sevgi kalmadı. Hatta bana öyle itici gelmeye başladı ki, görmek bile istemiyorum. Şöyle düşünüyorum da kocamın bana karşı olumsuz bir davranışı da yok. Sevmeye çalışıyorum, ama olmuyor. Ben de anlayamadım. Ancak sevmediğin bir kişiyle bir ömür nasıl geçirebilirim. Bu yüzden boşanmak istiyorum. Siz ne tavsiye edersiniz?¹⁹²

Cevap: Sizde eşinize karşı sevgi oluşmamasının sebebini kendinize bir sorun. Belki eşiniz de sizin için aynısını düşünüyor olabilir. O zaman eşinizin size karşı sevgisini artıracak yolları deneyin. Belki düşünceniz değişecektir.

Görüldüğü üzere eşlerin birbirine karşı sevgilerinin yok olması ailelerin devamı için sorun teşkil etmektedir.

3.2.1.7. Ailedeki Diğer Fertlerin Olumsuz Etkileri

Aile, karı-koca ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim olarak tarif edilse de ister aynı çatı altında ister farklı mekanlarda yaşanıyor olsun, çiftlerin kendi aileleri, oluşturulan yeni çekirdek aileyle birlikte düşünülmelidir. Ancak ailedeki büyükler ve diğer fertler zaman zaman çekirdek ailedeki karı-koca üzerinde olumsuz müdahalede bulunabilmektedir. Evlilik birliği kurulduktan sonra eşlerin aileleri ile

¹⁹⁰ “Yuvayı dışı kuş kurtarıyor. Erkekler ‘ben de bir sorun yok’ diyerek psikolojik destek almaktan kaçınıyorlar”, Yusuf Karaçay, “Evlilik ve Aile Terapisi”, s. 3, <http://makale-288-evlilik-ve-aile-terapisi.html>, (17.11.2013).

¹⁹¹ Vehbi Vakkasoğlu, *Ailede Sevgi İletişimi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 18.

¹⁹² AIRB Kişisel Karteks, No: 1008, İzmir, Ağustos, 2007.

ilişkileri daha da önem kazanmaktadır.¹⁹³ Bu hususta toplumda en sık görülen problem, erkeğin ailesiyle sağlıklı ilişkilerin kurulmasında yaşanan zorluklardır. Gelin-kaynana çatışması, toplumumuzda bilinen genel evlilik sorunudur. Sorularda ailedeki bu huzursuzluklardan dolayı boşanmak isteyen kadınların var olduğu görülmektedir.

*Soru: Yaklaşık 4 yıldır evliyim. Kayınvalidemle birlikte aynı evdeyiz. Bir de bu yetmezmiş gibi eşimin kız kardeşi de aynı evde. Kayınvalidem ve kızı bana psikolojik baskı hatta şiddet uyguluyorlar. Eşime ayrı bir eve çıkarım diyorum. Kabul etmiyor. Ben o evde sanki hizmetçiymişim gibi muamele görüyorum. Ben de sonunda evi terk ettim babamın evine gittim. Mahkemeye boşanma davasını açtım...*¹⁹⁴

Cevap: Bu kişiyle uzun uzun sohbet edildi. Sıkıntıları paylaşıldı.

Evlilik hayatını kocasının evinde sürdüren kadının, İslam Hukukunda eşinin anne-babası gibi yakın akrabalarıyla oturma zorunluluğu olmamasına ve kendisine ayrı bir konut tahsis edilmesini istediğinde kocasının bu talebi yerine getirme zorunluluğuna rağmen,¹⁹⁵ AİRB'lere gelen sorularda kadının bu haklarının dikkate alınmadığı görülmektedir. Kocanın, bir ev kurmamış olmasının ve eşini ailesi ile beraber oturmak zorunda bırakmasının boşanma sebebi oluşturduğu Yargıtay kararlarında belirtilmiştir.¹⁹⁶

3.2.1.8. Maddi Problemler

Bazen evliliklerin maddi problemler nedeniyle sonlandırılabilirdiği görülmektedir. Ancak eşlerin maddi kaygı ve problemler sebebiyle boşanma oranları AİRB'lere gelen sorularda %4.11 ile son sırada yer almaktadır. Bu sonuç bizlere, eşler arası sevgi ve saygının temel alındığı ailelerde her türlü sıkıntının kenetlenip aile yuvalarını devam ettirme gayretleriyle aşılabileceğini göstermektedir. Zaten maddi problem nedeniyle boşanmak isteyen ailelerde asıl nedeni başka problemlerin oluşturduğu görülmekte, maddi sorunların dışı yansıyan bir gerekçe olduğu anlaşılmaktadır.

Soru: Eşim bana karşı çok cimri. Hiçbir istediğimi alıvermiyor. Kendisi paramız olmasa bile bir yerlerden borç bulup yapacağını yapıyor. Öyle ki uçan kuşa borcu var. Her gün evde para kavgası yaşıyoruz. Babamın evinde de çok zengin değildik ama

¹⁹³ Oruç, a.g.m., s. 321.

¹⁹⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 359, Aydın, Nisan, 2011.

¹⁹⁵ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995, s. 239.

¹⁹⁶ Bkz. Yargıtay 2.Hukuk Dairesi 2006/11416 Esas 2008/ 11541 Karar, www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=14057, (01.03.2013).

*huzur vardı. Şimdi o huzuru arıyorum ve boşanmak istiyorum. Siz ne tavsiye edersiniz?*¹⁹⁷

Cevap: Evinizin zaruri ihtiyaçlarını karşılıyorsa biraz daha sabretmenizi tavsiye ederiz. Belki zaman içinde yaptığı bu hatalardan vazgeçer. Mutlu yuvaya kavuşursunuz.

Netice itibariyle son yıllarda ülkemizde görülen boşanma sayılarındaki artış, AİRB'lere gelen sorularında da görülmektedir. Boşanma ciddi bir olaydır. Eşler kadar, çocuklar üzerinde de yıkımlar meydana getirmektedir. Dolayısıyla ailelerin boşanma sürecine girmeden önce danışma merkezlerine başvurması önemli bir kazanım olacaktır. AİRB'lere yapılan müracaatlar ailelerin bu konudaki yardım talepleri olarak değerlendirilebilir ve büroların açılma amaçlarına uygun olarak ilerledikleri sonucuna varılabilir.

Boşanma nedenleriyle ilgili bürolara yöneltilen sorulara verilen cevaplarda görevlilerin, genellikle boşanmış kişileri teselli tarzında konuşmalar yaptıkları, her zaman onların yanlarında oldukları mesajını verdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca boşanmadan önce bürolara gelen kişileri kararlarından vazgeçirmek için gayret sarfettikleri, zaman zaman olumlu sonuçlar aldıkları belirlenmiştir. Böyle bir çalışma büroların amaçları doğrultusunda ilerlediğini göstermektedir. Büro görevlileri bu gruptaki sorulara genel olarak kısa cevaplar vermişlerdir. Bunun konuşulan uzun sohbeti özetleyerek yazmanın zor olması ve kayda geçecek ve okunacak olan cevapları yanlış yazma endişesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Ayrıca danışanı tekrar tekrar büroya davet ettikleri, “*gerekli cevap verildi, danışanın problemi giderildi*” gibi cevaplar verdikleri de tespit edilmiştir.

Son olarak çalışmamız açısından önem taşıyan ve boşanma nedenleri üzerine bürolara gelen soruların, değişkenlere göre nasıl bir seyir izlediğini tespit edebilmek amacıyla, soruların farklı değişkenlere göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

¹⁹⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 2329, Muğla, Mayıs, 2010.

Tablo 10: Boşanma Nedenlerine Dair Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)																N	% (**)
		1		2		3		4		5		6		7		8			
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	32	88.9	35	97.2	18	100	13	86.6	16	94.1	11	84.6	7	77.8	5	83.3	133	91.1
	Erkek	4	11.1	1	2.8	-	-	2	13.4	1	5.9	2	15.4	2	22.2	1	16.7	13	8.9
YAŞ	18-24 yaş	4	25.0	6	18.8	3	16.6	4	26.7	3	17.6	1	7.7	-	-	1	16.7	22	15.1
	25-40 yaş	26	37.5	18	56.2	10	55.5	8	53.3	10	58.9	10	76.9	8	88.9	4	66.6	94	64.3
	41-60 yaş	5	31.2	5	15.6	2	11.1	1	6.7	4	23.5	2	15.4	1	11.1	1	16.7	21	14.4
	Bilinmeyen	1	6.8	3	9.4	3	16.8	2	13.3	-	-	-	-	-	-	-	-	9	6.2
MESLEK	Ev Hanımı	19	52.8	12	37.5	7	38.9	6	40.0	3	18.7	2	15.4	2	25.0	2	33.3	54	39.9
	Memur	5	13.9	7	21.9	1	5.5	4	26.7	5	31.2	3	23.1	2	25.0	-	-	27	18.5
	Serbest Meslek	4	11.1	4	12.5	1	5.5	2	13.3	3	18.7	2	15.4	1	12.5	-	-	17	11.6
	Emekli	2	5.6	2	6.2	1	5.5	-	-	-	-	2	15.4	-	-	-	-	8	5.5
	Özel Sektör	4	11.1	3	9.4	4	22.3	-	-	2	12.5	1	7.7	-	-	1	16.7	15	10.3
	İşsiz	-	-	1	3.1	1	5.5	2	13.3	-	-	1	7.7	2	25.0	1	16.7	8	5.5
	Bilinmeyen	2	5.6	3	9.4	3	16.7	1	6.7	3	18.8	2	15.4	1	12.5	2	33.3	17	11.7
EĞİTİM	İlköğretim	22	61.1	18	56.2	9	50.0	5	31.2	8	53.3	6	46.1	6	66.7	4	57.1	78	53.4
	Lise	3	8.3	4	12.5	3	16.7	3	18.7	2	13.3	1	7.7	-	-	-	-	16	11.0
	Üniversite	5	13.9	8	25.0	4	22.2	4	25.0	2	13.3	3	23.1	2	22.2	1	14.3	29	19.8
	Bilinmeyen	6	16.7	2	6.3	2	11.1	4	25.0	3	20.0	3	23.1	1	11.1	2	28.6	23	15.8
İLLER	Afyon	2	5.6	1	3.1	1	5.6	1	6.7	1	5.9	-	-	-	-	1	16.7	7	7.8
	Aydın	7	19.4	4	12.5	-	-	1	6.7	4	23.5	5	38.4	-	-	1	16.7	24	16.5
	Denizli	5	13.9	3	9.4	2	11.1	3	20.0	2	11.6	2	15.4	2	22.2	1	16.7	19	13.0
	İzmir	13	36.1	13	40.6	9	50.0	6	40.0	7	41.1	-	-	3	33.3	1	16.7	51	34.9
	Kütahya	3	8.3	4	12.5	2	11.1	1	6.7	-	-	1	7.7	1	11.1	1	16.7	13	8.9
	Manisa	2	5.6	1	3.1	4	22.2	2	13.3	1	5.9	3	23.1	2	22.2	1	16.7	16	11.0
	Muğla	3	8.3	5	15.6	-	-	1	6.7	-	-	1	7.7	-	-	-	-	10	6.9
	Uşak	1	2.8	1	3.1	-	-	-	-	2	11.6	1	7.7	1	11.1	-	-	6	4.1
Toplam		n=36		n=32		n=18		n=15		n=17		n=13		n=9		n=6	146	100.0	

(*) Konular

1- Erkeğin olumsuz karakteri

2- Aldatma

3- Şiddet

4- Eşlerin birbirinin yaşam şekillerine karışması

5- Cinsel problem ve hastalık

6- Sevgi noksanlığı

7- Ailedeki diğer fertlerin olumsuz etkileri

8- Maddi problemler

(**) Sadece Boşanma Nedenlerine dair sorular içindeki yüzdesidir.

NOT: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Verilerde görüleceği üzere sorulara cinsiyet değişkeni açısından baktığımızda, boşanma nedeniyle bürolara başvuruda bulunanların %91.10'unu bayanlar, %8.90'ını ise erkekler oluşturmaktadır. Genel olarak bürolara başvuru yapanların (%80.19'unun) bayan olduğu düşünülürse (krş. Grafik 2) bu sonucun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Ayrıca bu konuda bayanların yaklaşık %10 daha fazla müracaatta bulunmalarının daha önce belirtilen sebepler yanında aile içi ilişkilerdeki yaklaşımlarıyla, problem çözme becerilerini geliştirdikleri için ailelerde yaşanan

sorunların çözümünde daha aktif rol almak istemelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Nitekim Evlilik Danışma Merkezi (EDAM)'ne yapılan başvurular da bu sonucu desteklemektedir.¹⁹⁸

Sorulara yaş değişkeni açısından baktığımızda, başvuruda bulunanların %64.38'i 25-40 yaş, %15.07'si 18-24 yaş ve %14.38'i 41-60 yaş aralığında bulunmaktadır. Bulgularda boşanma nedenleriyle ilgili başvuruların çoğunlukla 25-40 yaş aralığında olması bizleri boşanmaların en çok bu yaş aralığında gerçekleştiği sonucuna götürmektedir.¹⁹⁹ Bu bilgiler ışığında evliliklerde, gençlik yıllarının ve evliliğin ilk dönemlerinin, evlilikler için riskli dönemler olduğu söylenebilir. Araştırmalarda evlilik süresine göre boşanmaların sayısı incelendiğinde, ülkemizde boşanmaların %44.2'sinin evliliğin ilk 5 yıl içinde meydana geldiği görülmektedir. Yine erkeklerin %58.2'sinin, kadınların da %52.6'sının evliliklerini 24-30 yaş arasında²⁰⁰ yaptıkları düşünülürse bu sonucun nedenleri daha iyi anlaşılacaktır.

Eğitim değişkeni açısından değerlendirildiğinde, başvuranların %53.42'sini ilköğretim (ilkokul+ortaokul), %19.86'sını üniversite, %10.96'sını da lise mezunları oluşturmaktadır. Başvuranların %15.75'inin ise eğitim bilgisine ulaşamamıştır.

Boşanma ile ilgili araştırmalarda, boşananların eğitim seviyelerinin yüksek olduğu görülmektedir.²⁰¹ AİRB'lere gelen sorularda da bu durum söz konusudur. Genel içinde bürolara başvuranların %6.26'sını üniversite mezunları oluşturmakta iken, (krş. grafik 5) burada oranın %19.89'a çıkması, eğitim seviyelerindeki yükselmenin boşanmaları artırdığı sonucuna götürmektedir.

Araştırmalara göre eğitim, insanların özbilinçlerini, farkındalıklarını, özgüvenlerini, yaşamları üzerindeki kontrol güçlerini artırıcı bir etki yapmaktadır. Bunun yanı sıra ihtiyaçlar hiyerarşisinde temel gereksinimler karşılanıp daha üst

¹⁹⁸ “Evlilikleri çatırdayan kadınlar soluğu EDAM’ da alıyorlar. Erkekler ise ‘ben de bir sorun yok’ diyerek psikolojik destek almaktan kaçınmaktadırlar”, Hortoğlu, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁹⁹ Boşanma Nedenleri Araştırmasına göre de boşanmış kişilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında çoğunluğunun (%43) 26-35 yaş grubunda yer aldığı, bunu %34 ile 36-45 yaş grubu izlemektedir. Bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, ss. 30-31.

²⁰⁰ Bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, ss. 33-36; <http://www.tuik.gov.tr/HaberBultenleri> (28.02.2013).

²⁰¹ Türkiye genelinde boşanan çiftler arasında eğitim düzeyleri lisans/üniversite düzeyinde olanların oranının diğer eğitim düzeylerindeki bireylere göre yüksek olduğu (Kadınların %17'si Erkeklerin %15'i) görülmektedir. Bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, s. 29. Ayrıca bkz. Esra Simav Oruç, “Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yılları Arasında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri”, *UÜİFD*, Bursa, 2009, c. 18, S. 2, s. 304.

basamaklara çıkıldıkça sevgi, ilgi ve ilişkide kalite arayışları artabilmekte ve buna paralel olarak ilişki ve mutluluk sorgulaması gündeme gelmektedir. Ayrıca eğitimin sosyal ilişkilerin artması, gelişmesi ve geleneksel paradigmalardan değişmesi yönünde etkileri de olabilmektedir. Bu farklı paradigma oluşumunun boşanma kararının daha kolay alınmasında önemli bir etken olduğu kanaatindeyiz.

Bununla birlikte eğitime ayrılan sürenin uzunluğu, eğitimin amaç haline gelmesi, bunun asosyal eğilimleri artırarak kişilerin içe kapanmalarına ve özel hayatlarına daha az zaman ayıran bireyler haline getirerek eşlerin boşanma davası açmasına neden olduğu söylenebilir. Yani eğitimin artması hem kişinin kendisi tarafından yeni arayışlara yol açabildiği gibi, özel hayatlarının ikinci plana düşmesi ile eşleri tarafından boşanma talepleri doğurabildiği, bu nedenle eğitilmiş insanlarda boşanma oranlarının yüksek olduğu kanaatindeyiz. Nitekim 2009 Boşanma Nedenleri Araştırması'na göre de²⁰² eğitim ve ekonomik seviye yükseldikçe boşanma oranı ve hızının arttığı şeklinde bir sonucun bulunması bizim bu sonucumuzu desteklemektedir.

Meslek dağılımına göre baktığımız zaman ise, boşanma nedenleriyle ilgili başvuranların %39.99'unun ev hanımı, % 18.49'unun memur, %11.60'ının serbest meslek, %10.30'unun özel sektörde çalıştığı, %5.48'inin emekli %5.48'inin işsiz olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, incelenen sorularda başvuranların %11.64'ünün meslekleri hakkında bilgi edinilememiştir.

Sonuçlarda dikkat çeken husus, bürolara başvuruda bulunan memurların oranı genel içinde %9.20 iken burada %18.49'a yükselmesi olmuştur. Yine özel sektörde çalışan kişilerin genel başvurular içindeki oranı %5.25'den %10.27'ye yükselmesi üzerinde durulması gereken bir diğer sonuçtur. Elde edilen veriler, boşanmalarda ekonomik özgürlüğün önemli bir etken olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye'de 2001-2010 dönemine ait işsiz sayısı ile boşanma sayıları incelendiğinde ortaya çarpıcı bir sonuç çıkmıştır. Yapılan araştırmada işsizliğin boşanmalardaki etkisinin sadece %1'de kalmasına rağmen, maddi imkanları artan çiftler arasında boşanma sayısının yükselmesi²⁰³ bizim bu husustaki tezimizi desteklemektedir.

²⁰² 2009 Boşanma Nedenleri Araştırması, BAAK, 2009, ss. 99-102.

²⁰³ Ali Rıza Sandalcılar, "İşsizlik Boşanmayı Etkiliyor mu?", *Ege Akademik Bakış*, Yıl 2012, c. 12, S. 2, ss. 33-39

İllere göre bakıldığında ise, en çok soru gelen üç il %34.93'le İzmir, %16.44'le Aydın ve %13.01'le Denizli'dir. Bunları %10.96 ile Manisa ve %8.90 oranıyla Kütahya takip etmektedir. Bu sayıların oluşmasında büroların açılış tarihleri yanında illerin boşanma sayıları da önemli ölçüde etkilidir. (Krş. Tablo 3). Nitekim illerin boşanma oranları ile bürolara gelen soru sayılarının doğru orantılı olduğu görülmektedir.²⁰⁴ 2007 yılında açılan Muğla ilinde başvuruların düşük kalmasında, daha önce belirtilen sebeplerin etkili olduğu kanaatindeyiz.

Türkiye gibi hızlı bir değişim süreci yaşayan ülkelerde boşanmaya etki eden bu faktörlerin detaylı bir şekilde ele alındığı çalışmaların periyodik aralıklarla gerçekleştirilmesi, boşanmanın nedenlerinin anlaşılabilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Birçok bireysel veya toplumsal olumsuzluklara yol açan potansiyel sorun kaynaklarının, henüz sorun ortaya çıkmadan evvel ele alınması veya mümkünse sorun ortaya çıkmadan çözülmesi takip edilecek en etkili yol olacağı kanaatindeyiz.

Boşanma/talak konusunda gerek Başkanlığa gerekse AİRB'lere başvuru sayısının genel dini sorular içinde oldukça yüksek bir orana sahip olması, her şeye rağmen halkın önemli bir kesiminin aile kavramının önemini bilincinde olduğu ve bu bilincin temelinde din olgusunun yer aldığı açıkça söylenebilir.

4. SAĞLIK İLE İLGİLİ SORULAR

AİRB'lere çok farklı konularda soruların geldiğini ifade etmiştik. Bu soruların bir kısmını sağlıkla ilgili sorular başlığı altında değerlendirdik. AİRB bürolarına çeşitli sağlık sorunlarıyla ilgili gelen soruların oranı %10.12 (n=243) dir. Bu sorular dört başlık altında tasnif edilerek değerlendirilecektir.

Tablo 11. Sağlık ile İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Aile planlaması ve kadın sağlığı	164	67.49
Çocuk sahibi olma	41	16.87
Psikolojik rahatsızlıklar	18	7.41
Zararlı alışkanlık ve bağımlılıklar	20	8.23
Toplam	243	100.00

²⁰⁴ Ege Bölgesinde bulunan illerin boşanma sayıları için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/HaberBultenleri>. (01.03.2013).

Tablodan anlaşıldığı üzere, bürolara başvuranların %67.49'u "aile planlaması ve kadın sağlığı" konusunda yardım talep etmişlerdir. Geri kalanların %16.87'si "çocuk sahibi olma yöntemleri", %8.23'ü "zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıklar", %7.41'i de "psikolojik problemler" sebebiyle bürolara başvurmuşlardır.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sağlık konusunda bürolara yöneltilen soruların yaklaşık üçte ikisi aile planlaması ve kadın sağlığı üzerine gelmiştir. Bu sonuçta bürolara başvuran kadınların sayısının yanında, kadınların sağlıkla ilgili konularda daha hassas davranmaları ve aile planlaması konusunda sıkıntı yaşayanların daha çok kadın olması etkilidir, diyebiliriz.

4.1. Aile Planlaması ve Kadın Sağlığı

Aile planlaması ve kadın sağlığı üzerine gelen sorular %67.49 ile (n=164) sağlık başlığı içinde ilk sırada yer almaktadır. Bu sorular kendi içinde tekrar analiz edildiğinde ise soruların %71.34'ünün (n=117) kürtaj ve sebepleri, %28.66'sının da (n=47) aile planlaması/doğum kontrol yöntemleri hakkında geldiği görülmektedir.

4.1.1. Kürtaj

Sağlık başlığı altında %71.34 ile (n=117) kürtaj, ilk sırada yer almaktadır. Gebeliğin kasıtlı sonlandırılması²⁰⁵ anlamına gelen kürtaj, genel sorular içinde de yaklaşık %5'lik bir orana sahiptir. (Bkz. Ek Tablolar 9).

4.1.1.1. Kürtajın Sebepleri

AİRB'lere gelen sorulara baktığımızda kişilerin çok çeşitli sebeplerle kürtaj oldukları/olacakları görülmektedir. Bu sorular genel olarak gayri meşru çocuk sahibi olmama isteği, maddi imkansızlıklar, annenin ruhsal sorunları ya da tedavisi, aile içi problemler/geçimsizlikler, çocuğun engelli olması ve annenin hayati tehlikesi hususlarında yöneltilmiştir.

*Soru: Eşim çok geçimsiz birisi. Düşündüm ki hamile kalırsam belki düzelir. Ama hiçbir değişiklik yok, hatta bana şiddet bile uyguluyor. İleride boşanırsam bir de çocuk sıkıntım olmasın diye çocuğu aldırma istiyorum. Caiz mi?*²⁰⁶

²⁰⁵ Murat Çokar, *Kürtaj*, Babil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 35.

²⁰⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 2154, Manisa, Kasım, 2009.

Cevap: *Allah'ın yoktan var ettiği bir cana yok yere kıymak büyük günahlardandır. Ayrılmayı hemen düşünmek yerine eşinizle mutlu olmanın yollarına bakın. Belki o çocuk dünyaya geldiği zaman birbirinize sevginiz daha da artacak ve o sizi birbirinize daha çok bağlayacaktır. Bu sebeple hem dua edin hem de çocuğunuzu dünyaya getirin.*

Soru: *Bir erkek arkadaşım var. Henüz evlenmek istemiyoruz. Ama iki aylık hamileymişim. Kontrollerde öyle çıktı. Erkek arkadaşıma söylediğimde evlenmek için erken, kürtaj yaptır, dedi. Buna çok içerledim. Kürtaj olsam veya başka biriyle evlensem çok mu günah, nasıl karar vermeliyim, bana ne tavsiye edersiniz?*²⁰⁷

Cevap: *Sizler başlangıçta bir hata yapmışsınız. İnsan hata yapabilir ama önemli olan aynı hatada ısrarcı olmamaktır. Kürtaj olmanız dinen günahdır. En uygun olanı erkek arkadaşınızı ikna etmeniz ve nikahlanmanızdır. Gerekirse erkek arkadaşınızla biz de görüşebiliriz.*

Görüldüğü gibi sorularda değişik sebepler gösterilerek kürtaj için çıkış yolu aranmaktadır. Bazı ailelerde kürtaj, çocuk sayısını azaltmak için seçilen yöntemlerden biri olarak da değerlendirilmektedir. Bunun yanında gayri meşru ilişkiler sonucu meydana gelen hamileliklerde ilk akla gelen yine kürtaj olmaktadır.

Soru: *Gayri meşru bir ilişkim var. Bunun sonucunda hamile kaldım. Eşime kendisinden hamile olduğumu söyledim. Maddi durumumuz iyi olmadığı için eşim de bu bebeği istemiyor. Bende başka birinden olduğu için istemiyorum. Aldırmak istiyorum dinen caiz mi?*²⁰⁸

Cevap: *Öncelikle yaptığınız hatadan dolayı Allah'tan af dileyin. Tekrar aynı hataya düşüp çocuğunuzu aldırmanız. Çocuğunuz size bereketiyle gelecektir.*

Kürtajla ilgili gelen toplam 117 müracaattan 13'ünün nişanlı iken ortaya çıkan gebelik için, 6'sının ise evli olduğu halde başka bir kişiden hamile kalındığı için yapılmak istendiği dikkate alındığında toplumumuzda ve aile yapımızda konuyla ilgili ciddi sıkıntılarımızın bulunduğu sonucuna varabiliriz.

Bu konuda toplumsal alandaki değişimi gösteren modern bir tavır alış olarak, gebeliğin bir “plan” çerçevesinde yapılması ve planlanmayan gebeliklere son

²⁰⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 2380, Uşak, Temmuz, 2011.

²⁰⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 281, Aydın, Eylül, 2010.

verilebileceğine dair kanaatin yaygınlaşmasını da sorularda görülmektedir. Oysa insan sağlığına zararı olan bir yöntemin, aile planlamasında kullanılması ciddi tehlikeler doğurmaktadır.²⁰⁹ İstenmeyen gebeliklerin önlenmesi için eşlerin aile planlaması yöntemleri konusundaki bilinçlilik düzeylerinin artırılması hem dini hassasiyetler hem de kişi ve toplum sağlığı açısından tek çıkar yol olduğu kanaatindeyiz.

Çağımızda zengin Batılı ülkelerin mali ve fikri desteğiyle başlatılan ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yürütülen nüfus ve aile planlaması kampanyaları ile bu yöndeki yoğun propagandalar aileleri, özellikle de kadınları etkilemekte ve giderek çocuk aldırma (kürtaj) toplumumuzda yaygınlaşmaktadır.²¹⁰ Yine fazla çocuk sahibi olmayı kınayan çevre baskısı, istenmeyen gebeliklerde kürtajı bir çözüm olarak algılamayı kolaylaştırmaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin artması ve müsamaha görmeye başlaması, kürtajın yaygınlaşmasına sebep olan bir diğer etkidir.

4.1.1.2. Kürtajın Etkileri

Kürtaj tıbbi, cerrahi bir müdahale ile gebeliğe mekanik yoldan son verme işlemidir. Kadını hem psikolojik hem de fiziki anlamda olumsuz etkilemektedir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'nün ABD, İngiltere ve İsrail'de yaptırdığı araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlar baz alındığında kürtajın kalıcı etkileri olarak; erken doğumlar, sürekli düşükler ve engelli çocuklar şeklinde tespitlerde bulunulmuştur. Ayrıca rahim içinde zedelenmelere neden olduğu için, rahmin büyümesi tehlikesi de vardır.²¹¹ Kürtajın bireyler üzerindeki önemli etkilerinden biri, ilerleyen dönemde görülen psikolojik sorunlardır. Nitekim bürolara gelen soruların önemli bir kısmını hayatlarının bir döneminde yaptıkları kürtajlar konusunda neler yapılabileceğini öğrenmek isteyen hanımların talepleri oluşturmaktadır.

Soru: Eşimle 16 yaşında tanıştık. Çocukluk işte hatalarımızda oldu. Ve ilk çocuğumu kürtaj yaptırmak zorunda kaldım. Daha öğrenciydim, doğuramazdım.

²⁰⁹ Biz doktorlar olarak bazı durumlarda şunları müşahade ediyoruz. Kadınlar kürtaj yapılan yerlere sağlıklarına önem vermeden geliyorlar ve sırayla kürtaj masasına yatıyorlar. Neden geldiklerini, gerekçelerinin ne olduğunu, doğru mu yanlış mı yaptıklarını bilmiyor. Kadın biliyor ki, ben kürtajla bebeğimi aldırabilirim, o halde diğer aile planlaması yöntemlerini niye kullanayım. En kısa, en basit, üstelik de parasız. Kendilerine ne gibi zarar gelebilecek bilmiyorlar. 2-3 ayda bir kürtaj masasına yatıyorlar. Bkz. Cevat Babuna, "Aile Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Komisyonu", *I. Aile Şurası, Raporlar, Görüşler, Bildiriler*, BAAK Yayınları, Ankara, 1990, s. 196.

²¹⁰ Meriç, *a.g.e.*, s. 89.

²¹¹ Babuna, *a.g.m.*, s. 195.

*Arkadaşım iyi çıktı 22 yaşında okul bitince evlendik. Şimdi elhamdülillah iki çocuk annesi bir bayanım. Ama ilk çocuğumu unutamıyorum. Neden böyle yaptık diye sürekli kendimi suçluyorum. Eşim, olan olmuş, artık yapılacak bir şey yok diyor. Sürekli tövbe ediyorum, bu suçtan, günahtan nasıl arınabilirim?*²¹²

Cevap: Yaptığınız hatayı anlamışsınız ve sürekli vicdan azabı çekiyorsunuz. Artık yapılacak tek iş, Allah'tan tövbe dilemektir. Çünkü Allah çok affedicidir.

AİRB'lere gelen sorularda ilk göze çarpan konu, erkeğin bu konudaki umursamaz tavrıdır. Genelde erkekler, hayat şartlarının zorluklarını gerekçe göstererek “çocuğun aldırılmasını” çözüm olarak ortaya koymaktadır. Kadın ise, eşinin bu talebinin kendisini bağlayıp bağlamadığı konusunda kaygılanırken, bedeninin bir parçasının alınması ve bunun dini anlamda yasaklanmış olduğu gerçeğini ömür boyu taşıyarak psikolojik anlamda olumsuz etkilenebilmektedir. Nitekim “önceki yıllarda yapılmış kürtajların kefaretinin nasıl ödeneceğine” dair soruları, yaşanan duruma ait psikolojinin geçmiş-gelecek boyutunu gösteren örnekler olarak değerlendirebiliriz.

Kürtaj konusunda görevliler, geçmişte değişik sebeplerle kürtaj yaptıran ancak, yaptığı bu hatadan dolayı vicdan azabı çeken danışanları teselli ederek, Allah'tan tövbe dilemeleri yönünde cevaplar vermişlerdir. Yine değişik sebeplerle kürtaj olmak isteyen kişilere konunun dini boyutunu anlatarak, kürtajdan vazgeçirmenin yollarını aramışlardır. Bu yönüyle verilen cevapların büroların ruhuna uygun olduğunu söyleyebiliriz.

4.1.2. Aile Planlaması/Doğum Kontrol Yöntemleri

Ailelerin istedikleri zaman ve bakabilecekleri sayıda çocuk sahibi olabilmeleri için yürütülen çalışmalara aile planlaması denir.²¹³ Burada söz konusu olan “planlama”, anne ve baba adayının müşterek rızaları ile sahip olmak istedikleri çocuk sayısını ve bunların zamanını kararlaştırmayı ifade etmektedir.²¹⁴

Eşlerin karşılıklı ilişkilerinde ortak kabullerin çokluğu, aile birliğinin huzurlu bir şekilde devamında etkili olmaktadır. Ailedeki ortak kabullerin içine, istenilen sayıda çocuk sahibi olmak da girmektedir. Bu anlamda aile planlaması, diğer adıyla doğum

²¹² AİRB Kişisel Karteks, No: 1831, Kütahya, Aralık, 2008.

²¹³ H. Gül Akay, *Aile Planlaması*, Esin Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16.

²¹⁴ Nevzat Yalçıntaş, “Nüfus Planlamasında Olumsuz Uygulamalar”, *III. Aile Şurası Tebliğleri*, BAAK Yayınları, 25-27 Mayıs 1998, Ankara, s. 1.

kontrolü, eşlerin aile ilişkisini ciddi şekilde etkilemekte ve belirlemektedir. Fakat istenilen uyum yakalanamadığında bu konu ailede gerginliklerin yaşandığı sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

AİRB'lere gelen sorularda doğum kontrolünün genellikle kadınlar tarafından uygulandığı görülmektedir. Erkekler bu duruma, çok fazla yanaşmamaktadır. Fakat kürtajla günaha girme psikolojisini taşıyan kadın, zaman zaman bu konularda mağdur edilmekte, maddi ve manevi ciddi gerginlikler yaşayabilmektedir. Soruları incelediğimizde bu konuda ailelerde yaşanan gerginliklerin yansımalarını görebilmekteyiz.

*Soru: Beyim çocukları çok seviyor. 5 aylık bir bebeğimiz var. Beyim yine çocuk istiyor. Doğum kontrolüne karşı çıkıyor ve korunmuyor. Eşimden habersiz doğum kontrolü yaptırsam caiz mi?*²¹⁵

Cevap: Doğum kontrolü eşlerin birlikte karar vermesiyle uygulanırsa daha güzel olur. Yoksa anlaşmazlıklar çıkabilir ve ailenin dağılmasına kadar gidebilir. Bu nedenle eşinizle oturup uygun dille konuşmanız sonuç itibariyle daha güzel olacaktır. Her konuda olduğu gibi bu konuda da en etkili yol iletişimidir.

İslam'da ailenin tanzimi ve planlamasından; aile bireylerinin sağlık, sosyal hayat, ekonomik durum ve eğitim konularında birbirlerini tamamlamalarını anlamaktayız. Dolayısıyla anne ve babadan biri çocuk istemediği zaman diğeri onun arzusuna saygı duymalıdır.²¹⁶ İslam bilginleri eşlerin karşılıklı haklarını korumak, aile içi huzur ve mutluluğu sağlamak amacıyla gebeliği önleme yöntemlerinin iki tarafın karşılıklı rızası dahilinde uygulanmasını telkin ve tavsiye etmektedir.²¹⁷ Ancak, gebeliğin önlenmesinde değişik yollarla gebeliğe engel olmak ile başlamış gebeliğin yani döllenen yumurtanın dışarı atılmasını birbirinden ayırmak gerekir. İslam bilginleri gebeliği önlemeye olumlu yaklaştıkları halde, çocuk düşürme/kürtajı hiçbir aşamada tasvip etmemişlerdir.

Bu konuda gelen sorulardan da anlaşıldığı üzere aile planlaması, doğum kontrolü, kürtaj gibi konularda toplumu aydınlatan, çiftlere zarar vermeyen etkin

²¹⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 939, İzmir, Haziran, 2006.

²¹⁶ Hüseyin Atay, "Kur'an ve Hadiste Aile Planlaması" *AÜİFD*, Ankara, 1970, c. 18, s. 5.

²¹⁷ Meriç, *a.g.e.*, s. 157.

yöntem ve programlar geliştirerek ailelerin bilgilendirilmesi, problemin çözümünde önem arz etmektedir.

Verilen cevaplarda görüldüğü üzere görevliler dini bilgilendirme yolunu tercih ederek aile planlamasına eşlerin birlikte karar vermelerinin önemini vurgulamışlar, birlikte verilen kararların aile huzuru için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bazı görevlilerin kadın danışanın anlattıkları karşısında “*erkekse erkekliğini bilmeli, kadının da hakkının olduğunu unutmamalı*” şeklinde dini danışmanlık ve rehberlik anlayışına uygun olmayan cevaplar verdikleri de gözlenmiştir.

4.2. Çocuk Sahibi Olma

Bu konu sağlık başlığı altında %16.87 ile (n=41) ikinci sırada gelmektedir. Çocuklar ailenin süsü, neşesi, hayat kaynağı, geleceğin varisi ve neslin devamıdır. Evlenmenin en önemli amaçlarından birisi, çocuk sahibi olmaktır. Ancak bazı problemler nedeniyle çiftler çocuk sahibi olamamakta, tedavi için doktora gittiklerinde önerilen yöntemler hakkında şüphe ve tereddüt yaşadıklarında, tedavinin dini yönünü öğrenmek amacıyla AİRB'lere başvurmaktadır. Bu başlık altında gelen soruların %70.73'ü (n=29) tüp bebek, yumurta nakli gibi konularda iken, %29.27'si (n=12) evlat edinme konusundadır.

4.2.1. Tüp Bebek, Yumurta Nakli ve Taşıyıcı Annelik

Her ne kadar sorular içerisinde sayı itibariyle az yer teşkil etse de tüp bebek, yumurta nakli ve taşıyıcı annelik konuları sonuçları açısından ailenin sağlıklı oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Anne ve babanın çocuk sahibi olmayı istemeleri en tabii hakları olup, bu istek dinimizce de teşvik edilmiştir. Ancak İslam dini, meşru evlilik dışında çocuk sahibi olma yollarını yasak saymış ve bunu toplumsal bozulmanın nedeni olarak görmüştür.

İslam inancına göre, diğer bütün nimetler gibi çocuk da Allah vergisidir.²¹⁸ fakat, Allah Teala yarattığı her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Sünnetullah denilen bu sebepleri araştırıp keşfetmek ve meşru bir arzuya kavuşmak için uygun sebeplere sarılmak, kader inancı ile çatışmaz. Dolayısıyla her hangi bir sebeple çocuk sahibi olamayan eşlerin tedavi yoluna gitmelerinde ve tedavi sonucu çocuk sahibi olmalarında

²¹⁸ Şuara, 42/49-50.

bir sakınca yoktur. AİRB'lere gelen sorular, konunun gündelik hayattaki uygulamalarında yaşanan problemleri açığa çıkarmaktadır.

*Soru: Komşumun çocuğu olmadı, birkaç tüp bebek denedi ama yine olmadı. Geçen gün çok ağladı. Ben de acidım. Doktordan randevu aldık. Yarın benim yumurtalarım alınacak onun eşiyile birleştirilerek tekrar denenecek. Komşunun sevinmesini ve aile hayatının bozulmamasını istiyorum. Biz yarın gideceğiz ama bir de size sorayım dedim. Komşum için yumurtalarımı vermemde bir mahsur yok değil mi?*²¹⁹

Cevap: Bir çocukta üç kişinin spermi birleşemez. Tüp bebek, erkekle onun nikâhli eşinin dışında birinin karışması halinde caiz olmaktan çıkar. Kesinlikle uzak durulması lazımdır.

Burada en problemlı husus, dini anlamda özenle üzerinde durulması gereken “nesli korumanın” genetik gelişmelerle ciddi anlamda risk altına girdiği/gireceği tehlikesidir. İnsanın dünyada isteyeceği en önemli nimetlerden biri olan çocuktan mahrum olanlara, teknoloji yeni imkanlar sağlamaktadır. Ancak teknolojinin çalışmalarında dini anlamda gözetdiği herhangi bir “ölçü/etik” olmaması kaygı vericidir. Dolayısıyla çocuğu olmayan aileler bu gibi durumlarda ne yapacağını bilememekte ve çok zorlanmaktadır. Nitekim bürolara gelen sorular, yaşanan problemleri açığa çıkarmaktadır.

*Soru: Kızım yaklaşık bir sene önce evlendi. Hamileydi, bebek karnında ölmüş, neredeyse zehirlenecekmiş. Ameliyat oldu ancak bundan sonra çocuğu olmayacak. Bu durum onun aile yaşantısını da etkileyecek. Kızımın boşanmasını istemiyorum. Onun çocuğunu ben taşısam olur mu?*²²⁰

Cevap: Taşıyıcı annelik yoluyla çocuk sahibi olmak caiz değildir.

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu taşıyıcı anneliğe olumlu yaklaşmamaktadır. Tüp bebeğin caiz olabilmesi için ise; kadın veya erkekteki bir kusur sebebiyle, tabii ilişkiyle gebeliğin gerçekleşmesinin mümkün olmaması, döllendirilecek yumurta ve spermin her ikisinin de nikahlı eşlere ait olması, döllenmiş olan yumurtanın başka bir kadının rahminde değil yumurtanın sahibi olan eşin rahminde gelişmesi şartları vardır.²²¹

²¹⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 509, Denizli, Ağustos, 2010.

²²⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2196, Manisa, Şubat, 2010.

²²¹ Bkz. 5.1.2002 tarihli Kurul Mütalaası, <http://www.diyenet.gov.tr/turkish/dy/KurulDetay.aspx?ID=5>.

Gelen sorular konunun uygulamalarına ait durumları açığa çıkartırken, zaman zaman “nikah” şartının bilgisizlikten veya dini ilkelere riayet etmemekten dolayı göz ardı edilebildiğini ortaya koymaktadır. Arkadaşına yardım edip, sevindirmek amacıyla yumurta/sperm vermeye giden/gidecek olan hanımlar/erkekler bu durumun açık bir göstergesidir. Döllenmenin dışarıda yapılması, kişileri meşruiyet açısından ikna etse de nesli korumada esas olan “anne-babanın nikahla” tescili ihlal edilmektedir. Oysaki sperm vermede “baba”nın, yumurta vermede “anne”nin kim olduğu ciddi bir sorundur. Ancak modern toplum hayatında “çocuğun” nikahla meşruiyeti yerine, sosyal varlığı yeterli görülmektedir. Bu durum nesillerin meşruiyet temellerini toplumsal anlamda sarsan ve toplumsal-tarihsel süreklilikte kırılmanın boyutlarını gösteren ciddi bir gelişme ve tavır alıştır.²²²

Nitekim Tempo dergisinin yaptığı bir araştırmada bu konuda yaşanan gerginlikleri açığa çıkarmaktadır. Dergiye göre; “Türkiye’de sekiz bin erkek babalığından kuşku duyduğu” için test yaptırmıştır. Bu anlamda bazı durumlarda çözüm/tüp bebek; hem çocuk hem de aile için gerginlik oluşturmaktadır.²²³ Problemin bir başka boyutu da iman/tevekkül algısındaki kırılmadır. Buradan hareketle konunun ilgili mercilere ve halka iyi anlatılmadığı, toplumun konu hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı sonucuna varılabilir.

Hayatta insanların/ailelerin en fazla zorlandıkları problemlerden biri de çocuksuzluk halidir. Çocuğun olmaması, özellikle kadın için olumsuz bir değer olarak kabul edilir. Eşlerin aile hayatlarında bir çocuğa sahip olması kadar özel ve güzel bir nimet yoktur. Tüp bebek, yumurta nakli, taşıyıcı annelik, mikro-enjeksiyon vb. bu konuda problem yaşayan ailelerin başvurdukları çözüm yollarıdır. Ancak insanın dini anlamda dünya hayatında sınanması başvurulan yöntemlerin olumsuz sonuçlarında daha fazla yaşanmaktadır. Bürolara gelen sorularda bu durum açıkça görülmektedir.

*Soru: Ben ameliyat oldum. Bu nedenle çocuğum olmayacak. İki defadır mikro enjeksiyonu deniyorlar ama o da başarısız oluyor. Üçüncüyü de deneyelim diyoruz ama hem psikolojimiz hem de maddi durumumuz bozuldu. Bu da tutmazsa ne yaparız. Allah bize neden çocuk vermiyor. Biz kimseye kötülüğü olmayan bir aileyiz.*²²⁴

²²² Meriç, a.g.e., s. 91.

²²³ Nilüfer Kas, “Babalık Kuşkusunda Patlama”, *Tempo*, 15-21 Mart 2001, S. 11, ss. 32-34.

²²⁴ AIRB Kişisel Karteks, No: 1373, İzmir, Mayıs, 2008.

Cevap: *Dünyanın bir imtihan yeri olduğunu asla unutmayalım. Hepimiz farklı şekillerde imtihan oluyoruz. Allah size ilerleyen zamanlarda çocuk verebilir veya vermeyebilir de. Sabırlı olmalıyız ve her şeyin hayırlısını Allah'tan istemeliyiz. Belki sizin için böylesi daha hayırlıdır. Hayırlısı için bol bol dua edelim.*

Tüp bebek, yumurta nakli ve taşıyıcı annelik konularında gelen sorulara görevlilerin konunun fıkhi boyutunu anlatarak, Başkanlığın kurul kararlarını²²⁵ ve İslam ilmihalini delil göstererek cevap verdikleri görülmektedir. Ancak verilen cevapların hemen hemen hepsinde çocuksuzluk halinin bir imtihan olduğu vurgusu yapılarak “*sabredin, Allah'a dua edin, biz de dua sizin için dua edelim*” şeklinde ifadeler yer almaktadır.

4.2.2. Evlat Edinme

Çocuk sahibi olma konusunda soru gelen alanlardan biri de %29.27 ile (n=12) evlat edinmedir. Günümüzde kimsesiz çocukların, gerek bakıp yetiştirilmek gerekse çocuk sahibi olmak amacıyla evlat edinildikleri görülmektedir. Ancak, öteden beri muhafazakar aileler, çocuğun büyümesiyle ortaya çıkacağı düşünülen mahremiyet sebebiyle bu uygulamaya pek sıcak bakmamaktadır. Bununla birlikte toplumda kimsesiz çocukların sağlıklı aile ortamlarında yetişmeleri, çocuğu olmayan aileler için evlat edinmenin dinimizdeki yeri, anne babanın evlatlık çocuklarıyla sınırlarının ne olacağı ve çocuğun evlatlık olduğunun ona bildirilmesi konularında dinin nasıl bir tavır aldığını öğrenmek isteyen bireyler AİRB'lere başvurmaktadır.

Soru: *Bir evlat almak istiyoruz ama kafamızda sorunlar var. Evlatlık alınan çocuğa oğlum veya kızım denilebilir mi, Ahirette o çocuk bizden hak talep eder mi, evlatlık öz evlat gibi olur mu? Yani yanında başı açık gezebilir miyim?*²²⁶

Cevap: *Alınan evlatlık, büyüyünce erkek ise size, kız ise beyinize yabancı olur. Yabancı bir kimse ile beraber kalmak ise caiz değildir. Bu bakımdan evlatlık alırken, kardeşlerinizden birinin oğlunu veya beyinizin kardeşlerinden birinin kızını alırsanız mesele kalmaz.*

Sorudan da anlaşılacağı üzere, evlatlık almaya niyet eden aile önce evlilik alınacak çocuğun cinsiyetine göre anne ya da babanın ona hangi sınırlar içinde

²²⁵ Bkz. <http://www2.diyaret.gov.tr/dinisleriyuksekkurulu/Sayfalar/1023-5894.aspx>, (21.12.2014).

²²⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 2309, Muğla, Mart, 2009.

yaklaşacağını merak etmekte ve bürolara başvurmaktadırlar. Görevliler verdikleri cevaplarda konunun fihhi yönünü anlatmışlardır. Ancak yukarıda örnek olarak verilen soruda görüleceği üzere bazı görevlilerin cevaplarının DİB'in konuyla ilgili fetvalarına uygun olmadığı, diğer bir ifadeyle ters olduğu tespit edilmiştir. Çünkü Başkanlığın evlat edinme/ koruyucu aile ile ilgili görüşü, bu konuyu teşvik eder mahiyettedir.²²⁷ Büro görevlisinin böyle hatalı cevap vermesinin sebebi, Başkanlığın fetvalarını takip etmemesi ya da başka kaynaklardan istifade etmesinden kaynaklanan bir hata olduğu kanaatindeyiz.

4.3. Zararlı Alışkanlık ve Bağımlılıklar

Sağlık başlığı altında zararlı alışkanlıklar ve bağımlılık konusu %8.23 ile (n=20) üçüncü sırada yer almaktadır. Eşlerde ya da çocuklarda görülen zararlı alışkanlıklar ve bu alışkanlıklardan kurtulma yöntemleri bürolara danışılan başlıca konular arasındadır.

Zararlı alışkanlık kelimesi her ne kadar akla alkol, uyuşturucu ve ilaç kavramlarını getiriyorsa da tütünden, kumar tutkunluğuna kadar birçok madde veya davranış insanda bağımlılık derecesinde zararlı alışkanlıklar ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde kullanımları sonucunda fizyolojik ve psikolojik bağımlılık hali meydana getirerek, toplumun bozulmasına, kişinin ekonomik durumunun ve aile içi ilişkilerin olumsuz etkilenmesine hatta kopmasına neden olan uyuşturucu maddeler (eroin, esrar, alkol, sigara) önem derecelerine göre bağımlılık yaratan en belirgin zararlı alışkanlıklardır.²²⁸ Bunların yansımaları bürolara gelen sorularda görülmektedir.

*Soru: Oğlum esrar kullanıyormuş. Ben gözümlle görmedim ama kullandığını görenler var. Bazen çok iyi fakat bir de bakıyorsun, o çocuğun yerini bir başkası almış. Bana esrarın bağımlılık yapmadığını söylediler. Ben bu çocuğum için ne yapabilirim?*²²⁹

Cevap: Anne baba olarak çocuğunuzla uygun dille konuşmanız en iyi yoldur. Eğer böyle bir yanlışın içinde ise onu bir an önce bu bataklıktan kurtarmak lazımdır. Bu konuda Sağlık Bakanlığından yardım alabilirsiniz.

²²⁷ Bkz. <https://kurul.diyaret.gov.tr/SoruSor/Cevap.aspx?ID=35661&q=koruyucu-aile-olmanin-hukmu-nedir>, (21.12.2014).

²²⁸ Savaş Büyükkaragöz, "Zararlı Alışkanlıklar ve Eğitici Önlemler", Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, s. 73. <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/buyukkaragoz.pdf>. (15.03.2013).

²²⁹ AIRB Kişisel Karteks, No: 170, Aydın, Eylül, 2009.

Hayat şartlarının getirdiği sıkıntı ve gerilim hallerini gidermede bir takım zorluklarla karşılaşan günümüz insanı, içinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal sıkıntı hallerinden kurtulmak için psikolojik anlamda iyileşmemize katkı sağlayacak tevekkül mekanizmasına müracaat etmemektedir. Oysaki tevekkül Hakk'a teslimiyet duygusunu içeren bir ruh halidir. İnsana zorluklar karşısında daha sabırlı ve güçlü mücadele etme gücü kazandırır. Bunun tersi durumlarda ise başta aile içinde olmak üzere pek çok problem ortaya çıkabilmektedir. Bunun örneklerini AİRB'lere gelen sorularda görmekteyiz.

Soru: Eşim çalıştığı iş yerinden çıkarılınca maddi yönden sıkıntılı hale geldik. Bu yüzden kendini alkole verdi. Dışarıda içiyor, evde içiyor. Ailece bizi perişan ediyor. Eşimi bu pisliğin içinden nasıl kurtarabilirim, bir de siz görüşseniz olur mu? Yoksa yuvam dağılacak.²³⁰

Cevap: İşsizliği bahane edip içmesi acizliktir. Oysa içki vs. gibi kötü şeyler insana huzur vermez, insanın sıkıntılarını gidermez. Eşinizi duaya ve ibadete yönlendirebilirsiniz. O zaman bütün olumsuz davranışlarından vazgeçecektir.

Ülkemizde çocuğu ve genci ailesinden ayıran, onları zararlı alışkanlıklara yönelten farklı sebepler vardır.²³¹ Suçlu çocuklar üzerinde yapılmış araştırmalar, bu çocukların diğer çocuklara göre, küçük yaşlarda ailelerin dağılması nedeniyle mutlu bir aile ortamından yoksun olduklarını göstermektedir. Araştırmaların en önemlilerinden biri Glueck'lerin 500 suçlu çocuk ile yaptığı çalışmadır. Aile birliklikleri 5 yaşından önce bitenler bu çocukların %56,6'sını teşkil eder. Yine Merrill'in 3000 suçlu çocukla yaptığı araştırmada suçlu çocukların %50.7'sinin dağılmış ailelerden geldiği ortaya çıkmıştır.²³² Araştırmaların sonuçlarından hareketle denilebilir ki, mutsuz ve uyumsuz ailelerde büyüyen çocuklar daha çok zararlı alışkanlıklara yönelme eğilimi göstermektedir. Nitekim AİRB'lere gelen soru örnekleri de bu çıkarımı teyit etmektedir.

Soru: Abi benim anne-babam ayrıldılar. İkisi de başka birileriyle tekrar evlendiler ve beni yanlarına kabul etmediler. Biz de kötü arkadaş çevresine takıldık. Yani pis işlerin içine girdik sizin anlayacağınız. Bizim de bir sevenimiz, başımızı

²³⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2345, Muğla, Şubat, 2011.

²³¹ Bu sebepler için bkz. Büyükkaragöz, *a.g.m.*, s. 75.

²³² Büyükkaragöz, *a.g.m.*, s. 75-76.

*okşayan anne-babamız olsaydı bu hallere düşmezdik. Şimdi bu pislikten kurtulmak istiyorum. Ne olur bana bir yardımcı olun?*²³³

Cevap: *İçinde bulunduğun yanıştan kurtulmak için bize geldiğin için öncelikle sana teşekkür ediyorum. Şunu unutma ki, seni herkes terk etse bile Allah terk etmez. Sen Allah'a dua et, ibadete başla. Her zaman bizlerde senin yanındayız. O kötü arkadaş çevreni bırak, yeni arkadaşlarla yaşamına devam et.*

Bu konuda verilen cevaplarda, büro görevlileri zararlı alışkanlıklar içinde bulunan kimselere yardım etme, uzaklaştırma, destek olma ve yönlendirme yolunu tercih etmişlerdir. Bu durum, büroların adında da yer alan dini rehberliğe uygun cevaplardır, diyebiliriz. Zararlı alışkanlık bağımlısı kişilerden kurtulmak isteyenleri görevlilerin Sağlık Bakanlığı'nın ilgili birimlerine yönlendirdikleri de görülmüştür.

4.4. Psikolojik Rahatsızlıklar

Psikolojik rahatsızlıklar, sağlık başlığı altında %7.41 ile (n=18) en az soru gelen konulardan biri olmasına karşın çözümü daha zor ve karmaşık olan problemlerdir. Gerek uzun süre ilaç kullanıp psikolojik tedavi gören hastalardan gerekse kendisinde böyle bir rahatsızlığı hissedenlerden bazıları çareyi dini danışmanlıkta aramaktadır.

Büroya danışılan psikolojik sorunlar arasında; insanlardan uzak kalma isteği, bunalım, günahın sebep olduğu pişmanlık, depresyon ve ölme ya da öldürme isteği gibi sorular yer almaktadır. Bu gibi konularda AİRB'lerin tercih ediliş nedenini, öncelikle ortak payda ve güven duygusuna bağlayabiliriz. Yaşanılan durumun dindeki karşılığına verilen önem çerçevesinde, sorularda din-gündelik hayat ilişkisinin detaylarına ulaşılmaktadır. "Hem dindar hem de bana herhangi bir şekilde zararı dokunmayacak, yetkili bir şahısla rahatlıkla dertleşebilirim" düşüncesi büroları tercihte önemli olmaktadır, diyebiliriz. Konu alanına ait soru ve sorun örneklerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

Soru: *Eşim evde ibadet etmeme izin vermiyor. Sen bana hizmet et yeter diyor. Eşimin bu hali beni çok üzüyor bunalıyorum intiharı bile düşündüm. Bu yüzden eşimle aram açıldı, nerdeyse bir aydır ayrı yatıyoruz. Sadece ibadet yaparken rahatlıyorum, İbadetimin dışında deli olacak gibiyim, ne yapmalıyım?*²³⁴

²³³ AİRB Kişisel Karteks, No: 404, Denizli, Temmuz, 2008.

²³⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 78, Afyonkarahisar, Mayıs, 2011.

Cevap: *Eşlerin birbirine hizmeti önemlidir. Allah'ın emri olan ibadetleri yapmak ise izne bağlı değildir. Bunu eşinizin anlayışla karşılaması lazım. İbadet edilen evde bereket, huzur ve mutluluk olacağını eşinize anlatabilirsiniz. Ayrıca ibadet etmekle ona karşı görevlerinizde bir aksamanın olmadığını eşinize söyleyin. Gerekirse bize yönlendirebilirsiniz.*

Soru: *Eşim aşırı titiz, evde kızım da dahil hiç birimize rahat vermiyor, hiç bir yere elimizi sürdürmüyor. Bir şeye dokunacak olursak bağıyor çağırıyor. Ne yapacağımızı şaşırdık. Boşanmak istiyorum, boşanmıyor. Tedaviye de yaklaşmıyor. Bunalımdayım. Bazen ya onu ya da kendimi vurayım diyorum. Ben duanın gücüne, dinin yardımına inanan bir insanım. Ne yapmalıyım?²³⁵*

Cevap: *Zaten duanın gücüne inanan bir kişisiniz. Sabredin ve dua edin. Her sıkıntının arkasından mutlaka bir ferahlık gelecektir. Biraz zamana bırakın.*

Sorularda da görüldüğü üzere bireyler, her türlü psikolojik sıkıntıları için bürolara gelmekte ve dini danışmanlık yoluyla yardım talep etmektedir. Burada, büroların toplum hayatında yüklendiği misyon bir kez daha ortaya çıkarak, hemen hemen her konudaki problemler için dini danışmanlık ve rehberlikten yararlanılması gerektiği düşüncesi dikkat çekmektedir. Danışanların birçoğu taşıdığı olumsuz tutum ve düşüncelerin farkında olup bu durumdan kurtulmak için yardım istemektedir.

Danışmanlar, danışan kişilerin sorunlarına dini referans göstererek çözüm sunarken, dini danışma ilişkisi ile çözülemeyecek sorunlarda kişi bir psikolog ya da psikiyatriste yönlendirmiştir. Ayrıca görevliler verdikleri cevaplarda, insanın dini duygu, düşünce ve davranışlarının psikolojik durumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulayarak, ruhsal sıkıntılardan kurtulmanın çareleri arasında “Allah’a ibadet, dua, Kur’an-ı Kerim okumak” gibi çözüm önerileri üzerinde birleşmişlerdir. Bu tür cevapların danışanı çok tatmin etmediği gibi AIRB’lerin amaçları ve fonksiyonlarına uygun olmadığı kanaatindeyiz.

Bu açıklamalardan sonra, bürolarda sağlık konusunda verilen danışmanlık hizmetlerinin değişkenlere göre değerlendirmesi yapılacaktır.

²³⁵ AIRB Kişisel Karteks, No: 1954, Kütahya, Kasım, 2009.

Tablo 12: Sağlık ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)								N	% (**)
		1		2		3		4			
		S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	155	70.5	36	16.4	16	7.3	13	5.9	220	90.5
	Erkek	9	47.4	5	26.3	-	-	5	26.3	19	7.8
	Karı-Koca	-	-	-	-	2	50.0	2	50.0	4	1.6
	Bilinmeyen	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
YAŞ	18 yaş altı	2	25.0	-	-	-	-	6	75.0	8	3.3
	18-24 yaş	43	95.6	-	-	1	2.2	1	2.2	45	18.5
	25-40 yaş	50	59.5	27	32.2	4	4.7	3	3.6	84	34.6
	41-60 yaş	42	66.6	13	20.6	3	4.8	5	8.0	63	25.9
	61 ve üzeri	23	67.6	-	-	9	26.5	2	5.9	34	14.0
	Bilinmeyen	4	44.4	1	11.1	1	11.1	3	33.3	9	3.7
MEDENİ HAL	Evli	157	72.0	37	17.0	12	5.5	12	5.5	218	89.7
	Bekar	1	25.0	-	-	-	-	3	75.0	4	1.7
	Boşanmış	-	-	-	-	1	100.0	-	-	1	0.4
	Eşi Ölmüş	1	12.5	-	-	5	62.5	2	25.0	8	3.3
	Bilinmeyen	5	41.7	4	33.3	-	-	3	25.0	12	4.8
EĞİTİM	İlköğretim	47	79.7	6	10.1	4	6.8	2	3.4	59	24.3
	Lise	53	71.6	10	13.5	7	9.5	4	5.4	74	30.5
	Üniversite	-	-	2	75.0	1	25.0	-	-	3	1.2
	O. yazar değil	2	75.0	-	-	-	-	1	25.0	3	1.2
	Bilinmeyen	62	59.6	23	22.1	6	5.7	13	12.6	104	42.8
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	27	65.8	8	19.5	4	9.8	2	4.9	41	16.9
	Telefon	124	69.6	28	15.8	11	6.2	15	8.4	178	73.2
	E-mail	11	57.9	4	21.1	3	15.8	1	5.2	19	7.8
	Bilinmeyen	2	40.0	1	20.0	-	-	2	40.0	5	2.1
İLLER	Afyon	2	50.0	-	-	-	-	2	50.0	4	1.7
	Aydın	9	60.0	1	6.7	3	20.0	2	13.3	15	6.2
	Denizli	17	70.8	6	25.0	-	-	1	4.2	24	9.9
	İzmir	127	74.7	30	17.6	7	4.2	6	3.5	171	70.4
	Kütahya	5	38.4	-	-	3	23.2	5	38.4	12	4.9
	Manisa	-	-	3	42.8	4	57.2	-	-	7	2.9
	Muğla	3	42.8	-	-	1	14.4	3	42.8	7	2.9
	Uşak	1	33.3	1	33.3	-	-	1	33.3	3	1.2
Toplam		n=164		n=41		n=18		n=20	243	100.0	

(*) Konular

1- Aile Planlaması/Doğum Kontrol Yöntemleri

2- Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri

3- Psikolojik Rahatsızlıklar

4- Zararlı Alışkanlıklar ve Bağımlılıklar

(**) Sadece sağlık ile ilgili sorular içindeki yüzdesidir.

Not: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Tabloda görüleceği üzere, yaş faktörü sağlıkla ilgili sorularda genel oranlara göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Genel oran içinde başvuruların %80.1'ini bayanlar

oluştururken, (krş. Grafik 2) burada sayı %90.5'e yükselmiştir. Buna rağmen erkeklerin oranında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Bu veriler bizleri sağlık konusunda bayanların daha hassas ve duyarlı oldukları sonucuna götürmektedir. Bu sonuç, sağlık başlığı içinde yer alan kürtaj, aile planlaması/doğum kontrol yöntemleri ve çocuk sahibi olma konularında erkeğin çok da umursamaz tavırları karşısında kadınların bir anlamda çırpınışlarını sergilemektedir, diyebiliriz.

Sorulara yaş değişkeni açısından baktığımızda, başvurular 18-24 yaş grubunda yaklaşık %10 artarak %18.50'ye ulaşmıştır. 25-40 yaş aralığında ise yaklaşık %12 oranında düşüş yaşanmıştır. (Kırş. Grafik 3). 18-24 yaş aralığındaki kişilerin en çok danıştıkları konunun "aile planlaması ve kadın sağlığı" (%95.6) olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, 18-24 yaş aralığında olan kişilerin başvurularında gözle görülür bir artış yaşanmasının sebebi olarak, bu yaş aralığında evlenen kişilerin erken yaşta çocuk sahibi olmaktan imtina ederek, kürtaj ve diğer doğum kontrol yöntemleri hakkında danışma ihtiyacı hissetmeleri gösterilebilir.

Medeni durum değişkeninde, sağlık konusunda evli kişilerin müracaatının arttığını (%89.7), bekarların ise yok denecek kadar azaldığını (%1.7) görmekteyiz. (Kırş. Grafik 4). Böyle bir sonuç çalışmamız açısından anlamlıdır. Çünkü sağlık sorunları altında ele alınan sorunların çoğunluğu, ailede yaşanan problemlere dayanmaktadır. Çünkü daha önce ifade edildiği üzere, aile içi problemler değişik sebeplere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Veriler bu problemlerden birinin de ailede yaşanan sağlıkla ilgili konular olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Sorulara, eğitim değişkeni açısından bakıldığında ilköğretim (%24.3) ve üniversite (%1.2) mezunlarının başvurularının düştüğü, buna karşın lise (%30.5) mezunu kişilerin başvurularının önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. Bu konuda en çok dikkat çeken husus, eğitim durumu bilinmeyenlerin oranının çok yüksek (%42.8) olmasıdır. (Kırş. Grafik 5).

Üniversite mezunlarının sağlık konusunda AİRB'lere başvurularının düşmesinde, bu kişilerin soru ve sorunlarına cevap bulabilecek değişik kanallara daha rahat ulaşabilmesinin ve sağlıkla ilgili problemler konusunda ilgili yerlere müracaat edilmesi gerektiğini bilmelerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Danışma şekline göre bu konudaki soruların %16.9'u yüz yüze, %73.2'si de telefonla yöneltilmiştir. Genel ile kıyaslandığında oranın oldukça farklılaştığı tespit edilmiştir. (Bkz. Grafik 7; Ek Tablolar 8). Bu veriler, insanların yüz yüze sormaya çekindikleri konuları telefonla danışmayı tercih ettikleri yönündeki düşüncemizi desteklemektedir.

İller bazında, Aydın, Denizli, İzmir ve Muğla'da "aile planlaması ve kadın sağlığı"nın en çok danışılan konu olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin illerin boşanma sayısı ile ilgili olduğu söylenebilir.

5. CİNSELLİK İLE İLGİLİ SORULAR

Cinsel soru ve sorunlar, ergenlik döneminden ihtiyarlık dönemine kadar uzanan geniş bir süreci kapsamaktadır. Ayrıca konu, sadece eşler arasında yaşanan sorunlarla değil, ailedeki tüm alanlarla da ilgilidir. Cinsel sorunların bu kadar erken bir dönemde başlayıp ileri yaşlara kadar devam etmesinin, mevcut eğitim programlarının ve toplumdaki ahlaki yargıların bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Cinsiyet eğitimi, hala doğruluğu tartışılan konular arasındadır. Okul öncesi dönemde cinsiyet farkını kavramaya başlayan ve cinsiyet ile ilgili sorularına ailesi tarafından *ayıp*, *günah*, *çirkin* vb. cevaplar alan çocuk, örgün eğitim boyunca ilgili dersler içerisinde yer verildiği kadarıyla cinsel konularda bilgi edinmektedir. Bilme ihtiyacı doğru ve yeterli bir şekilde karşılanmayan birey, bu konuda yanlış davranışlar sergileyebilmektedir. Dolayısıyla, cinsiyet eğitimi kritik dönemlerde gereken ölçüde ve doğru kişilerce verilmediği sürece, hem bireyin hem de toplumun olumsuz sonuçlarla karşılaşması kaçınılmaz görünmektedir.

Cinsel sorunlarla ilgili danışmanlıkların çoğu, evli kişiler tarafından yapılmaktadır. Evli danışanların yaşadığı cinsel sorunlar, ilişki öncesinde, devamında ve sonrasında görülebilmektedir. İlişki öncesine ait sorunların temelinde çoğunlukla kaygı, korku ve isteksizlik hali yatmaktadır. İlişkinin devamında yaşanan sorunlar ise genellikle tarafların fiziki ve dini açıdan uygun olmayan isteklerinden kaynaklanmaktadır. İlişki sonrasında ise yanlış davranışların sebep olduğu fiziksel ve ruhsal tahribatın yanı sıra, istenmeyen ya da gerçekleşmeyen gebelik vb. sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte ailelerde yaşanan pek çok sorunun temelinde cinsellik bulunmaktadır. Evde kadının giyeceği kıyafetin "cinselliği" besleyecek şekilde

olmasından estetik yaptırmaya, güzellik salonlarına gitmeye kadar genişleyen yelpaze konunun detaylarını oluşturmaktadır.

Diğer problem alanlarında olduğu gibi bu konularda da çoğunluğunu kadınların oluşturduğu danışanlar, eşlerinin dini hükümlere ters düşen istek ve davranışları karşısında çaresiz kalarak büroya başvurmaktadır. Danışanlar arasında eşinin kendi rıza ve isteğini dikkate almadığını sorun edinenler olduğu gibi, şiddete varan olumsuz davranışlara maruz kalanlar da vardır. Şikayet edilen eşler arasında dini sorumluluklarını bilen ve yerine getiren kişilerin bulunması dikkat çekicidir. Bu kişilerin ibadetlerinde gösterdiği dikkat ve hassasiyeti eşleriyle olan ilişkilerinde göstermemesi, toplumdaki dini danışma ve rehberlik ihtiyacını çok açık ortaya koymaktadır, diyebiliriz.

İslam cinsel ilişkiye dair bazı sınırlayıcı hükümler getirmiştir.²³⁶ Bu sınırlar hem insanın fiziksel ve ruh sağlığına zarar veren davranışları engellemesi, hem de insana şehvi isteklerinde dikkat ve kontrolü kazandırması yönüyle önem taşımaktadır. Dolayısıyla İslam, koyduğu hükümlerle hem eşleri hem de onlardan meydana gelecek çocukları fiziksel ve ruhsal açıdan korumaktadır.

Öte yandan cinsel sorunları için büroya gelen kişiler kendilerini ifade etmekte zorluk yaşayabilmektedir. Toplumda bu tür sorunları dışa vurmaya doğru bulmayan bir düşünce var iken, danışanların iletişim sürecinde sıkıntı yaşamaları olağandır. Bu sebeple büro görevlilerinin danışanlara karşı rahatlatıcı bir tutumla yaklaşmaları önem arz etmektedir. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen soruların %4.66'sı (n=112) cinsellik ile ilgilidir. Bu sorular dört başlık altında tasnif edilerek değerlendirilecektir.

Tablo 13: Cinsellikle İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Cinsellik ve bu konuda ailede yaşanan gerginlikler	64	57.14
Modernleşmenin cinsel davranma biçimlerine etkisi	22	19.64
Pornografi	17	15.18
Ensest ilişki	9	8.04
Toplam	112	100.00

²³⁶ Bakara,2/187, 222, 223.

Tablodaki verilere göre, bu konuda en fazla soru %57.14 ile “cinsellik ve bu konuda ailede yaşanan gerginlikler” hakkındadır. Bunun yanında soruların %19.64’ü “modernleşmenin cinsel davranma biçimlerine etkisi”, %15.18’i “pornografi” ve %8.04’ü de “ensest ilişki” üzerine gelmiştir. Sonuçlar ailede cinsellekle ilgili yaşanan gerginliklerin aile hayatında ön plana çıkan problemlerden olduğunu ortaya koymaktadır. Hatırlanacağı üzere bu konu boşanma nedenleri arasında da önemli bir yere sahipti. (Bkz. Cinsel problem ve hastalıklar).

5.1. Cinsellik ve Bu Konuda Ailede Yaşanan Gerginlikler

Bu konuda ailede yaşanan gerginlikler, %32.14 (n=36) ile cinsellik başlığı altında en çok başvuru yapılan alandır. Cinsel mutluluk, kadın erkek ilişkilerinde en özel duygudur. Bu nedenle ailede huzur ve sükun halinin yaşanması için cinselliğin yeri ve öneminin doğru kavranması gerekir. Cinsel yaşamın nasıl olacağı/olmayacağına İslam dini ayet ve hadislerle açıklık getirmiştir.²³⁷ Oruçluyken, regl (adet) dönemlerinde, lohusa, nifas hallerinde kadınlarla ilişki yasaklanmıştır.²³⁸ Tıbbi açıdan yapılan birçok incelemede de regl döneminde, kadınların davranışında ve psikolojisinde bir dizi farklılıkların olduğu belirlenmiştir.²³⁹ Bu nedenle bedensel ve duygusal açıdan sağlıklı bir cinsel hayat için, cinselliğe zararlı olacak etkenlerin ortadan kaldırılması, cinsellekle ilgili olumlu duyguların kazandırılması ve cinsellekle ilgili gerekli bilgilendirmelerin yapılması, cinsel sağlığı koruyucu tedbirlerin alınması gerekir.²⁴⁰ AİRB’lere gelen soruların önemli bir kısmında, bu tür cinsel sorunların konu edildiği görülmektedir.

Soru: *Canım çok sıkılıyor. Daha evleneli 8 ay oldu. Eşim cinsellikten hiç hoşlanmıyor. Ne gereği var, boş işler bunlar diyor. Böyle olmadığını anlatmaya çalışıyorum ama ikna olmuyor. Doktora gidelim diyorum ‘ne kadar ayıp’ deyip yanaşmıyor. Kabustayım, ne yapacağımı şaşırdım. Bu sebeple gözüm bazen harama kayıyor. Bu gibi durumlarda harama bakılabilir mi? Bir de siz konuşsanız eşimle...*²⁴¹

Cevap: *Evlilikte cinsellik amaç değil araçtır. Her halükarda harama bakmanız günahdır. Siz eşinizle konuşun bize gelmesini söyleyin.*

²³⁷ Geniş bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “Cinsi Hayat”, *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 343-346; Öğüt, a.g.e., c. 8, ss. 2-3.

²³⁸ Bakara, 2/222-223.

²³⁹ Bu dönemde kadınların %60-%80’i genellikle asabiyet, alınganlık, bitkinlik ve ağlama krizleri gibi sıkıntılarla karşılaşır. Bkz. Navaro, a.g.e., s. 194.

²⁴⁰ Meriç, a.g.e., s. 122.

²⁴¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 965, İzmir, Aralık, 2007.

Soru: *Kocam tır şoförü. Sürekli yollarda. Bir aydan fazla görüşemediğimiz zamanlar oluyor. Bazen yoldan geçerken birkaç saatliğine eve uğradığı durumlar da regl dönemime denk gelebiliyor. Bu gibi durumlarda ilişki caiz mi? Günah olur mu?*²⁴²

Cevap: *Bu durumda dinen ilişki haramdır. Sağlık açısından da uygun değildir.*

Aileyle her iki cinsi bir araya getirmenin temelinde insanın hayata bağlanma, geleceğe umutla bakma ihtiyacı bulunmaktadır. Esas itibarıyla bu durum biyo-sosyal bir güdüye işaret etmektedir. İnsanın bu güdünün gereği olarak çoğalıp neslini devam ettirmeyi istemesinde kadın ve erkek tüm fertler için hayatın temelini oluşturur. Cinsellik belirtilen amaçlara ulaşmayı sağlarken, aynı zamanda insanın hem kendi bekasını garanti altına almakta hem de beşeri tekâmüle katkıda bulunmaktadır.²⁴³ Buradan hareketle sağlıklı bir cinsellik, eşler arasındaki sevgi ve güvenin ifadesidir, diyebiliriz. Evlenen çiftler arasında yaşanan gerginliklerin bir kısmının cinsel sorunlara dayalı olduğu AİRB'lere gelen sorularda şu şekilde örneklendirilebilir.

Soru: *7 aylık evliyiz. Eşimle anlaşarak evlendik. Ama hâlâ birleşme olmadı. Bu durum bizi çok üzüyor. Ne yapabiliriz?*²⁴⁴

Cevap: *Birleşme olmamasının farklı nedenleri olabilir. Birlikte doktora gidin.*

Soru: *Oğlum 3 yıl önce evlendi. Gelinimden çok memnunum. Birbirlerini de çok seviyorlar ama henüz cinsel ilişkileri olmamış. Bu durum her ikisini de etkiliyor. Doktora gittik, şimdi de terapistle gideceğiz. Siz ne tavsiye edersiniz?*²⁴⁵

Cevap: *Bizim bu konuda tavsiyemiz doktora gitmenizdir. Cenab-ı Allah her derdin bir dermanını vermiştir. Onu arayıp bulmak lazımdır.*

İçinde yaşanan sosyal çevrenin veya başka faktörlerin etkisiyle çiftler yukarıda ele alınan konularla ilgili problem yaşayabilmektedir. Bu gibi problemler karşısında ailelerin çok zorlandıkları, durumu kimseyle konuşmadıkları, dolayısıyla yalnız ve çaresiz kaldıkları gözlemlenmektedir. Belirtilen hususlarda problem yaşayan ailelerde öncelikle çözüm aramaya kadın başlamakta veya kadından başlanmaktadır. Burada

²⁴² AİRB Kişisel Karteks, No: 2307, Muğla, Ekim, 2010.

²⁴³ Meriç, *a.g.e.*, s. 124.

²⁴⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 259, Aydın, Ağustos, 2009.

²⁴⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 2390, Uşak, Nisan, 2011.

çözüm bulmaya “kadın”dan başlanması, kadının problem çözme becerisi kadar, toplumsal hafızanın kadın konusundaki şekillenişine de işaret etmektedir.

Cinsel ilişki sadece fiziksel bir olgu olmayıp neslin devamını sağlaması yönüyle sosyal sonuçlar doğuran, yanlış yaşanması ile psikolojik tahribata sebep olan çok yönlü bir durumdur. Her karşılıklı iletişimde olduğu gibi cinsel ilişkide de tarafların rızası ve beklentisi dikkate alınmalıdır. Ancak mutlu bir evlilik için gerekli olsa da, evliliğin tamamını cinselliğe bağlamak yanlış bir tutumdur. Nitekim eşlerin bu konudaki yanlış tutum ve davranışları AİRB'lere gelen sorularda da göze çarpmaktadır.

Soru: 29 yıllık evliyim. Beyim benimle her gün cinsel birliktelik istiyor. Boyumuzca iki çocuğumuz da var. Son zamanlarda çocuklarımızdan da utanmaz oldu. “Ben seni bana karılık yapsın diye besliyorum. İsteklerimi yapmazsan seni boşarım. Perişan olursun” diyor. Vallahi dayanacak gücüm kalmadı. Beni boşamadan ikinci bir hanım almasına bile razıyım. Fakat bunu da kabul etmiyor. Ne yapacağımı şaştım. Ne olur bana bir yol gösterin.

Cevap: Evlilikte eşler birbirlerinin isteklerini yerine getirmelidirler. Ancak bu istekler makul şekilde olmalıdır. Yani eşlerin sağlık durumu, hassasiyeti gibi konular dikkate alınmalıdır. Boşama noktasında sizi tehdit ettiği bir gerçektir. Kendi durumunuzu ve psikolojik olarak yıprandığınızı eşinizle konuşarak çözümleyebilirsiniz.

Soru: Eşim bana uygun olmayan yollardan yaklaşmayı teklif ediyor. İtiraz etsem kavga çıkıyor, beni boşamakla tehdit ediyor. 5 yıldır sabrediyorum ama artık hasta oldum. Haram olan bir şeyi yapamam diyorum. Bu durumdan nasıl kurtulabilirim.²⁴⁶

Cevap: Eşinize böyle bir durumun dinen uygun olmadığını, Allah'ın yasakladığı bir davranışı yapmaktan dolayı günaha girdiğinizi anlatmalısınız. Bu günaha girmenize eşinizin sebep olduğunu da söylemelisiniz. Hz. Lokman'ın kavminin bu yüzden helak olduğunu da anlatın. Belki düşünür ve vazgeçer.

Eşlerin meşru yollarla birbirlerinden yararlanma hakkı vardır. Ancak meşru olmayan istekler, hem eşler arası sorunlara neden olmakta hem de kadını psikolojik olarak yıpratmaktadır.

²⁴⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 1114, İzmir, Ocak, 2009.

Bürolara gelen sorulardan, ailede cinsel sorunlardan kaynaklanan sıkıntıların hiç de azımsanmayacak boyutlarda olduğu görülmektedir. Genellikle eşi ile cinsel sorunu olan veya eşi ile cinsel tatmin elde edemeyen kimseler, ya cinsel duygularını bastırıp bir takım başka sorunlarla karşılaşmakta ya da başta din ile ilgili hükümlere yeterince dikkat etmeyen bireyler olmak üzere çoğu zaman gayrimeşru yollara başvurulabilmektedir. Cinsel sorunlardan kaynaklanan huzursuzlukların başında eşinin cinsel talebini dikkatte almama, cinsel ihtiyacına cevap vermeme gibi durumlar gelmektedir. Bunun sonucu olarak eşteki refüze olma duygusu ve eşinin kendisinden hoşlanmadığı tereddüdü ve bu gibi problemler ailede huzursuzluğa yol açmaktadır, diyebiliriz.

5.2. Modernleşmenin Cinsel Davranma Biçimlerine Etkisi

Cinsellik başlığı altında başvuru yapılan alanlardan biri de modernleşmenin cinsel davranma biçimlerine etkisidir. Bu konu cinsellik başlığı içinde %19.64 ile (n=22) üçüncü sırada yer almaktadır. Modern toplum hayatında yaşanan değişim insanların aile ve cinsel hayatlarını, cinsel kimliklerine ait tercihlerini etkilemiş ve farklılaştırmıştır. Bu gelişme aynı zamanda dinlerin bütün engellemelerine rağmen gündelik hayatta, gayri meşru cinsel tavır alışların hızla çoğalmasına da neden olmuştur. Bu gibi problemlerle karşılaşan aileler, yaşanan durum karşısında şaşkın, çözüm konusunda bilgisiz kalırken duygusal yaptırımlarla üzüntü ve hastalık sahibi olmaktadır. Bürolara gelen sorularda da yaşanan trajedi açıkça görülmektedir.

*Soru: Oğlumun evlenmesini istiyorum, ancak evlenmiyor. Homoseksüel olduğunu söylüyorlar. Ne yapmamız gerekir?*²⁴⁷

Cevap: Onu suçlamadan, tehdit etmeden doktora götürmeniz gerekir.

*Soru: Kocam geçen gün bir erkekle de ilişkisi olduğunu söyledi. Çok şaşırımdım. Bana karşı dürüst olduğu için açıklamış. Böyle devam etmek istiyormuş, ama benim hayatım alt üst oldu. Bu adamla hayatımı devam ettirmeli miyim?*²⁴⁸

Cevap: Eşiniz Allah'ın haram kıldığı ve yasakladığı bir davranışı yapıyor. Hata ile bu işe girmiş olabilir. Ona hata içinde olduğunu ve Allah'ın yasakladığı bir davranışı yaptığını ve bu nedenle O'na isyan ettiğini söyleyin.

²⁴⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 377, Denizli, Mayıs, 2007.

²⁴⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 351, Aydın, Ocak, 2011.

Farklı kültürlerdeki kadın erkek ilişkileri ve iletişim biçimlerinin medyayla sürekli empoze edilmesi toplumsal değerlerin dejenere olmasına yol açmaktadır. Bu süreçte en çok yıpranan değer olgusu “cinsel”lik konusudur, diyebiliriz. Toplumsal kabullerin reddettiği yaşam biçimlerinin empoze edilerek meşrulaştırılması, eşler arası ilişkilerde ciddi gerginliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Eşlerin karşılıklı rızasına dayanmayan tek taraflı farklı cinsel talepler, kadını fiziksel ve psikolojik anlamda tedavi aşamasına kadar getirebilmektedir.

Soru: *Oral ilişki caiz mi? Eşim beni zorluyor. Zor durumdayım ne yapmalıyım?*²⁴⁹

Cevap: *Bu konuda açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, cinsel organlar necaset mahalli olduğundan bu tür bir ilişkiden kaçınılması gerekir. Eşinizle uygun ve ikna edici şekilde oturup konuşmalısınız.*

AİRB'lere bu vb. konularda oldukça fazla soru yöneltilmektedir. Biz burada tek örnekle yetiniyoruz. Ancak ifade etmek gerekir ki, karşılıklı ilişkilerde sevgi olmadan sağlıklı bir cinsellikten söz edilemez. Sevginin fiziksel dışı vurumu, cinsellikten daha etkin bir şeydir. Bu işlevini yerine getirmesi durumunda cinsellik, ödüllendirici bir davranma biçimi olarak kendini gösterir. İşte Maslow da “sevemeyen insanlarla, sevebilenlerin cinsellikten aldıkları haz aynı değildir” derken bunu kastetmektedir. Olgun kişi eşini, cinselliğin “nesne”si değil, bilakis “özne” si olarak değerlendirir.²⁵⁰

İnsanın ruhi ve manevi ihtiyaçları kadar, bedeni-tabii ihtiyaçlarını da makul ve dengeli bir şekilde karşılanması gerektiği ilkesini benimseyen İslam dini, insanın cinselliğini fitri bir durum olarak ele almıştır. Ancak bu konuda, belli sınırlar ve makul ölçülerle hem cinsel hayatı korumayı ve devam ettirmeyi, hem de insanlık onuruna ve değerine aykırı davranışları, sapma ve aşırılıkları önlemeyi hedef almıştır. Diğer bir anlatımla İslam dini, diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da akıl ile duygular arasında mutedil ve dengeli bir yol çizmiştir. Çünkü insan akıl, sezgi, düşünme ve karar verme, utanma, iffet gibi güzel haslet ve duygularla donatılmanın yanı sıra şehvet, yeme, içme gibi bedeni ihtiyaçlara, birtakım zaaf ve temayüllere de sahiptir. İnsanın diğer dünyevi lezzet ve menfaatlerde olduğu gibi cinsellik konusunda da çoğu zaman bencillik ve aşırılığa kaçması, bedeninin arzu ve duygularına kapılıp barbarca bir çekişmeye girmesi

²⁴⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 2093, Manisa, Kasım, 2009.

²⁵⁰ Meriç, *a.g.e.*, s. 134.

kuvvetle muhtemel olduğundan, İslam'da cinsel eğitim ve cinsi ihtiyacın tatminiyle ilgili birçok düzenleyici ve emredici kurallar konulmuştur.²⁵¹

Öte yandan son yüzyılda Batı dünyasında sloganlaşan cinsel serbestlik akımı, birçok sapıklığın, doğal olmayan ilişkilerin, uygunsuz zevklerin yayılmasına, önü alınamayan hastalıkların, ruhi bunalımların baş göstermesine yol açmış, hatta bundan bütün dünya ülkeleri zarar görmeye başlamıştır. Ayrıca zorlaşan ekonomik şartlar, gayri meşru ilişkilere karşı toplumsal hassasiyetin kaybolması, fuhşun yaygınlaşip kolaylaşması ve bencillik gibi farklı birçok amil, toplumda bekarların sayısını arttırmakta, insanların cinsel ihtiyaç ve isteklerini gayri meşru yoldan karşılayan, sömüren yeni ticari faaliyet alanları ve sektörler ortaya çıkarmaktadır. Bu olumsuz gelişmelerden, cinselliği ticari kazanç konusu yapılan kadınlar başta olmak üzere toplumun her kesimi, aile kurumu, yeni yetişen nesiller ayrı ayrı zarar görmektedir.

5.3. Pornografi

Cinsellik başlığı altında üçüncü sırada yer alan konu %15.18 ile (n=17) pornografidir. Pornografi, görme duygusunun aşırı şekilde cinselleştirilmesi hadisesidir.²⁵² Böyle bir durumda cinsellik insansızlaştığı kadar değerden de düşmektedir. Aynı zamanda böyle bir durumda bireyin kişisel hayatıyla bütünleşmeyen, sadece hazzın söz konusu edildiği bir cinsel yaşam söz konusudur. Cinselliğin bu şekilde kişisizleşmesi, varoluşsal engellenmenin bir belirtisini de açığa çıkarmaktadır.²⁵³ Bürolara bu konuda gelen sorular adeta çaresiz durumda kalan ve bir anlamda taciz edilen hanımların feryatlarını yansıtmaktadır.

Soru: *Ben 32 yaşındayım. Geçmişte çok fakirdik. Şimdi halimiz iyi elhamdülillah. Ama eşim çok değişti, eski günlerini çabucak unuttu. Evde açık saçık filimler izliyor. Ben de kahroluyorum. Tedavi görüyorum, doktor ileri derecede depresyonsun dedi. Ama beyimin umurunda değil. Beyimin bu huyunu dışarıdan kimse bilmez. Neden böyle yapıyorsun dediğimde “bunları seyretmesem başka kadınlara giderim” diyor. Böyle bir evde ibadet etmekten vazgeçtim. Ruhum kirlendi yani. Ben abdestle temizlenebilir miyim?*²⁵⁴

²⁵¹ İslam İlmihali “Cinsi Duygu ve Cinsiyet Eğitimi”, c. 2, ss. 123-124.

²⁵² Meriç, *a.g.e.*, s. 143.

²⁵³ Wictor E. Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yay., Ankara, 1994, s. 74.

²⁵⁴ AIRB Kişisel Karteks, No: 1084, İzmir, Mayıs, 2010.

Cevap: *Zor bir süreç geçiriyorsunuz. Siz ibadete devam edin. Abdest hem maddi hem de manevi temizliktir. Dua edin.*

Soru: *Eşim hasta. 6 yıllık evliyiz. Cinsel yönden ilişkiye giremiyor. Bu sebeple beni başka yönlere zorluyor. Başkalarıyla gireceğim ilişkiyi seyredecekmış! Ne yapacağımı şaşırtdım. Anne-babam öldü. Gidecek yerim yok. Çaresiz kalır da eşimin isteklerini yerine getirsem, nikahım bozulur mu?*²⁵⁵

Cevap: *Böyle bir durum Allah'ın asla hoşuna gitmediği gibi, insan psikolojisini de rencide eden bir durumdur. Asla kabul etmemelisiniz.*

Modern toplum hayatında farklılaşmayı ve değişmeyi belirleyen en önemli gelişme, iletişim teknolojileri vasıtasıyla olmuştur. Kitle iletişim araçları uygunsuz görüntüleri yaygınlaştırarak mahremiyeti önemsizleştirmiştir. Dindar aileler de bu değişimden nasibini almıştır. AİRB'lere gelen sorulardan ailede konunun yaşanan boyutu şu şekilde örneklendirilebilir.

Soru: *Beyim 61 yaşında namazında birisi. Ancak geceleri açık filmler izliyor. Evimizde bereket kalmadı. Nasıl kalsın böyle pis yere melek girer mi? Ne yapacağımı şaşırtdım söz dinlemiyor. Buraya gönderebilirim siz konuşabilir misiniz?*²⁵⁶

Cevap: *Bu da bir hastalıktır. Demek ki yaptığı ibadet onu kötülüklerden alıkoymuyor. Siz bize gönderebilerseniz, biz kendisiyle konuşalım.*

Soru: *Eşim namazında niyazında ama “evli kişiler porno filmleri izleyebilir” diyor. Hiç aklıma yatmadı. Bir de size sorayım diye geldim.*²⁵⁷

Cevap: *Haram olan bir şey evli, bekar, kadın, erkek fark etmeksizin herkese haramdır. Cenab-ı Allah “Mümin erkeklere ve mümin kadınlara söyle gözlerini haramdan sakınsınlar” buyururken hiçbir ayırım gözetmemiştir. Bu sebeple haramdır.*

Yukarıda örnek olarak verilen son sorunun cevabında delil olarak kullanılan ayetin tam metninin söylenmediği görülmektedir. Burada, büro görevlisinin kayda geçerken cevabı kısa yazma adına böyle bir hata yaptığı kanaatindeyiz.

²⁵⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 1833, Kütahya, Şubat, 2008.

²⁵⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 862, İzmir, Nisan, 2006.

²⁵⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 482, Denizli, Ağustos, 2008.

Görüldüğü üzere pornografi, ne yazık ki aileleri perişan eden modern dünyanın hastalıklarından biri haline gelmiştir. Oysaki İslam'ın iki asli kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te cinsi hayatla ilgili birçok ayrıntılı hüküm yer almaktadır. Bunun için de özel hayatın bir parçasını oluşturan cinsi hayatın dinin bu emir ve tavsiyeleri doğrultusunda düzenlenmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

5.4. Ensest ilişki

Cinsellik üzerine gelen sorular içinde %8.04 ile (n=9) en az orana sahip olan, ancak toplumdaki yansımalarını görme açısından önem arz eden ensest ilişkiler hakkında gelen soruları, ayrı bir başlık altında ele almayı uygun bulduk.

Aile içi ya da akrabalar arası ilişkilerden yararlanılarak gerçekleştirilen, bir tarafın açık istismarına dayanan cinsel ilişki olarak tanımlanan ensest²⁵⁸, aynı zamanda cinsel istismar olarak da tanımlanmaktadır. Konuya ilişkin kesin sayısal veriler yok denecek kadar azdır. Bunun temel sebebi konunun toplumda utanç duyulan ve açıkça ifade edilemeyen bir husus olmasıdır. Böyle ilişki yaşayan bireyler, bu durumu her zaman gizleme eğilimindedir. Bu durum, ensest ilişkideki istismar ve suç olgusunu vahimleştirmekte, istismar edilenin söz konusu utanç duygusuyla orantılı olarak mağduriyetinin süreklilik arz etmesine neden olmaktadır.²⁵⁹

Tüm titizliğe rağmen adli ve idari kayıtlara geçen bu konudaki pek çok olayın varlığı yanında AİRB'lere gelen sorularda da konunun örneklerini görmekteyiz. Ayrıca 23. Dönem TBMM Dilekçe Komisyonu Başkanı İstanbul Milletvekili Alev Dedegil'in verdiği bilgiler, el atılmadığı takdirde sorunun vahim boyutlara ulaşma ihtimali taşıdığını gözler önüne sermektedir.

Ensestin Türkiye'de oldukça yaygın ve trajik hale geldiğini, acil önlem alınması gerektiğini söyleyen Dedegil, İstanbul İl Teşkilatı tarafından düzenlenen bir konferans sırasında ensest ile ilgili soruların yer aldığı bir anket formunu, yaklaşık bin kadına dağıttıklarını ve ortaya çıkan sonucun kendilerini çok şaşırttığını söylemiştir. Sonuçları spekülasyona yol açacağı için vermek istemeyen Dedegil, *“Trajik bir sonuç çıktı. Ensestin yaygın boyutta olduğunu gösterdi. Kadınlar formu doldurduktan sonra küçük kağıtlara yazılmış notları elime sıkıştırıp yardım istedi. Bu notlarda, kayınpeder,*

²⁵⁸ Oğuz Polat, *Ensest: Aile İçi Cinsel Tecavüz*, Nokta Yayınları, İstanbul, 2006, s. 87.

²⁵⁹ Funda Güdücü Sağır, “Ailede Gizli Yara Ensest”, *Psiko Hayat Dergisi*, İstanbul, 2009, S. 4, s. 27.

kardeş, baba ve dedeleri tarafından taciz edildiklerini belirtiyorlardı” dedi.²⁶⁰ Bu konuda bürolara gelen sorular da yaşanan problemin boyutlarını göstermesi açısından dikkat çekici örnekler içermektedir.

Soru: 18 yaşında lise mezunu bir kızım var. 27 yaşında olan abisine uzun süredir çok soğuk davranıyor. Konuşmak, onunla bir arada bulunmak ve görüşmek istemiyor. Sebebini sorduğumda yakın zamana kadar söylemek istemedi. En son bir şartla, hiç kimseye söylemeyeceğime dair söz aldıktan sonra anlattı ve bu sırrı bir başkasına anlatmam durumunda beni öldüreceğini, kendisi de intihar edeceğini söyledi. Önceden maddi durumumuzun iyi olmaması nedeniyle 2 odalı küçük bir evde ikamet ediyorduk. Çocuklar aynı odada yatıyorlardı. Kızımın anlattığına göre 7-8 sene önce, kızım 10-11 yaşlarında oğlumda 18-19 yaşlarında iken, gece yattıktan sonra abisi kız kardeşinin yatağına girip elle tacizde bulunmuş. Kızımın tepki vermesi üzerine her hangi bir şey olmamış. Fakat yıllarca bu olayı da unutamamış ve abisinden nefret etmeye başlamış. Şu an kendisiyle konuşmuyor, görüşmüyor. Ne yapacağımı, kızıma ne diyeceğimi bilmiyorum. Odalarını ayırmamanın vebali bana sorulur mu? Nasıl barıştırabiliriz?²⁶¹

Cevap: Siz bir anne olarak olayın sorumlusu olarak kendinizi görüyorsunuz. Dinen kız ve erkek çocuğun belli bir yaştan sonra odalarını ayırmak uygun olur. Ancak sizin içinde bulunduğunuz imkanlar buna müsait değilmiş. Bunun için size bir vebal söz konusu olmaz. Kızınıza arkadaşça yaklaşarak, ona destek olmalı ve bu olayın etkisinden onun kurtulmasına ve unutmaya yardımcı olmalısınız.

Soru: Eşim işsiz ve sarhoşun birisi. Biz kayınpederimin evinde onunla birlikte oturuyoruz. Kısaca geçimimizi kayınpederim sağlıyor. Ancak bu durum onun bana cinsel olarak yakınlaşmasına sebep oluyor. Ne yapacağım bilmiyorum...²⁶²

Cevap: Siz kendinizi olabildiğince kayınpederinizden uzak tutmaya çalışın. Eşinize de durumu haber verin. Mümkünse en kısa zamanda ayrı bir eve çıkın.

Terapi merkezlerinde çözüm aranan en önemli problemlerden biri de ensest ilişkilerden dolayı yaşanan travmalardır. Bu tür ilişkilerin olumsuz sonuçlarını bireyler

²⁶⁰ Türkiye’de Ensest Sorununu Anlamak, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Ankara, Haziran 2009, ss. 19-32, <http://www.unfpa.org.tr/rapyay/ensesrapor.pdf>, (25.05.2014).

²⁶¹ AIRB Kişisel Karteks, No: 80, Aydın, Ocak, 2007.

²⁶² AIRB Kişisel Karteks, No: 1248, İzmir, Haziran, 2008.

ömür boyu taşımakta, sağlıklı bir aile hayatı kurma ve devam ettirmede zorlanmakta, aile yaşamlarında da mutlu olamamaktadır.²⁶³

Bu gibi problemlerin yaşandığı ailelerde anne faktörünün önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Annenin davranışları çocuğun yaşadıklarıyla baş edebilmesinde etkili olmaktadır. Maruz kaldığı problem karşısında çocuğuna inanan, güvenen ve yanında yer alan anneler problemin olumlu anlamda çözümünde etkili olurken, annelerin nötr kaldığı durumlarda çocuklar sorunlarıyla baş edememekte, agresif davranışlar göstererek yakın ilişkilerden, çevresinden dışlanabilmektedir. Ancak hayatları boyunca bu yükü taşımak zorunda kalmalarının, aile içinde cinsel istismara uğrayanların üstlendiği en ağır bedel olduğu düşüncesindeyiz.

Cinsellikle ilgili sorulara verilen cevaplarda ilk göze çarpan husus, soru soranlarda olduğu gibi görevlilerin de bazı durumlarda cevaplarırken utanmaları ve sorunun mahremiyetinin de etkisiyle genellikle detaya girmeden kısa cevaplar vermeleridir. Dini bilgilendirme talebinde bulunanlara “*Diyanet İlmihaline göre, Hayrettin Karaman’a göre*”, şeklinde referans göstererek cevap vermişlerdir. Eşler arası cinsel ilişki kaynaklı problemleri de doktorlara yönlendirmişlerdir.

Cinsel uyumsuzluğun ve cinsel uyumsuzluğa bağlı aile içi iletişim sorunlarının boşanma nedenleri arasında yok denecek az yer aldığı görülmektedir.²⁶⁴ Oysaki AİRB’lerde, eşler arası uyumsuzluklar dile getirilirken eşlerin, daha çok cinsel sorunlara değindiği tespit edilmiştir. Bu ayrışmada en önemli neden olarak bayanların erkek görevlilere, hocalara, müftülere ya da erkek doktorlara sorunlarını çok rahat dile getirememeleri gösterilebilir. Nitekim kadın danışanlar birebir iletişim kurdukları bayanlarla, eşyle cinsel sorunlarının çok fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Cinsellikle ilgili bürolara gelen soruların değişkenlere göre dağılımı, bu konudaki problemlerin hangi konu veya konularda yoğunlaştığını belirlememize yardımcı olacak niteliktedir. Değişkenlere göre soruların dağılımı tablosu aşağıdadır.

²⁶³ Uzun yıllar Devlet Hastanesinde Psikiyatr olarak çalışan, cinsel travmalar ve özellikle enstest konusuyla ilgilenen Dr. Ayşegül Aksakal “yaşanan şeye ‘cinsel taciz’ adını koyma kolay değil. Çoğunluğu çok farklı psikiyatrik tablolarla gelebiliyor: Bir kısmı bizim borderline kişilik bozuklukları dediğimiz vakalar, bir kısmı cinsel istismar sorunları ya da kişilik problemleridir.”, “Türkiye’nin Cinsel Kimliği”, Ayşegül Aksakal, “Kadın Ruh Sağlığı Bilimsel Çalışma Raporu”, *Türk Psikiyatri Derneği Bülteni*, 2009, c. 12, S. 3, s. 55.

²⁶⁴ Araştırmaya göre, cinsel uyumsuzluktan ve cinsel uyumsuzluğa bağlı aile içi iletişim sorunundan kaynaklanan boşanma oranı %0.6’dır. Bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, s. 58.

Tablo 14: Cinsellikle İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)								N	% (**)
		1		2		3		4			
		S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	55	85.9	20	20.4	16	16.3	7	7.2	98	87.5
	Erkek	7	10.9	2	16.7	1	8.3	2	16.7	12	10.7
	Karı-Koca	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
	Bilinmeyen	2	3.2	-	-	-	-	-	-	2	1.8
YAŞ	18 yaş altı	2	3.1	-	-	2	40.0	1	20.0	5	4.5
	18-24 yaş	8	12.5	1	11.1	-	-	-	-	9	8.0
	25-40 yaş	45	70.3	20	37.5	3	3.8	4	2.5	72	64.3
	41-60 yaş	5	7.8	-	-	5	41.6	2	16.7	12	10.7
	61 ve üzeri	3	4.7	1	8.3	6	50.0	2	16.7	12	10.7
	Bilinmeyen	1	1.6	-	-	1	50.0	-	-	2	1.8
MEDENİ HAL	Evli	58	90.6	15	16.7	9	10.0	8	8.9	90	80.3
	Bekar	-	-	6	66.7	3	33.3	-	-	9	8.0
	Boşanmış	1	1.6	1	50.0	-	-	-	-	2	1.8
	Eşi Ölmüş	-	-	-	-	4	80.0	1	20.0	5	4.5
	Bilinmeyen	5	7.8	-	-	1	16.7	-	-	6	5.4
EĞİTİM	İlköğretim	26	40.6	10	19.2	10	19.2	6	11.6	52	46.4
	Lise	15	23.4	5	20.0	3	12.0	2	8.0	25	22.3
	Üniversite	4	6.2	-	-	-	-	-	-	4	3.6
	O. yazar değil	2	3.1	-	-	-	-	-	-	2	1.8
	Bilinmeyen	17	26.6	7	13.8	4	3.5	1	2.9	29	25.9
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	3	4.7	7	41.1	2	11.8	5	29.4	17	15.1
	Telefon	53	82.8	10	12.7	13	16.5	3	3.8	79	70.6
	E-mail	8	12.5	4	28.6	1	7.1	1	7.1	14	12.5
	Bilinmeyen	-	-	1	50.0	1	50.0	-	-	2	1.8
İLLER	Afyon	4	6.2	-	-	1	20.0	-	-	5	4.5
	Aydın	11	17.1	2	9.5	3	14.3	5	23.8	21	18.7
	Denizli	8	12.5	1	7.7	4	30.7	-	-	13	11.6
	İzmir	29	45.2	14	25.9	8	14.8	3	5.6	54	48.2
	Kütahya	4	6.2	1	20.0	-	-	-	-	5	4.5
	Manisa	3	4.7	3	42.9	1	14.3	-	-	7	6.3
	Muğla	3	4.7	-	-	-	-	1	25.0	4	3.6
	Uşak	2	3.1	1	33.3	-	-	-	-	3	2.7
Toplam		n=64		n=22		n=17		n=9	112	100.0	

(*) Konular

- 1- Cinsellik ve Ailede Yaşanan Gerginlikler
- 2- Modernleşmenin Cinsel Davranma Biçimlerine Etkisi

- 3- Pornografi
- 4- Ensest İlişkiler

(**)Sadece cinsellikle ilgili sorular içindeki yüzdesidir.

Soruların, cinsiyet değişkenine göre dağılımına baktığımızda diğer konularda olduğu gibi burada da bayanların başvurularının yüksek olduğu (%87.5) görülmektedir. Ancak, cinsellikle ilgili olarak karı-koca birlikte hiçbir başvurunun olmaması bireylerin mahrem konuları eşleriyle danışmaktan çekindiklerini göstermektedir.

Sonuçları yaş faktörüne göre değerlendirdiğimizde, başvuruların %64.3 gibi yüksek bir oranda 25-40 yaş aralığındaki kişilerden geldiği görülmektedir. Bu yaş aralığında bulunan yetişkinler sosyal hayatta daha aktif rol aldıkları, gerek ailevi gerekse diğer sorunları daha üst düzeyde yaşadıkları için danışmanlık hizmetlerine de daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.

Medeni durum değişkenine baktığımız zaman, yine evli kişilerin başvurularının (%80.3) çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Bu kişilerin en çok danıştıkları konu ise “Cinsellik ve bu konuda ailede yaşanan gerginlikler”dir.

Eğitim faktörünün cinsellikle ilgili sorular üzerinde önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Eğitim seviyesi yükseldikçe insanların bu konudaki başvuruları azalmıştır. Bu sonuç, cinsellik konusunda insanların eğitime muhtaç olduklarını ve pek çok sorunun eğitim yoluyla çözüme kavuşturulabileceğini ortaya koymuştur.

Danışma şekline göre ise, genel oranlardan çok farklı bir tablo karşımıza çıkmıştır. (Kırş. Grafik 7). Başvuranların cinsellik gibi mahrem bir konuyu yüz yüze sormaktan çekindikleri için çoğunluğunun (%70.6’sının) telefonla danışma yolunu tercih ettikleri, %15.1’inin ise yüz yüze başvuruda buldukları belirlenmiştir. Bu konudaki danışmanlığın daha çok telefonla yapılmasının en önemli avantajı, kişinin mahremiyetinin korunmasını sağlaması ve rencide olmasını önlemesidir. Nitekim birçok durumda “*yüzünüzü görsem bunları anlatamazdım*” şeklinde karşılık verildiği görülmektedir.

Soruların illere göre analizine baktığımızda, bütün illerde aile içi cinsel sorunlara dayalı problemlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Burada dikkat çeken en önemli ayrıntı, Aydın ilinde ensest ilişkinin sayı olarak ilk sırayı almasıdır.

Ailede yaşanan cinsel sorunlara bağlı olarak internet, telefon vb. yollarla karşı cinsten biriyle görüşme, eşini aldatma gibi aileyi ve toplumu ahlaken sarsan, aile ve toplumun huzurunu kaçıran ve hatta parçalanmasına yol açan gayrimeşru yollara başvurulduğu, büroya gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

Netice olarak cinsel talep kadar, giderilme biçimi de aile hayatını, aile huzur ve devamını etkileyen faktörlerdendir. Evlendikten sonra veya zaman içinde yaşanan ve aşılamayan cinsel sorunlar da ailenin devamını tehlikeye sokabilmekte ve hatta yuvanın

dağılmasına bile sebep olabilmektedir.²⁶⁵ Cinsel mutluluğun kadın erkek ilişkilerinde özel bir duygu olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ailede huzur ve mutluluğun yaşanabilmesi için cinselliğin yeri ve öneminin doğru kavranması gerektiği kanaatindeyiz.

6. SOSYAL DURUMLAR İLE İLGİLİ SORULAR

Bürolara gelen sorular içinde %3.87 ile (n=93) son sırada yer alan diğer bir konu alanı da sosyal durumlara ait problemlerdir. Bu sorular aşağıdaki başlıklar altında bir araya getirilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 15: Sosyal Durumlarla İlgili Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
İnsan ilişkileri	64	68.82
Teknolojinin getirdiği sorunlar	20	21.51
İntihar	9	9.67
Toplam	93	100.00

Tablodan anlaşıldığı üzere soruların %68.82'si “insan ilişkileri”, %21.51'i “teknolojinin getirdiği sorunlar” ve %9.67'si de “intihar” konuları üzerine gelmiştir. Sonuçlar, sosyal durumlarla ilgili bürolara en çok danışılan soruların insan ilişkilerine dair olduğunu göstermektedir. Sosyal durumların insan ilişkilerinden etkilenme durumu göz önüne alındığında bu, beklenen bir sonuçtur.

6.1. İnsan İlişkileri

Toplum hayatında insan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Bu ilişkiler, hukuk, örf ve adetler gibi belli kurallara dayanır. Toplum hayatını düzenleyen bu kurallara uymak, insan ilişkilerini geliştirir ve kişilerin mutlu olmalarına yardımcı olur. Kurallara aykırı davranışlar ise bireyleri mutsuz kılar ve telafisi güç durumların meydana gelmesine neden olur.²⁶⁶

İnsan ilişkileri, hukuk kurallarına aykırı olursa, “hata veya suç”, örf ve adetlere aykırı olursa “ayıp”, inançlara aykırı olursa “günah” şeklinde değerlendirilir. Bu sebeple

²⁶⁵ Meriç, a.g.e., s. 223.

²⁶⁶ Fevzi Şahingöz, “İnsan İlişkileri”, www.mebk12.meb.gov.tr/meb./26105755_insan_iliskileri2.pdf, (10.03.2013)

insan ilişkilerinin; ailede, bulunduğu çevrede kısaca iletişimde olunan herkes tarafından onaylanması, iyi ve doğru kabul edilmesi önemlidir.

Çeşitli alan ve konularda var olmakla birlikte insan ilişkileri, AİRB'lere gelen sorular çerçevesinde akrabalar ve komşular arası ilişkiler ile eş seçimi konusunda ailelerin bireye müdahalesine dayalı ilişkiler olmak üzere iki alt başlıkta ele alınacaktır. Ayrıca AİRB'leri evlendirme bürosu gibi algılayıp, evlenmek için aday bulmada büro görevlilerinden yardım talep edilen müracaatlar da burada değerlendirilecektir.

6.1.1. Akrabalar ve Komşular Arası İlişkiler

İnsan ilişkileri başlığı altında gelen soruların %70.31'i (n=45) bu konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genel olarak Müslümanlar ve bilhassa komşular arasında söz konusu olan iyilik ve ikram, yardımlaşma, dayanışma, ziyaretleşme, iyi ve kötü günleri paylaşma, davete icabet, hasta ziyareti, bayramlaşma, tebrikleşme, taziye gibi sosyal ve ahlaki görevler, akrabalar arasında da geçerli ve gereklidir.²⁶⁷ Ancak bütün bunlar öncelikle akraba ile ilişkileri sürdürmeyi gerektirdiği için gerek hadislerde gerek ahlak kitaplarında konuya "sıla-i rahim" başlığı altında özel bir yer verilmiştir.

Akrabalar ve komşular arası ilişkilerle ilgili bürolara yöneltilen soruların küs olma, kul hakkı, akraba ve komşu ziyareti gibi konuları kapsadığı görülmektedir. Akraba ve komşular arasında çıkan problemler, bazen kimseye söylenmeden çözümlenirken, bazen de bir başkasından yardım talep edilebilmektedir.

*Soru: Biz iki elti uzun süreden beri birbirimize küsüz. Aramızda çok büyük bir olay da olmadı. Sadece çocukların kavgalarına biz de müdahale ettik. Sonuç böyle oldu. Ama şimdi o kavga eden çocuklarımız yine birlikte oynuyorlar. Biz ise barışma adımı atamıyoruz. Bu da bizim eşlerimize dolayısıyla ailemize yansıyor. Siz araya girip bizi barıştıracak mısınız?*²⁶⁸

Cevap: Çocukların kavgalarına anne-babanın müdahale etmesi uygun olmaz. Onlar şimdi kavga ederler yarın hiçbir şey olmamış gibi oyunlarına devam ederler. Eşinizle birlikte ziyarete giderek ilk adımı siz atın ve sevabı siz kazanın. Gerekirse bizler de ailelerinizi ziyaret edebiliriz.

²⁶⁷ İslam İlmihal, c. 2 s. 530.

²⁶⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 2203, Manisa, Şubat, 2011.

Cevaplardan hareketle AİRB'lerin, dargın olan kişilerin arasını bulma ve barıştırma görevini yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Bazı görevliler tarafından bürolarda yürütülen bu tür faaliyetler, büroların amacına uygun olmakla birlikte İslam'ın da emridir.²⁶⁹ Bu nedenle AİRB'lerde İslam dininin emirleri çerçevesinde önemli hizmetlerin yapıldığı sonucuna ulaşabiliriz.

6.1.2. Eş Seçiminde Bireylere Müdahale

Eş seçiminde bireylere müdahale, insan ilişkileri başlığı altında %29.69 ile (n=19) ikinci sırada yer almaktadır. Eş seçimi hem evlenecek adayları hem de onların ailelerini yakından ilgilendiren bir durumdur. Günümüzde boşanma vakalarının sıkça yaşanıyor olması, gençlerin evlilikle ilgili endişelerini daha da artırmaktadır. Evlenecekleri adayları seçmekte zorlanan gençlerin problemlerine bir de ailelerinin aşırı müdahalesi eklenince, karar vermeleri iyice zorlaşmaktadır.

Soru: 26 yaşındayım. Evlenme tekliflerini geri çevirdiğim için ailemle çatışma yaşıyorum. Çevremdeki olumsuz evliliklerden dolayı eşimin beni kısıtlayacağını, eve kapatacağını düşünüyorum. Bu yüzden de evlilik tekliflerine soğuk bakıyorum. Ailem ise yaşımın ilerlediğini ve benim bir an önce evlenmemi istiyor. Ne yapmalıyım?²⁷⁰

Cevap: Evliliğin bir nasip olduğu unutulmamalı ve hayırlı evlilik için dua edilmelidir. Çevrenizdeki olumsuz evliliklere bakıp evliliği olumsuz görmeyiniz. Olaya pozitif bakarsanız evlilik hakkındaki kararınız değişecektir.

Soru: Sevdiğim bir kız var. Onunla evlenmek istiyorum. Ancak ailem buna karşı çıkıyor. O kız bizim ailemize uygun değil diye. Ailem biraz dindar. Sevdiğim kız ise bu konulara çok sıcak bakmayan birisi. Ama evlenince zaman içinde ailemin istediği şekle sokarım diye düşünüyorum. Onunla evlenmesem ömür boyu unutamayacağım. Ailemi de karşıma almak istemiyorum. Ben nasıl bir yol izleyebilirim?²⁷¹

Cevap: Eş seçiminde dindar kişiler tercih edilmesi dinimizin arzu ettiği bir özelliktir. Ayrıca mutlu evliliklerin devam edebilmesi için de eşler arası küfüv (eşitlik) de önemlidir. Ailenizle uygun biçimde konuşarak problemi aşabilirsiniz.

²⁶⁹ Hucurat, 49/10.

²⁷⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 289, Aydın, Mayıs, 2009.

²⁷¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 508, Denizli, Temmuz, 2010.

“Ailevi yaşam” içinde gerçekleşen sorunların bir kısmı, kız ve erkeğin eş seçimi konusundaki yanlışlarından, kendileri için uygun eşi seçememelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim eşler arası uyumsuzluk ve denksizlik dolayısıyla birçok ailenin parçalandığı görülmektedir.²⁷²

İslami ilkeler doğrultusunda aile kurmak isteyenler için eş seçiminde dikkate alınması gereken temel hususlar, Kur’an-ı Kerim’in beyanları²⁷³ ve Hz. Peygamber’in tavsiyeleri²⁷⁴ ve çözümleri ile önümüzdedir. Şüphesiz İslam, eş seçimi konusunu ihmal etmemiştir. Dinimizin beyanları ışığında aile yuvası kurmaya hazırlanma, genç nesillerimizi doğrudan ilgilendiren temel bir mesele olmalıdır.

Cevaplarda görevliler, evliliğin bir nasip olduğu, hayırlı eş konusunda Allah’a dua edilmesi, mutlu aileler için eşler arasında eşitliğe azami gayret gösterilmesi yönünde telkinde bulunmuşlardır. Ayet ve hadislerle önemini vurgulayarak evliliği teşvik etmişlerdir. Anne-babanın evlatları için eş seçiminde tavsiyelerinin olabileceğini, ancak zorlama ve müdahalenin yanlış olduğunu ifade etmişlerdir. Görevlilerin verdikleri bu cevaplardan hareketle, AİRB’lerin amacına uygun olarak dini danışmanlık ve rehberlik faaliyeti yaptığını söyleyebiliriz.

Bürolara yapılan başvurular, zaman zaman birbirinden farklı konularda bilgi almak için yapılırken, kimi zaman zaman da evlenilecek aday bulma konusunda yardım talep etmek için de yapılabilmektedir. Bürolara bu konuda gelen 4 müracaat ve aşağıdaki örnek bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

*Soru: 51 yaşındayım. Eşim vefat etti. Bir erkek için yalnız yaşamak çok zor. Kendime eş olabilecek hayırlı bir kadın arıyorum. Bu konuda sizin bir yardımınız olabilir mi? Size, evleneceğim diye gelen bayan veya tavsiye edebileceğiniz dul bir bayan var mı?*²⁷⁵

Cevap: Gerekli yardım yapılarak, kişinin bir bayanla evlenmesi sağlandı.

Aydın’da görev yapan büro personelinin böyle bir müracaatla gelen kişiyi, bir adaya yönlendirdiği ve neticede evliliğin gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ancak bu

²⁷² Ali Ekber Mezahiri, *Gençler ve Eş Seçimi*, s. 126. www.islamkutuphanesi.com/turkcekitap/gencler-ve-essecimi/index.html. (12.02.2013).

²⁷³ Bakara, 2/221.

²⁷⁴ “Kadın dört şeyi için nikah edilir; malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun”, Buhari, Nikah, 15.

²⁷⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 156, Aydın, Temmuz, 2008.

durum, büroların açılış amacına ve fonksiyonlarına çok uygun olmadığı gibi büroların imajı için de hoş sonuçlar doğurmayacaktır.

6.2. Teknolojinin Getirdiği Sorunlar

%21.51 ile (n=20) sosyal konular içinde, ikinci sırada yer alan problem teknolojinin getirdiği sorunlardır. Teknoloji hayatımızı kolaylaştırırken ve pek çok imkanı bizlere sunarken, yeni problemlerin ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir. Günümüzde çocuklar da dahil olmak üzere tüm aile bireylerinin ulaşımına açık olan internet, telefon gibi teknolojik araçların maksadını aşan amaçlarla kullanıldığı ve bu sebeple içi problemlere sebep olabileceği bilinmektedir.

Bu başlık altında bürolara gelen sorular tasnif edildiğinde şikayetlerin; aile fertlerinden birinin internet bağımlısı olması, eşlerden birinin internette başka bayanla/erkekle görüşmesi, çocuklarını ve eşini ihmal etmesi, uygunsuz sitelere girmesi ile ilgili olduğu görülmüştür. Yine internette tanışma ve sonrasında ortaya çıkan nikahsız beraberlikler de bürolara gelen konular arasında yer almıştır.

Soru: Evimize internet bağlattık. Keşke bağlatmaz olsaydık. Eşim internetin başından kalkmaz oldu. Evde muhabbet kalmadı. Bazen on kelime bile konuşmadan günümüz geçiyor. Birbirimizden öyle soğuduk ki anlatamam. Bunun sebebi de eşimi internette başka kadınlarla chat (konuşma) yapmasıdır. Benim onu görmemi de umursamıyor. Ne yapabilirim?²⁷⁶

Cevap: Teknolojinin hem olumlu hem de olumsuz tarafları vardır. Sizin aileniz de olumsuz taraf ön plana çıkmış. Eşinizin ilgisini size yöneltecek davranışlarda bulunun. Benim de bir başkasıyla aynı şeyi yapmam hoşuna gider mi vs. ifadelerle empati yapmasını sağlayabilirsiniz.

Soru: Dindar bir kadını. Eşim işe gidince yalnızlıktan canım sıkılıyor. Bu sebeple internete müptela oldum ve erkeklerle görüşmeye başladım. Eşimden hiç duymadığım güzel sözleri orada başkasından duyunca çok etkilendim. Öyle ki eşimden bile tat almaz oldum. Bazen düşünüyorum da ben nasıl biriyle evlenmişim diyorum. Sonra da hata yaptığımı anlıyorum. Sizin anlayacağınız hatamı anlıyorum ama vazgeçemiyorum. Bazen beni ibadetimden bile alıkoyuyor. Sonra rahatsızlandım ve

²⁷⁶ AIRB Kişisel Karteks, No: 1700, İzmir, Şubat, 2010.

*günah işlediğimin farkına vararak tövbe ettim. Acaba eşime nankörlük yaptığım için mi Rabbim bana bu hastalığı verdi?*²⁷⁷

Cevap: Yaptığınız yanlış bir davranıştır. Evlilikte ihanet boşanmalara kadar gidebilir. İnternette bir başkasından duyduğunuz sözler sizi aldatmasın. Onlar sahte ve yapmacık sözlerdir. Yaptığınız yanlıştan bir an önce dönerek ailenize sahip çıkın. Başınıza gelen hastalık Allah'ın takdiridir. Sebebini Allah bilir.

Görüldüğü üzere internetin hayatımıza girmesiyle bazı evli kadınlar ve erkekler aile olduklarını unutarak, internette kendilerine farklı ve hoş gelen kişilerle tanışabiliyorlar. Bu nedenle problem yaşayan ve yıkılmaya yüz tutan aileler ortaya çıkabiliyor. Eşlerin dışında çocuk ve gençlerin internet ve telefon bağımlılığı da ailelerin önemli sorunlarından biridir. Günümüzde hem annenin hem de babanın çalışıyor olmaları ve çocuklarla yeterince ilgilenememeleri, onları yanlış eğilimlere sürükleyebilmektedir. Bu durumlarda çocuklarını yanlış alışkanlıklara karşı koruyamayan ebeveynlerin, çareyi bürolara başvurmakta buldukları gözlenmiştir.

*Soru: 16 yaşında bir kızım var. Sürekli bilgisayarın başında. Odasına kapanıyor ne yaptığı belli değil. Kendisine söz bile atturmuyor. Hatta ahlaksızca kelimeler kullanıyor. Biz babasıyla ikimizde çalışıyoruz. Belki yeterince ilgilenemiyoruz. Kızımı güzel ahlak sahibi yapacak dua var mı?*²⁷⁸

Cevap: Ergenlik dönemlerinde bir takım olumsuzluklar olabilir. Anne olarak kızınızla arkadaşça oturup konuşun, ona zaman ayırın. Hayırlı evlat ve güzel ahlaka sahip olması için dua edin. Anne baba duası geri çevrilmez.

İnternetin bağımlılık yaratıp yaratmadığı halen tartışılmasına karşın, son zamanlarda psikoloji alanında yapılan araştırmalar, internette çok fazla zaman geçiren bireylerin, internette uzaklaştıklarında ya da uzaklaştırıldıklarında bağımlı insanlarda görülen çekilme etkilerine benzer belirtiler gösterdikleri ifade edilmiştir.²⁷⁹

Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da görevliler, ailede huzuru bozacak, aile içi problemlere sebep olabilecek davranışlardan uzak durulması konusunda danışan kişilere tavsiyelerde bulunmuşlardır. İnternette başka kadınla/erkekke konuşan kişilere

²⁷⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 1827, Kütahya, Mayıs, 2009.

²⁷⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 20, Afyonkarahisar, Kasım, 2010.

²⁷⁹ Ayşegül Durak Batıgün-Nevin Kılıç, "İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri," *Türk Psikoloji Dergisi*, S. 26, Haziran 2011, s. 7.

karşı da yaptıklarının yanlış olduğunu kesin bir dille anlatmışlar ve empati kurmalarını istemişlerdir. Görevliler bu konuda vermiş oldukları cevaplarla hem problemlili ailelere çözüm öneriler sunmuş, hem de AİRB'lerin amacına uygun etkinlikler gerçekleştirmişlerdir.

6.3. İntihar

Sosyal durumlar başlığı altında %9.67 ile (n=9) intihar konusu son sırada yer almaktadır. Kişinin kendini öldürmesi anlamına gelen intihar²⁸⁰, ümitsizliğin, çaresizliğin, acının ve ızdırabın dramatik bir sonucudur. İslam dininde kesinlikle yasaklanan büyük günahlardandır. Yaşama hakkı, Allah tarafından insana bahşedilmiş en temel hak olup, herkes Allah'ın verdiği ömrü sonuna kadar muhafaza etmek ve onu en iyi şekilde değerlendirmekle mükelleftir.²⁸¹

Toplumumuzda farklı birçok nedenle intihar etmek isteyen bireyler söz konusudur. İntihar istatistiklerine göre eşinden, arkadaşından ayrıldığı, ailesine kızdığı, bağımlılıktan kurtulamadığı, hepsinden önemlisi değişen toplum yapısına ayak uyduramadığı vb. sebeplerle intihar etmek isteyen kişiler görülmektedir.²⁸² İntihar, ailelerde yıkıma yol açarken, sevilen birinin kaybedilmesi sonucunda duygusal, düşünsel, davranışsal ve sosyal açıdan, kısa ya da uzun vadeli birçok sıkıntı yaşanabilmektedir.²⁸³ Kaybın biçimi, kaybedilen kişiye yakınlık derecesi, geride kalanların zihninde büyük iz bırakmaktadır. Bu durumun örnekleri bürolara gelen sorularda görülmektedir.

Soru: Kötü durumdayım. Birisiyle konuşmaya çok ihtiyacım var. Beni dinleyin lütfen. Ne yapacağımı bilmiyorum. İntihar etmeye karar verdim ama ona bile gücüm yok. Zaten birkaç kere denedim kurtardılar. Eşimden ayrıldım. Kardeşimin yanında kalıyordum. O da askere gitti. Geçmişte yaptığım olumsuzluklar aklıma geliyor. Üç kez kürtaaj oldum. Şimdi çocuğum da olmuyor. Benim yaşamam artık anlamsız. Namaz

²⁸⁰ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 318.

²⁸¹ İslam İlmihali "İntihar", c. 2, s. 182.

²⁸² İntihar İstatistikleri için Bkz. *TÜİK Haber Bülteni*, 20 Haziran 2013, S. 15853, ss. 2-4; Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz TBMM Genel Kurulu'nda milletvekillerinin sözlü sorularını yanıtladı. Buna göre, 2002-2012 yılları arasında hastalık, ailevi geçimsizlik, geçim zorluğu, ticari başarısızlık, olumsuz ilişkiler ve öğrenimde başarılı olamama gibi nedenlerden kaynaklanan ruhi bunalımlar sonucunda 26 bin 745 kişinin intihar ettiğini açıkladı", www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem24/yil5/ham/b01501h.htm, (23.11.2014).

²⁸³ Meriç, *a.g.e.*, s. 116.

*kılayım diyorum devam ettiremiyorum. Bir ettirebilsem bu sıkıntuların üstesinden geleceğim... Beni kurtarın ne olur?*²⁸⁴

Cevap: Dini açıdan tövbe kapısı, pişman olan ve Allah'a yönelmek isteyen herkese sonuna kadar açıktır. Allah ile kul arasında herhangi bir engelin olmadığı gibi, bu kapıyı aralayacak bir aracı da yoktur. Cenab-ı Allah; "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin, doğrusu kafirlerden başkası Allah'ın yardımından ümidini kesmez" buyurmaktadır. İbadetlerinize devam edin. Allah sıkıntılarınızı giderecektir.

*Soru: Oğlum askerden izine geldi. Çok sevindik, ancak kız arkadaşının en yakın arkadaşıyla çıktığını öğrenince eve kapandı. On gün evden dışarı çıkmadı. Biz de üstüne varmadık. Askere dönünce geçer diye düşündük. Birliğine teslim olduğu gün intihar ettiğini öğrendik. Neye uğradığımızı şaşırдық. İntiharın da çok günah olduğunu biliyorum. Oğlumun yokluğuna alışmaya çalışırken birde hesabının nasıl olacağını düşünerek acı çekmek bizi çok sarsıyor. Gerçekten Allah affetmeyecek mi?*²⁸⁵

Cevap: Allah çok affedicidir. Siz anne baba olarak bu kadar merhamet gösteriyorsunuz. Oysa Allah merhametlilerin en merhametlisidir.

İnsanın yaşadığı bu gibi durumlarda dini inanç ve ibadetlerin, kişinin hayata umutla bakabilmesine, hayata tutunmadaki umutlarını güçlendirmesine ve yaşadığı acıları hafifletmesine olumlu anlamda katkı sağladığı bilinmektedir. Ayrıca yaşanan trajik olayların dine istenen yakınlıkta olmayan kişileri dine yönelttiği de görülmektedir. Çünkü dini inançlar bu gibi trajik olayları anlamlandırmada verdiği cevaplarla insanı ikna etmekte başarılı olmaktadır. Karşılaşılan birçok probleme rağmen kişinin, Allah'ın her zaman yanında ve yardımında olduğunu bilmesi, kendisine verdiği değeri hissetmesi kişiyi umutlandırmakta, yaşadığı sıkıntıları meşru bir biçimde çözmeye yardım etmektedir. Nitekim yüksek din eğitimi alan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle yapılan bir araştırmada, yaşanan olaylardaki acılarla baş edebilmek, onları anlamlandırmak, sevgi, sabır, hoşgörü, affetme gibi evrensel değerleri uygulamak, hayatlarının anlamını keşfetmek gibi birçok alanda öğrencilerin Kur'an-ı

²⁸⁴ AİRB Kişisel Karteks, No: 604, İzmir, Mart, 2005.

²⁸⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 517, Denizli, Haziran, 2010.

Kerim'den yararlandıkları ortaya çıkmıştır.²⁸⁶ Bu anlamda kişinin sıkıntı ve acılarında Allah'a yönelmesi kendisi açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır, diyebiliriz.

Toplumsal hayatta karşılaşılan önemli problemlerden biri de medya ve gazetelerdeki haberlerin özellikle gençleri umutsuzluğa sevk etmesi, intihara yönlendirici etkilerde bulunmasıdır.

*Soru: 17 yaşındayım. Okul hayatım da iyi gitmiyor. Bakıyorum televizyonlarda benim gibi gençler hep lüks hayat yaşıyorlar. Ben ailemden de sevgi göremiyorum. Bazen intihar edip kurtulmayı düşünüyorum ama günahmış galiba. Acaba intihar edip bu dünyanın sıkıntısını çekmesem Allah beni affetmez mi?*²⁸⁷

Cevap: Mutlu olmak için kendimizden üstün olana değil, bizden daha aşağıda olana bakalım. Hem bu dünyanın güzellikleri içinde yaşamak varken, niçin intiharı düşünelim. Sabredin ve hayata güzel yönünden bakın. Mutlu yarınlar sizin olacaktır.

Cevaplarda da görüldüğü üzere, intihar problemiyle ilgili bürolara danışan kişileri görevliler öncelikle teskin etmişlerdir. İntihar edenin affolunup olunamayacağına dair sorulara ise, dini açıdan tövbe kapısının pişman olan ve Allah'a yönelmek isteyen herkese sonuna kadar açık olduğunu, Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmemeleri gerektiği yönünde cevaplar vermişlerdir. Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle de konuşmalarını destekleyerek, sıkıntı içindeki insanlara güç ve moral desteği sağlamışlardır. Bu tür bir yaklaşım AİRB'lerde uygulanmakta olan dini danışmanlık ve rehberliğin amacına da uygundur.

Sosyal durumlarla ilgili gelen soruların değişkenlere göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

²⁸⁶ Öznur Özdoğan, "İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi", *AÜİFD*, Ankara, 2000, c. 41, s. 307.

²⁸⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 2273, Muğla, Eylül, 2009.

Tablo 16: Sosyal Durumlar ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)						N	% (**)
		1		2		3			
		S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	59	67.8	19	21.8	9	10.4	87	93.5
	Erkek	5	83.3	1	16.7	-	-	6	6.5
	Karı-Koca	-	-	-	-	-	-	0	-
	Bilinmeyen	-	-	-	-	-	-	0	-
YAŞ	18 yaş altı	1	16.7	4	66.6	1	16.7	6	6.5
	18-24 yaş	7	70.0	1	10.0	2	20.0	10	108
	25-40 yaş	29	72.5	7	17.5	4	10.0	40	43.0
	41-60 yaş	19	73.1	5	19.2	2	7.7	26	28.0
	61 ve üzeri	2	50.0	2	50.0	-	-	4	4.3
	Bilinmeyen	6	85.7	1	14.3	-	-	7	7.5
MEDENİ HAL	Evli	43	66.1	16	24.6	6	9.2	65	69.9
	Bekar	4	66.6	1	16.7	1	16.7	6	6.5
	Boşanmış	5	71.4	-	-	2	28.6	7	7.5
	Eşi Ölmüş	8	80.0	2	20.0	-	-	10	10.8
	Bilinmeyen	4	80.0	1	20.0	-	-	5	5.4
EĞİTİM	İlköğretim	32	80.0	6	15.0	2	5.0	40	43.0
	Lise	8	44.4	8	44.4	2	11.1	18	19.4
	Üniversite	3	37.5	5	62.5	-	-	8	8.6
	O. yazar değil	2	100.0	-	-	-	-	2	2.1
	Bilinmeyen	19	76.0	1	40.	5	20.0	25	26.9
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	15	62.5	7	29.2	2	8.3	24	25.8
	Telefon	37	67.3	12	21.9	6	10.8	55	59.1
	E-mail	11	91.7	-	-	1	8.3	12	12.9
	Bilinmeyen	1	50.0	1	50.0	-	-	2	2.2
İLLER	Afyon	4	66.7	2	33.3	-	-	6	6.5
	Aydın	7	70.0	2	20.0	1	10.0	10	10.8
	Denizli	2	25.0	4	50.0	2	25.0	8	8.6
	İzmir	30	75.0	7	17.5	3	7.5	40	43.0
	Kütahya	4	80.0	1	20.0	-	-	5	5.4
	Manisa	9	81.8	1	9.1	1	9.1	11	11.8
	Muğla	4	50.0	2	25.0	2	25.0	8	8.6
	Uşak	4	80.0	1	20.0	-	-	5	5.4
Toplam		n=64		n=20		n=9	93	100.0	

(*) Konular

- 1- İnsan İlişkileri
- 2- Teknolojinin Getirdiği Sorunlar
- 3- İntihar

(**)Sadece sosyal durumlar ile ilgili sorular içindeki yüzdesidir.

Not: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Cinsiyet değişkeninde erkeklere kıyasla (%6.5), bayanların çok daha yüksek bir oranda (%93.5) bürolara başvuruda bulduklarını, bunun da daha önce belirtilen sebeplerden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Yaş değişkeninde, 18 yaş altındaki kişiler dışında (%6.5) diğer başvuruda bulunanların genel oranlara çok yakın olduğu görölmektedir. (Kırş. Grafik 4). Bu yaş grubundaki kişilerin de en çok (%66.6) “teknolojinin getirdiği sorunlar” üzerinde yoğunlaştığı düşünülürse, verilerde elde edilen sonuçların nedeni daha açık anlaşılacaktır.

Medeni durum değişkeninde eşi vefat etmiş kimselerin, başvurularında (%10.8) yaklaşık iki kat bir artış olmuş ve bu grubun en çok “sosyal konular” da AİRB'lere başvurdukları görölmüştür. (Kırş. Grafik 5; Bkz. Ek Tablolar 3). Bu, anlamlı bir artıştır. Çünkü hayat arkadaşının vefatı dolayısıyla yalnızlığa düşen kişiler, eşinin yüklenmiş olduğu görev ve sorumlulukları da kendi üstlerince yardım almak ve sıkıntılarını paylaşmak için büroları tercih etmişlerdir.

Soruları eğitim durumuna göre değerlendirdiğimiz zaman, lise mezunu kişilerin başvurularında bir miktar düşüşün olduğu gözlenirse de (bkz. Grafik 5) genel itibariyle eğitim seviyesi yükseldikçe, müracaatların düştüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında değerlendirilen verilerde başvuruların %26.9'unun eğitim durumu hakkında bir bilgi elde edilememiştir.

Danışma şekline göre de, bu konuda en çok başvuru (%59.1) telefon ile yapılmıştır. İllere göre soruların dağılımına baktığımızda ise Denizli hariç bütün illerde insan ilişkilerine yönelik soruların ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Yine genel soru yoğunluğuna göre, İzmir ili bu konuda da en çok soru gelen büro olmuştur.

18 yaş ve öncesi danışanların başvurularında az da olsa bir artışın olduğu gözlenmektedir. Bu durumun sebebi olarak erken yaşlarda teknolojiyle tanışan gençlerin, zamanının büyük bir kısmını bilgisayar, telefon gibi teknolojik araçlarla geçirmeleri anne-baba tarafından getirilen sınırlamanın aile içinde gerginlik ortamı meydana getirmesi gösterilebilir. 60 yaş ve üstü kişilerinde bürolara müracaatlarının arttığı gözlenmektedir. Bu kişilerin de genellikle yalnızlık hissiyle derdini paylaşmak, sohbet etmek ve sıkıntısını gidermek amacıyla bürolara geldiği müşahede edilmiştir. Dini danışman olarak bürolarda görev yapan görevliler, diğer konularda olduğu gibi sosyal konularda da danışana dini bilgilendirmenin yanında manevi destek de vermişlerdir.

Sorularda görüldüğü üzere teknolojinin getirdiği sorunlara bağlı olarak evlatlarıyla ortaya çıkan problemlerde anne-babalar bürolara başvurmakta ve yardım istenmektedir. Özellikle “ne olur çocuğum için bana yardım edin, bu konuda bana ne tavsiye edersiniz, hiç kimseye gitmeden size geldim” şeklindeki cümleler, bürolara gelen bireylerin çaresizlik içinde olduklarını ve büroların ne kadar önemli bir fonksiyon üstlendiğini göstermektedir.

7. FIKIH İLE İLGİLİ SORULAR

AİRB'lere gelen sorular içersinde önemi yer tutan konulardan birisi de fıkıhla ilgili sorulardır. Bürolara yapılan bu konudaki başvuru %21.91 ile (n=526) genel kategoride ikinci sırada yer almasına rağmen, aileyi ilgilendiren diğer sorulardan ayrı değerlendirebilmek için son sırada ele alınmıştır. Fakat fıkhi konulara ait soruların pek çoğunun da doğrudan ya da dolaylı bir şekilde aileyi ilgilendiren konular olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte bürolara başvuruda bulunan kişilerin yaklaşık %22'si fıkıh alanında dini bilgilendirme talebinde bulunmuşlardır. Fıkıhî konularda bilgilendirme talebiyle yapılan başvuruların büyük bir bölümün kayda geçirilmediği büro görevlileri tarafından ifade edilmiştir. Buna rağmen kayıtlara geçirilen fıkıh sorularının sonuçları bile AİRB'lerin, aynı zamanda müftülüklerin “fetva” birimi olarak da işlev gördüklerini ortaya koymaktadır. Fıkıh ile ilgili gelen sorular aşağıdaki başlıklar altında tasnif edilmiştir.

Tablo 17: Fıkıh Sorularının Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
İbadetlerle ilgili fıkhi sorular	246	46.77
İnançlarla ilgili fıkhi sorular	129	24.52
Muamelatla ilgili fıkhi sorular	100	19.01
Kadının sosyal hayata katılımı ile ilgili fıkhi sorular	51	9.70
Toplam	526	100.00

Tablodaki verilere göre fıkıh başlığı altında toplanan soruların %46.77'si ibadetlerle ilgili konularda gelmiştir. Bunu %24.52 ile İnanç, %19.01 ile muamelat ve %9.07 ile de kadının sosyal hayata katılımı ile ilgili sorular takip etmiştir.

Verilerde soruların yaklaşık yarısının ibadetlerle ilgili konulardan gelmiş olması dikkat çekicidir. Böyle bir sonucun oluşmasında bireylerin dini bilgilerinin eksikliği yanında ülkemizde düzenli olarak ibadete başlama yaşının 40'lı yaşlardan sonra olması²⁸⁸ ve küçük yaşlarda yeterli dini bilgi elde edilememesinin²⁸⁹ etkili olduğu kanaatindeyiz.

7.1. İbadetlerle İlgili Fıkhi Sorular

Fıkıh başlığı altındaki soruların %46.77'si (n=246) bu başlık altında gelmiştir. Bu sorular tekrar alt başlıklar halinde aşağıdaki şekilde tasnif edilerek değerlendirilecektir.

Tablo 18: İbadetlerle İlgili Fıkhi Soruların Konularına Göre Dağılımı

KONULAR	SAYI	%
Sadece ibadetlerin yapılışı ile ilgili sorular	94	38.21
Kadınların ibadetlerde tasarrufta bulunma hakları	21	8.54
Yeminler	32	13.01
Aile içi iletişim sorunlarından ve insan ilişkilerinden kaynaklanan sorular	56	22.76
Kadının özel halleri	43	17.48
Toplam	246	100.00

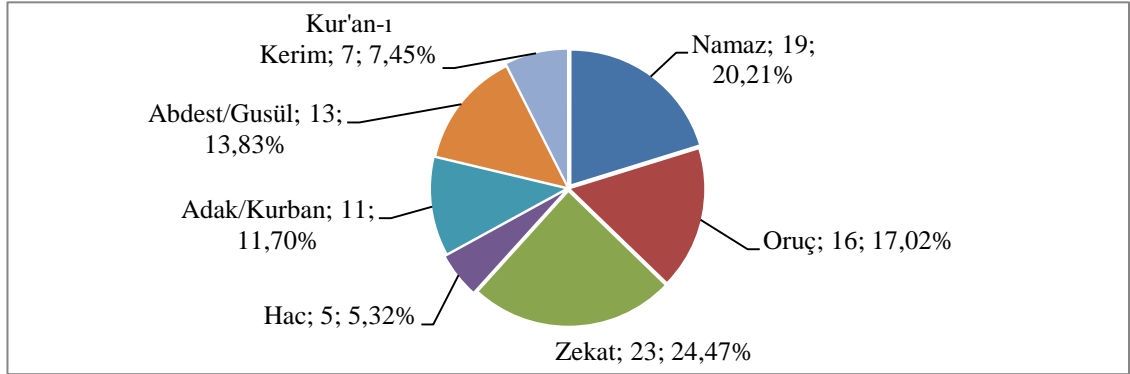
7.1.1. İbadetlerin Yapılışı ile İlgili Fıkhi Sorular

İbadet başlığı altında gelen soruların 38.21'i (n=94) sadece ibadetlerin yapılışı ile ilgili sorular başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlık altında gelen konuların dağılımı aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

²⁸⁸ Ülkemizde düzenli ibadet eden kişilerin 46.8'i 40 yaşından, 28.1'i 50 yaşından sonra beş vakit düzenli namaz kılmaya başlamışlardır. *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*, DİB, Ankara, 2014, ss. 30-33, <http://www2.diyaret.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlari/dinihayat.pdf>. (30.12.2014).

²⁸⁹ Nitekim sorularda ilk göze çarpan husus, "çocukken din dersi alamadık, eksiklerimiz var, eksiklerimi size sormaya geldim, ne yapalım yaşımız biraz ilerleyince aklımıza kulluk yapma geldi" gibi ifadelerin yer almış olması görüşümüzü destekler mahiyettedir.

Grafik 11: İbadet Konularıyla İlgili Fıkhi Soruların Konularına Göre Dağılımı

Grafikten anlaşılacağı üzere %24.47 ile zekat, %20.21 ile namaz ve %17.02 ile oruç ibadet konusunda gelen soruların ilk üçünü oluşturmaktadır. Bunu %13.83 ile abdest/gusül, %11.70 ile kurban, %7.45 ile Kur'an-ı Kerim ve %5.32 ile de hac konuları takip etmiştir. Verilere göre en çok danışılan konu zekat olmuştur. Gelen sorular görevliler tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaynaklarına ve Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından verilen fetvalara göre cevaplandırılmıştır. İbadet konularına dair sorular hakkında danışmaya gelen kişilere büro görevlilerin zaman zaman Başkanlık yayınları arasında yer alan değişik dini bilgiler kitaplarını hediye olarak verdikleri görülmüştür. İbadet konuları üzerine gelen sorular, soru yoğunluğuna göre aşağıda değerlendirilecektir.

7.1.1.1. Zekat

%24.47 ile (n=23) zekat, ibadet konularındaki sorular arasında birinci sırada yer almıştır. Dini hassasiyeti ön planda tutan kişilerin, zekatın nasıl hesaplanacağı, kimlere verileceği gibi konular hakkında bilgi almak istemeleri ve zekat verilmediği zaman aile üyelerinin başına felaket geleceğine dair inanışları zekatla ilgili soruların çoğunluğu oluşturma sebepleri arasında belirtilebilir.

İslam'ın beş şartından biri olan zekat, İslam'da karşılıklı yardımlaşmanın mali boyutu olarak; şartlara haiz olan her Müslüman'ın yerine getirmek zorunda olduğu bir ibadettir.²⁹⁰ Zekat konusunun insanlar tarafından tam olarak anlaşamadığı ve aileler arasında problemlere sebep olduğu AİRB'lere gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

²⁹⁰ "Zekat", İlmihal, (İman ve İbadetler), c. 1, s. 422.

Soru: *Beyim ve ben çalışıyoruz. Durumumuz iyi, araştırdığım kadarıyla bizim ikimize de zekat düşüyor. Ama eşim, “öyle şey mi olur, evin reisi verdiği zaman iş biter” diyor. Eşim verdiği zaman ben sorumluluktan kurtulabilir miyim?*²⁹¹

Cevap: *Eşinizle kazançlarınız aynı yerde toplanıyorsa o zaman kazancınızı hesaplar ve birlikte zekatınızı verirsiniz. Ama kazançlarınızı ayrı ayrı birikim yapıyorsanız ve kazancınız nisap miktarı mala da ulaşıyorsa o zaman da her biriniz ayrı ayrı zekat vermeniz gerekir.*

Soru: *Şimdiye kadar zekatımızı vermedik. Aslında zekat konusunda pek de bilgim yok. Ancak çocuklarımın başına hep tehlikeli işler geliyor. Bunun sebebi zekatı vermememiz olabilir mi?*²⁹²

Cevap: *Zekat Allah’ın emridir. Verme miktarına ulaştıysak (yani nisap miktarı) vermemiz gerekir. (Zekat detaylıca anlatıldı). Çocukların başına gelen işlerin sebebini bilemeyiz.*

Görüldüğü üzere bazı ailelerde, diğer ibadetlerde olduğu gibi zekatın verilmesi konusunda da problemler yaşanmaktadır. Zekatın Ramazan ayında verilmesi ise bir mecburiyet olarak telakki edilmekte, Ramazan ayı dışında da verilebileceği genelde bilinmemektedir.

Bu başlık altında ayrıca fidiye, fitre, sadaka, zekata tabi olan mallar, bunların neler olduğu gibi konular hakkında gelen sorular da yer almaktadır. Bazen verginin zekat olup olmadığına, hatta olması gerektiğine, dolayısıyla hem zekat hem vergi vermenin haksızlık olduğuna dair sorular da bulunmaktadır.

Zekat ile ilgili sorulara baktığımız zaman, ilk göze çarpan hususun insanların din eğitimindeki eksikleri olduğunu söyleyebiliriz. Zekatın anlamı, önemi ve toplum hayatındaki yeri hak ettiği ölçüde bilinmemektedir. Buna rağmen %24’le diğer ibadetlerin önünde olması bir keyfiyettir. Bunun en önemli nedeni olarak, zekat vermenin çocukken aileden öğrenilmiş davranış biçimi olmasını gösterebiliriz. Anne babanın bu konuda gösterdikleri hassasiyet, çocukları ve onların davranışlarını etkilemiştir. Nitekim birçok soru “*biz anne-babamızdan böyle gördük*” şeklinde

²⁹¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 1819, İzmir, Mart, 2011.

²⁹² AİRB Kişisel Karteks, No: 2391, Uşak, Mayıs, 2011.

bitmektedir. Bu anlamda ailedeki öğrenmelerin toplum hayatında temel davranış kalıplarının kazanılmasında önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

7.1.1.2. Namaz

Zekattan sonra en çok soru gelen konu %20.21 ile (n=19) namazdır. Her din, yaratıcı kudret karşısında boyun eğmek ve kutsal ile bağlantı kurmak temeli üzerine inşa edilir ve her dinde bunu gerçekleştirmek amacıyla öngörülen merasimler bulunur.²⁹³ İslam dininde Allah'a yaklaşmanın yolu, ona yaklaşmanın basamağı olarak en fazla öne çıkan ibadet, namaz ibadetidir. Belirtilen özelliği dolayısıyla namaz, diğer bütün ibadetlerin özü ve özeti sayılmıştır.²⁹⁴

AİRB'lere gelen sorularda insanın dönemselsel olarak yaşadığı olayların, hayatında değişime neden olan yönü sık karşımıza çıkmaktadır. Önceden namaz kıldıkları halde bırakanlar, başlarına gelen bir sıkıntıdan sonra tekrar ibadete başlamışlardır. Bu konuda bireysel anlamda bilememekten ve ilk defa yerine getirmekten kaynaklanan sıkıntılar olduğu gibi, sosyal çevre baskısından kaynaklanan gerginliklerin de yaşandığı bürolara yöneltilen sorulardan anlaşılmaktadır.

Soru: *Ben önceleri namaz kılıyordum, ama gerek eşimden gerekse çevremden aldığım tepkiler üzerine ne olduysa vazgeçtim. 3 ay önce büyük bir kaza atlattık. Bizi Allah korudu. Ve ben tekrar namaza başladım, eksiklerim var bu konuda sizlere sormaya geldim.*²⁹⁵

Cevap: *Namazı Allah için kılıyoruz, ibadetlerimizi ifa ederken çevremizin tepkisini dikkate almamalıyız. Başımıza gelen musibetlerin niçin geldiğini bilemeyiz. Ancak tekrar ibadetlerinize başlamanız sevindirici bir durumdur. Her halükarda devam etmeliyiz.*

İnsanın başından geçen üzücü olayların, kişiyi ibadete yönelten nedenler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu başlık altında ayrıca kaza namazları, nafile namazlar, hayvan bulunan evde namaz kılınıp kılınamayacağı, kerahet vakitleri, sünnetin yerine kaza namazı kılınıp kılınamayacağı, sandalyede namaz, resim bulunan evde namaz gibi konularda soruların geldiği tespit edilmiştir.

²⁹³ Bkz. "Namazın mahiyeti ve önemi", İslam İlmihali, c. 1, s. 210.

²⁹⁴ Nitekim Hz. Peygamber bir hadislerinde "Namaz dinin direğidir" buyurmuş, secdeyi de kulun Allah'a en yakın olduğu hal olarak nitelendirmiştir. Müslim, Salat, 215; Nesai, Mevâkit, 35.

²⁹⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 14, Afyonkarahisar, Ocak, 2011.

7.1.1.3. Oruç

Fıkıhla ilgili soruların %17.02'si (n=16) oruç başlığı altında gelmiştir. Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak, yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir.²⁹⁶ Oruç ibadeti konusundaki en yoğun başvurular, “Ramazan” aylarında yapılmaktadır. Oruçla ilgili genelde her alandan soru bulunmakla birlikte en çok iğne, göz damlası, sprey, burun damlası vs. gibi şeylerin orucu bozup bozmayacağı sorulmuştur. Bunun yanında niyetin nasıl yapılacağı, ne zamana kadar geciktirilebileceği, imsaktan sonra niyetin olup olamayacağı ve farz, sünnet, kaza, kefaret oruçlarıyla ilgili bilgiler de yöneltilen sorular arasındadır. Bu konuda bürolara değişik soru örnekleri de gelmiştir.

*Soru: Oruç tutan kimsenin kumar oynaması orucu bozar mı veya oruca zarar verir mi?*²⁹⁷

Cevap: Her zaman ve her yerde Müslüman haramlardan sakınmalıdır. Özellikle de Ramazan ayında daha dikkatli davranmalıdır. Orucu bozan şeyler arasında kumar oynamak yoktur ancak, oruçlu kimsenin tüm günahlardan sakınarak oruç ibadetinin amacına ulaşması için gayret sarfetmelidir.

Yukarıda örnek olarak verilen sorunun bir benzeri Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorulan sorular arasındadır. Verilen cevap ise Kurul'un verdiği cevabın hemen hemen aynıdır.²⁹⁸ Buradan görevlilerin sorulara DİB İslam ilmi hali ve Başkanlığın “Kurul Kararları” doğrultusunda cevap verdikleri anlaşılmaktadır.

7.1.1.4 Abdest/Gusül Abdesti

Gusül, vücudun temiz su ile yıkanması şeklinde yapılan hükmi temizlik işlemini ifade eder.²⁹⁹ Abdest gibi gusül de esasen hükmi-dini temizlenme ve arınma vasıtasıdır. Bu konuda AİRB'lere değişik tarzda soruların geldiğini görmekteyiz.

Soru: Komşu köylerden birinde imam efendi sigaranın haram olduğunu söylemiş. Bir kimse de “Hayır, haram değil mekruhtur” diye itiraz edince, imam efendi: “Sigaranın zifiri, burunun deliğine toplanır ve birikir. Cünüp olup yıkanırken suyu

²⁹⁶ İslam İlmihali “Oruç”, c. I, s. 379.

²⁹⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 51, Afyonkarahisar, Ağustos, 2011.

²⁹⁸ Bkz., <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/KurulDetay.aspx?ID=27>, (11.08.2013).

²⁹⁹ İslam İlmihali “Gusül”, c. I, s. 204.

burnuna çektiğinde, bu birikinti suyun burun kemiğine ulaşmasına mani oluyor. Bu takdirde sen de cünüplükten kurtulamazsın. Bundan dolayı sigara haramdır” cevabını vermiş. Siz ne dersiniz?³⁰⁰

Cevap: İnsan sağlığına zarar veren uyuşturucu ve keyif verici maddelerin dinen haram olduğu göz önüne alındığında, bilimsel olarak zararları ortaya konmuş, insan sağlığını tehdit eden sigara da bu kategoride değerlendirilebilir. Hoca, sigaradan uzaklaştırmak için böyle bir şey söylemiş olabilir.

Soru: Ben, abdest ve gusülde şüphelere düşüyorum. Yani, gusülden sonra “Acaba guslüm oldu mu?” diyor, abdest aldığımda da buna benzer şüpheler içine giriyorum. Ben, zaman geliyor, tekrar tekrar abdest alıyorum. Bana abdest ve gusülden tafsilatlı olarak bahseden bir kitap tavsiye eder misiniz?³⁰¹

Cevap: Güzelce abdest aldığınız zaman guslünüz olmuştur. Vesveseye kapılmanıza gerek yoktur. (Kendisine Diyanet İslam İlmihali hediye edildi).

Ayrıca; gusül abdesti ile namaz kılınabilir mi, cünüp kimsenin yemek yemesi veya su içmesi caiz midir, kadınların tırnaklarına sürdükleri oje gusle mani midir, güneşte ısıtılan su ile gusül abdesti almak caiz olur mu, fitil kullanma abdesti bozar mı, çorap veya varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi bu konuda bürolara gelen diğer sorulardır.

Abdest konusundaki psikolojik problem boyutunda genellikle “vesvese” bulunmaktadır. Bir türlü temizlenmediği zannıyla gereksin gerekmesin her gün gusül abdesti alanlar, çok uzun süre banyoda kalanlar bu başlık altında ele alınmıştır. Bu konularda sadece abdest üzerinden açıklamalarda bulunmanın gündelik hayattaki dini düşünme ve davranma biçimini olumlu yönde kanalize etmede ihtiyacı karşılamadığı gerçeği bir kez daha açığa çıkmaktadır.

Gelen sorulara bakıldığında, insanların çoğunun gusül konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı, öğrendiklerinin büyük bir kısmını kulaktan duyma bilgilerin oluşturduğu, bunun da ibadetlerin yapılışı ile ilgili karışıklıklara sebep olabildiği görülmektedir. Bu durumun farklı sebepleri olmakla birlikte toplumumuzda konunun

³⁰⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 300, Aydın, Mayıs, 2009.

³⁰¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 847, İzmir, Ağustos, 2007.

hep gizli kalması, anlatanın ve öğrenmek isteyen kişinin mahremiyet algısının yeterli ve doğru bilgiye ulaşmayı engellediği kanaatindeyiz.

7.1.1.5. Adak/Kurban

Bu başlık altında adak, akika, vacip olan uhdiyye kurbanı ele alınmıştır. Kurbanın “paraya dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği” en çok yöneltilen sorular arasındadır. Soru, toplum hayatında dini ritüellerle ilgili yeni bir tavır alışını göstermesi açısından önemlidir. Bu tür sorular, medyanın da etkisiyle kurban ibadetinin bilinen şekillerde kesimin dindar insan için külfet gibi algılandığını da göstermektedir. Belirtilen sebepler nedeniyle kurban, “ibadet” anlamındaki değerinde kayıplara uğramıştır.

*Soru: Biz uzun zamandan beri karı-koca kurbanımızı kesiyoruz. Ancak televizyonlarda bazı hocalar kurban kesme yerine parasını da verebilirsiniz diyorlar. Kestiğimiz iki kurbanı dolapta koyacak yer sıkıntısı çekiyoruz. Eğer böyle bir şey oluyorsa parasını fakirlere vermek daha güzel. Vekalet de vermeyi hiç düşünmedik. Baksanıza ne tür sahtekarlar çıkıyor.*³⁰²

Cevap: Kurbanda Allah'ın emri, hayvanın kesilmesidir. Parasını fakir fukaraya vermek kurban yerine geçmez. DİB gibi güvenilir kurumlara vekalet verebilirsiniz.

Sorularda kesilen kurbanın günümüzde ciddi anlamda içerik değişikliğine uğradığı görülmektedir. Bir kurtuluş müjdesi olarak ifa edilen kurban ibadeti medyanın da etkisiyle neredeyse “vahşet” düzeyinde bir davranışa indirgenmiştir.³⁰³ Televizyon ekranları insanların dini hayatına ait şekilleri belirlerken ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi bazı durumlarda “suç” gibi empoze edebilmektedir. İnsanların buna rıza göstermeleri ise Rab-ibadet boyutunda ciddi bir kopuşu ifade etmektedir.

7.1.1.6. Kur'an-ı Kerim

İbadet başlığı altında gelen Kur'an-ı Kerim ile ilgili soruların oranı %7.45 (n=7) tir. Bu konuda “Kur'an okurken abdestli olmak/olmamak, Kur'an'ın Arapça metnini Türkçe'den okumanın Kabul olup olmayacağı” şeklinde sorular yoğunluktadır. Kur'an'ı okurken abdestli olunup olunmayacağı sorusu da konunun medyadaki aktarımlarının etkilerini göstermektedir. Medyanın ibadetle ilgili bazı programları, geleneksel-dini

³⁰² AIRB Kişisel Karteks, No: 2281, Muğla, Kasım, 2008.

³⁰³ Nevin Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 75.

olanın reddi üzerinden yapıldığı için yayınlar bilgi vermek ve dindar insanların gerginliklerini azaltmak, rahatlatmak yerine daha çok kafa karışıklığına neden olmaktadır.³⁰⁴ Bu tavır alışlarda çoğu zaman konunun önem derecesi ve sıhhati de görmezden gelinmektedir. Bürolara yansıyan sorularda bu durum ortaya çıkmaktadır.

Soru: *Biz abdestsiz Kur'an okunamayacağını hatta el bile sürülemeyeceğini öğrenmiştik. Ancak komşum televizyonda dinlemiş, abdestsiz dokunulabileceğini, hatta okunabileceğini söylemiş. Kafamız karıştı, siz ne dersiniz?*³⁰⁵

Cevap: *Bu konuda İslam alimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğa göre abdestsiz okumak caizdir, fakat dokunmak caiz değildir. Bazı alimlere göre ise, dokunmak da okumak da caizdir. Güzel olan Allah'ın kelamını abdestli okumaktır.*

İbadetlerin abdestsiz yapılamayacağı hemen hemen herkesin bildiği bir gerçektir. O halde neden günümüzde Kur'an-ı Kerim okurken abdestli olmak pek de önemsenmemekte hatta gereksizmiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Hayat şartlarına ait zorluklar, sağlıkla ilgili problemler “zaruret”e girdiği için bu gibi durumlarda Kur'an okumak için abdest sorun olmamaktadır. Ama abdestin gerekliliğinin tartışılıyor olması ve bu algının “abdestin gereksiz olduğu” yönünde değiştirilmeye çalışılması, toplumsal alanda yaşanan ciddi bir zihinsel değişim/dönüşümü göstermektedir. Bu yaklaşımlarla abdestin, kişiyi psikolojik ve fizyolojik olarak ibadete hazırlama yönünün kamufle edilmeye çalışıldığı kanaatindeyiz.

Toplum nazarında bu konuda zihinleri meşgul eden bir başka problemin, “Kur'an-ı Kerim'i Arapça mı yoksa meal olarak mı okumak daha sevaptır?” şeklinde tezahür ettiği, gelen sorulardan anlaşılmaktadır. Gelişmelerin gündelik dile “Meal hatmi, Meal mukabelesi” gibi yeni kelime ve davranma biçimlerinin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Günlük hayatta kişiler; “*şimdiye kadar her sene mukabele okuturdum, meal mukabelesi de oluyormuş, bundan sonra ne dediğini anlamak için meal mukabelesi okutacağım*” şeklinde düşüncelerini dile getirirken değişimin bireysel ve toplumsal boyutuna da işaret etmektedir. Bireysel yorumları medyayla toplumsal alana taşıyıp dindar insanların ibadetlerinden kuşku duymalarına neden olmak, dini anlama ve yaşamada istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir.

³⁰⁴ Meriç, a.g.e., s.76.

³⁰⁵ AIRB Kişisel Karteks, No: 1968, Kütahya, Haziran, 2010.

Soru: *Kur'an-ı okuyoruz, okutuyoruz, ama ne dediğini anlamıyoruz. Mealinden okusam olur mu?*³⁰⁶

Cevap: *Kur'an'da asıl olan ve ibadet olan Arapçasını okumaktır. Ancak ne dediğini anlamak için de Türkçe mealini okumamız gerekir.*

Günlük hayatta yaşanan bu gelişmeler bu güne kadar ibadet³⁰⁷ olarak belirlenen dini yaşam biçimlerinin, medya bilgilendirmeleriyle orantılı olarak değiştiğini göstermiştir. Bu anlamda medyanın yaptıklarıyla, halkı ibadet etmeye teşvik etmek yerine, ibadet yapan kişileri etkilemeyi ve onların ritüellerini değiştirmeyi hedef aldığını söyleyebiliriz.

7.1.1.7. Hac

Hac hakkındaki sorular %5.32 ile (n=5) ibadet konuları içinde son sırada yer almaktadır. Bu sonuçta hacı adaylarına Diyanet İşleri Başkanlığı'nın talimatıyla il ve ilçe müftülükleri tarafından seminerler verilmesinin büyük etkisi olduğu kanaatindeyiz. Çünkü hacı adayları aklına takılan her şeyi seminerde yetkili kişilere sorma imkanı bulabilmektedir. Hanımlar hacca gitmeden önce, bürolara “hacda adet/regl olduklarında nasıl ibadet edeceklerini” sormuşlardır. Ayrıca “haccın çeşitleri, kurban kesmeden hac yapılıp yapılamayacağı, ihram yasakları” gibi konular yöneltilen sorular arasında yer almıştır.

Soru: *Bankada vadeli hesabımda bir miktar param var. Hacca yazıldım, bu parayı hac da kullanabilir miyim?*³⁰⁸

Cevap: *Soruyu soran kişi müftü yardımcısına yönlendirildi.*

İbadet konularında bürolara gelen sorular incelendiğinde insanların dini bilgi bakımından çok eksiklerinin bulunduğu görülmektedir. Camilerde dini bilgilendirme için yapılan vaazlar genellikle erkeklere yöneliktir. Ayrıca çoğu zaman iş yoğunluğu nedeniyle cemaatin camiye geç gelip, sadece namaz kılarak erken gittikleri de

³⁰⁶ AİRB Kişisel Karteks, No: 416, Denizli, Nisan, 2008.

³⁰⁷ Kur'an-ı Kerim: Hz. Peygambere indirilen, Mushaf'lara yazılı, Peygamberimizden bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibadet edilen, insanlığın benzerini getirmekten aciz kaldığı ilahi bir kelimadır. İsmail Karaçam, *Kur'an- ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, MÜİFAV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16. Bu tarifteki “okunmasıyla ibadet olunan” kısmı Kur'an'ın hem namazda orijinal dille okunması gerektiğine hem de tek başına orijinal dilde okumaların “hatim” ibadet olduğuna işaret etmektedir. Bkz. Karaçam, *a.g.e.*, s. 39.

³⁰⁸ AİRB Kişisel Karteks, No: 416, Denizli, Nisan, 2008.

düşünülünce, bu vaazların din eğitimi ve öğretimi açısından yeterli olmadığı sonucuna varabiliriz. Dolayısıyla halkı bilgilendirmek için, farklı metotlara, yeni eğitim imkanları, araç ve mekanlar oluşturmaya ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

7.1.2. Aile İçi İletişim Sorunlarından ve İnsan İlişkilerinden Kaynaklanan Sorular

İbadet başlığı altında ele alınan soruların %22.76'sı (n=56) bu başlık altında gelmiştir. Bu sorular “aile”, “evlilik” ya da “sosyal durumlar” ile ilgili başlıklar altında ele alınması gereken konular olmasına rağmen, soruyu soranın direkt konunun dini yönünü sorması sebebiyle burada ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. “*Eşime olan kızgınlığımdan dolayı, onunla birlikte olmayacağıma dair yemin ettim, ne yapabilirim*”, “*babamla görüşmeyeceğime dair yemin ettim uygun mudur?*” şeklindeki sorular bu grupta değerlendirilen soru örnekleridir.

Eşin ya da çocukların namaz kılmamasını ve bununla ilgili neler yapılabileceğini içeren sorular, bu başlıkta incelenen soruların bir kısmını oluşturmaktadır. Evlat ayrımı yapan anne-babaya itaatin gerekli olup olmadığı, itaatin sınırları, evladın anne-babaya karşı görevleri, kayın valide-kayınpeder ile gelin-damat arası ilişkiler, bunlarla küs durmanın dini hükmü de bürolara yöneltilen sorular arasındadır. Sorular incelendiğinde, bu yaşanan fikir ayrılıklarının ailede çatışmaya neden olduğu görülmektedir. Bu tür soru ve sorunlar, aynı zamanda ailede sağlıklı bir iletişimin nasıl kurulacağına bilinmediğini de ortaya koymaktadır.

*Soru: 7 çocuğum var. En büyük çocuğumu (27 yaşında) aramızda geçen bir tartışma nedeniyle evden kovdum. Yanlış yaptığımı anladım ve barışması için her yolu denedim, ama benimle barışmıyor ve evime gelmiyor. Siz yardımcı olabilir misiniz?*³⁰⁹

Cevap: 27 yaşındaki gençle değişik zaman ve mekanlarda 4 defa görüşülmesine rağmen “beni evden kovdu, ben o eve bir daha varmam ve onu görmek istemiyorum” gibi ifadeler kullanmakta, dolayısıyla görüşmelerimizden olumlu bir netice alamadık.

Yukarıda örnek soruda da görüldüğü üzere, büro görevlilerinin bazen cevap veremediği/zorlandığı sorular olduğu gibi arabuluculukta başarılı olamadığı durumların da var olduğu görülmektedir.

³⁰⁹ AİRB Kişisel Karteks, No: 270, Aydın, Eylül, 2011.

Bu başlık altındaki sorularda problemin dini yönü yanında problemlili kimse ile aranını nasıl düzeltilebileceğinin de sorulmuş olması, aile içi problemi ve iletişim eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. İletişim eksikliğinden kaynaklanan bu tür soruları yönelten kimseler bir iletişim uzmanı ya da psikologa gitmek yerine AİRB'lere gelmişlerdir. Bu hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın halk nazarında güvenilir kurumlar arasında olmasından hem de soruyu yöneltenlerin problemini çözmede dini referans almak istemelerinden kaynaklanmaktadır, diyebiliriz.

7.1.3. Kadının Özel Halleri

İbadet başlığı altında ele alınan soruların %17.48'ini (n=43) kadınların özel halleriyle ilgili sorular oluşturmaktadır. Bu konudaki soruların içeriğinde gusül, ibadet ve eşler arası ilişki de bulunmaktadır. Çoğunlukla bu özel durumlarda ibadetlerin nasıl yapılacağı, eşler arası ilişkilerde nelere dikkat edileceği noktasında bilgilendirme talep edilmektedir. Burada dikkati çeken husus, kadınların özel durumlarında yasak olan fiilleri yapmak istememelerine rağmen, eşlerin buna saygı göstermemesidir. Sorulara göre hanımların adet günlerindeki düzensizliklerini dinin "özür" olarak nitelendirildiği ve bu durumun ibadetleri etkilemediği de çoğunluğun bilmediği konular arasındadır.

7.1.4. Yeminler

%13.01 ile (n=32) ibadet başlığı altında gelen sorulardan bir kısmı yeminler ile ilgilidir. Yemin, "insanın bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmadığı konusunda söylediği sözünü 'Allah'ın adını ve sıfatını zikrederek' kuvvetlendirmesidir."³¹⁰ Yemin daha çok kızgınlık ve stres anında yapıldığı için kısa süre sonra bu fiilden pişmanlık duyulmaktadır. Kişilerin düşünmeden yaptığı yeminler konusunda zorlandıkları ve bozmak için birçok yola başvurdukları gözlenmiştir.

*Soru: Hastalığımın kurtulursam ömür boyu Pazartesi-Perşembe günleri oruç tutacağım diye yemin ettim. Hastalığımın kurtuldum ama oruç tutmak zor geliyor. Parasını versem olur mu?*³¹¹

Cevap: Üzerinize vacip olmayan bir şeyi siz kendi ağzınızla üzerinize almışsınız. Bu Allah'a verilmiş bir sözdür. Yerine getirilmesi gerekir. Ancak gücünüz yetmeyecekse parasını verebilirsiniz. Ayrıca Allah'tan af dileyin.

³¹⁰ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 697-698.

³¹¹ AİRB Kişisel Karteks, No: 2173, Manisa, Eylül, 2010.

Bu konuda gelen sorular genellikle yaptığım yemin bozulur mu, bozduğum zaman neler yapmam gerekir/kefareti vb. şeklindedir. Ayrıca sigara, içki vs. gibi kötü alışkanlıklar yanında, hanımlar tarafından beylerin bir başka kadına gitmesini engellemek veya beyler tarafından hanımların hareket alanlarını sınırlandırmak gibi birçok konuda yemin yapılmakta veya yaptırılmaktadır. “...*çocuklarımın ölüsünü göreyim, ...ayaklarım kopsun...*” gibi yemin cümleleri bu konudaki geleneksel davranma biçimlerinin günümüzde de devam eden davranış formatını gösteren örneklerdir, diyebiliriz.

7.1.5. Kadınların İbadetlerde Tasarrufta Bulunma Hakları

Bu başlık altında kadınların, bir kadın olarak bazı ibadetleri yapıp yapamayacağı, yaparsa hangi şartlar altında ve sınırlar dahilinde yapabileceğine ilişkin sorular değerlendirilmiştir. Konu, ibadet soruları içinde %8.54 ile (n=21) son sırada yer almaktadır. Sorularda zekatını verecek malı bulunduğu halde, kadınların zekat verip veremeyeceğine dair ilginç problemler dile getirilmiştir. Basit gibi görünen bu soru, toplumda kadının bazı ibadetleri yapmaya hakkı olmadığı ya da yapmasına gerek olmadığı şeklindeki yanlış kanıdan ileri gelmektedir. Belirtilen soruların temelinde, kadının bazı ibadetleri yapmamasının bir sorumluluk doğurmayacağına dayanılarak, onun kendi başına tasarrufta bulunma hakkının yakın akrabaları tarafından elinden alınmasının yattığı kanaatindeyiz.

Bunun yanında, nisap miktarı malı olsa da kurbanının kadın adına mı yoksa kocası adına mı kesileceği, evde sadece kocanın kurban kesmesinin yeterli olması, kadının kestiği kurbanın yenip yenmeyeceği, kadının tek başına seyahat edip edemeyeceği ve bütün bunları yaparken kocasından izin alıp almayacağı, eşinden gizli para biriktirmesinin hükmü, düğünde takılan takıların zekatının kimin tarafından verileceği gibi durumlar, soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorular birlikte değerlendirildiğinde toplumumuzun din eğitimi ve dini bilgiler konusunda ciddi eksiklerinin bulunduğu sonucuna varılmaktadır. AİRB görevlileri bu konularda gerekli dini bilgilendirmeleri Diyanet’in verdiği fetvalar, kurul kararları ve Diyanet ilmihalini kaynak göstererek yapmışlardır.

Fıkıh ile ilgili soruları kim tarafından, ne yoğunlukta sorulduğunu belirlemek için soruların değişkenlere göre dağılımı incelendiğinde tablo aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 19: Fıkıh ile İlgili Soruların Değişkenlere Göre Dağılımı

DEĞİŞKENLER		KONULAR (*)								N	% (**)
		1		2		3		4			
		S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET	Bayan	233	47.3	120	25.5	82	17.4	46	9.8	464	88.2
	Erkek	28	50.9	7	12.7	17	30.9	3	5.5	55	10.5
	Karı-Koca	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
	Bilinmeyen	3	37.5	2	25.0	1	12.5	2	25.0	7	1.3
YAŞ	18 yaş altı	6	42.8	8	57.2	-	-	-	-	14	2.7
	18-24 yaş	19	30.1	24	38.1	13	20.6	7	11.2	63	12.0
	25-40 yaş	99	44.4	50	22.4	44	19.7	30	13.5	223	42.4
	41-60 yaş	86	58.5	31	21.1	19	12.9	11	7.5	147	28.0
	61 ve üzeri	8	38.1	2	9.5	9	42.9	2	9.5	21	4.0
	Bilinmeyen	24	41.4	14	24.1	15	25.9	5	8.6	58	11.3
MEDENİ HAL	Evli	159	50.3	72	22.8	48	15.2	37	11.7	316	60.1
	Bekar	23	36.5	32	50.8	8	12.7	-	-	63	12.0
	Boşanmış	22	36.2	14	22.9	23	38.0	2	3.9	61	11.6
	Eşi Ölmüş	5	33.3	3	20.0	7	46.7	-	-	15	2.8
	Bilinmeyen	37	52.1	8	11.3	14	19.7	12	16.9	71	13.5
EĞİTİM	İlköğretim	138	48.3	80	28.0	49	17.1	19	6.6	286	54.4
	Lise	46	50.0	17	18.5	11	12.0	18	19.5	92	17.5
	Üniversite	6	37.5	8	50.0	2	12.5	-	-	16	3.0
	O. yazar değil	3	27.3	1	9.1	7	63.6	-	-	11	2.1
	Bilinmeyen	53	43.8	23	19.0	31	25.6	14	11.6	121	23.0
D. ŞEKLİ	Yüz yüze	14	22.6	9	14.5	20	32.3	19	30.6	62	11.8
	Telefon	213	53.8	104	26.3	55	13.9	24	6.0	396	75.3
	E-mail	18	26.9	16	23.9	25	37.3	8	11.9	67	12.7
	Bilinmeyen	1	100.0	-	-	-	-	-	-	1	0.2
İLLER	Afyon	8	34.8	4	17.4	8	34.8	3	13.0	23	4.4
	Aydın	43	46.2	20	21.5	22	23.7	8	8.6	93	17.7
	Denizli	25	55.6	9	20.0	3	6.7	8	17.7	45	8.6
	İzmir	83	55.3	14	9.3	34	22.7	19	12.7	151	28.7
	Kütahya	30	34.5	46	52.9	7	8.0	4	4.6	87	16.5
	Manisa	43	65.2	9	13.6	12	18.2	2	3.0	66	12.6
	Muğla	9	22.5	17	42.5	10	25.0	4	10.0	40	7.5
	Uşak	5	23.8	10	47.6	4	19.1	2	9.5	21	4.0
Toplam	n=246		n=129		n=100		n=51		526	100.0	

Konular (*)

- 1- İbadetlerle İlgili Fıkhi Konular
- 2- İnançlarla İlgili Fıkhi Konular

- 3- Muamelatla İlgili Fıkhi Konular
- 4- Kadının Sosyal Hayata Katılımı ile İlgili Fıkhi Konular

(**) Sadece Fıkıh ile ilgili sorular içindeki yüzdesidir.

Not: Konulara ait yüzdeler "soru sayısı" dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Cinsiyet değişkeni açısından, diğer konu alanlarında olduğu gibi, fihki konularla ilgili sorularda bayan (%88.2) ve erkek (%10.5) başvuruların fazla değişmediği görölmektedir. Ancak karı-koca olarak birlikte hiç başvurunun olmaması, dikkat çekmektedir. Yaş değişkeninde ise genel oranlara yakın bir sonucun çıktığı belirlenmiştir. (Krş. Grafik 3). Başvuruların yaklaşık %70 gibi büyük çoğunluğu 25-60 yaş arası kişiler tarafından yapılmıştır. Bunun sebebinin de daha önce ifade edildiği gibi, küçük yaşlarda gerek ailede gerek okulda yeterli dini bilgiyi alamayan kişilerin belli bir yaşa geldiklerinde ibadete yönelmeleri ve bilgi eksikliği nedeniyle yetkili birimlere danışma ihtiyacı duymalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Medeni duruma göre sonuçları değerlendirdiğimizde, başvuruların %60.1'inin evli, %12.0'sinin bekar ve %11.6'sının boşanmış kişiler tarafından yapıldığı görölmektedir. Evli kişilerin başvuranlarında yaklaşık %10'luk bir düşüş olurken, boşanmış kişilerin başvurularında %6'lık bir artış gözlenmiştir. Bunun boşanan kişilerin miras, mehir vb. gibi konular hakkında daha çok danışmaya ihtiyaç duymalarından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Soruların eğitim değişkenine göre dağılımına bakıldığında, ilköğretim (%54.4) mezunu kişilerin başvurularının arttığı, üniversite (%3.0) mezunu kişilerin başvurularının azaldığı gözlenmektedir. (Krş. Grafik 5). Verilerde üniversite mezunu kişilerin en çok (%50.0) inanç konularında danışma ihtiyacı hissetmeleri de dikkat çekicidir. İnanç konularına üniversite mezunlarının başvurularının yüksek olmasında büyü konusunun etken olduğu görölmektedir. Bunun sebebinin de eğitimli insanların bu tür hadiselere çok fazla itibar etmediği de bilinen bir gerçektir. Ancak aile içi bir problem olduğunda gerek çevreden gerekse büyüklerden "büyü nedeniyle" problem olduğuna dair söylemler nedeniyle, büyü hadisesinin olup olmadığını öğrenmek istemeleri inanç konusunda üniversite mezunu kişilerin büroya yönelimlerini artırdığı kanaatindeyiz. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe aile içi problemlerin arttığı ve boşanma sayılarının yükseldiği düşünülürse, sonuç daha iyi anlaşılacaktır.

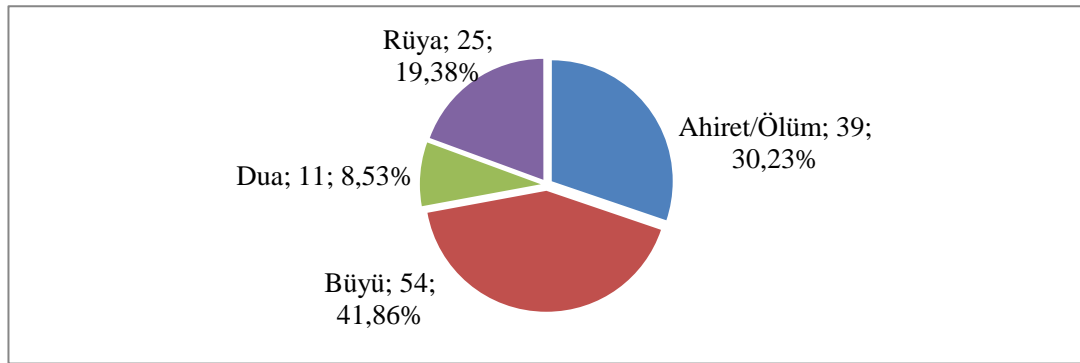
Danışma şekline göre başvuruları incelediğimizde ise insanların fetva konusunda bürolara gitmek çoğunlukla telefonla bilgi almayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Genel başvuruların %75.3'ünün telefonla olması da bunu desteklemektedir.

Bazı fıkhi konularda karşılaşılan problemlerin çözümünde DİYK tarafından açık ve net bir tavrın ortaya konulmaması sebebiyle büro görevlileri arasında ortak bir fıkhi söylemin oluşmadığı gözlenmiştir. Ayrıca gerek Müftülüklerin “fetva” birimlerinin ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı müftü, vaiz, imam-hatip, Kur’an Kursu öğreticisi gibi din hizmeti kadrolarının dini bilginin topluma ulaştırılması konusunda potansiyel gücünü yeterince iyi kullanamadığı da bir gerçektir. Bu konuda 2006 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Türkiye’de aile politikalarına ışık tutmak üzere yapılan “Aile Yapısı Araştırması”ndan elde edilen veriler oldukça dikkat çekicidir. Araştırmaya göre “dini bilgiyi nereden edindikleri” şeklindeki soruya ankete katılanların %58’i *aileden/akrabadan* cevabını vermiş; din görevlilerinin oranı ise %15,7’de kalmıştır. Kur’an Kursu’ndan dini bilgi edinmeyi tercih edenlerin oranı ise %6,4’tür.³¹² Her iki oranı topladığımızda cami, Müftülük ve Kur’an kurslarının dini bilgilendirme konusunda toplumun yalnızca beşte birine sağlıklı dini bilgiyi ulaştırabildiği anlaşılmaktadır. Ankete katılanların %10,3’ü okuldan, %6,6’sı dini kitaplardan %2,7’si diğer kaynaklardan dini bilgi edindiğini söylemiştir.

7.2. İnanç Konularıyla İlgili Fıkhi Sorular

Fıkıh başlığı altında gelen soruların %24.52’si (n=129) inanç konularıyla ilgilidir. Bu sorular aşağıdaki başlıklar altında tasnif edilmiştir.

Grafik 12: İnanç Sorularının Konularına Göre Dağılımı

Grafikteki verilere göre inanç konusundaki soruların %41.86’sı “büyü”, %30.29’u “ahiret/ölüm”, %19.38’i “rüya” ve %8.53’ü de “dua” ile ilgilidir. Büyü

³¹² Aile Yapısı Araştırması 2006, TÜİK- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 22.

hakkındaki soruların ilk sırada yer alması inanç konularında verilen din eğitimi ile ihtiyaç duyulan din eğitimi arasında karşılaştırma yapılması ve noktası üzerinde düşünülmesi gereken konulardan biridir.

7.2.1. Büyü

İnanç başlığı altında değerlendirilen soruların %41.86'sı (n=54) büyü ile ilgilidir. Sözlükte “aldatmak, göz boyamak, batıl şeyi hak diye göstermek” gibi anlamlara gelen büyü, ıstılahta ise, “tabiatüstü âlem ile bağ kurarak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğu inanmak suretiyle bazı doğal nesnelere kullanarak yapılan işlerdir.”³¹³ Toplum hayatında büyü, muskacı ve cinci gibi isimlerle popüler olmuş kişilerin maddi-manevi araçları olumsuz anlamda kullanarak bazı gayeleri gerçekleştirme çabası içinde oldukları bir gerçektir.³¹⁴ Büyüyü başka bir açıdan, insanın hayatta yaşadığı problemlerin nedenlerini bilinmeyen, görülmeyen alemlerdeki varlıklara atfetmesi durumu olarak da ifade edebiliriz. Bu gibi problemlerine çözüm arayanların talepleriyle toplum hayatında farklı bir sektörün oluştuğu görülmektedir.

Büyü konusunda elinde somut bir nesne (muska vs.) olup bunun ne anlama geldiğini soran, somut bir şey olmadığı halde kendisine veya ailesinden birine büyü yapıldığını düşünenler AİRB'lere başvurmuşlardır. Danışanların bir kısmı “hoca” diye tabir ettikleri kimselere gittikten sonra AİRB'lere gelmişlerdir. Sorular; büyü nedeniyle kısmetinin kapalı olduğuna, derslerinde başarılı olamadığına, istemediği evliliği yapmak zorunda kaldığına, eşiyle, kaynanası veya geliniyle anlaşamadığına dair geniş bir yelpazede gelmiştir.

Soru: *Kocam beni her geçen gün kötü görmeye başladı. Aramız gittikçe soğudu. Meğerse kayınvalidem ve komşularım bize büyü yaptırıyorlarmış. Ne okumam lazım, eski mutluluğumuza nasıl ulaşırız?*³¹⁵

Cevap: *Durumunuz psikolojik bir rahatsızlıkta olabilir. Öncelikle psikologa müracaat etmenizi tavsiye ederiz. Eğer büyü yapıldığı kesinse, okunması gereken bazı sure ve dualar vardır. Bunları okumaya devam etmek faydalı olur.*

³¹³ Hikmet Tanyu, “Büyü”, *DİA*, c. 6, ss. 501-506.

³¹⁴ İbrahim Kafi Dönmez (Redaktör), *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. 4, s. 126.

³¹⁵ AİRB Kişisel Karteks, No: 2176, Manisa, Ekim, 2010.

Bu tür bir uyguma ve düşünceler, kişilerin psikolojisini olumsuz etkilemesi ve özellikle insanın tasarruf alanında olmayan bir konuyu iman/kader ekseninde ele almasına engel olarak normal yaşamını bozması nedeniyle İslam'da yasaklanmıştır.³¹⁶ Yukarıda örnek olarak verilen cevapta görüleceği üzere, büyü nedeniyle bürolara danışan pek çok kişiye bazı görevliler tarafından “*Felak, Nas, Ayete-l Kürsi*” gibi sure ve duaları okumalarının tavsiye edildiği görülmektedir. Bu tür cevaplar büroların ruhuna uygun olmadığı gibi kullanılan yöntemlerin ve bazı görevlilerin yetersizliğini de açıkça göstermektedir.

7.2.2. Ahiret/Ölüm

İnanç başlığı altında gelen soruların %30.23'ü (n=39) ahiret/ölüm ile ilgilidir. Ahiret hayatı hemen hemen herkesin kafasını meşgul etmiş ve bu nedenle konu hakkında oldukça değişik sorular gelmiştir. Ahiret/ölüm hususunda ölümden sonra dirilmek, hesap, sorgu, sual...vs. gibi soruların sıklıkla sorulduğunu görmekteyiz. Ancak burada imanın şartlarının veya nasıl olması gerektiğinin sorulmaması dikkat çekicidir. Sahih ve doğru bir imandan çok, ahiret hayatı, kıyamet alametleri, deccal, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesi gibi değişik sorular gelmiştir. Diğer taraftan, ölümün geciktirilip geciktirilemeyeceği, kişinin bir başkasının ölümüne sebep olup olamayacağı, kabir hayatı, kefenin nasıl olacağı, ölünün yıkanması, cenaze namazına dair sorumluluğun neler olduğu, mezar gibi konular da bu başlık altında gelen ve incelenen sorular olmuştur.

Soru: *Berzah âlemi diye bir şey duydum bu ne demektir?*³¹⁷

Cevap: *Ölümden sonra başlayan ve mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatıdır.*

Mezar konusunda gelen sorulardan bir kısmı mezarların iki katlı olup olamayacağı sorulması gibi günlük yaşamda karşılaştığımız yeni uygulamaları içermektedir. Şehir hayatının gerektirdiği böyle bir uygulamayı, geleneğin zaman içinde toplumsal şartlar çerçevesinde değiştiğini gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirebiliriz. Bu gelişimde bireyler; “*cenazenin toprakla temasını*” merak etmekte ve dolayısıyla böyle bir davranışın dini ölçütlere uygunluğunu araştırmaktadır. Aynı mezara ikinci bir

³¹⁶ Bkz. A'raf, 7/16; Yunus, 10/76-77; Taha, 20/69; Zuhruf, 43/30; Zariyat, 51/52.

³¹⁷ AİRB Kişisel Karteks, No: 1189, İzmir, Şubat, 2008.

cenazenin defni de sıklıkla sorulan sorular arasındadır. Bu sorunun bir başka versiyonu; yıllar önce vefat eden eşin/erkeğin yanına hanımının gömülüp gömülemeyeceği şeklindedir. Kadın erkek ayrışmasının dünya hayatının dışına taşan boyutunu kapsayan bu algılayış şeklini, tarihsel-toplumsal süreçte değişmeden devamlılık arz eden bir husus olarak ifade edebiliriz.

Halkın üzerinde ısrarla durduğu alanlardan biri de ölünün arkasından okunan Kur'an-ı Kerim'dir. Medyada konuyla ilgili görüş belirtenlerin sıklıkla tekrarladıkları "ölenin arkasından okunan Kur'an'ın kabul olmayacağı görüşü" ciddi zihin karışıklıklarına neden olmaktadır. Öldükten sonra yakınlarına vereceği tek hediye elinden alınmasını bir türlü anlamlandıramayan halk, AİRB'lere bunun doğru olup olmadığını sormaktadır. Ölenin arkasından okunan Kur'an'ın belli günlere tahsis edilip edilemeyeceği de gelen sorular arasındadır. Bu hususu da geleneksel dini yaşam tarzının tarihsel-toplumsal devamlılığı açısından önemli bir örnek olarak değerlendirebiliriz.

7.2.3. Rüya

İnanç başlığı altında değerlendirdiğimiz konulardan biri de %19.38 ile (n=25) üçüncü sırada yer alan rüya konusudur. Bürolara yöneltilen sorular incelendiğinde bu konuda çoğunlukla rüyaların tabir ettirilmesi amacıyla gelindiği görülmektedir.

Kur'an ve Sünnet'te rüya konusuna sıkça değinilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Mısır hükümdarının gördüğü rüyadan bahsedilmekte,³¹⁸ Hz. Muhammed'in gördüğü bir rüyanın doğru çıktığı belirtilmektedir.³¹⁹ Hadislerde ise rüyanın insan hayatındaki yerine ve önemine çeşitli konularla bağlantılı olarak temas edilmiştir.³²⁰

Kişinin gördüğü/anlattığı rüyadan içinde bulunduğu psikolojik durum da analiz edilebilmektedir. Pek çok kişi rüya yorumlatmak üzere bürolara müracaat ettiklerinde, anlattıklarından o içinde buldukları psikolojik durum rahatça anlaşılabilir ve rüyaların altında yatan farklı sıkıntılar tarafımızca müşahede edilmiştir. Bu konu için kişinin müftülüğü ve ona bağlı bir birim olan AİRB'lere danışması, rüyaya verilen önem kadar, dini duyarlılığı da göstermesi açısından önem taşımaktadır.

³¹⁸ Yusuf, 12/5,43; İsra 17/60; Saffat, 37/105.

³¹⁹ Fetih, 48/27.

³²⁰ Buhari, Ta'bir, 1-5; Müslim, Rüya, 3-9.

7.2.4. Dua

Dua, inanç başlığı altında %8.53 ile (n=11) son sırada yer almaktadır. Sözlükte “çağırarak, davet etmek ve yardım talep etmek”³²¹ anlamlarına gelen dua konusunda da insanlar, zaman zaman bürolara başvurmuşlardır. Bürolardan çeşitli sıkıntıların giderilmesi, evlenmek, derslerde başarılı olmak, sınavlarını başarıyla geçmek, akrabayla iyi geçinmek gibi nedenlerle dua talep edildiği görülmüştür.

Soru: *Ailemin içinde bulunduğu bir sıkıntı için 4444 Salat-ı terfeciye okumak istiyorum. Sizce bu nasıldır?*³²²

Cevap: *Duaların kabulü için samimiyet önemli olup, belirli sayılarda okunması/yapılması şart değildir. Salat-ı tefriciyenin ya da herhangi bir duanın 4444 defa okunması şart olmadığı gibi okunduğunda muhakkak kabul olunacağını ifade eden herhangi bir ayet ve hadis yoktur. Siz duanızı samimiyetle yapın ve Allah’a havale edin.*

Dua, insanda doğuştan var olan bir duygudur. Bu sebeple bütün dinlerde dua mevcuttur. Üstün bir varlığa inanan her insan, hayatının herhangi bir anında dua ihtiyacını hisseder. Çünkü her insan, zaman zaman üstesinden gelemeyeceği birçok olay, üzüntü ve sıkıntı ile karşılaşır. Böyle anlarda da Allah’a sığınma ve O’ndan yardım isteme ihtiyacı hisseder ve duaya yönelir. Normal zamanlarda dua etmeyen insanların dahi üstesinden gelemedikleri olaylar karşısında duaya başvurdukları görülmüştür.

İnanç başlığı altında gelen sorular içinde görevlilerin, büyü ile ilgili sorulara cevap vermekte zorlandıkları görülmüştür. Bazı görevliler “büyü diye bir şey yoktur, tamamen psikolojik bir durumdur” derken, bazıları da “büyü vardır, ancak Ayete-l Kürsi, Felak, Nas surelerini okuyanlara hiçbir zarar veremezler” diyerek soru soran kişilere dua etmelerini ve Kur’an okumalarını tavsiye etmişlerdir. Sayıları az da olsa bazı görevliler “benim büyü hakkında bir bilgim yoktur, bunlara inanıp kafanızı meşgul etmeyin” tarzında cevaplar vermişlerdir. Görevliler rüya ile ilgili soruların cevaplarını/tabirini ise, çoğunlukla internetten bakarak cevap verdiklerini görüşmelerimizde ifade etmişlerdir.

³²¹ Bkz. “Dua” DİA, c.9, s. 529.

³²² AİRB Kişisel Karteks, No: 2178, Manisa, Ekim, 2010.

7.3. Muamelatla İlgili Fıkhi Sorular

Fıkıh başlığı altında tasnif edilen soruların %19.01'i (n=100) de muamelat ile ilgili konularda gelmiştir. Muamelat³²³ kavramın fıkıh literatüründe geniş bir alana sahip olması sebebiyle bu başlık altında çok değişik içerikte sorular yer almıştır. Ancak bu soruların hepsini ayrı birer grup içinde ele almamız mümkün olmayacağı için en çok soru gelen ilk iki konu ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunların dışında kalanlar “diğer” başlığı altında ele alınmıştır. Bu alandaki soruların %46.0'sı (n=46) “ticaret” ve %23.0'ü de (n=23) “miras” konusundadır.

7.3.1. Ticaret

Bu başlık altında para ile ilgili tüm sorular toplanmıştır. Banka, faiz, repo, kredi, borsa, sayısal/spor loto, at yarışları...vs. Ayrıca gayrimenkullerin kiraya verilmesi, ev sahiplerinin kiracıların yaptığı işten sorumlu olup olmayacağı, kar marjının nasıl tespit edileceği, yapılan işlemlerin faize girip girmediği ya da helal olup olmadığı şeklindeki sorular da ilgili diğer alanlardır.

Soru: Başkasına ait bir “marka”yı izinsiz kullanmak, bunun ticaretini yapmak, para kazanmak dinen caiz olur mu?

Cevap: Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz. Ayrıca bu yolla haksız kazanç sağlamak da dinen caiz değildir.

Bu tür sorular, fetvanın toplum hayatında var olan gelişmelerle birebir bağlantılı olduğu gerçeğini açığa çıkarmaktadır. Ayrıca insanların hayatlarında karşılaştıkları birçok durumu ve yeniliği fetva ile bağlantılı olarak düşünmeye ve yapmaya meyilli olmalarını da olumlu bir kazanım olarak değerlendirebiliriz. Bu durum, toplumdan haberdar olmayı sağlarken dinin fonksiyonelliğinin boyutlarına ait detayları göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

³²³ **Muamelat:** Muameleler demek olup, insanın iş ve pratiğe yönelik amelleridir. İslam'da fiili ibadet hükümleri dışında kalan ve insanların birbiriyle veya ferdin toplumla yahut da toplumların birbiriyle olan hukuki, idari, mali, iktisadi ve beşeri münasebetlerini düzenleyen hükümleri ifade eden bir fıkıh terimidir. Amele fiilinin mastarı “muamele” olup, çoğulu “muamelat”tır. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 453.

7.3.2. Miras

%23 ile (n=23) miras, gerek taksimdeki ve mal paylaşımındaki gerekse bu konuda yaşanan problemler sebebiyle muamelat başlığı altında bürolara en çok danışılan konulardan biridir. Miras kelimesi hukukta, vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal ve haklarda (tereke) belli sıra, usul ve ölçü dahilinde belli şahıs ve grupların hak sahibi olmasını ifade eden bir terimdir. Bunu konu edinen ilim dalı da miras hukukudur. Miras hukukunun klasik İslam hukuk literatüründeki adı “feraiz” ilmidir.³²⁴

Kur’an-ı Kerim’de ölenin hısımlarının miras hisseleriyle ilgili olarak üç ayet mevcut olup,³²⁵ bunlar aynı zamanda İslam miras hukukunun temel ölçü ve esaslarını da belirlemektedir. Hz. Peygamber de hadislerinde feraiz ilminin iyi öğrenilip öğretilmesini teşvik etmiş,³²⁶ ayetlerde yer alan hükümlerin açıklama ve uygulamasını yapmış, ayetlerin temas etmediği bazı usul ve hükümleri ayrıca beyan etmiştir. Bütün bunlara rağmen miras paylaşımında kırgınlıkların olduğu, genelde kız kardeşlerin ve kız çocukların haksızlığa uğratılması sonucu ailelerde problemler yaşandığı AIRB’lere gelen sorulardan anlaşılmaktadır.

*Soru: Biz üç kardeşiz. İki kız bir erkek. Babam kendisine bakacak ümidiyle üzerindeki bütün malı mülkü erkek kardeşimize verdi. O da dediği gibi olmadı, perişan bir şekilde öldü gitti. En son yine biz bakımını üstlendik. Oysa bu malın kazanılmasında bizlerinde çok emeği var. Gece gündüz çalıştık kazandık. Erkek kardeşimden bize de biraz vermesini istiyoruz ama vermiyor. Biz de hakkımızı Allah’a havale ettik. Babama da hakkımızı helal etmedik, bu günah olur mu?*³²⁷

Cevap: Babanız bir yanlış yapmıştır. Onun hesabını Allah soracaktır. Size düşen babanıza hakkınızı helal etmenizdir. Allah oradan gelecek maldan mülkten daha güzelini size nasip edebilir.

Geleneksel toplumlarda kız çocuğuna karşı tavır alış, yukarıdaki örnek soruda net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Çağımızda şehirleşmenin, ağırlaşan ekonomik şartların, dini ve ahlaki eğitim yetersizliğinin de etkisiyle beşeri hatta aile içi ilişkilerde

³²⁴ İslam İlmihali, “Miras” c. 2, s. 240; *Dini Kavramlar Sözlüğü*, ss. 446-447.

³²⁵ Nisa 4/11-12, 176.

³²⁶ Tirmizi, Feraiz, 2.

³²⁷ AIRB Kişisel Karteks, No: 996, İzmir, Aralık, 2006.

bencillik, ferdiyetçilik ve sorumsuzluğun egemen olmaya başladığı görülmektedir. Böyle olunca ise, kişilerin özellikle de erkeklerin İslam miras hukukunun ilke ve hükümlerine göre mirastan pay alıp, buna karşılık o fazla payın verilmesine sebep teşkil eden sorumluluk ve yükümlülükleri yerine getirmemesi, bu konuda ihmalkar hatta kayıtsız kalması hem farkında olmadan İslam hukukunun mirasla ilgili hükümlerini töhmet ve tartışma ortamına itmekte hem de korunmaya çalışılan dengeyi altüst ettiğinden kızların açık bir mağduriyetine yol açmakta ve onların haklı serzenişlerine sebep olmaktadır.³²⁸

Halbuki tek taraflı ve çıkarıcı bir yaklaşımla mirastan pay almanın, dengeyi bozacağı, kul hakkı ihlaline yol açacağı ve uhrevi sorumluluk doğuracağı yanında, hak ve adaleti esas alan ve bütün hükümlerinde bu ilkeyi gözeten bir dinin böyle bir uygulamayı öngörmediği açıktır.³²⁹ Bu sebeple de dinin mirasla ilgili hükümlerinin ve fıkihta yer alan ölçü ve paylaşımların iyi anlaşılmasına, günümüzde daha çok ihtiyaç bulunduğu kanaatindeyiz.

7.3.3. Diğer

Bu başlık altında sayı olarak ayrı bir sınıflamaya tabi tutulamayacak kadar az, ancak oldukça farklı alanlarda, muamelatla ilgili çeşitli meselelerin yer aldığı 31 adet soru incelenmiştir. Bunlar, hediye vermek ve kullanmak, buluntu eşya, selam, denize girmek, estetik ameliyat, helalleşme, saç ekimi, türbeye gitme, vs. şeklinde örneklendirilebilir.

Ayrıca, evlerde ve apartman dairelerinde kullanılan elektrikle ilgili sorular da bu bölümde değerlendirilmiştir. “...kaçak elektrik kullanmak caiz mi? ...kaçak elektrik kullananı şikayet etmek caiz mi? gibi. Büyük ölçüde elektrik faturalarının çok yüksek olması ve geçim darlığının etkili olduğu bu yanlış davranışın dini yönü (hırsızlık) kişiyi rahatsız etmekte ve konu AIRB'lere taşınmaktadır. Yapılanın yanlış olduğunun öğrenilmesi sonrasında kişiler hayal kırıklığına uğramaktadır. Çünkü reel gerçekler sonucu yaşantısını değiştiremeyecek olan insanlar, bu tutumlarıyla bir de manevi olarak sorumluluk altına girmekte ve ciddi gerginlikler yaşamaktadır. Bunun yanında konuyu

³²⁸ İslam İlmihali, c. 2, s. 205.

³²⁹ İslam İlmihali, c. 2, s. 206.

istismar edenleri de unutmamak gerekir. Problemin aile içi ilişkilere yansıyan yönü ise sorularda büyük bir hayal kırıklığı ve gerginlik olarak kendini göstermektedir.

*Soru: Beyim eşi ölünce benimle evlendi. Huyunu bilmiyordum. Dindar diye evlendim. Bu adam fakir değil, ama oturduğu lojmanda kaçak elektrik kullanıyor. Ne yaptım vazgeçiremedim. Ben alışkın değilim. Ailemde böyle sorunlar hiç olmadı. Biz helale harama dikkat eden bir aile idik. Şimdi ise helal kazancımıza haram karışıyor. Yemekten içmekten kesildim. Şikayet ettim. Sürekli kontrol ediyorlar. Bir ara ceza aldı. Şimdi de akşamları sigortayı gevşetiyor. Yemekleri de akşam yaptırıyor. İtiraz ettiğimde dövüyor. Boşanmak istiyorum ama ailem izin vermiyor. Ne yapacağımı şaşırđım. Bu adamın yaptıklarından bana bir günah yazılır mı?*³³⁰

Cevap: Siz vicdanen rahatsız olduğunuzu, gerekli girişimlerde bulunduğunuzu ve uyardığınızı ifade ediyorsunuz. Sizin için sorumluluk kalkmıştır. Herkesin işlediği günah kendisinedir.

Bu konudaki bir başka soru formatı ise, toplu yaşam mekanlarında, apartmanlarda kaçak elektrik kullanıcılarına karşı tavrın nasıl olması gerektiği noktasında istenen bilgilendirme talepleridir. Sorularda komşuların ya da yakınların yaptıklarının yanlış olduğu bilinmekle birlikte onları şikayet etmenin ne kadar dini-ahlaki olduğu konusunda tereddütler yaşanmaktadır. Burada kişi komşusunun kendisi ve diğer komşulara/millete karşı yaptığı haksızlıktan rahatsız olmakta, “ispiyonlamak” şeklindeki yanlış tavır alış içinde yer almak istememektedir.

Diğer bir grup soru örneğinde ise; üzerinde “Allah lafzı” veya “sure” yazılı olan kolyelerin takılıp takılmayacağı sorulmuştur. Bu kolyelerle tuvalet vb. mekanlara girmek insanları rahatsız etmekte, böyle durumlarda davranma biçiminin nasıl olacağı hakkında bilgi istenmektedir. Soru dönemsel olarak yaşanan ve özellikle gençler arasında yaygınlaşan “moda” bir davranma biçimine de işaret ettiği için dikkat çekicidir. Nitekim AİRB’lere gelen sorular bu konudaki tutumlarıyla aile büyükleri veya arkadaşların ihtirazlarına maruz kalan gençler tarafından yapılmıştır. Gelişmeyi televizyon filmlerinde sürekli olarak görülen ve popüleritesi olan kişilerin taktığı “haç’a” binaen inşa edilmiş yeni/dini bir aksesuar tarzı olarak da değerlendirebiliriz. İki farklı kültürün “sembol”leri bir biçimde benzeştirildiğinde ortaya çıkan yeni durum,

³³⁰ AİRB Kişisel Karteks, No: 2294, Muğla, Şubat, 2008.

kullanım açısından farklı kültürlerdeki kişiler için gerginlik alanı oluşturmaktadır. Medya vasıtasıyla “yeni bir tarz” olarak toplum hayatında bu tür şeylerin meşruiyetinin sağlanmaya çalışıldığı kanaatindeyiz.

Muamelatla ilgili gelen sorular içinde büro görevlilerinin cevap vermekte zorlandıkları veya farklı yaklaşımlar sergiledikleri konu başlığı “ticaret” tir. Özellikle finans kuruluşlarına yatırılan paranın diğer bankalarda olduğu gibi faiz kapsamına girip girmeyeceği, borsanın ve hisse senedinin caiz olup olmadığı gibi sorular bunlar arasındadır. Miras konusunda ise görevlilerin kardeşler arasında oluşan kırgınlıkları giderici, kardeşleri barıştıracı tarzda cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

7.4. Kadının Sosyal Hayata Katılımı ile ilgili Fıkî Sorular

Fıkî ile ilgili gelen sorulardan %9.70’i (n=51) bu başlık altında ele alınmıştır. Bu soruların %60.78’i (n=31) “kıyafet”, % 39.22’si (n=20) “akraba ya da diğer kişilerle ilişkiler” üzerine gelmiştir.

7.4.1. Kıyafet

İslam dininin örtünme emri, ferden ruh sağlığını, fitri yapı ve onurunu, toplumun genel ahlakını koruma, cinsler ve insanlar arası münasebetlerde dengeyi gözetme, insan haysiyetine yakışır bir aile hayatı kurma gibi çeşitli gayelere yöneliktir.³³¹ Vücudun açılması, gösterilmesi ve bakılması dinen haram olan yerlere dini literatürde “avret” kavramıyla tabir edilir. Örtünmenin sınırı cinslere ve arada mahremiyetin (evlenme engeli sayılacak derecede yakınlığın) bulunup bulunmamasına göre farklılık taşıyabilir. Bunun için de konu fıkhîta; namazda örtünme, yakınlarla ve yabancılarla karşı örtünme şeklinde üç ayrı bağlamda ele alınır.³³²

AİRB’lere gelen başvurular incelendiğinde, kadınların ev içinde olduğu kadar dış mekanlarda da giyebileceği kıyafetlere ait ölçüleri sordukları görülmüştür. Özellikle kadının pantolon giymesi, pantolonla sokağa çıkması, gecelikle namaz kılmasının caiz olup olmadığı bu konudaki soruların içeriğine ait detayları oluşturmaktadır.

³³¹ İslam İlmihali, “Örtünme”, İlmihal, c. 2, s. 70.

³³² Geniş bilgi için bkz. İslam İlmihal, c. 2, ss. 70-78.

Soru: *Elbisesinin üzerine onun uzunluğunda bir şey giyilmesi yani pardösü şart mıdır? Yoksa dize kadar da tunik, gömlek tarzı kıyafetler de dış örtünün yani pardösünün yerini tutar mı?*³³³

Cevap: *Giyimde asıl olan örtünmeye riayet etmektir. El, yüz ve ayak dışındaki tüm vücudun örtülmesidir. Bu nedenle giyimde özel bir kıyafet yoktur.*

Kartekslerden hareketle AİRB'lere tesettüre girme veya girmeme konusunda da soruların geldiği belirlenmiştir. Kendi isteğiyle kapandıktan sonra ailesi tarafından açılması yönünde baskı görenler yanında kendisi örtünmek istemediği halde ailesi ve akrabaları tarafından başını örtmesi istenenler de bürolara müracaat etmişlerdir. Bazen baskıların eşler arasında ya da ailede dargınlıkların yaşanması, ayrılma ile tehdit etme hatta dövme şeklinde sonuçlandığı tespit edilmiştir.

7.4.2. Akrabalarla ya da Diğer Kişilerle İletişim

Bu başlık altında değişik konuda sorular gelmiştir. Bunlar arasında, namahrem biri ile aynı evi paylaşmanın dini hükmü, aile ve tanıdık ziyaretlerinde kadın ve erkeklerin aynı ortamda oturmaları ve sohbet etmeleri, damadın/eniştenin yanında nasıl oturulacağı, gelinin kayınbiradere, damadın baldıza olan mahremiyeti, eşin akrabaları ile tokalaşmanın/sarılmanın hükmü gibi hususlar yer almaktadır.

Bu konudaki soruların, İslam'ın kadın erkek ilişkilerine, mahremiyet ölçülerine ve cinsi hayata ilişkin olarak getirdiği düzenlemelerle ilgili olduğu görülmektedir. İnsanların birtakım vesilelerle sevgi ve saygı belirtisi olarak tokalaşmaları, birbirini kucaklamaları, birbirlerini ziyaret etmeleri akraba sevgisi ve komşuluk ilişkileri açısından esasen çok olumlu davranışlardır. Ancak İslam'da karşı cinsler arası ilişkilerde mahremler (birbiriyle evlenmeleri dinen caiz olmayacak derecede yakın akraba) ve mahrem olmayanlar ayrımı yapılarak bazı ölçüler ve sınırlamalar getirmiştir.³³⁴ Bunlara riayet edilmediği durumlarda ailede, eşler arasında bir takım sıkıntı ve problemlerin oluştuğu tespit edilmektedir.

³³³ AİRB Kişisel Karteks, No: 2018, Manisa, Eylül, 2009.

³³⁴ Geniş bilgi için bkz. İslam İlmihali, c. 2, s. 478-484.

Soru: *Komşu ve arkadaş ziyaretlerinde, kadın erkek beraber oturmanın dinen sakınca var mıdır? Yoksa erkek kadın ayrı ayrı mı oturup kalkması lazımdır. Bu konularda eşim benim kadar hassas olmadığı için aramızda tartışmalar çıkıyor?*³³⁵

Cevap: *Mahrem ve namahrem çerçevesinde gerekli bilgi verildi.*

Örnek olarak verilen soru akrabalar, komşular ve dostlarla iletişimde aynı ortamda oturmaları ve sohbet etmeleri konusunda aile içinde yaşanan sorunları yansıtmaktadır. Bu konuda gelen sorular, büro görevlileri tarafından ilmihalde belirtilen şekilde cevaplanmış, mahrem ve namahrem ayırımına dikkat çekilmiştir. Yukarıda verilen sorunun cevabı için yeterli bilgi yazılmadığı görülmektedir. Bunun, daha önce belirtilen sebeplerden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Verilen cevaplar karşısında şaşkınlığını ve bu konudaki bilgi eksikliklerini gizleyemeyen kişilerin “*ya öyle mi, hiç bunu düşünmemiştim, ama ben kardeşim gibi görüyorum, şimden sonra daha dikkatli olurum*” şeklinde karşılık vermeleri, bireysel ve toplumsal hayatımızı şekillendiren din eğitimi konusunda ne kadar yetersiz olduğumuzu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

³³⁵ AIRB Kişisel Karteks, No: 445, Denizli, Mayıs, 2009.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile yapısının korunmasına katkı sağlamak, insanların dini konularda bilme ve danışma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının açılış amaçlarına ne ölçüde ulaştıkları araştırmamızın problemi olarak belirlenmiştir. Bu problem alanı doğrultusunda Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak'ta il müftülüklerine bağlı olarak hizmet sunan AİRB'lere gelen sorular analiz edilip, din eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde, aile, irşat (dini danışmanlık) ve dini rehberlik kavramları ile ilgili teorik bilgiler verilirken, kavramlar geniş bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Buna göre irşat kavramı altında AİRB'lerde uygulanmakta olan dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti, Batı'daki örnekleriyle karşılaştırma yapılarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde bürolara yapılan başvurular ile başvuru yapan kişiler, karteksler aracılığı ile yaş, meslek, cinsiyet, eğitim durumları ve başvuru şekillerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulguların kısa bir değerlendirilmesi yapılacak olursa şunları söylemek mümkündür:

Araştırma yapılan illerde hizmet sunan AİRB'lere başvuranların yaklaşık %80'ini bayanlar, %13'ünü erkekler oluşturmaktadır. Karı-koca birlikte başvuranların oranı ise yaklaşık %5'tir. Sonuçlar bürolara başvuranların büyük çoğunluğunu bayanların oluşturduğunu göstermektedir. Verilen hizmetlerden %46 ile en çok 25-40 yaş aralığında bulunan kişiler yararlanmıştır. Medeni durum sıralamasında yaklaşık %71'le evli olanlar en çok danışan grup olmuştur. DİB 2009 AİRB Raporuna göre de Türkiye genelinde bürolara başvuranların %76'sı evli, %14'ü bekarıdır. Başvuranların hemen hemen yarıya yakınının (% 46) ilköğretim mezunu (ilkokul ve ortaokul) olduğu tespit edilmiştir. Bunu %27 ile lise ve %7 ile üniversite mezunları takip etmiştir. Elde edilen bu verilerle DİB'in 2009 AİRB Raporu karşılaştırıldığında, bulguların bir birine çok yakın olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırma örnekleminin evreni temsil gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Başvuru şekillerine göre, kişilerin %57 gibi büyük bir çoğunluğu problemlerini telefonla iletmeyi tercih etmişlerdir. Bunu %27 ile yüz yüze ve %12'ile de e-mail yoluyla başvuru takip etmiştir. Sonuçlar, büroya daha hızlı ve daha kolay erişim

sağlaması dolayısıyla telefonun, en çok başvuru alan görüşme şekli olduğunu göstermiştir. Ancak telefonla başvurunun yüksek olmasındaki bir diğer etken, insanların çoğunlukla mahrem kabul ettikleri soruları yüz yüze sormaktan çekinmeleridir.

Üçüncü bölümde AİRB'lerin açıldığı tarihlerden 2011 yılı ekim ayı sonuna kadar, kayıtlara geçen 2401 adet soru ve sorun 7 ana başlık altında tasnif edilerek değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Alt başlıklarda ise her konu başlığı ile değişkenler arasındaki ilişki tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. Buna göre;

Bürolara en çok danışılan içerik, yaklaşık %26 ile “aile” konusunda olmuştur. Bunu %20 ile “evlilik/nikah” ve %14’le de “boşanma” konularının izlediği tespit edilmiştir. Sonuçlar AİRB'lerin kuruluş amacına uygun olarak faaliyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bürolara %22 oranında fıkıh ile ilgili sorular yöneltilmesi ise büroların zaman zaman “fetva bürosu” gibi çalıştıklarını göstermektedir.

AİRB'lere 25-40 yaş aralığındaki kişilerin en çok danıştıkları konu “evlilik/nikah” olurken, 41-60 yaş aralığında en çok danışılan konu, “aile” olmuştur. Yine 18-24 yaş kişilerin en çok danıştıkları konu “evlilik/nikah” iken, 61 ve üstü yaş grubunun “sağlık” olmuştur.

Araştırmamız neticesinde görülmüştür ki, insanların yaşadıkları sorunları çözme aşamasındaki ortak paydalarından birisi dindir. Çünkü din, inanan insanlar için daima maddi ve manevi şifa kaynağıdır. Dini danışmanlığın ortaya çıkmasıyla bazı insanlar psikolojik ve ailevi sorunlarını psikolog ve aile danışmanlarının yanı sıra dini danışmanlara da açmış, aldıkları cevaplarla -görevlilerin ifadelerine göre- belli ölçülerde problemlerinden kurtulmuşlardır. Bu durum aynı zamanda dini danışmanlık görevini üstlenen din görevlilerinin sorumluluğunu da arttırmıştır. Ancak bürolarda görev yapan personelin önemli bir kısmı bu alanda yeterli bilgi ve beceriye sahip değildir. Kartekslere işlenen bilgilerden elde ettiğimiz verilerden hareketle, sorulara verilen cevapların ve kullanılan yöntemlerin bu yetersizliği açıkça ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Nitekim pek çok konuda danışanın problemine karşı “...*dua et, Felak, Nas, Ayete-l Kürsü oku, sabret* vs.” şeklinde ifade edilen cevaplar da bunun göstergesidir. Yine eşinin kendisine harçlık vermediğinden ve ihtiyaçlarını karşılamadığından yakınan bir kadına “...*kardeşim, erkeklerde tutumlu olmasa biz kadınlar savurur gideriz, ne evimiz olur ne arabamız*” cevabı bunun bir diğer örneğidir.

Ayrıca verilen cevaplardan, AİRB görevlilerinin çoğu zaman, alanın verilerinden yeterince yararlanmadıkları ve bu alanların gereklerine uygun tutum sergilemedikleri anlaşılmaktadır.

Kartekslerin doldurulmasında görevlilerin bir kısmının dikkatsiz davrandıkları tespit edilmiştir. Birçok kartekte gerek soru sorana gerekse cevaplara ait bilgiler, eksik veya yanlış aktarılmıştır. Bu nedenle bazı kartekslerden çok sağlıklı bilgi elde edilememiş ve istenen değerlendirmeler yapılamamıştır. İncelenen kartekslerde AİRB görevlilerden bazıları “cevap” bölümüne “gerekten açıklama yapıldı” şeklinde bir ibare yazarak verilen cevabı net bir şekilde ifade etmemiştir. Bazı kartekslerde ise görüşme hikaye tarzında en ince ayrıntısına kadar anlatılırken, verilen cevap ayrıntıların içinde kaybolduğu için anlaşılabilir değildir. Bazı görevlilerin çok basit fıkhi soruları dahi Din İşleri Yüksek Kurulu’na yönlendirdikleri de tespitlerimiz arasındadır. Yine büro görevlilerinden bazılarının yöneltilen sorulara duygusal cevaplar verdikleri, objektif davranmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmamızın amaçlarından biri, dini danışmanlık faaliyetlerinin ilke ve kurallarına uygun yapılıp yapılmadığını tespit etmek olarak belirlenmişti. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar ve verilen cevapların analizi AİRB’lerde görevli personelin tamamının dini danışmanlık için gerekli eğitimden geçirilmediğini, dolayısıyla dini danışmanlık kavramının bazı büro görevlileri tarafından doğru bir şekilde anlaşılmadığını ortaya koymaktadır. Böyle bir tespit bizi, bürolarda gerçekleştirilen dini danışmanlık alanındaki faaliyetlerin planlı, örgütlü ve profesyonel bir hizmet olarak verilmediği sonucuna götürmektedir. Nitekim bürolarda görev yapan personel, hizmet içi eğitim seminerleri hariç hiçbir danışmanlık eğitiminden geçirilmemiştir. Hatta görevlilerin bir kısmı hizmet içi eğitim seminerine dahi alınmadan bürolarda çalıştırılmaya başlanmıştır.

AİRB’ler, fiziki yapı ve ortamları itibarıyla bir danışma ofisinin gerektirdiği nitelikleri yeterince taşımamaktadır. Çoğunlukla müftülük çatısı altında hizmet veren büroların fiziki şartları, birçok yerde iyileştirilmeye gereksinim duymaktadır. Bazı büroların, büro çalışanları dışındaki din görevlileri tarafından da kullanılması, rehberlik hizmetlerinin diğer hizmetlerden bağımsız bir ortamda gerçekleştirilmesi hususunun göz

ardı edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla AİRB'ler başvuranlara kendilerini rahat hissedebilecekleri rahat hareket edebilecekleri bir ortam sağlanamamaktadır.

AİRB çalışanları özellikle nikah ve talak konularında olmak üzere, çok farklı ve zorlayıcı sorunlarla karşılaşabilmekte ve çözüm konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan yardım almaya mecbur olmaktadır. Bazen danışmanları bile şaşırtacak düzeyde dini ve ahlaki yargılara ters düşen sorunlar dile getirilmektedir. Buradan hareketle zaman zaman danışmanların mevcut dini bilgilerinin sorunların çözümünde yetersiz kalabildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bürolara danışılan soruların içerikleri incelendiğinde, danışanların en mahrem sorunlarını bile büro personeliyle rahatça paylaşabildikleri görülmektedir. Bu bilgi bizi AİRB'lerde danışan ile danışılan arasında gerekli güvenin tesis edilebildiği sonucuna ulaştırmaktadır. Bununla birlikte, büro görevlilerinin danışanın problemini üçüncü kişilere aktarmama hususundaki dikkatleri -illere ait kartekslere Diyanet İşleri Başkanlığı'nın izni (Bkz. Ek 2) ve dilekçe karşılığında ulaşabilmemiz- danışmanlık hizmetlerinde gizlilik ilkesine azami dikkat edildiğini ortaya koymaktadır.

AİRB'lere danışılan sorunlardan hareketle evliliklerde önemli problemler yaşanmakta ve bunlar dini danışmanlık uygulamaları ile çözüm beklemektedir. En önemli problemler arasında; aile fertlerin birbiriyle sağlıklı bir iletişimin kuramaması, eşler arası aldatmalar, eşlerin birbirini idare etme noktasındaki hoşgörü, saygı ve sevgi gibi aile ve toplumu ayakta tutan temel değerlerden gün geçtikçe uzaklaşmaları şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca sorularda, toplumumuzun büyük bir çoğunluğunun dinî bilgi ve kültür düzeylerinin düşük olduğu, bu nedenle günlük hayatta yanlış karar ve uygulamalar yaptıkları, örneğin muska, sihir, fal gibi yanlış dini inanışların azımsanmayacak oranda yaygın olduğu ve insanları olumsuz yönde etkiledikleri belirlenmiştir.

Araştırmamızın öncelikli hedefi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2003 yılından itibaren il müftülükleri bünyesinde ailelere dini bilgilendirme ve aydınlatma birimi olarak açmaya başladığı AİRB'lerin amacına ne ölçüde ulaştığını tespit etmek olarak belirlenmişti. Bu bağlamda araştırmamız bulguları incelendiğinde, toplumumuzun en çok "Aile, Evlilik/Nikah ve Boşanma" konusunda bürolara başvuruda bulunduğu

görülmüş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda büroların amacına ulaşma noktasında ilerleme katettikleri sonucuna varılmıştır.

Bir takım eksiklikleri olmasına rağmen, başlangıçtan günümüze kadar ciddi bir ilerleme göstermiş olan AİRB'lerin aynı zamanda geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gereken bir dini danışma ve rehberlik hizmeti örneği oldukları da tespit edilmiştir. Ülkemizde dini danışmanlık adı altında bir hizmet bulunmamakta, dini danışman adıyla da herhangi bir istihdam yapılmamaktadır. DİB böyle bir tanımlama yapmasa da, 2003 yılından itibaren açmaya başladığı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, dini danışma ve rehberlik uygulamalarının kurumsal tarzdaki ilk örneğidir.

Sonuç olarak, dini inançlarının da etkisiyle hem evlilikle ilgili bazı uygulamaların dini esaslara ne oranda uyduğunu anlamak hem de aile konusunda güvendiği rehber bir din görevlisinin görüş ve önerilerinden yararlanmak, sorunların çözümünde bir çıkış yolu aramak amacıyla ülkemiz genelinde çok sayıda kişinin dini danışmanlık hizmeti sunan AİRB'lere başvurduğunu söyleyebiliriz.

AİRB'ler, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde toplumun aile sorunlarına dini çözüm sunmaya çalışan birimlerdir. Büro çalışanları başvuranlara yardım sürecinde dini bilgilerinin yanı sıra, danışmanlık ve rehberlikle ilgili bilgi ve becerilerini de kullanmaktadır. Bu yönüyle büro hizmetleri, öğretim ve rehberlik faaliyetlerinin bir arada sunulduğu bir yaygın din eğitimi etkinliğidir. Büro hizmetleri çalışmamızda din eğitimi disiplini içerisinde farklı yönleri ile değerlendirilmiş ve yukarıda belirtilen sonuçlar elde edilmiştir. Çalışma sonuçlarına dayanarak büroların verimliliğini artırmak amacıyla getirilen öneriler de aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

1. Kurum içi dini danışma birimleri olarak hayata geçirilen AİRB'lerde istihdam edilen ve topluma dini bilgilendirme yanında danışmanlık hizmeti de vermek olan İlahiyat Fakültesi mezunu kadroların, din bilimleri açısından sahip oldukları formasyon yanında ulusal ve uluslararası geçerliliğe sahip psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi almaları da sağlanmalıdır.

2. Rehberlik hizmetleri diğer din hizmetlerinden ve bunları sunan görevlilerden bağımsız bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Bu ortamlar birebir görüşmeye fırsat verecek nitelikte düzenlenmeli, danışmanlık ilişkisine uygun olarak danışanı rahatsız ve tedirgin edecek uyarıcılardan arındırılmalıdır.

3- AİRB'lere yapılan başvurular yerel ve ulusal ölçekte kalite standartlarına uygun olarak analiz edilmeli, elde edilen veriler gerek AİRB'lere gerekse Başkanlığın farklı birimlerinde yürütülen hizmetlere yansıtılmalıdır. İhtiyaca ve sorunlara yönelik gerektiğinde çözüm odaklı ya da iyileştirici önlemler alınmalıdır.

4. Bilim dünyası dini danışma ve rehberlik konusunu daha fazla ele almalıdır. Bu bağlamda İlahiyat fakültelerinde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı altında Dini Danışma ve Rehberlik adıyla yeni bir bilim dalı oluşturulmalıdır. İlahiyat fakültelerinde doğrudan dini danışman yetiştiren lisans programları ya da İlahiyat Fakülteleri ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerin iş birliği ile Dini Danışma ve Rehberlik alanında tezsiz yüksek lisans ya da sertifika programları açılmalıdır. Mevcut büro çalışanları için bu programa katılım zorunlu hale getirilmelidir.

5. Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından bürolara yapılan "aile" odaklı müracaatlar incelenerek özellikle görevlilerin cevap vermekte zorlandıkları nikah ve boşanma konularında mevcut literatürü ve yasal mevzuatı dikkate alan "sorun" bazlı çalışmalar yapılmalı, çalışmalardan elde edilen veriler büro görevlileri ve müracaat edenlerin yararlanabilecekleri şekilde iki ayrı çalışmada kitaplaştırılmalıdır.

6. Büro görevlilerinin gerekli durumlarda yönlendirme yapabilecekleri aileye destek hizmeti sunan resmi ve sivil kurumları yeterince tanımadıkları görülmektedir. Bu nedenle, AİRB'in temel işlevlerinden biri olan yönlendirme hizmetinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için görevlilerin bu kurumları ve onların hizmet alanlarını daha yakından tanımaları sağlanmalıdır.

7. AİRB'lere danışılan soruların içeriğine baktığımızda AİRB görevlilerinin aile içi problemler ve insan ilişkileri başta olmak üzere pek çok hususta görevlerini en iyi bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için eğitim yönünden yeterli donanıma sahip olmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, BAAK Yayınları, Ankara,1995.
- Aile Yapısı Araştırması 2006*, EDAM Baskı, Genel Yayın No 146, Birinci Baskı, İstanbul, 2010.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, c. I-IV, 1992.
- Akay, H. Gül, *Aile Planlaması*, Esin Yayınları, İstanbul, 1999.
- Akpolat, Sabri, “DİB’e Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri”, *Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı*, 20-22 Aralık 2008, DİB Yayınları, Ankara, 2009.
- “Boşanma”, *Fetva Sorularında Aile Konuları*, (İstanbul Müftülüğü), FSF Matbaacılık, İstanbul, 2009, (ss. 19-24).
- Aksakal, Ayşegül, “Kadın Ruh Sağlığı Bilimsel Çalışma Raporu”, *Türk Psikiyatri Derneği Bülteni*, 2009, S. 3, c. 12, (ss. 54-60).
- Alpler, Yusuf, *Bütün Yönleriyle Depresyon*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Altaş, Nurullah, Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri, *AÜİFD*, S. 41, 2000, (ss. 327-350).
- , “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi”, Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri, (Ed. N. Altaş-M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, (ss. 11-31).
- , “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yayınları, Ankara 2012, (ss. 171-182).
- Altunışık, Remzi vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, (4. Baskı), Sakarya, 2005.
- Antalya, O. Gökhan, *4721 Sayılı Medeni Kanunu*, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.
- Arıkan, Çiğdem, *Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1992.
- Arın, Canan “Kadına Yönelik şiddet”, *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kış, Bahar 1996, S. 6-7, (ss. 305-312).
- Armağan, Sibel-vd., *Toplumbilim*, Barış Yayınları, İzmir, 1988.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.
- Arnold, William V., *Introduction To Pastoral Care*, Westminster John Knox Press, 2008.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, DİB Yayınları, Ankara, c. 2, 2008.
- Atalay, Beşir “Sanayileşme ve Değişmenin Ailenin Değişmesindeki Etkileri”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. III, Ankara, 1991, (ss. 882-903).

- Ataseven, Gülsen, "Aile ve Toplumun Barışına Gelin-Kaynana Katkısı: Gelinlere Sesleniş", *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, (Ed. Sefa Saygılı), Türdav Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2001.
- Atay, Hüseyin, "Kur'an ve Hadiste Aile Planlaması" *AÜİFD*, Ankara, 1970, c. 18, (ss.1-17).
- Ateş, Süleyman, "Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", *AÜİFD*, Ankara, 1978, S. 23, (ss. 258-271).
- Ay, Mehmet Emin, *Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza*, Nil Yayınları, İzmir, 1994.
- , *Yüksek Öğretimde Rehberlik (İlahiyat Fakülteleri Üzerine Bir Araştırma)*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2005.
- , *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, (6. Baskı), Beyza Yayınları, İstanbul, 2009.
- Aydın, Ali Rıza, "Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *OMÜİFD*, Samsun, 1996, c. 8, (ss. 211-219).
- Aydın, M. Zeki, "Verimli ve Kaliteli Din Hizmeti Nasıl Olmalıdır?" *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, 3-4 Kasım 2007, Ankara, c. 2, 2008.
- Aydın, Mehmet Akif "Aile" Maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, c. II.
- Aydın, Mustafa vd., (Heyet), *Türkiye'de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ayrancı, Ünal, vd., "Hamilelikte Aile İçi Şiddet, Birinci Basamak Sağlık Kurumuna Başvuran Kadınlar Arasında Bir Araştırma", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2002, S. 3, (ss. 74-88).
- Babuna, Cevat, "Aile Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Komisyonu", *I. Aile Şurası, Raporlar, Görüşler, Bildiriler*, BAAK Yayınları, Ankara, 1990, (ss. 190-198).
- Bağlı, Murat-A. Sever, "Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği", *Aile ve Toplum Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, 2005, Y. 7, c. 2, S. 8, (ss. 12-19).
- Bardakoğlu, Ali, "Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma", *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c.1.
- Başar, Serpil, "DİB'in Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, c.1, Ankara, 2008.
- Batıgün, Ayşegül Durak -Nevin Kılıç, "İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki" *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran 2011, S. 26, (ss.1-10).
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, MÜİFV Yayınları, No: 36, 4. Baskı, İstanbul, 1995.
- Bekir, Özer, "Anne-Baba ve Çocuk İletişimi", *Eğitim Bülteni*, S.19, Yıl 5, Ankara, 2007.
- Bilgin, Beyza, "İrşatta Evrensel Sorumluluk", *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1995, c.1.

- Boşanma Nedenleri Araştırması*, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2009.
- Budak, Gönül, “Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi”, *I. Aile Şurası*, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990.
- Buhari, ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu’s Sahih*, I-VIII, İstanbul, 1979.
- Bulut, Aytekin, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, DİB Yayınları, Ankara, 2002.
- Bulut, Işıl, “Türkiye’de Erken Evlenme” *Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yayınları, Yayın No: 72, Bilim Serisi 11, 1991.
- , *Ruh Sağlığının Aile İşlevine Etkisi*, Başbakanlık Sosyal Hizmetler Yayınları, Ankara, 1993.
- Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleği Temsil Gücü*, TDV Yayınları, Ankara, 2005.
- , “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”, *AÜİFD*, S. 47, 2006, (ss. 99-126).
- , *Kurumsal Değişim ve Gelişim Boyutlarıyla Türkiye’de Mesleki Din Eğitim-Öğretimi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2007.
- Cebeci, Suat, *Dini Danışma ve Rehberlik*, DİB, Ankara, 2012.
- , “Bir Din Öğretim Yaklaşım Modeli Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitim Dergisi*, İstanbul, 2010, c. 8, (ss. 53-69).
- Clebsch, William, vd., *Pastoral care in historical perspective*, New Jersey, Prentice-Hall, 1964.
- Clinebell, Howard J., *Basic Types of Pastoral Counseling*, Abingdon Press, New York, 1966.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, (6. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Çakmaklı, Kemal, “Eşlerin Birbirini Aldatması” *Bizim Dünyamız, Sorunlu Aileler*, BAAK Yayınları, Yayın No: 47, Ankara, 1997.
- Çalış, Halit, “Ebeveyn ve Çocuklar Arası Maddî İlişkilerde Adalet/Eşit Muamele” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (SÜİFD)*, 2003, S. 16, (ss. 121-129).
- Çankırılı, Ali, *Sorunlarıyla Çözümleriyle Ergenlik Çağı*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çayboylu, İrfan, *Ailede çocuk eğitimi*, ASAGEM, Yayın No:124, Ankara, 2004.
- Çetin, Mustafa, *İlahi Mesaj ve Yorumu*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1999.
- Çokar, Murat, *Kürtaj*, Babil Yayınları, İstanbul, 2008.
- Çopur, Zeynep-Ş. Şafak, “Ailede Yaşamın Önemi ve Değeri”, *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2001, BAAK, Ankara, 2002, (ss. 302-313).
- Dayringer, Richar, *The Heart of Pastoral Counseling: Healing Through Relationship*, Haworth Pastoral Press, New York, 1998.

- Demir, Fahri, “Din Hizmetleri, Din Eğitimi ve İrşat Metodu” *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara, 1991.
- Dikeçligil, Beylü, vd., *Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları (Ankara örneği)*, BAAK, Ankara, 1998.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Doğan, İsmail, *Osmanlı Ailesi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.
- , *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, AKM Yayınları, Ankara, 2009.
- Doğan, Recai vd., *Din Bilimleri 1*, Ankuzem, AÜ Basımevi, Ankara, 2009.
- Donuk, Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Dergisi (İUEFTD)*, İstanbul, Mart 1982, S. 33, (ss. 158-168).
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995.
- Dönmez, İbrahim Kafi, (Redaktör), *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1997.
- Dönmezer, İbrahim, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Dönmezer, Sulhi, *Toplum Bilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 201.
- Erdentuğ, Aygen, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları I*, BAAK Yayınları, Ankara, 1991.
- Erdentuğ, Nermin, *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel ve Etnolojik İncelemeler*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yayınları, No: 29, 1972.
- Ergün, Mustafa, “Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Aralık 2008, c. 6, (ss. 321-348).
- Ergün, Ömer, “TMK’nın 166. Maddesinde Düzenlenen Boşanma Nedenleri”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBAD)*, AKADER Yayınları, Ankara, 2005, S. 6, (ss. 41-58).
- Eroğlu, Zekai, *Muğla Tarihi*, Marifet Matbaası, İzmir, 1989.
- Fidan, Hafsa, *Değişen Dünyada Kadın*, DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- Fowler, James W., *Faith Development and Pastoral Care: Theology and Pastoral Care*, Ed. Don S. Browning, Fortress Press, U.S.A., 1996.
- Frankl, Wictor E., *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, (çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınları, Ankara, 1994.
- Genia, Vicky, “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar”, Çev. Üzeyir Ok, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1999, c.12, S.1, (ss. 78-83).
- Gordon, Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, (Terc. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara, 2003.
- Gökçe, Birsen, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Mart- Ekim 1976, c. 8, S. 12, (ss. 46-57).
- “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları I* (Derleyen; Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), BAAK Yayınları, Ankara, 1991.

- Göçer, Süleyman, vd., *Afyon İli Tarihi*, Karınca Matbaası, Afyon, 1971.
- Güner, Osman, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (OMÜİFD)*, Samsun, 2007, S. 23, (ss. 58-64).
- Güney, Nurşen, “Aile Büroları” (Bildiri), *IV. Din Şurası*, III. Komisyon Tebliğleri, Ankara, 2009.
- Güven, Mehmet, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Hasan Çalışkan, *Gelin Kaynana İlişkileri*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Hortoğlu, Cengiz, *Bir Fenomenin Şifreleri*, Truva Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- , “Ergenlik Çağı Davranışlarında Din Eğitiminin Etkisi” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, Yıl 1, c. 1, S. 1, (ss. 30-43).
- Hulme, William E., *Counseling and Religious Education, Religious Education*, Ed. Marvin j. Taylor, Abingdon Press, New York, 1960.
- Hunter, Rodney J., *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Abingdon Press, Nashville, 2005.
- Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar Raporu 2000-2009*, DİB, Ankara, 2010.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan, Aile, Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Kandiyoti, Deniz, “Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim, Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma”, *Türk Toplumunda Kadın*, (Haz. Nermin Abadan Unat), Ekin Yayınları, İstanbul, 1982, (ss. 318-326)
- Karaca, Feyza Kahvecioğlu, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2010.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an- ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, MÜİFAV Yayınları, İstanbul, 2012.
- Karaman, Fikret, *Din ve Sosyal Hayat*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.
- Karataş, Kasım, “Toplumsal Değişme ve Aile”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara, 2001, S. 2, (ss. 86-97).
- Kas, Nilüfer, “Babalık Kuşkusunda Patlama”, *Tempo*, 15-21 Mart 2001, S. 11, (ss. 32-34).
- Kitabı Mukaddes, *Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)*, Orhan Matbaası, İstanbul, 1981.
- Kıllıoğlu, İsmail, *Aile*, Esra Yayınları, İstanbul, 1990.
- Kıgnıcioğlu, Celal, *Tarihi ve Turistik Yönü ile Kütahya*, Halk Basımevi, İstanbul, 1964.
- Koç, Ayten, “Sivas İl Müftülüğü Din Hizmetleri Faaliyetleri ve Aile İrşat Bürosu Rehberlik Çalışmaları”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, 2008.
- Kuran, Ercüment, “Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi”, *Aile Yazıları 1*, BAAK Yayınları, Bilim Serisi 5/1, Ankara, 1991.

- Kuş, Elif, *Nvivo 8 ile Nitel Araştırma Projeleri*, Anı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kuzgun, Yıldız, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Nobel Yayınları Dağıtım, İstanbul, 2011.
- Lartey, Emmanuel L., *In living color: An intercultural approach to pastoral care and Counselling*, Philadelphia, Jessica Kingsley, 2003.
- Liddell, P. G., *A handbook of pastoral counselling*, Mowerbray, Paperback, 1983.
- Meadow, Mary J., R.Kahoe, *Psychology of Religion: Religion in Individual Lives*, Harper&Row Publisher Inc., New York, 1984.
- Meriç, Nevin, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004.
- , *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- Meydan Larousse*, “Aile” maddesi, Meydan Yayınları, İstanbul, 1979.
- Müslim, Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac El Kuşeyri, *Sahihi Müslim*, IV, Beyrut, 1972.
- Navaro, Leyla, *İki Boy Ufak Pabuç*, Remzi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Nezihi, Raif, *İzmir'in Tarihi*, İzmir Yayıncılık, İzmir, 2002.
- Nirun, Nihat, *Aile ve Kültür*, AKM Yayınları, Ankara, 1997.
- Ok, Üzeyir, *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bil. Enstitüsü, Ankara 1997;
- , “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 4 Kasım 2007, Ankara, 2008, c. 2, (ss. 551-563).
- , “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. N. Altaş-M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, (ss. 38-58).
- Okumuş, Ejder, “Olağanüstü zamanlarda Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, c.1, DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- , *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002.
- Onay, Ahmet, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Değerler Eğitim Dergisi*, Aralık 2006, c. 4, S. 4, (ss. 154-180).
- Oruç, Esra Simav, “Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yılları arasında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri”, *UÜİFD*, Bursa, c. 18, S. 2, 2009, (ss. 299-324).
- Ozankaya, Özer, *Toplumbilim*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Öcal, Mustafa, *Eğitimde Rehberlik*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004.
- , *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yayınları, Ankara, 2007.
- Önkal, Ahmet, “Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Çerçevesinde İmam Cemaat İlişkileri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, 2008.
- Özbay, Haluk, “Evlilik Kurumunda Kadın-Erkek İlişkileri”, *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2011, BAAK, Ankara, 2002, (ss. 17- 29).

- Özdemir, Saadettin, *Korumaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Tuğra Ofset, Isparta, 2002.
- , “Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. M. Köylü, N. Altaş), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, (ss. 231-267).
- Özdemir, Şuayip “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yayınları, Ankara, (ss. 304-339).
- Özdoğan, Öznur, “İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi”, *AÜİFD*, Ankara, 2000, c. 41, (ss. 290-204).
- , “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *AÜİFD*, Ankara, 2006, S. 47, (ss. 127-141).
- Özen, Yener, “Tanrı-Sen ve Ben Üçümüzün Yolu-Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığın Gerekliliği Üzerine-” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2010, c. 10, S. 2, (ss. 51-63).
- Özgüven, İbrahim Ethem, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara, 1994.
- , *Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, (3. Baskı) PDREM Yayınları, Ankara, 2001.
- Özüdoğru, Halide Nur, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003.
- Peker, Hüseyin, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. N. Altaş, M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, (ss. 341-351).
- , *Din Psikolojisi* (2. Baskı), Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000.
- , Hüseyin, “Dini Danışma Bağlamında Aile Danışmanlığı Rehberliği”, *IV. Din Şurası, III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009
- Pınar, İbrahim, *En Son Değişiklikleriyle 1982 Anayasası*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.
- Polat, Oğuz, *Ensest: Aile İçi Cinsel Tecavüz*, Nokta Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sağır, Funda Güdücü, “Ailede Gizli Yara ‘Ensest’” *Psiko Hayat Dergisi*, İstanbul, 2009, S. 4, (ss. 25-27).
- Saygılı, Sefa, *Evlilikte Mutluluk Sanatı*, Elit Yayınları, İstanbul, 2003.
- Schlauch, Chris R., “Expanding the Contexts of Pastoral Care”, *The Journal of Pastoral Care*, S. 44, No. 4 (Winter 1990).
- Selçuk, Mualla “Din hizmetlerinde Rehberlik ve Dini Danışmanlık”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, (Ed. C. Tosun), Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir, 2007, (ss. 128-165).
- Seyyar, Ali, “Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet”(Bildiri). *IV. Din Şurası III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009.
- Subaşı, Necdet, “Dindarın ve Yoksulun Yaşam Dünyası Aile Odaklı Stratejiler”, *IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk Bildirileri”*, Ankara, 2004.

- Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, İstanbul, 2001.
- Şanlıer, Nevin-S. Baykan, “Yaşlıların Evde Bakımları”, *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*, 9-11 Mayıs 2011, BAAK, Ankara, 2002, (ss. 329-347).
- Şener, Arzu, vd., *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*, BAAK, Ankara, 2002.
- Şentürk, Ünal, “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Aile ve Toplum Dergisi*, BAAK Yayınları, Ankara, 2008, Yıl, 10, S. 14, (ss. 19-30).
- Tan, Hasan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, MEB Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul, 1992.
- Tan, Hasan, vd., *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (1. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- Tarhan, Nevzat, *Mutluluk Psikolojisi*, Stresi Mutluluğa Dönüştürme, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- , *Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- , *Son Sığınak Aile*, Nesil Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2011.
- , *Aile Okulu*, Timaş yayınları, 15. Baskı, 2004.
- Taş, Kemaleddin, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yayınları, İstanbul, 2002.
- Topçu, Nurettin, *Sosyoloji*, Dergah Yayınları, (Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara), İstanbul, 2001.
- Toprak, Hicret, “Dünya’da ve Türkiye’de ‘Aile Destek Hizmetleri’nin Gelişmesine Paralel Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yeni Açılımları”, *Küreselleşen Dünyada Aile (Kutlu Doğum 2009)*, TDV Yayınları, Ankara, 2010, (ss. 199- 223).
- Tosun, Cemal, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *AÜİFD*, c. 36, Ankara, 1997, (ss. 179- 221).
- Türk, Esra, *Kur’an’a Göre Din Eğitiminde Rehberlik*, Düşün Yayınları, İstanbul, 2014.
- Türkdoğan, Orhan, “Aile Sosyolojisi Modeli”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları (BAAK), C. 1, Ankara, 1991.
- Uğur, Mücteba, “Asr-ı Saadette Sosyal Hayat” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul, 1994, (ss. 142- 155).
- Uluçay, Çağtay, vd. *Resimli Manisa Tarihi*, Manisa Halkevi Yayınları, Manisa, 1969.
- Uysal, Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranışlar ve Şahsiyet Özellikleri*, MÜİFV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 164.
- Vahapoğlu, Ayten Erol, “Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, (3-4 Kasım 2007) DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- Vakkasoğlu, Vehbi, *Ailede Sevgi İletişimi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007.
- Vatandaş, Celaleddin, vd., *Türkiye’de Aile (Aile’nin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2010.
- Vergote, Antoine, “Çocukta Din” (makale), (çev. E. Fırat), *AÜİFD*, Ankara, 1978, c. 22, S. 1, (ss. 310-322).

- , *Din, İnanç ve İnançsızlık*, (Çev. Veysel Uysal), MÜİFV Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yalçıntaş, Nevzat, “Nüfus Planlamasında Olumsuz Uygulamalar”, *III. Aile Şurası Tebliğleri*, BAAK Yayınları, Ankara, 25-27 Mayıs 1998,
- Yaman, Ahmet, “Aile Büroları: Arka Plan, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler” (Bildiri), *IV. Din Şurası III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, 2009.
- Yaparel, Recep, “Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişki”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1994, c. 8, (ss. 19-31).
- Yavuz, Kerim, “Din Psikolojisinin Işığı Altında Din Eğitimi”, *Türkiye’de I. Din Eğitimi Şurası*, 23-25 Nisan 1981, İlahiyat Yayınları, (ss. 183-190).
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi (19. Basım), İstanbul, 2000.
- Yazan, Ümit Meriç, “İslam’da Aile ve Çağdaş İslam Ülkelerinde Aile Yapısı”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yayınları, Ankara, 1991.
- , “Şehirleşme Sürecinde Aile”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. III Ankara, 1991.
- Yeniçeri, Celal, *Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1983.
- Yüksel, Haluk, vd., “Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dini Danışmanlık”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Ankara, (ss. 131-142).
- Zeldin, Theodore, *İnsanlığın Mahrem Tarihi*, (çev. Elif Özsayar), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Zimmerman, Carle, *Yeni Sosyoloji Dersleri*, (çev. A. Kurtkan) İ.Ü. Yayınları, No:1102, İstanbul, 1964.

İnternet Kaynakları:

Adam Pulanski, "Biblical Counseling Manual", <http://www.ntslibrary.com/christian-counseling-books.htm>.

Ali Osman Ateş, Asrı Saadetle Dinler ve Gelenekler, Editör: Vecdi Akyüz, İstanbul, 1995, s. 298. www.darulkitap.com.

Ali Ekber Mezahiri, Gençler ve Eş Seçimi, s. 126. www.islamkutuphanesi.com.

Antoinette Bolt "Psyche Geloof", <http://urlpulse.nl/www.pastorale-psychologie.nl>.

Birleşmiş Milletler, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System Revision 2, Sales No. E. 01.XVII.10, United Nations, New York, 2001, s. 163. <http://www.un.org.tr/library/books.php>.

Bülent Özkan-Ayşe Eda Gündoğdu, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler", Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi, c. 6, S. 1, 2010, <http://efd.mersin.edu.tr>.

Hayrettin Karaman, "Evlilik ve Kader", <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0011.htm>.

Karen Anding, "Pastoral Danışma", <http://www.mshealthcareers.com/careers/pastoralcounselor.htm>.

Kemal Gökcan, Ailede İletişim, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailedeiletisimler.htm>.

Kemal Çakmaklı, "Eşlerin Birbirini Aldatması" Bizim Dünyamız, Sorunlu Aileler, BAAK Yayınları, Yayın No:47, Ankara, 1997, s. 26. http://www.aile.gov.tr/files/kutuphane_20_Sorunlu_Aileler.pdf.

Mustafa Kırmızı, İçtihatlı Aile Hukuku, <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=48003>.

Necdet Subaşı, Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları, <http://necdetsubasi.com/index.php/bildiriler/11-toplumsal-degisme-aile-ve-yeni-risk-alanlari>.

Recep Kaymakcan, Dini Danışma ve Rehberlik Alanı olarak Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, www.ilitamport.sakarya.edu.tr.

Savaş Büyükkaragöz, "Zararlı Alışkanlıklar ve Eğitici Önlemler", SÜ. Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8, s. 73. <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/buyukkaragoz.pdf>.

Saynur Kaya, "Pastoral Danışma", www.sanalpsikolog.com/pastoraldanisma.doc.

Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri", AÜİFD, c. 41, Ankara, 2000, s. 133-134. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/751/9601.pdf>.

Turgay Gündüz, "Ergenlik Dönemi Din Eğitimi" www.ebsad.org/ergenlik_donemi_din_egitimi.pdf.

EKLER

Ek 1- AİRB Kişisel Karteks

AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROSU KİŞİSEL KARTEKS

Görüşme Şekli : Şehir :
Kişinin Cinsiyeti : Tarih ve Saat :
Yaş : Meslek :
Medeni Durum : Eğitim Durumu :

SORU:

.....

.....

CEVAP:

.....

.....

TAVSİYELER:

.....

.....

YÖNLENDİRMELER:

.....

.....

NOT: Karteksin Doldurulmasında sorulan soru, verilen cevap, yapılan tavsiyeler ve yönlendirmelere yer verilecektir.

Soruyu Cevaplayan Kişi/Unvan:

EK 2- Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Araştırma İzin Belgesi

T.C
BAŞBAKANLIK
Diyanet İşleri Başkanlığı

Sayı : B.02.1.DİB.0.76.03-622-
Konu : Aile İrşat ve Rehberlik Büroları
Konusunda Araştırma İzni

29.11.2011* 8208

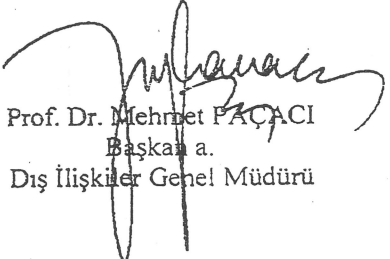
T.C. BAŞKONSOLOSLUĞUNA
(Din Hizmetleri Ataşeliği)

ROTTERDAM

İlgi: a) 05/10/2011 tarihli ve B.02.1.DİB.3.NL.00.02/403-148 sayılı yazı ve eki dilekçe,
b) 17/11/2011 tarihli ve B.02.1.DİB.0.12.03 00./201-05 sayılı yazı.

Ataşeliğiniz çalışma bölgesi HDV Osmanlı Camii Din Görevlisi Salih AYBEY'in "Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Önemi ve Bürolara Gelen Soruların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" konusunda Ege bölgesinde bulunan il müftülükleri bünyesindeki aile, irşat ve rehberlik bürolarında çalışmalar yapabilmesi amacıyla ilgi (a) araştırma izni talebiniz Başkanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet PAÇACI
Başkan a.
Dış İlişkiler Genel Müdürü

EK 3- Ek Tablolar

Tablo 1: AİRB'lere Gelen Soruların “Yaş” Değişkenine Göre Dağılımı

KONULAR	YAŞ												TOPLAM	
	18 Altı		18-24		25-40		41-60		61 ve üstü		Bilinmeyen			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile	13	2.2	51	8.9	243	42.2	171	29.6	37	6.4	62	10.7	577	100.0
Evlilik/Nikah	30	7.1	54	12.7	217	51.30	102	24.2	4	0.9	16	3.8	430	100.0
Boşanma	0	0	6	2.1	191	65.2	76	25.9	7	2.4	13	4.4	275	100.0
Cinsellik	5	4.4	9	8.1	60	53.5	12	10.7	2	1.8	24	21.5	112	100.0
Sağlık	8	3.3	45	18.6	84	34.5	63	25.9	34	13.9	9	3.8	243	100.0
Sosyal Konular	6	6.4	10	10.7	40	43.1	26	27.9	4	4.3	7	7.6	93	100.0
Fıkıh	14	2.6	63	11.9	213	40.6	147	27.9	21	3.9	58	13.1	526	100.0
Toplam	n=76		n=238		n=1048		n=597		n=108		n=189		2256	100.0

Tablo 2: AİRB'lere Gelen Soruların “Cinsiyet” Değişkenine Göre Dağılımı

KONULAR	CİNSİYET								TOPLAM	
	Bayan		Erkek		Karı-Koca		Bilinmeyen			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile	403	69.9	89	15.5	68	11.7	17	2.9	577	100.0
Evlilik/Nikah	320	74.4	88	20.4	20	4.6	2	0.6	430	100.0
Boşanma	196	71.3	59	21.5	19	6.9	1	0.3	275	100.0
Cinsellik	98	87.5	12	10.7	0	0	2	1.8	112	100.0
Sağlık	220	90.5	19	7.8	4	1.6	0	0	243	100.0
Sosyal Konular	87	93.5	6	6.5	0	0	0	0	93	100.0
Fıkıh	464	88.2	55	10.4	0	0	7	1.4	526	100.0
Toplam	n= 1809		n=311		n=107		n=29		2256	100.0

Tablo 3: AİRB'lere Gelen Soruların “Medeni Durum” Değişkenine Göre Dağılımı

KONULAR	MEDENİ DURUM										TOPLAM	
	Evlili		Bekar		Boşanmış		Eşi Ölmüş		Bilinmeyen			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile	457	79.4	54	9.3	13	2.2	22	3.9	31	5.3	577	100.0
Evlilik/Nikah	286	66.5	124	28.8	20	4.7	0	0.0	0	0.0	430	100.0
Boşanma	191	69.5	24	8.7	18	6.5	19	6.9	23	8.4	275	100.0
Cinsellik	90	78.3	9	8.2	2	1.8	5	4.4	6	5.3	112	100.0
Sağlık	218	89.7	4	1.6	1	0.4	8	3.2	12	5.1	243	100.0
Sosyal Konular	65	69.9	6	6.4	7	7.5	10	10.8	5	5.4	93	100.0
Fıkıh	316	60.1	63	11.9	61	11.7	15	2.8	71	13.5	526	100.0
Toplam	n=1623		n=284		n=122		n=89		n=138		2256	100.0

Tablo 4: AIRB'lere Gelen Soruların "Eğitim" Değişkenine Göre Dağılımı

KONULAR	EĞİTİM										TOPLAM	
	İlköğretim		Lise		Üniversite		O.-Y. Değil		Bilinmeyen			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile	290	50.2	164	28.4	38	6.6	4	0.7	81	14.1	577	100.0
Evlilik/Nikah	203	47.2	136	31.6	26	6.1	3	0.7	62	14.4	430	100.0
Boşanma	89	32.3	102	37.1	47	17.1	1	0.4	36	13.1	275	100.0
Cinsellik	52	46.4	25	22.3	4	3.5	2	1.8	29	25.9	112	100.0
Sağlık	59	24.2	74	30.4	3	1.3	3	1.3	104	42.8	243	100.0
Sosyal Konular	40	43.0	18	19.3	8	8.7	2	2.2	25	26.8	93	100.0
Fıkıh	286	54.3	92	17.5	16	3.0	11	2.2	121	23.0	526	100.0
Toplam	n=1019		n=611		n=142		n=26		n=458		2256	100.0

Tablo 5: Soruların "Danışma Şekilleri" Değişkenine Göre Dağılımı

KONULAR	DANIŞMA ŞEKLİ								TOPLAM	
	Yüzyüze		Telefon		E- mail		Bilinmeyen			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Aile	231	40.0	228	39.5	76	11.2	42	6.3	577	100.0
Evlilik/Nikah	138	32.1	247	57.4	35	8.1	10	2.4	430	100.0
Boşanma	113	41.1	94	34.2	39	14.2	29	4.5	275	100.0
Cinsellik	17	15.2	79	70.5	14	12.5	2	1.8	112	100.0
Sağlık	41	16.9	178	73.2	19	7.8	5	2.1	243	100.0
Sosyal Konular	24	25.9	55	59.1	12	12.9	2	2.1	93	100.0
Fıkıh	62	11.8	396	75.3	67	12.7	1	0.2	526	100.0
Toplam	n=626		n=1277		n=262		n=91		2256	100.0

Tablo 6: Yaşanılan İl ile Sorular Arasındaki İlişkinin Dağılımı

İLLER		YAŞANILAN İL & SORU ALANLARI							TOPLAM
		Aile	Evlilik	Boşanma	Cinsellik	Sağlık	Sosyal Ko.	Fıkıh	
Afyon	S	21	14	6	5	4	6	23	79
	%	26.5	17.8	7.6	6.4	5.1	7.5	29.1	100.0
Aydın	S	63	44	35	21	15	10	93	281
	%	22.2	44.1	12.2	7.4	5.3	3.5	33.1	100.0
Denizli	S	55	47	31	13	24	8	45	223
	%	24.6	21.1	13.9	5.8	10.8	3.6	20.2	100.0
İzmir	S	354	257	213	54	171	40	151	1240
	%	28.5	20.7	17.2	4.3	13.7	3.2	12.3	100.0
Kütahya	S	38	27	12	5	12	5	87	186
	%	20.4	14.6	6.4	2.7	6.4	2.7	46.8	100.0
Manisa	S	49	42	12	7	7	11	66	194
	%	25.2	21.6	6.2	3.7	3.7	5.6	34.0	100.0
Muğla	S	38	31	9	4	7	8	40	137
	%	27.6	22.8	6.5	2.9	5.1	5.8	25.2	100.0
Uşak	S	14	9	6	3	3	5	21	61
	%	22.9	14.8	9.8	4.9	4.9	8.2	34.4	100.0
Toplam	S	n=632	n=471	n=324	n=112	n=243	n=93	n=526	2401

Tablo 7: Yaşanılan İl ile Bürolara Başvuranların Cinsiyet Durumu Arasındaki İlişkinin Dağılımı

İLLER	YAŞANILAN İL & CİNSİYET					TOPLAM
		Bayan	Erkek	Karı-Koca	Bilinmeyen	
Afyon	S	69	6	3	1	79
	%	87.3	7.6	3.9	1.2	100.0
Aydın	S	248	21	9	3	281
	%	88.2	7.4	3.3	1.1	100.0
Denizli	S	182	28	12	1	223
	%	81.6	12.5	5.4	0.5	100.0
İzmir	S	910	122	41	22	1095
	%	83.1	11.1	3.7	2.1	100.0
Kütahya	S	139	33	13	1	186
	%	74.3	17.7	7.0	0.5	100.0
Manisa	S	116	57	20	1	194
	%	59.9	29.3	10.3	0.5	100.0
Muğla	S	94	32	11	0	137
	%	68.7	23.3	8.0	0.0	100.0
Uşak	S	47	12	2	0	61
	%	77.0	19.6	3.4	0.0	100.0
Toplam	N	n=1809	n=311	n=107	n=29	2256

Tablo 8: Yaşanılan İl ile Bürolara Başvuranların Danışma Şekilleri Arasındaki İlişkinin Dağılımı

İLLER	YAŞANILAN İL & DANIŞMA ŞEKLİ					TOPLAM
		Yüz yüze	Telefon	E-mail	Bilinmeyen	
Afyon	S	24	37	17	1	79
	%	30.3	46.9	21.6	1.2	100.0
Aydın	S	118	118	40	5	281
	%	42.0	42.0	14.3	1.7	100.0
Denizli	S	81	101	32	9	223
	%	36.3	45.2	14.3	4.2	100.0
İzmir	S	173	769	112	41	1095
	%	15.8	70.2	10.3	3.7	100.0
Kütahya	S	93	65	23	5	186
	%	50.0	34.9	12.4	2.7	100.0
Manisa	S	74	93	11	16	194
	%	38.1	47.9	5.7	2.3	100.0
Muğla	S	43	57	24	13	137
	%	31.4	41.6	17.5	9.5	100.0
Uşak	S	20	38	3	1	61
	%	32.2	61.2	4.8	1.6	100.0
Toplam	S	s=626	s=1277	s=262	s=91	s=2256

Tablo 9: AIRB'lere Gelen Soruların Genel İçindeki Dağılımı

Konular	Soru Sayısı	Genel İçindeki Yüzdesi
Aile İçi Cinsel Sorunlar	28	1.17
Aile İçi İlişkilerde Yaşanan Sorunlar ve Depresyon	57	2.37
Aile Planlaması/Doğum Kontrolü	47	1.96
Ailede Ekonomik Problemler	96	4.01
Ailede Toplumsal Kalıp Yargılar	80	3.33
Ailede Yaşlı Bireyler ve Yaşlıların Bakımı	62	2.58
Anne-Baba ve Çocuklar Arası Yaşanan Problemler	97	4.04
Boşanma Nedenleri	146	6.08
Cinsellik ve Bu Konuda Ailede Yaşanan Gerginlikler	36	1.50
Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri (Tüp Bebek, Evlat Edinme, vs.)	41	1.71
Ensest İlişki	9	0.37
Eşler Arası Yaşanan Problemler	191	7.96
Evlilikte Aldatma ve Zina	55	2.29
Evlilikte Denklik	93	3.87
Evlilikte Din, Mezhep ve Kültür Farklılıkları	61	2.54
Evlilikte Kader, Kısmet, Nasip	87	3.62
Gelin-Kaynana Problemleri	49	2.04
Genel Boşanma Konuları	178	7.41
İbadetlerle İlgili Fıkhi Sorular (Yeminler, Kadının Özel Durumu vs.)	246	10.25
İnançlarla İlgili Fıkhi Sorular (Büyü, Ahiret, Dua, Rüya)	129	5.37
İnsan İlişkileri (Akraba-Komşu ilişkisi, Eş Seçimi)	64	2.67
İntihar	9	0.37
Kadının Sosyal Hayata Katılımı İle İlgili Sorular	51	2.12
Kürtaj (Kürtajın Sebepleri, Etkileri)	117	4.87
Modernleşmenin Cinsel Davranma Biçimlerine Etkisi	22	0.92
Muamelatla İlgili fıkhi Sorular (Ticaret, Miras vs.)	100	4.16
Nikahın Önemi ve Nikahsız Beraberlikler	78	3.25
Nişanlılık Dönemi Dini Nikah Problemi	42	1.75
Pornografi	17	0.71
Psikolojik Rahatsızlıklar	18	0.75
Resmi-Dini Nikah Ayrımı ve Mehir	55	2.29
Teknolojinin Getirdiği Sorunlar	20	0.83
Zararlı Alışkanlıklar ve Bağımlılıklar	20	0.83
Toplam	2401	100.00

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Salih AYBEY

Doğum Yeri ve Yılı : Köyceğiz/1976

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Uludağ Üniversitesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. İngilizce 59

2. Arapça 61

İş Denevimi :

1. 2003-2005 Muğla/Ortaca – İmam Hatip (DİB)

2. 2005-2010 Aydın/Merkez – İl Müftülüğü Murakıbbı (DİB)

3. 2010-2013 Hollanda/Rotterdam- Din Görevlisi (DİB)

4.2013-... Aydın/Merkez – İl Müftülüğü /Personel ve İdari İşler Şube Müdürü V.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1. Din Eğitimi ve Öğretiminde Karakterin Rolü- Diyanet Aylık Dergi, S. 181, Ocak, 2006.

2. Din Eğitimi Açısından Yaz Kur'an Kurslarının Önemi, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 271, Temmuz 2013, ss. 34-37.

3- Ailede İletişimin Şifresi: Biz Dili, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 275, Kasım 2013, ss. 44-47.

4- Ege Bölgesi Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Boşanma Nedenleri, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Yayım aşamasında).